International Science Group

ISG-KONF.COM

VIII

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE "PROBLEMS AND TASKS OF MODERNITY AND APPROACHES TO THEIR SOLUTION"

Tokyo, Japan

March 02-05

ISBN 978-1-63732-146-1

DOI 10.46299/ISG.2021.I.VIII

PROBLEMS AND TASKS OF MODERNITY AND APPROACHES TO THEIR SOLUTION

Abstracts of VIII International Scientific and Practical Conference

Tokyo, Japan
March 02 – 05, 2021

Library of Congress Cataloging-in-Publication Data

UDC 01.1
The VIII International Science Conference «Problems and tasks of modernity and approaches to their solution», March 02 – 05, 2021, Tokyo, Japan. 261 p.

ISBN - 978-1-63732-146-1
DOI - 10.46299/ISG.2021.I.VIII

EDITORIAL BOARD

Pluzhnik Elena	Professor of the Department of Criminal Law and Criminology Odessa State University of Internal Affairs Candidate of Law, Associate Professor
Liubchych Anna	Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development National Academy of Law Sciences of Ukraine, Kharkiv, Ukraine, Scientific secretary of Institute
Liudmyla Polyvana	Department of Accounting and Auditing Kharkiv National Technical University of Agriculture named after Petr Vasilenko, Ukraine
Mushenyk Iryna	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Mathematical Disciplines , Informatics and Modeling. Podolsk State Agrarian Technical University
Oleksandra Kovalevska	Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs Dnipro, Ukraine
Prudka Liudmyla	Odessa State University of Internal Affairs, Associate Professor of Criminology and Psychology Department
Slabkyi Hennadii	Doctor of Medical Sciences, Head of the Department of Health Sciences, Uzhhorod National University.
Marchenko Dmytro	Ph.D. in Machine Friction and Wear (Tribology), Associate Professor of Department of Tractors and Agricultural Machines, Maintenance and Servicing, Lecturer, Deputy dean on academic affairs of Engineering and Energy Faculty of Mykolayiv National Agrarian University (MNAU), Mykolayiv, Ukraine
Harchenko Roman	Candidate of Technical Sciences, specialty 05.22.20 - operation and repair of vehicles.

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES		
1.	Liubych V., Stratutsa Y. THE IMPORTANCE OF TRITICALE IN THE PRODUCTION OF GROATS	11
2.	Statnyk I., Klymenko L., Klymenko M. FORMATION OF SURFACE WATER QUALITY OF RIVER TYNNIVSKA IN RIVNE, UKRAINE	14
3.	Мамчур В.В. МОРФОМЕТРИЧНІ ПОКАЗНИКИ ПЛОДІВ ТА НАСІННЯ AILANTHUS ALTISSIMA	16
4.	Станкевич С.В. КАРТОПЛЯНА МІЛЬ (PHTHORIMAEA OPERCULELLA (ZELLER)) В УКРАЇНІ	19
ARCHITECTURE, CONSTRUCTION		
5.	Коровкіна Г.А., Богданова Л.О. КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ АРХІТЕКТУРИ ОБ’ЄКТІВ МОДЕРНА (НА ПРИКЛАДІ ЛОДЗІ ТА ХАРКОВА)	24
ECONOMIC SCIENCES		
6.	Tkachenko V., Klymchuk M. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА: ТРЕНДИ ТА ПРІОРИТЕТИ	26
7.	Zhigir A. IMPLEMENTATION OF MARKETING CONCEPTS IN ENTREPRENEURSHIP	32
8.	Бойко Л.О., Агеєва В.В. ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МАЛИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ	36
9.	Елубаева М., Кабдуева Г. СИСТЕМА ЗДРАВООХРАНЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ: ПРОБЛЕМЫ И НОВЫЙ ОПЫТ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЦЕССАМИ	39

10.	Кононенко Л.В., Юрченко О.В. СОЦИАЛЬНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИНТЕГРИРОВАННОЙ ОТЧЕТНОСТИ	43
11.	Корінець І. ЗНАЧЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПИРТОВОЇ ГАЛУЗІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ЕКОНОМІЦІ	46
12.	Осадча Н.В., Трушкіна Н.В. УПРАВЛІННЯ ТРАНЗИТНИМИ ВАНТАЖАМИ В СИСТЕМІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	48
13.	Степаненко Т.О., Хлопоніна-Гнатенко О.І. ВПЛИВ РОЗВИТКУ СКОТАРСТВА НА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗЕМЛЕУСТРОЮ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	55
GEOGRAPHICAL SCIENCE		
14.	Бенедюк В.В., Качаровський Р.Є., Антипюк О.В. КРАЄЗНАВЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ШКІЛЬНИХ МУЗЕЇВ КАМІНЬ-КАШИРСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	58
HISTORICAL SCIENCES		
15.	Kozlovskyi S. MILITARY-POLITICAL ACTIVITY AND REFORMS OF ODA NOBUNAGA (1534-1582) ON THE WAY TO THE UNIFICATION OF JAPAN	62
LEGAL SCIENCES		
16.	Бездольний М.Ю., Бондар В.В., Шевченко Н.Л. ОСОБЛИВОСТІ В’ЇЗДУ В УКРАЇНУ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ТА ОФОРМЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ МАТЕРІАЛІВ ДЕРЖАВНОЮ МІГРАЦІЙНОЮ СЛУЖБОЮ УКРАЇНИ	68
17.	Данько И.В. ПРОБЛЕМЫ ЗАЩИТЫ ПРАВ И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ЛИЦ НА СТАДИИ ВОЗБУЖДЕНИЯ УГОЛОВНОГО ДЕЛА В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ	71

18.	Липец Л.В. ДЕТСКИЕ И ПРИНУДИТЕЛЬНЫЕ БРАКИ, КАК ОДНА ИЗ ФОРМ СОВРЕМЕННОГО РАБСТВА.	77
19.	Парасюк В.М., Мельник А.Р. ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ МАЙНОВОЇ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ	80
MANAGEMENT, MARKETING		
20.	Zinovchuk V., Vlasenko O., Atroshchenko A. THE EXPLICATION OF CONSUMER PROFILE UNDER DIGITAL TRANSFORMATION: CASE OF POULTRY INDUSTRY	83
21.	Волківська А.М., Осовська Г.В. УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ	88
22.	Гула О.І. ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КАДРОВОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	94
MEDICAL SCIENCES		
23.	Posternak H., Krivoruchko M., Yastrebov T. PROFESSIONAL BURNING SYNDROME IN DOCTORS	97
24.	Ібрагімова О.Л., Кратік Ю.С., Лучник С.С. ПАТОФІЗІОЛОГІЯ ХВОРОБИ РЕЙНО	99
25.	Ізюмець О.І., Фурман В.Г., Стецун О.О. ВИПАДКИ КОРУ У НОВОНАРОДЖЕНИХ	101
26.	Жураківський В.М., Пахаренко Л.В., Басюга І.О. МОРФОЛОГІЧНІ ЗМІНИ ЕНДОМЕТРІЮ У ЖІНОК З ФІБРОМІОМОЮ МАТКИ	103
27.	Кравчук І.В., Курташ Н.Я., Ласитчук О.М. ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ВПЛ-ТЕСТІВ В ПРОГРАМАХ ЦЕРВІКАЛЬНОГО СКРИНІНГУ	106

28.	Огороднійчук І.В., Устінова Л.А. ВИВЧЕННЯ ЗАХВОРЮВАНОСТІ НА ВІЛ-ІНФЕКЦІЮ/СНІД СЕРЕД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ	108
29.	Усова О., Мельничук В., Шабала М., Бірук В. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ОЗДОРОВЧО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ, ЯКІ ЧАСТО ХВОРІЮТЬ	111
30.	Устінова Л., Курділь Н., Сагло В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В СФЕРІ ВІЙСЬКОВОЇ РАДІОЛОГІЇ У ВІДПОВІДНОСТІ ДО СТАНДАРТІВ НАТО	114
31.	Чайковська Г. ГЕМАТОЛОГІЧНІ ПОКАЗНИКИ КРОВІ, ЯК ІНТЕГРАЛЬНІ МАРКЕРИ АДАПТАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗМУ ДІТЕЙ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ В РАЙОНАХ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАБРУДНЕННЯ	117
32.	Шевченко О.О., Назар П.С., Левон М.М. УЛЬТРАСТУКРУРНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ГЕМОМІКРОЦИРКУЛЯТОРНОГО РУССЛА В ПРЕНАТАЛЬНОМ ПЕРІОДІ ОНТОГЕНЕЗУ ЛЮДИНИ	121
PEDAGOGICAL SCIENCES		
33.	Атаманюк С.І., Кириченко О.В. ПРОБЛЕМА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НА ЗАНЯТТЯХ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ	124
34.	Баубекова З.Д., Абеуова К.К. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ	130
35.	Белан Т.Г., Кравченко О.Д. ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ	137
36.	Богач О.І. ЗАСТОВУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЇ	140

37.	Букатова О.М. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ ВИКЛАДАННЯ КРЕСЛЕННЯ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ	145
38.	Гаращенко Л.В. ОГЛЯД СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У СФЕРІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ЗДОРОВ’ЯЗБЕРЕЖЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	151
39.	Гладишева О.В. COMPUTER GAMES IN SELF-LEARNING ENGLISH	154
40.	Коштовна Г.О., Кушнір Н.В. ПОЗАУРОЧНА ТА ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З КУРСІВ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ», «ПРИРОДОЗНАВСТВО» ТА «Я У СВІТІ» В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	158
41.	Роман Н.М. ІНТЕГРАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІДЕЙ ОСВІТИ Й ВИХОВАННЯ В ХАРКОВІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.	161
42.	Заяць Р.Р. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ КОНДИТЕРСЬКОЇ СФЕРИ	164
43.	Федорова О.В. ТЕХНОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ	169
44.	Яссін М.А.А. ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У 1990-Х РОКАХ	173
PHARMACEUTICAL SCIENCES		
45.	Мельник Г.М., Ярних Т.Г., Олійник С.В. ОБГРУНТУВАННЯ СКЛАДУ І ТЕХНОЛОГІЇ ЕКСТЕМПОРАЛЬНОЇ МАЗІ ПРОТИЗАПАЛЬНОЇ ДІЇ	178

PHILOLOGICAL SCIENCES		
46.	Kushnirova T., Dmytriuk S., Tkachenko K. IMAGES OF PRE-CHRISTIAN UKRAINIAN MYTHOLOGY IN THE NOVEL “MAVKA’S DIARY” BY DARA KORNIY	184
47.	Naumovska O., Naumovska N. MOTIVES OF THE DEATH OF THE CHARACTERS OF THE UKRAINIAN MAGICAL FAIRY TALE	187
48.	Доценко О.О. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СЛОВОТВІРНА МОДЕЛЬ» В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	189
49.	Запухляк І.М. СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ «ГІДРОСФЕРА»	191
50.	Максименко О.О. ТЕСТ «РИСИ ХАРАКТЕРУ ЛЮДИНИ»	195
51.	Юсупов К.А. ИЗУЧЕНИЕ ЛИТЕРАТУРНЫХ ЖАНРОВ	198
PHILOSOPHICAL SCIENCES		
52.	Романюк О.В. ЛЮДИНА І ЗМІНИ: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ВИЩІЙ МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ	204
PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES		
53.	Hubal H. MATHEMATICAL MODELING OF THE MUTUAL SYNCHRONIZATION OF COUPLED SELF-OSCILLATING CHEMICAL SYSTEMS	207
54.	Mashira V., Korochkova T. HIGH PERFORMANCE COMPRESSING FOR HARD SPHERE MODEL	212

55.	Чигінь В. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ І ПРОГРАМНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОТОПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЛІТАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ БЕЗПІЛОТНИМ ЛІТАЛЬНИМ АПАРАТОМ	217
POLITICAL SCIENCE		
56.	Teslenko S. POLITICAL MODERNIZATION OF EAST AND SOUTHEAST ASIA COUNTRIES	219
57.	Давіденко С.В., Бойчук Б.М., Івко С.О. ІНФОРМАЦІЙНО – ПСИХОЛОГІЧНЕ ПРОТИБОРСТВО ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО ЗА ДОПОМОГОЮ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ	222
PSYCHOLOGICAL SCIENCES		
58.	Bocheliuk V., Spytska L. FUNDAMENTALS OF PSYCHODIAGNOSTIC INSTRUMENTS FOR THE STUDY OF COPING BEHAVIOR AND PERSONALITY TRAITS	227
59.	Матейко Н.М. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ КАПЕЛАНІВ В АТО	230
60.	Пономарьова В.Л., Захарченко В.В. ПСИХОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН	233
SOCIOLOGICAL SCIENCES		
61.	Чубіна Т.Д., Косяк С.М. СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА СІМ'Я: ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ	237
TECHNICAL SCIENCES		
62.	Horbachova K., Khokhlova R. THE GAMIFICATION. VISUAL NOVELS AS A TOOL FOR GAMIFICATION IN VARIOUS FIELDS	241

63.	Ivanov I. THE STRUCTURE OF THE MODEL OF TRANSITION OF STATES OF QUALITY OF TRANSPORT SERVICE OF PASSENGERS	245
64.	Kyrychenko I., Rieznikov O., Shchukin O. RESEARCH OF THE DEVELOPMENT OF MOBILE LIFTS TAKING INTO ACCOUNT THEIR TECHNICAL PARAMETERS	249
65.	Макаров В.М., Перов М.О., Каплін М.І. МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННІ ВОДОВУГІЛЬНОГО ПАЛИВА В ЕНЕРГЕТИЧНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ	252
66.	Петренко Ю.А., Тихоненко В.Д. СИСТЕМА ВИЯВЛЕННЯ ВИТОКІВ ТЕПЛОНОСІЯ У ТРУБОПРОВОДАХ	257
67.	Петренко Ю.А., Леміш В.М. НЕЧІТКА МОДЕЛЬ ВИБОРУ МЕТОДА УПРАВЛІННЯ СТАНКОМ З ЧПУ	259

THE IMPORTANCE OF TRITICALE IN THE PRODUCTION OF GROATS

Liubych Vitalii
Doctor of Agricultural Sciences, Professor
Uman National University of Horticulture

Stratutsa Yaroslav
Postgraduate
Uman National University of Horticulture

Triticale is cereal species gained by interspecies hybridization of wheat and rye. Triticale potential for grain yield, grown under optimal conditions, is similar to wheat potential, and much higher under less favorable growing conditions. Triticale expresses high tolerance the acidic soils, as well as good productive results on sandy soils. New perspective triticale lines and varieties have more and better filled grain, higher grain yield, grain mass and farinaceous content, while amounts of proteins and lysine are smaller compared with older varieties. Several factors are decisive in increasing small grains (wheat, triticale, oats, barley) yields: the cultivar, cultural practices, local climatic and soil characteristics, mineral nutrition and adequate plant protection against diseases, pests and weeds [1].

Triticale is a crop of worldwide importance and it is susceptible to the prevailing weather conditions (such as rainfall) and, for this reason, understanding the effects of climate changes on it's production is important. The desirable cultivars for high grain yield and quality traits need to express genetic potential in the different environment of growing. High temperatures after anthesis have negative influence during grain filling phase. Understanding the aforementioned effects have been a continuous impetus toward improving farming technology to reduce the negative impacts of these factors and to increase crop yield. The absence of record yields indicates that an answer could be sought in soil, the main substrate for field crop production. The use of incomplete production technology in previous decades had definitely affected the potential and actual soil fertility. Second, it is evident that soil management recommendations, which are based on scientific research and professional experience, are disregarded for a large measure in the agricultural practice in Serbia [2].

It was established that the grain quality varies depending on the growing conditions [3] and varieties. This determines the quality of products of its processing. In addition, the quality of the finished product depends on the elements of grain processing technology. The groats yield and quality are significantly influenced by moisture content and grain dehulling duration. Hydrothermal treatment is one of the technological operations, which has a significant impact on the changes in the physical

properties of the grain. Its application significantly affects the range and nature of changes in the internal structure of the processed raw materials. Improvement of the modes of hydration and tempering of the grain of hard varieties of wheat makes it possible to decrease the energy consumption of the technological process by 40–50 % [4, 5]. The effectiveness of it greatly depends on the grain shape and its other geometric parameters. The analyzed studies [6] refer to the wheat grain. In addition, the formation of culinary quality, depending on the elements of processing technology, has not been studied sufficiently. In Ukraine, the yield of whole groats from wheat grain in the production is about 60–70 % of the grain weight. In paper [7], the moistening of triticale grain from 9.0 to 17.0 % increased the groats yield by 9.7 %. An increase in the groats yield contributed to a lower content of feed middling and broken endosperm. However, the total groats yield changed from 57.4 to 66.3 %, depending on the moisture content of grain. A low groat yield was caused by a long grain dehulling, which adversely affects the biological value of the finished product.

The efficiency of fractionation, proved in papers [8, 9], requires an additional study for the 4-type triticale grain due to the differences of its properties from the crops considered in these studies. The papers dealing with the issues of triticale fractionation [10] did not propose an efficient way of using its separation into fractions and their separate processing into dehulled groats of the maximum culinaryquality and attractive appearance. Currently, there are no recommendations for processing the 4-type triticale grain of different sizes with respect to the opinions of end consumers of similar products. It is necessary to establish the mechanisms for changing the yield and culinary quality of groats, depending on geometric sizes of grain and the modes of its processing, which is an interesting issue from the theoretical point of view. Elimination of the identified shortcomings will make it possible to improve the typical technological processes of triticale grain dehulling and moistening during the groats production. This makes the prerequisites for the transfer of the obtained technological solutions and their use under conditions of existing cereal factories of different productivity

In the technology of production of triticale groats, it is optimal to moisten the grain of the fraction of 2.8–3.2á20 up to the moisture content of 14.0 % with the dehulling duration of 100 s. The use of such parameters of treatment makes it possible to obtain 88.8 % of whole groats with the culinary rate of 6.7 points according to the 9-point scale, which corresponds to the satisfactory result. A significant improvement in the culinary assessment of groats (by 1 point) is achieved by an increase in the total duration of their dehulling up to 140 s. At the same time, the groats yield decreases on average by 4.7 % (up to 83.8 %) [11].

References:

1. Terzic, D., Djekic, V., Jevtic, S., Popovic, V., Jevtic, A., Mijajlovic, J.and Jevtic, A. (2018). Effect of long term fertilization on grain yield and yield components ofwinter triticale. The Journal of Animal & Plant Sciences. 28(3): 830–836.

2. Kendal, E. and Sayar, M.S. (2016). The stability of some spring triticale genotypes using biplot analysis. The J. Anim. Plant Sci. 26(3): 754–765.

3. Petrenko, V., Liubich, V., Bondar, V. (2017). Baking quality of wheat grain as influenced by agriculture systems, weather and storing conditions. Romanian Agricultural Research, 34, 69–76. Available online: https://www.cabdirect.org/cabdirect/abstract/20183008263.

4. Hospodarenko, H., Prokopchuk, I., Nikitina, O., Liubych, V (2019). Assessment of the contamination level of a podzolized chernozem with nuclides in a long-term land use. Agriculture, 65 (3), 128−135. doi.org/10.2478/agri-2019-0013.

5. Osokina, N., Liubych, V., Novak, L., Pushkarova-Bezdil, T., Priss, O., Verkholantseva, V. et. al. (2018). Elucidation of the mechanism that forms breadbaking properties of the spelt grain. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies, 2 (11 (92)), 39–47. https://doi.org/10.15587/1729-4061.2018.126372.

6. Dmytruk, E. A., Liubych, V. V., Novikov, V. V. (2015). The output of cereals flattened from the grain of triticale depending on the degree of its peeling and the mode of water-heat treatment. Grain products and compound feeds, 3, 23–27. doi:http://dx.doi.org/10.15673/2313-478x.59/2015.51151.

7. Liubych, V. V., Polianetska, I. O., Novikov, V. V. (2015). Mathematical modeling of experimental studies in the making of triticale crushed groats by the multivariate experiment method. Bulletin of Zhytomyr National Agroecological University, 2, 385–391.

8. Dulaev, V. G. (1999). Scientific and technical aspects of creating a new generation of grain products with a given content of basic nutrient and biologically active substances. Storage and processing of agricultural raw materials, No 1, 25–27.

9. Liubych, V. V., Novikov, V. V. (2014). Fractional composition of winter triticale grain and its technological characteristics. Bulletin of the Caspian Sea, 4, 21–24.

10. Dulaev, V. G. (1999). Scientific and technical aspects of creating a new generation of grain products with a given content of basic nutrient and biologically active substances. Storage and processing of agricultural raw materials, No 1, 25–27.

11. Liubych, V. V., Novikov, V. V. (2014). Fractional composition of winter triticale grain and its technological characteristics. Bulletin of the Caspian Sea, 4, 21–24.

FORMATION OF SURFACE WATER QUALITY OF RIVER TYNNIVSKA IN RIVNE, UKRAINE

Statnyk Ihor
Cand.Sc, (Agriculture) Associate Professor,
National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine

Klymenko Liudmyla
Cand.Sc, (Agriculture) Associate Professor,
National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine

Klymenko Mykola
Applicant of the first Bachelor level of higher education,
National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine

Balanced development of the regions of Ukraine, under conditions of climate change, largely depends on the economic use of resources of small and medium-size drivers. About 90% of water resources of the state are formed at the expense of these rivers.

According to numerous researches, during the late twentieth and early twenty-first century, the growth of anthropogenic impact on the basins of these rivers has led to the deterioration of their aquatic ecosystems including surface water quality. [1, P. 46].

There is a need to solve an urgent scientific problem, which is to establish the influence of natural and anthropogenic factors on the formation of surface water quality of the Tynnivska River, a tributary of the Ustya River.

The aim of research is to establish the influence of natural and anthropogenic factors on the formation of the ecological state of the Tynnivska River.

Achieving the goal involved the following tasks: to investigate the state of the riverbed, to assess the quality of surface waters of the river.

The object of study is the phenomenon of surface water pollution of the Tynnivska River.

The subject of study admits indicators that characterize the state of the basin and the quality of surface waters of the river.

Methods of study. We used methods of analysis, synthesis. Methodology KND 211.1.4.010. – 94 ‘Ecological assessment of surface water quality of land and estuaries of Ukraine’, ‘Assessment of water quality by water pollution index’, ‘Assessment of water quality by pollution coefficient’[2].

The Tynnivska River is a tributary of the Ustya River and flows through the territory of Rivne. The length of the river is 4.5 km.

It is established that the formation of surface water quality of the river occurs under the influence of high plowing of the basin 54.1%, urbanization 22.9%, and a point source of pollution (collector near PPMIO Nyzhniodvoretska Street). The landscape is assessed as unstable with pronounced instability (KESL = 0.11).

The results of the river surface water quality assessment show that in line 1 (river leak) the salt content of chlorides is 1.66 times higher than the standard (20 mg / l), in the tropho-saprobiological block a significant excess of norms is observed with ammonium nitrogen and nitrate nitrogen compounds. (from 4.7 to 4.5 times), nitrate nitrogen 14.7 times and phosphate 15.3 times at a rate of 0.015 mg/liter. In the block of toxic substances the excess of the standard is established for copper 1,3 times at the standard of 1,0 mg /l.

According to the ecological factorI_{e1}, water insight1 belongs to the III class, the condition is good, the level of anthropogenic load of shaking ecosystems:

I_{e1}=(1.66+15.3+1.3)/3=6.08

In line 2 (near the bridge) the content of chlorides in water increases up to 2.08 times compared to the standard, in the tropho-saprobiological block the content of ammonium nitrogen, nitrite nitrogen decreases slightly (up to 2.4; 4.56 times), nitrate-nitrogen to 12.3 times at a rate of 0.2 mg/liter. The content of phosphates in water is also reduced to 0.202 mg/l, which is 13.74 times higher than the standard (0.015 mg/l). The copper content in the toxic block increases slightly to 2.1 mg/l, which is 2.1 times higher than the standard:

I_{e2}=(2,08+13,74+2,1)/3=5,97

According to the ecological index I_{e2} water insight 2, due to the self-cleaning of the ecosystem it improves somewhat, but remains in the third class, the condition is good, the level of anthropogenic load is the shaking of the ecosystem.

In line 3 (in front of the reservoir) in the salt block, the chloride content decreases almost to the norm of 21.1 mg/l while in the tropho-saprobiological block the content of ammonium nitrogen compounds sharply increases to 3.11 mg/l, an accepted norm of 0.1 mg/l, nitrite nitrogen 0.36 mg/l at a rate of 0.002 mg / l (or 180 times). The phosphate content also increases to 0.39 mg/l at a rate of 0.015 mg / l (or 26 times). The content of copper, manganese, and zinc in the block of toxic substances does not exceed ecological standards:

I_{e3}=(1,06+180+0,079)/3=60,38

According to the ecological index I_{e3} water insight 3, due to the discharge of wastewater from the reservoir, significantly deteriorates and belongs to class V, the condition is unsatisfactory, the level of anthropogenic load – a crisis.

Thus, the quality of surface waters of the Tynnivska River is assessed by III and V classes. There is a tendency to deteriorate the quality of river water from the source to the mouth. The largest contribution to the total pollution of the river water is made by tropho-saprobiological indicators, namely: phosphates, nitrogen compounds (ammonium, nitrite, nitrate), the smallest – indicators of salt and toxic blocks.

References:

1. Klymenko O.M., Statnyk I.I. Methodology for improving the ecological condition of the rivers of Western Polissia (on the example of the Goryn River) : monograph. – Rivne: NUWEE, 2012. – 206 p.

2. Hryb Io.V., Klymenko M.O., Sondak V.V. Restorative hydroecology of disturbed river and lake systems. – Rivne: «Volynski Oberehy», 1999. V,1 – 347 p.

МОРФОМЕТРИЧНІ ПОКАЗНИКИ ПЛОДІВ ТА НАСІННЯ *AILANTHUS ALTISSIMA*

Мамчур Валентина Василівна
кандидат сільськогосподарських наук, викладач
Уманський національний університет садівництва

В умовах Правобережного Лісостепу й Степу України рослини *A.°altissima*, які досягли віку 10–15 років і вступили в генеративну фазу, відзначаються щорічним квітуванням, а в південних регіонах дають рясний самосів, що свідчить про найвищий ступінь акліматизації за шкалою О.°Л. Липи [1 ,2, 3].

Після квітування плодолистики переростають в крилатки, які спірально скручені навколо однієї розташованої в центрі насінини (рис. 1). Їхнє забарвлення варіює від зеленувато-жовтого до червонувато-коричневого. Крилатка складається із насіннєвої шкірочки, оплодня й зародка. Насіння пласке – видовжено-ромбічне, коричневе, тверде (рис.°2). Сильно розвинений ендосперм насіння легко поділяється на 2 пласкі, зв’язані по краях половинки, у поглибленнях між внутрішніми поверхнями яких міститься зародок, який складається з корінця, гіпокотиля й двох складених разом сім’ядоль зі слаборозвиненим епікотилем. У разі розкриття насіння зародок легко з нього виймається. Зародок не має ендосперму, але має дві великі сім’ядолі з олією [4, 5].

Рис.1 Крилатка *A. altissima*

Рис. 2.Насінина *A. altissima*

Насіння визріває пізно восени (жовтень, листопад), проте плоди не завжди опадають та інколи залишаються на дереві до настання весняного потепління. Вага, товщина насіння в крилатках, колір, розмір можуть суттєво різнитися залежно від клімату регіону, умов місцезростання, віку дерев, а також залежно від генетичних особливостей дерев (рис. 3).

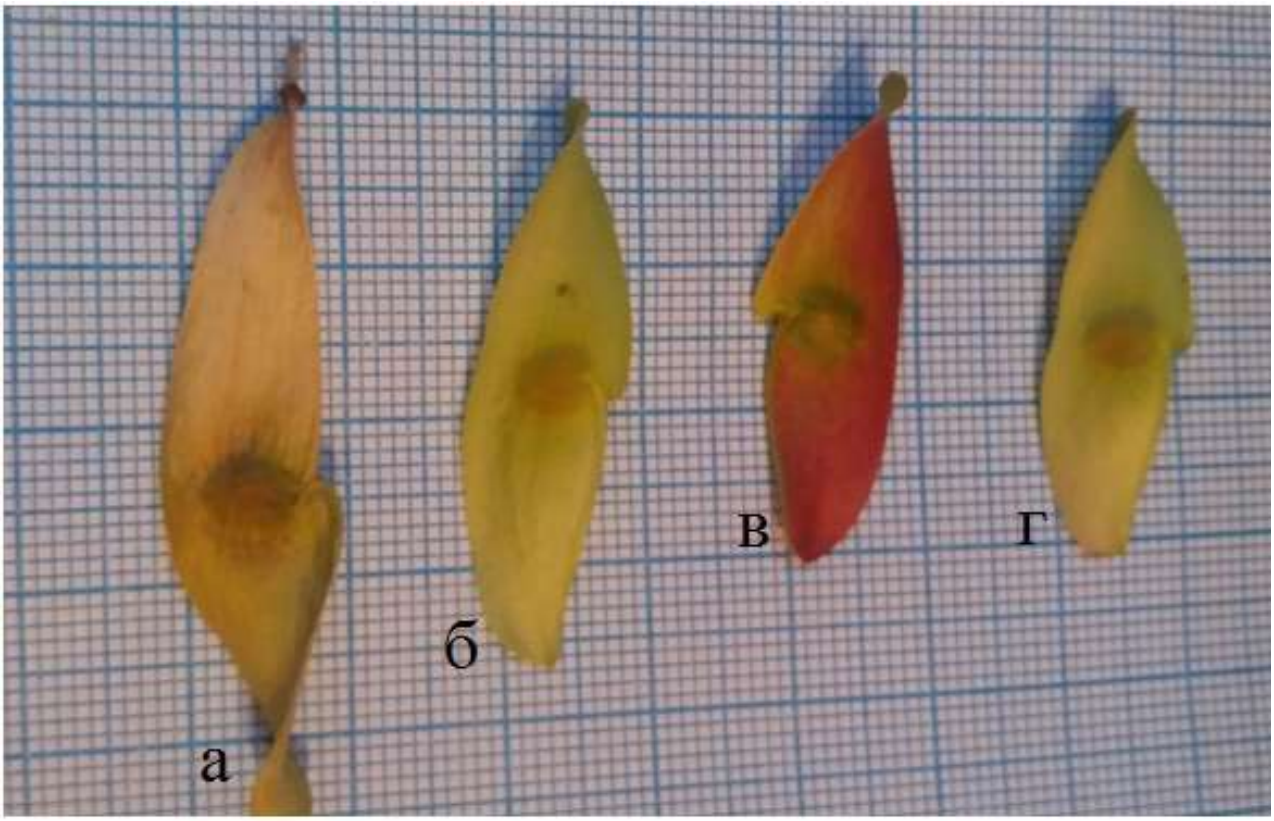

Рис. 3 Розмір крилатки: м. Одеса (а), м. Миколаїв (б), дендрологічний парк «Веселі Боковеньки» (в), м. Умань (г)

Морфометричні ознаки плодів та насіння виду *A.°altissima,* зібраних у різних місцях зростання на території Правобережного Лісостепу й Степу України, подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Морфометричні показники плодів і насіння *A. altissima* в умовах Правобережного Лісостепу й Степу України

Місце зростання	Рік збирання	Довжина крилатки, см	Ширина крилатки, см	Маса 1000 насінин, г
Лісостеп				
м. Умань	2015	4,2 ± 1,5	1,3 ± 1,2	92,5 ± 2,5
	2016	3,8 ± 1,3	1,0 ± 1,2	88,4 ± 2,4
	2017	3,9 ± 1,5	1,2 ± 1,0	89,2 ± 2,1
	Середнє по роках	3,9 ± 1,6	1,1 ± 1,5	90,4 ± 2,2
Дендрологічний парк «Веселі Боковеньки»	2015	4,0 ± 1,1	1,5 ± 1,4	90,3 ± 1,8
	2016	3,6 ± 1,4	1,0 ± 1,2	86,5 ± 2,4
	2017	3,5 ± 1,5	0,8 ± 0,3	85,2 ± 2,3

	Середнє по роках	3,7 ± 1,4	1,1 ± 0,5	87,5 ± 2,7
Степ				
м. Одеса	2015	5,0 ± 1,1	2,2 ± 1,5	99,5 ± 2,6
	2016	4,9 ± 1,4	1,9 ± 1,2	98,0 ± 2,4
	2017	4,5 ± 1,5	1,0 ± 1,4	94,2 ± 2,5
	Середнє по роках	4,8 ± 1,5	1,7 ± 1,2	97,2 ± 2,3
м. Миколаїв	2015	5,0 ± 1,1	2,1 ± 1,4	98,5 ± 2,7
	2016	4,8 ± 1,5	1,9 ± 1,2	98,0 ± 2,4
	2017	4,9 ± 1,4	1,7 ± 1,2	97,2 ± 2,3
	Середнє по роках	4,9 ± 1,4	1,9 ± 1,9	97,9 ± 2,4

У результаті проведених досліджень встановлено, що довжина крилатки варіюється в середньому в межах 3,5–5,0 см. Розмір насінини змінюється залежно від погодних умов та мікрокліматичних особливостей місця росту дерев. Найбільша довжина крилаток характерна для плодів *A. altissima*, зібраних у м. Одеса та м. Миколаїв у 2015 році, вона становила 5,0 см, а найменша – для плодів рослин, зібраних у 2016 році в дендрологічному парку «Веселі Боковеньки», – 3,5 см. Ширина насіння коливається в межах 0,8–2,2 см.

Висновки.

Порівнюючи морфологічні показники крилаток та насіння *A.°altissima* слід відзначити, що залежність між температурними умовами місцезростання й масою насіння коливається в межах 0,67–0,81. Вага насіння рослин з південних областей має більшу вагу, ніж рослин, які ростуть північніше.

Список літератури

1. Лапин П. И. Сезонные ритмы развития древесных растений и его значение для интродукции. Бюллетень Главного ботанического сада. 1967. Вып. 65. С. 13–18.
2. Лебедев С. И. Физиология растений. М. : Агропромиздат, 1988. 544 с.
3. Линней Карл. Философия ботаніки. М.: Наука, 1989. 454 с.
4. Dong J, Jones RH, Mou P. Relationships between Nutrient Heterogeneity, Root Growth, and Hormones: Evidence for Interspecific Variation. Plants (Basel). 2018 Feb 28;7(1).
5. Kowarik, I., 1995. Clonal growth in *Ailanthus altissima* on a natural site in West Virginia. J. Veg. Sci. 6, 853–856.

КАРТОПЛЯНА МІЛЬ (*PHTHORIMAEA OPERCULELLA* (ZELLER)) В УКРАЇНІ

Станкевич Сергій Володимирович
кандидат сільськогосподарських наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

Картопляна міль (*Phthorimaea operculella* (Zeller) = *Bryotropha solanella* Boisduval, *Gelechia operculella* Zeller, *G. tabacella* Ragonot, *G. terella* Walker, *Gnorimoschema operculella* Zeller, *Lita operculella* Zeller, *L. solanella* Boisduval, *Phthorimaea solanella* Boisduval, *P. terrella* Walker, *Scrobipalpa operculella* Zeller, *S. solanivora* Povolny, *Scrobipalpus solanivora* Povolny, *Scrobipalpopsis solanivora* Povolny.) належить до класу Insecta (Комахи) ряду Lepidoptera (Лускокрилі, або метелики) родини Gelechiidae (Виїмчастокрилі молі).

Кормові рослини молі – картопля, томат, баклажан. Може оселятися на інших рослинах родини пасльонові *(Solanaceae)*: тютюну та перці стручковому.

Найбільше міль ушкоджує картоплю. Бульби, які були пошкоджені гусеницями, погано зберігаються, сильніше уражуються хворобами, втрачають товарний вигляд і якість. При пошкодженні листя тютюну його неможливо використовувати для виготовлення сигар. Плоди томатів зазнають незначного пошкодження, але за відсутності звичайної для гусениць кормової рослини зазвичай, при перших заморозках, вони можуть бути досить сильно ушкодженими. У субтропічних регіонах Австралії, Алжиру, Нової Зеландії в окремі роки міль пошкоджує до 80 % бульб картоплі, у США (в умовах штату Каліфорнія) – до 25 %. В Індії та Японії шкідник знищує до 60–70 % врожаю тютюну в полі і картоплі в сховищах. В Україні картопляна міль є в основному шкідником картоплі під час зберігання. За високої щільності шкідника врожай ранньої картоплі, який тимчасово зберігається в полі або під накриттям, може бути повністю знищеним за 2–3 тижні.

Шкідник походить з тропічних районів Америки, Перу та Чилі. На цей час шкідник широко розповсюдився по всіх континентах: Європа (Албанія, Австрія, Бельгія, Болгарія, Греція, Іспанія, Італія, Кіпр, Мальта, Португалія, Росія, Сербія, Україна, Франція, Хорватія, Чорногорія), Азія (Бангладеш, В’єтнам, Грузія, Ємен, Йорданія, Індія, Індонезія, Ізраїль, Ірак, Іран, Китай, Корея (Південна), Ліван, М’янма, Непал, Оман, Пакистан, Саудівська Аравія, Сирія, Таїланд, Туреччина, Філіппіни, Шрі-Ланка, Японія), Африка (Алжир, Бурунді, Заїр, Замбія, Зімбабве, ДР Конго, Еритрея, Ефіопія, Єгипет, Кабо-Верде, Кенія, Лівія, Маврикій, Мавританія, Мадагаскар, Малаві, Марокко, ПАР, Реюньйон, Руанда, о. Святої Олени, Сенегал, Сейшельські о-ви, Судан, Танзанія, Туніс), Північна Америка (США), Центральна Америка і країни Карибського басейну (Антигуа і Барбуда, Бермудські о-ви, Гаїті, Гондурас, Домініканська Республіка, Коста-Рика, Куба, Мексика, Пуерто-Рико, Сент-Вінсент і Гренадини, Ямайка), Південна Америка (Аргентина, Болівія, Бразилія, Венесуела, Еквадор, Колумбія, Парагвай, Перу, Уругвай, Чилі), Австралія та Океанія (Австралія, Гуам, Нова

Зеландія, Нова Каледонія, о. Норфолк, Фіджі, Французька Полінезія, Папуа-Нова Гвінея) (рис. 1).

Рис. 1. Світовий ареал *Phthorimaea operculella* Zell

В Україні осередки картопляної молі вперше було виявлено в 1980 р. в Криму, а згодом у Херсонській, Одеській, Миколаївській, Запорізькій, Донецькій та Дніпропетровській областях. Зараз вона поширена в Донецькій, Запорізькій, Одеській, Харківській, Херсонській областях.

Масовий літ відбувається відразу після заходу сонця або вранці перед сходом сонця. Терміни льоту метеликів змінюються залежно від погодних умов та пори року. Порогова температура активності імаго становить 8 °С. Восени метелики активні вдень. Самки починають летіти на 1–2 дні раніше, ніж самці. Тривалість життя та плодючість імаго залежать від погодних умов і додаткового живлення. Середня тривалість життя імаго становить 10–12 днів, за можливості додаткового живлення вона збільшується вдвічі. У середньому одна самка відкладає 62–110, максимально – 400 яєць. У польових умовах самки відкладають яйця на ґрунт біля кормових рослин, на бульби, на нижній бік листя, іноді на черешки і стебла. Яйця картопляної молі мають досить високу стійкість до низьких температур.

При зберіганні картоплі 6–18 днів за температури 6–8 °С кількість гусениць, які відродилися з яєць, зменшується на 1,7–2,6 %; через 30 днів кількість мертвих яєць збільшується до 16,3 %, а через 42 дні – за 53,5 %. За температури 15–26 °С ембріональний розвиток триває від 4 до 8 днів. В промислових холодильниках з температурним режимом 3–5 °С тепла, в період зберігання картоплі (4–5 міс.) всі фази розвитку шкідника гинуть.

Після відродження гусениця деякий час залишається нерухомою (20–30 хв), після чого обирає місце, через яке можна потрапити в рослину. В такому місці вона сплітає невелике укриття, прогризає покривну тканину і приступає до

живлення. Тривалість розвитку гусениці залежить від температури. За 17–24 °С вона становить 13–14, за 22–27 °С – 11 днів. Заляльковання відбувається в поверхневому шарі ґрунту, під бульбами або на рослині біля основи черешків листків, а також у різних щілинах, на мішковині або в тарних ящиках. Кокон зазвичай прикритий частинками ґрунту, які прилипли до нього, залишками корму і екскрементами.

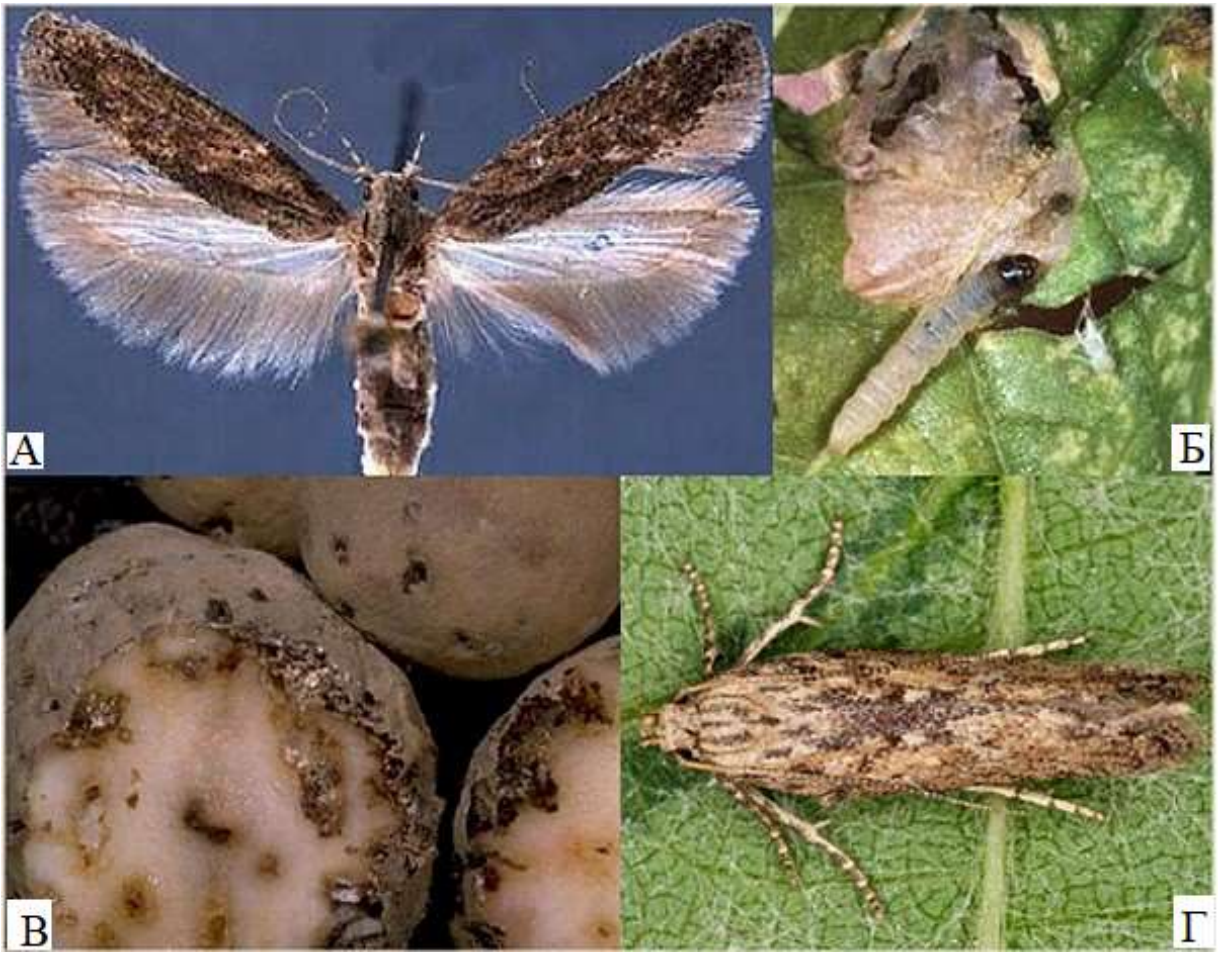

Рис. 2. Картопляна міль:
А) метелик з розправленими крилами; Б) гусениця; В) характер пошкодження; Г) метелик зі складеними крилами

Імаго: невеликий метелик, розмах крил 12–16 мм (рис. 2, А). Передні крила коричнювато-сірі з чорнуватим внутрішнім краєм, помітні жовті лусочки і темно-коричневі штрихи без смуг. Торочки світло-сірі з темним нальотом на внутрішньому боці. Задні крила світло-сірі, однотонні. На передньому краї заднього крила самця є китиця (френулум) з довгих волосків. Торочки сірого кольору, їхня довжина перевищує ширину крила. Виїмка верхівкової частини заднього крила добре помітна після видалення торочок. За малюнком складених передніх крил можна встановити стать комахи. У самки є три невеликих плями, розміщених ближче до основи заднього краю крил, і темна смуга, яка їх з’єднує в складеному положенні, останні утворюють загальну крупну пляму. У самця – невеликі плями чітко відокремлені. Крім цього, у самця від боків передостаннього сегмента черевця відходять густі довгі волосяні китиці.

Останній членик черевця самки видовжений, яйцеклад злегка виступає вперед. Вусики щетинкоподібні, багаточленикові, чорні, світліші з нижнього боку.

Найбільш надійна діагностична ознака виду – будова генітального апарату самців (рис.3, А).

Яйце: овальне, розміром 0,45–0,55 × 0,8 мм. Щойно відкладені яйця білувато-перламутрові. З розвитком зародка яйце темнішає. Перед відродженням гусениці вона стає помітною крізь оболонку яйця.

Гусениця: линяє тричі, має чотири віки, які добре відрізняються за шириною головної капсули. Довжина гусениці коливається в межах 10–13 мм. Забарвлення її варіює від бруднувато-кремового, рожево-білого до зеленуватого. Голова темно-коричнева. Передньогрудний щит чорнуватий, щитки біля основи щетинок маленькі, темно-сірі, добре помітні. Грудні ноги чорнуваті, анальні ноги з боків жовті (рис. 2, Б).

Лялечка: коричнева, завдовжки 5,5–6,5 мм, розміщується в коконі сірувато-сріблястого кольору, завдовжки до 10 мм. Кремастер невеликий, кінець черевця з щетинками.

Гусениці, які проникають у листки, виїдають паренхімну тканину, при цьому епідерміс залишається неушкодженим. У результаті утворюються «міни», за якими можна швидко виявити місцезнаходження шкідника. Гусениці молодших віків часто роблять ходи в центральній жилці листка.

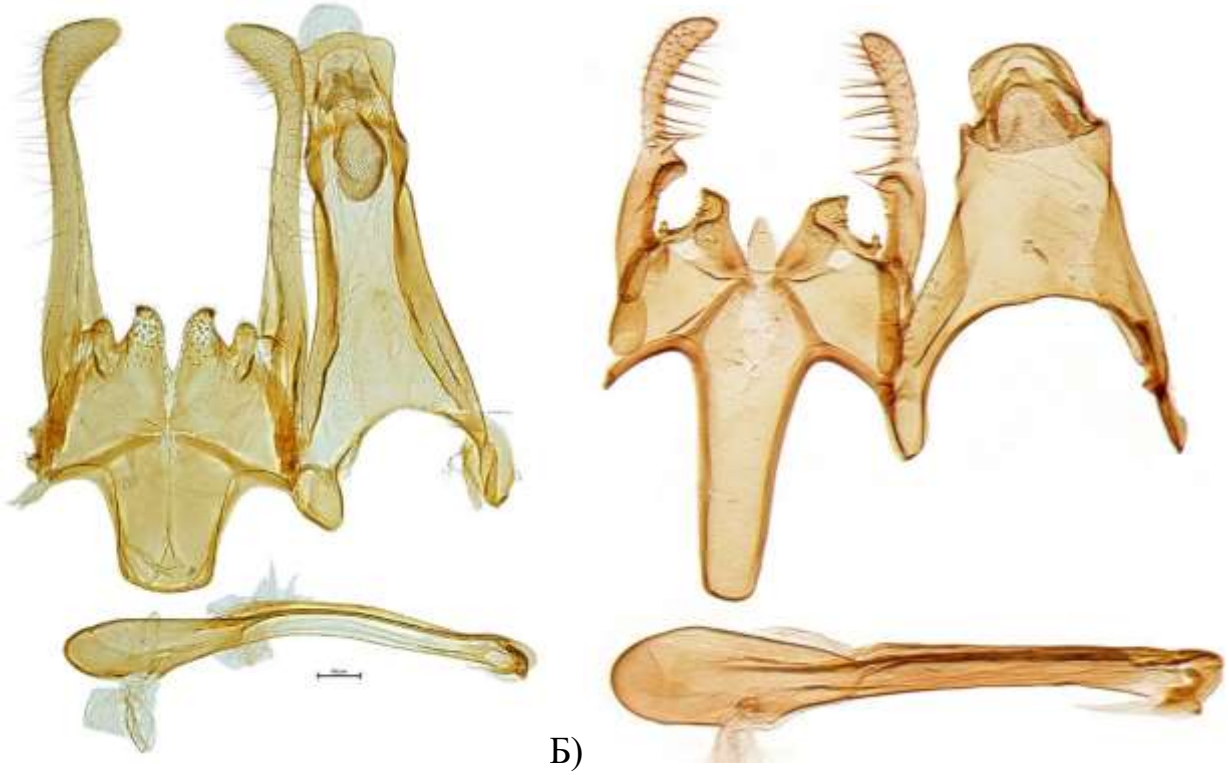

А) Б)

Рис. 3. Геніталій самця *Ph. operculella* (А) та *T. absoluta* (Б)

У бульби гусениці вгризаються через вічка, у які самки зазвичай відкладають яйця. Характерною ознакою пошкодження бульб картоплі є екскременти гусениць молі на поверхні бульб. Ходи гусениць знаходяться під шкіркою і всередині бульби. Згодом стара частина ходів заповнюється екскрементами; стінки ходів вкриваються шкіркою і при розкритті легко відділяються від здорової частини бульби. Плоди томатів і баклажанів, які мають гладеньку

поверхню пошкоджуються гусеницями біля плодоніжки або в місці прикріплення квітки. При розрізі ушкоджених плодів можна виявити гусениць різних віків та їхні ходи заповнені екскрементами (рис. 2, В).

У фазах яйця, гусениці і лялечки картопляна міль може розповсюджуватися з насіннєвою та продовольчою картоплею. Основним способом поширення шкідника є перевезення і висаджування заселених бульб.

Для своєчасного виявлення осередків картопляної молі найбільш перспективним і ефективним є використання феромонних пасток. Їх установлюють по краю довжини поля на одній лінії через кожні 100 м, на висоті 30–50 см, з розрахунку 1 феромонну пастку на 5 га, у картоплесховищі 1 пастка на 150 т картоплі.

Основні фітосанітарні заходи полягають у проведенні ретельного огляду продовольчої картоплі – продукції харчування команд суден. У разі встановлення заселення картоплі гусеницями шкідника проводять опломбування продуктових комор на час стоянки іноземних суден в українських портах. Необхідно обстежувати трикілометрові зони навколо первинних пунктів увезення імпортної рослинної продукції з метою виявлення первинних осередків картопляної молі. Заходами, які запобігають поширенню шкідника, є: зберігання картоплі за помірних, несприятливих для розвитку молі температур; скошування і знищення бадилля картоплі за 5–7 днів до його засихання; швидке і ретельне збирання й вивезення бульб з поля; застосування протягом вегетації дозволених для використання в Україні інсектицидів.

КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ АРХІТЕКТУРИ ОБ'ЄКТІВ МОДЕРНА (НА ПРИКЛАДІ ЛОДЗІ ТА ХАРКОВА)

Коровкіна Г. А.
канд.арх., ст.викл. кафедри ОАП
Харківський національний університет
міського господарства ім. О. М. Бекетова

Богданова Л. О.
ст.викл. кафедри ОАП
Харківський національний університет
міського господарства ім. О. М. Бекетова

На початку XX століття стиль модерн набуває великого поширення. Польський модерн сформувався, як стиль, в трьох основних містах - Варшава, Лодзь, Краків. Аналізуючи історію формування стилю модерн в Польщі, можна відзначити, що основний вплив було виявлено з боку віденського сецессиона, більшою мірою в Лодзі і Кракові. У Варшаві був вплив західно-європейського і російського модерну одночасно. В результаті в польському модерні сформувалося два основних напрями - декоративний модерн і раціоналістичний. Головними ознаками стилю модерн - є характер поверхонь фасадів будівель. Декор модерну має різноманітну тематику: рослинний, флоральний, антропоморфний, тератологічний, геометричний залежно від певного напряму модерну [1].

Архітектура сецессиона Лодзі відрізняється оригінальністю, яка забезпечується в основному за рахунок застосування більш виразного і різного декору, ніж у Варшаві. Архітектори Густав Ландау-Гуттентегер, Францішек Хеллінскі, представники австрійського модерну, які працювали в Лодзі. Вони створили об'єкти модерну, в яких вплив австрійського модерну проявлявся в рішенні виразного декорування фасадних поверхонь. Прикладом віденського сецессиона в Лодзі є багатоквартирний будинок Шихта (арх. Густав Ландау - Гуттентегер, 1904 р.), де частина фасаду покрита ребристою штукатуркою, а декор багатий і різноманітний. Він складається з рослинних, зооморфних, антропоморфних і геометричних мотивів, а також класичного декору у вигляді картушів та гірлянд [2]. Цьому ж архітектору належить авторство багатоквартирного будинку Рахміля Ліпшиця (1910 г.). Будівля являє віденський стиль модерну, при цьому відзначають в рішенні його основних форм вплив готики.

Досвід формування та розвиток стилю в Польщі має спільні риси з процесом формування, розвитку та стилеутворення модерна в Україні. В об'єктах модерна

в Харкові простежується вплив польського модерну, зокрема в застосуванні цікавої декоративної теми, яка пов'язана с зображенням рельєфних дерев з корінням. Подібні елементи декору присутні в рішенні фасадів будинку вілли Леопольда Кіндермана в Лодзі (архітектор Г. Ландау-Гуттентегер, 1903 р.). Виразне рішення декоративних дерев каштана з корінням, розташоване навколо вікна першого поверху. Вони створюють своєрідну композицію, яка акцентує центральну частину будівлі. В Харкові подібне декорування присутнє в рішенні фасада будинка №3 по вулиці Клочківської (архітектор Корнієнко Б. М., 1905 р.) [3]. Але на відміну від польського аналога застосовано образ гранатового дерева, а декор розташовано в верхній частині фасаду. Будинок по вулиці Коцарській, 3 у Харкові (архітектор невідомий, початок XX ст.) має декорування вікон другого поверху у вигляді дерев яблуні з плодами та виразною пластикою коріння. В харківському об'єкті модерну Жирардовської мануфактурі (архітектора Покровського В. М., 1910 р.) теж присутня тематика декору дерева з корінням та плодами [4]. Елементи декору розташовано в верхній частині будівлі над вікнами та на фронтоні. Цей декор відрізняється від інших прикладів поєднанням с флоральним декором (маки, ромашки) та має більш площинний характер.

Стиль модерн формувався під західноевропейським впливом та мав найбільший прояв у Польщі в крупних містах: Варшаві, Кракові, Лодзі. Це співпадає з процесом формування та розвитку стилю модерн в крупних українських містах: Києві, Львові та Харкові. Таким чином до композиційних особливостей архітектурних об'єктів модерна Лодзі та Харкова можливо віднести наявність спільної тематики декорування, а також характер розміщення елементів декору на поверхні фасадів як засобів акцентування.

Список літератури:

1. Лінда С. М. «Архітектурний стиль» та історизм в архітектурі: диференціація явищ, Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Вип. 29. 2012. С. 150-157

2. Łukawski S. Secesja w Łodzi. Zora, 1997. 96 p.

3. Скальвини М. Л. Украшения: Элементы семиотики. ВЦП. Перевод № А-89711. 38 с.

4. Коровкіна Г. А. Флоральні мотиви в архітектурі модерна Харкова. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Сер. Архітектура. Львів, 2016. № 856. С. 215–223.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА: ТРЕНДИ ТА ПРІОРИТЕТИ

Tkachenko Volodymyr,
Doctor of Historical Sciences, Professor
Kyiv National University of Construction and Architecture

Klymchuk Maryna,
Doctor of Economics, Professor
Kyiv National University of Construction and Architecture

Ступінь економічного розвитку світового господарства визначається системою технологічних укладів [6-7]. Виокремлюють наступну градацію технологічних укладів: I – рівень ручних технологій (за допомогою знаряддя праці); II – рівень перших технічних пристроїв; III – рівень машинних технологій; IV – рівень матеріально-механізованих технологій; V – рівень машинно-комп'ютерних та інформаційних технологій; VI – рівень конвергентних технологій, нано-, біо-, інформаційно-комунікаційних технологій, нових матеріалів та джерел енергії. Економіка різних технологічних укладів характеризується якісними та кількісними показниками розвитку будівництва [6-7].

В залежності від рівня технологічного укладу, на якому знаходяться основні галузі економіки країни, формуються різні вимоги щодо реалізації державної політики розвитку будівельної галузі. Якщо в Україні на сьогодні найбільш поширеними є III та IV технологічний уклади, то вимоги до реалізації державної політики розвитку будівництва у нас відмінні у порівнянні з провідними країнами ЄС та США, де вже починають домінувати сектори з економікою VI технологічного укладу [6-7].

Постіндустріальний розвиток суспільства та стрімке запровадження інноваційних технологій в економіці на основі нового технологічного укладу є результатом науково-технічної революції. Постулати теорії спіральної динаміки стверджують, що саме новітні парадигми формують умови життя, і кожен наступний рівень вирішує проблему попереднього. У ретроспективі можна провести аналогію між найвідомішим торговельним маршрутом давнини, який отримав назву «Великий шовковий шлях», та глобалізаційним проектом «Віртуальна шовкова магістраль», який реалізується Комітетом НАТО щодо мереж ЕОМ.

На сучасному етапі трансформації світового співтовариства до інформаційного суспільства ступінь використання інформаційного простору та інформаційних технологій стає безпосереднім чинником економічного

зростання, забезпечення соціально-політичної стабільності, попередження та ліквідації екологічних катастроф. Передумовою для планетарної інтеграції виступає «нова геометрія влади у вигляді мережевої держави» [6]. Як зазначають у своїх дослідженнях [7] Україна є повноправним учасником процесу цифровізації та офіційно декларує створення інформаційного суспільства, підтвердженням чого є прийняті в останні роки важливі системоутворювальні нормативно-правові акти в цій сфері. Саме розуміння інноваційної моделі розвитку країни загалом та сфери інформаційно-комунікаційних технологій зокрема сформує базис розроблення стратегічних пріоритетів та цифрових трансформацій у консолідований, ефективний та конкурентоспроможний економічний сектор.

Сучасні підходи до управління бізнес-процесами називають синтетичними й багатовимірними, оскільки це багатопланове, комплексне, динамічне явище, що пов'язане із внутрішнім і зовнішнім середовищами виробничо-економічної системи.

Проте глобальні зміни у світовій економіці на початку XX ст., коли зростання обсягів виробництва перестало бути синонімом стабільності, прибутковості і конкурентоспроможності, змусили підприємства змінити вектор поведінки на ринку. Враховуючи це, Терсін Р. виділяє основні етапи поводження на ринку підприємств:

– у 60-ті рр. XX ст. — підприємства прагнули виробити більше продукції (кількість);

– у 70-ті рр. XX ст. – як виробити дешевше (вартість);

– у 80-ті рр. XX ст. — як виробити найкраще (якість);

– у 90-ті рр. XX ст. – як виробити швидше (перешкоди);

– у XXI ст. — як запропонувати більше (сервіс) [3].

Сучасний погляд на управління організацією полягає в тому, що він значною мірою фокусується на бізнес - процесах, передбачає систематичну ідентифікацію процесів та управління ними, а особливо управління взаємодією людей у межах окремих процесів та організації в цілому. Цей підхід, що отримав назву Business Process Management (BPM), дозволяє суттєво підвищити рівень прозорості та маневреності бізнесу й покращити його основні показники (вартість, час, якість, рівень задоволення клієнтів, витрати) [4].

Основним поштовхом до розгляду концепції BPM стала книга Сміта і Фінгара «Управління бізнес-процесами: третя хвиля», де зазначалось, що BPM-це найважливіше питання управління й керівництва [3].

Джестон Д. та Неліс Й. дають таке визначення BPM – це досягнення цілей організації за допомогою вдосконалення, управління і контролю основних бізнес-процесів, зауважуючи, що BPM – це наука про управління бізнес-процесами [3].

П. Хармон визначає BPM як «управлінську дисципліну, що направлена на вдосконалення роботи підприємства шляхом управління його бізнес-процесами» [8]. Найбільшого поширення в менеджменті набуло визначення терміну «управління бізнес-процесами», запропоноване Д. Джестоном та Й. Нелісом: «Управління бізнес-процесами – це досягнення цілей організації

через удосконалення, управління й контроль» [3].

Пропонуємо наступну характеристику термінам, які входять до цього визначення (табл. 1).

Таблиця 1

Понятійно-категоріальний апарат управління бізнес-процесами

Термін	Характеристика
Стратегія	Це довгостроковий якісно визначений напрям розвитку організації, спрямований на закріплення її позицій, задоволення споживачів та досягнення поставлених цілей.
Планування	Визначення цілей підприємства, окреслення загальної стратегії досягнення цих цілей та формування ієрархії планів інтегрування та координації діяльності.
Цілі	Можуть бути закладені в широкому діапазоні: від стратегічних задач організації до задач окремо взятого процесу. Сутність полягає в досягненні результатів чи вирішення задач підприємства.
Організація	Це підприємство або самостійний структурний підрозділ.
Вдосконалення бізнес-процесів	Раціоналізація бізнес-процесу з метою покращення його ефективності та продуктивності.
Управління	Визначення показників ефективності роботи персоналу, процесів та всіх взаємопов’язаних складових, а також координація їх діяльності.
Контроль	Це процес забезпечення досягнення цілей підприємства, наявний протягом усього часу в управлінні бізнес-процесами, що включає повний цикл Шухарта–Демінга «плануй-роби-перевіряй-впливай» (PDCA). Невід'ємна складова контролю – можливість правильного виміру.
Основні бізнес-процеси	Це процеси, орієнтовані на виробництво товару чи надання послуг, які є цільовими об’єктами створення підприємства і забезпечують створення доходу.
Процес	Сукупність послідовних, чітко визначених дій для досягнення певного результату.

Цифрова економіка - це економічна діяльність, заснована на впровадженні інформаційних технологій в усі галузі та сфери діяльності управлінсько-цифрового простору. Базисними цілями цифрової економіки доцільно виокремити: наскрізну автоматизацію всіх основних виробничо-економічних бізнес-процесів, розвиток ринку персоніфікованого виробництва й споживання, зростання сукупної ефективності суб'єктів економічної діяльності, мобілізацію знань через обмін, створення нових робочих місць у високотехнологічних галузях.

Цифрова економіка не обмежується сектором IT і цифровими компаніями. Найбільшу економічну віддачу забезпечує перехід на цифрові процеси і впровадження цифрових технологій в рамках ланцюжків створення вартості у всіх секторах національної економіки, зокрема в будівництві. Такі цифрові технології можуть застосовуватися на всіх етапах створення вартості, в тому числі при зведенні будівель різного типу і розміру, сприяючи зменшенню загального терміну їх будівництва, зростанню енергоефективності та комфорту проживання в приміщеннях.

Поява такого поняття, як «цифрова трансформація» пов’язане з книгою П. Вайла і С. Ворнер [2], у якій автори зазначають, що «цифрова трансформація

бізнесу - це зміна бізнес-моделі для організації нового покоління »[2].

Виокремлені тенденції глобальної інформаційної інтеграції надають можливість значно розширити можливість цифровізації усіх секторів економіки та вплинути на розвиток ІТ-ринку, в тому числі ринок фінансово-інвестиційних технологій. Формування ефективної системи цифрової економіки передбачає удосконалення наступних традиційних процесів:

– трансформація економічного укладу, поняття ринків і ринкових відносин, зміна розуміння соціального середовища, впровадження в кожен з даних напрямів нових інформаційних технологій;

– переформатування структури економіки, за рахунок ефективних віртуальних структур і як наслідок оптимізації бізнес-процесів;

– інституалізація - провідна роль в управлінні економікою віддається інститутам, в основі яких лежать інноваційні цифрові моделі та інформаційні процеси.

Представлені трансформації спричинять низку очікуваних позитивних економіко-соціальних та екологічних ефектів (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика економіко-соціальних та екологічних ефектів цифровізації бізнес-процесів підприємства

Ефекти	Характеристика
Економічний	– обґрунтування оптимальних стратегічних пріоритетів управління в контексті економічного зростання; – розробку та впровадження енергоефективних рішень на стадії проектування будівлі; – впровадження Business Process Management; – оптимізація основних бізнес-процесів та зростання ефективності їх реалізації; – збільшення кількості робочих місць пов’язаних з інформаційно-аналітичним забезпеченням бізнес-процесів в будівництві; – застосування новітніх наукових підходів менеджменту на засадах цифрового управління.
Соціальний	– зростання комфорту, якості проживання в будівлях; – визначення невикористаного потенціалу оптимізації кожної структурної компоненти системи інформаційно-аналітичного забезпечення; – підвищення рівня конкурентоспроможності продукції за рахунок цифровізації основних бізнес-процесів; – знизити питоме споживання енергії на одиницю продукції, що випускається, послуг; – аналіз реалізації цілей енергозбереження за всіма стадіями життєвого циклу енергоресурсу; – підвищення якості обслуговування за рахунок цифровізації.

Екологічний	– забезпечення збалансованого розвитку кожної структурної компоненти в системі управління підприємством; – ідентифікація ключових індикаторів кожного структурного блоку цифровізації в будівництві; – зниження негативного впливу на оточуюче середовище; – підвищити рівень енергетичної ефективності продукції, що випускається підприємством; – розширити виробництво та наповнити ринок технічними засобами вимірювань, обліку та регулювання споживання енергоресурсів; – вдосконалення структури споживаних ресурсів шляхом збільшення питомої ваги екологічно чистих і ефективних видів ресурсів.

Авторська розробка

За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що впрвадження цифрових технологій надасть можливість підвищити рівень ефективності роботи підприємства за рахунок впливу на основні, управлінські, допоміжні бізнес-процеси (наприклад, якість продукції, що виробляється, термін виведення продукції на ринок, ефективність виробництва, логістика). Формування ефективної системи управління бізнес-процесами шляхом їх цифровізації надасть можливість не лише збільшити ефективність певного бізнес-процесу, а й бути драйвером результативності інших бізнес-процесів підприємства.

Список використаної літератури:

1. Андерсен Бьерн. Бизнес-процессы. Инстременты совершенствования / Берн Андерсен; пер. с анг. С.В. Ариничева / Ред. Ю.П. Адлер. – М.: РИА «Стандарты и качество», 2003. – 272 с.
2. Вайл П., Ворне С. Цифровая трансформация бизнеса: изменение бизнес-модели для организации нового поколения. – М.: Альпина Паблишер, 2019. – 257 с.
3. Джестон Д., Нелис Й. Управление бизнес-процессами. Практическое руководство по успешной реализации проектов / Д. Джестон, Й. Нелис; пер. с англ. – СПб: Символ – Плюс, 2008. – 512 с.
4. Климчук М.М. Вплив ризик-менеджменту на формування стратегії управління бізнес-процесами підприємства в умовах цифрової економіки: міжнародний досвід.-Бізнес-Інформ. – 2021.– №1. – С. 65–70.
5. Климчук М.М. Концептуально-методологічні засади управління бізнес-процесами на підприємстві.- Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. – Вип. 12 (186) / Наук. Ред. І. Г. Манцуров. – К., 2020– С. 127-138.
6. Кремень В. Освіта: ціннісні орієнтири мережевого суспільства / В. Кремень // Дзеркало тижня. – 2013.– No 31. – С. 13.
7. Олійник Д. І. Індекс глобальної інформаційної економіки як інструмент визначення економічної безпеки держави на основі технологічних можливостей підприємств / Д.І. Олійник // Стратегічні пріоритети, No 2 (35), 2015 р с.87-92

8. Harmon Paul. Business process change: A manager's guide to improving, redesigning, and automating processes./ Harmon Paul – Amst. etc. : Morgan Kaufmann. An Imprint of Elsevier, 2003. – XXI, 529p.

IMPLEMENTATION OF MARKETING CONCEPTS IN ENTREPRENEURSHIP

Zhigir Anatolii
doctor of economic sciences, Professor
Peter the Great St. Petersburg Polytechnic University

The changes that occurred in our economy required significant changes in all sectors of the national economy, with the adaptation of people to the existing conditions, the eradication of outdated attitudes towards business, and the creation of a new one. A significant achievement of a centralized system, which is not denied even by the economically developed countries of the world, was high-quality medical care, education, and the development of other areas of social development of society. But they were focused on satisfying the static command economy, and not on needs that were constantly changing in a competitive environment. Therefore, reforms have become relevant, which were supposed to ensure the mastery of demanded universal professions and help citizens consciously take part in the life of society.

We concluded that for the strategic development of domestic enterprises, it is not possible to simply borrow foreign experience, since this experience does not sufficiently take into account specific national characteristics.

Based on this, the strategic management of the development of domestic enterprises proposes to distinguish conceptual areas of development, which include: economic, social and environmental development.

In our opinion, development should be carried out in several areas (economic, social, environmental), and achieving results during the movement in these areas has a synergistic effect, while abandoning social and environmental development or saving on them will certainly worsen economic development and entail enormous losses.

Development, in the broadest sense of the word, means improving the quality of life. Improving the quality of life requires higher incomes, but this concept is much broader. It embodies as independent target components: improving the quality of education, health and nutrition systems, improving the environment, newly emerging opportunities for personal realization and freedom, and improving cultural life.

The main focus is economic development, however, any understanding of clean economic development should not only focus on the incomes of the population, but also, at a minimum, aim at eliminating poverty and improving and renovating the environment.

The experience of the economically developed countries of the world says that the essence of the market model is market openness: with a large number of sellers and buyers, the availability of price information, the ability to check the quality of goods and the availability of freedom of access for new sellers. The state guarantees public order and compliance with sanitary standards, taxes various types of economic transactions, but should not affect the decision-making on sales and pricing.

It is competition between many sellers that guarantees buyers the right to a wide choice. When customers have the opportunity to choose, they deal only with those sellers who provide the highest quality goods at the lowest prices.

Therefore, the market creates conditions that allow its entities to optimally meet needs. [1, 2]

In a market economy, when consideration of the management problem, it is necessary to proceed from the theoretical provisions of management, which define management as the process of planning, organization, motivational control; Managing the goals of the organization, and the organization is defined as a group of people whose activities are coordinated for the purpose of fulfilling any specific tasks.

The organization is then treated as the point of production; It is a variable that changes structure under the influence of, on the one hand, technology and technology, and on the other, the needs of the market, groups of people united in the production process.

It is important to note that the purpose of the organization's activities - making a profit - is already known, it is due to the market.

That is why management and marketing constitute a single whole in the market economy, which cannot be said about the organization of production and management in a team economy.

Marketing as a structural management concept begins with a study of the market in which enterprises operate. It is understood that the market is a relationship between supply, demand and the totality of contracts that functions as a result of the interaction of these factors. Each enterprise, since it produces a certain product, is only interested in a specific area of the common market, that is, the carrier of certain needs for which it and its competitors offer products.

It is clear that the enterprise must explore the market in order to effectively function in German. Market research consists of studying the general situation and the advantages of the enterprise relative to competitors. It should provide insights into which hazards need to be taken into account in the future, what strengths and weaknesses can affect the activity of the enterprise, how the global prospects of the enterprise and its business sphere are assessed, whether the situation that has developed in the market requires a fundamentally new strategy of the enterprise, or only enough to adapt to new conditions.

In management, marketing is a connecting link between the individual functions of an enterprise. He must serve all areas of activity, optimize it. Without it, the long-term functioning of the enterprise is impossible.

It is necessary to distinguish the role and content of marketing as a function of production (with its organization) in the labor organization system. In this regard, it would be a mistake to consider that all marketing work is performed only by the relevant department of the enterprise.

Marketing is used in business practice as an operational and strategic management tool. The management of all production, packaging, transportation, creation of new value is operational management. Its goal is the rational activity of the enterprise within the framework of the previously set strategy.

For strategic management, the most important is ensuring the long-term competitiveness and successful formation of the enterprise in markets that are constantly changing. [3, 4]

Strategic marketing, which is a strategic part of strategic management (in the broad sense of the latter), is characterized by the development of multifaceted projects that are of a general nature. Practitioners often call such developments theoretical, since they do not have the usual specificity.

The development of marketing strategies is a process, the starting point of which is a strategic analysis and forecast of the parameters of both the environment in which the enterprise operates and its internal position. Based on this, external and internal success potentials are justified.

To identify success factors, we use various analytical methods that allow you to determine the real positions of the enterprise.

The development of a marketing strategy in the methodological plan is planned on a three-dimensional basis. It can be interpreted on the basis of a commodity-technology approach or be demand-driven and supply-driven. The use of commodity and process criteria does not mean that the needs are completely ignored. The essence of this consideration of the market is to make decisions that reflect the company's desire to be represented in the relevant commodity markets in the future, or to segment them without significant changes in the technical conditions of production. In this case, there are some restrictions in the field of activity with minor changes in the specialization of production and target markets, where the enterprise acts as an offerer and competes with other offerers.

The enterprise operates in a rather complex environment, in which numerous factors act and, at the same time, previously unknown forces, sources and the like appear. Therefore, experience, intuition and creative thinking will play a leading role in the development of the enterprise's market behavior strategy.

The most important strategic principles, the consistent implementation and use of which enable effective projects, are:

1. The concept of forces. This principle can be manifested in the concept of pooling financial, production and intellectual resources for the creation and development of products with which potential success is most interlinked. In other cases, the focus is on areas where weak competitors are identified.

2. Eliminating bottlenecks. It is advisable to establish the production of such goods that have higher quality characteristics than competitors. At the same time, the qualitative characteristics by which the enterprise could not overtake competitors should not be worse, or they should be compensated by other parameters.

3. Use the chances that exist in the environment of the enterprise or in the market.

4. Implement innovations that pre-empt market success. It is necessary to possess fresh ideas and correctly identify the moment when their use can contribute to success.

5. Exploiting synergies, that is, making optimal use of available resources. At the same time, an additional effect is obtained not only due to success factors, but also due to their interaction.

6. Harmonization of objectives and methods. It is necessary to get rid of the skill established for decades - first to set a goal, and then to find methods for completing the work that has begun.

7. Creating a target management organization. The implementation of the strategy requires an organization that should be built on the basis of a well-thought-out concept.

8. Risk compensation. Any strategy involves a certain risk. It should be clearly presented as far as possible, and a system of ways to minimize risk should be developed in the strategic project.

9. Take advantage of the merger. There are various forms of associations - from free cooperation to holdings with a controlling stake. Joining a given association often leads to benefits in the implementation of the strategy.

10. Simplicity. Strategies should be based on a qualitative concept that is easy to understand. This is important in order to facilitate the absorption of personal tasks by those personnel who will need to implement them.

References:

1. Жигірь А. А. Принципи та методологічні засади економічного розвитку підприємництва. Агросвіт. 2015. № 20. С. 46–52.

2. Жигірь А.А. Стратегічне планування еколого-фінансового забезпечення розвитку підприємства // Агросвіт. 2015. No 21. С. 53-58.

3. Жигірь А.А. Розвиток інвестиційної діяльності підприємницьких структур // Економіка та держава. 2015. № 10. С.53-58.

4. Жигірь А.А. Сутність підприємництва та чинники його економічного розвитку// Інвестиції: практика та досвід. 2015. No 20. С. 28-33.

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МАЛИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Бойко Людмила Олександрівна,
к.с.-г.н., доцент
Херсонський державний аграрно-економічний університет

Агеєва Вікторія Володимирівна,
здобувач вищої освіти
Херсонський державний аграрно-економічний університет

Інноваційний розвиток соціально орієнтованого сільськогосподарського виробництва тісно пов’язаний з веденням бізнесу в сільській місцевості. На практиці підприємництво є каталізатором стійкості аграрного сектору та ключем до вирішення соціальних проблем і збільшення доходів фермерів. Процес змін призвів до створення різних категорій виробників залучених до задоволення потреб споживачів сільськогосподарською продукцією та постачання її як на внутрішній так і зовнішні ринки. У довгостроковій перспективі ринкових змін основними виробниками сільськогосподарської продукції є малі форми господарювання – дрібні фермери, сімейні фермерські господарства, одноосібники [1,2].

Найбільш вразливими на сьогодні виявились саме одноосібники. З одного боку, вони не є бюджетонаповнювачами, на відміну від фермерів, бо працюють «у тіні». З іншого – альтернативної роботи у селах просто нема, і це єдиний спосіб вижити, крім, хіба ще останнього варіанту – виїхати на заробітки за кордон. Виправити ситуацію можна було б, якби малі виробники об’єдналися у кооперативи, але люди самі такої ініціативи не виявляють. Одноосібники не поспішають створювати кооперативи, бо є недовіра до всіляких об’єднань – тут і пам'ять про те, як заганяли у колгоспи, та й останні тридцять років далися взнаки, коли люди втрачали все і влазили у борги через фінансові піраміди, банки, афери з будівництвом житла [3].

Збут сільськогосподарської продукції на сьогодні є найскладнішим питанням в агропромисловому комплексі, особливо проблемним питанням є організація продажу продукції що виробляються на невеликих фермах та малими формами господарювання [4,5]. Дрібні виробники сільськогосподарської продукції, особливо фруктів та овочів, вирощених на невеликих територіях ручною працею, не в змозі використовувати сучасні технології. Крім того, дрібні виробники не мають фінансових ресурсів будувати сучасні овочеві та фруктові склади. В результаті вони змушені продати значну частину своєї продукції прямо з поля або утримувати її в необладнаних будівлях (сараях, гаражах тощо).

У цивілізованих країнах світу фермери не самі безпосередньо продають сільгосппродукцію, цим займаються кооперативи, в які входять 80% усіх

фермерів. У них є свої кооперативні торгові об'єкти, які продають продукцію як оптом, так і в роздріб. Це прибирає посередника, і ціна для споживачів формується більш прийнятна. Якби українські фермери пішли цим шляхом, кооперативи б регулювали ринок, не було б такої кількості перекупників, стихійних точок продажів та захмарних цін.

Негативний вплив на збутові можливості дрібних фермерів мають й інші причини. Зокрема, це невеликі обсяги виробництва; обмеженість застосування сучасних технологій, якісного насіння, засобів захисту рослин тощо через незнання або відсутність на це коштів. Також, малий виробник виконує всі функції на підприємстві: і технолога, і тракториста, і агронома, і зоотехніка, і менеджера, і бухгалтера, і маркетолога. Відповідно, виконувати всі ці функції якісно на відповідному рівні не виходить. Малий виробник, як правило, не вивчає ринок і його потреби, відтак, не може їх прогнозувати і приймати адекватні рішення.

Кожне фермерське господарство ставить за мету підвищення прибутковості діяльності на основі виробництва, переробки і реалізації товарної сільськогосподарської продукції за умови ефективного використання всіх видів ресурсів. Проте значний потенціал фермерства використовується неефективно, показники їх розвитку низькі, на противагу світовим тенденціям. Крім того, дослідження ефективності використання земельних ресурсів фермерських господарств значно актуалізується в умовах проведення земельної реформи і прогнозованого високого рівня конкуренції на ринку земель сільськогосподарського призначення [6].

Між колективними сільськогосподарськими підприємствами та невеликими формами господарювання немає тісних зв'язків. Необхідно розвивати передові напрями та форми співпраці такі як франчайзинг, аутсорсинг тощо, які допоможуть малим та великим підприємствам отримувати вигоду одне від одного на комерційній основі. Найбільш раціональними формами організаційно-економічного об'єднання малих, середніх та великих підприємств є інтеграція, кооперація та кластеризація, що в принципі мають ряд відмінностей.

Список літератури:

1. Boiko V. O., Boiko L. O. Features of farm functioning under conditions of a competitive environment. Економіка АПК. 2018. № 3. С. 56–62

2. Бойко, Л. (2020). Перспективи розвитку сімейних фермерських господарств в умовах конкурентного ринку. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, (2), 78-85.

3. Овочевий рай чи пастка для виробників? https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3018601-ovocevij-raj-ci-pastka-dla-virobnikiv.html

4. Boiko, V., Kwilinski, A., Misiuk, M., & Boiko, L. (2019). Competitive advantages of wholesale markets of agricultural products as a type of entrepreneurial activity: the experience of Ukraine and Poland. Economic Annals-XXI, 175(1-2), 68-72, doi:https://doi.org/10.21003/ea.V175-12

5. Бойко В.О., Бойко Л.О. Сучасні підходи до визначення поняття «конкурентоспроможність аграрних підприємств». Фінансовий простір. 2019. № 3(35). С. 23–31. DOI: https://doi.org/ 10.18371/fp.3(35).2019.190153

6. Аверчев О., Аверчева Н. Напрями підвищення ефективності використання земельних ресурсів у фермерських господарствах. Економіка та держава. 2020. Вип. 5. С. 15–22

СИСТЕМА ЗДРАВООХРАНЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ: ПРОБЛЕМЫ И НОВЫЙ ОПЫТ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЦЕССАМИ

Елубаева Марал,
MSc., студент Ph.D. ISMA University, академик Европейской Академии Наук
Западно-Казахстанский медицинский университет им. М. Оспанова,
Республика Казахстан

Кабдуева Гульден
MSc., студент Ph.D. ISMA University,
АО “Национальный центр Нейрохирургии”,
Республика Казахстан

Современная общемировая ситуация такова, что многие страны мира всё ещё переживают кризисную обстановку, обусловленную мировой пандемией. Мировое сообщество находится в состоянии поиска путей выхода из сложившейся нестандартной ситуации, к которой не было готово ни одно государство в мире. В декабре 2013 года Комиссия по инвестированию в систему здравоохранения представляющая собой международную группу 25 экономистов и экспертов в области глобальной системы здравоохранения, выпустила доклад под названием «Глобальная система здравоохранения 2035: к единству через поколение» [1]. Комиссия предупредила, что в план должна быть включена подготовка к возможным пандемиям. «Мы обеспокоены тем», говорится в докладе, что «вскоре в мире может разразиться смертоносная пандемия, подобная пандемии гриппа 1918 года, которая окажет несравненно более тяжёлые последствия на бедные слои населения» [1]. Предупреждение комиссии оказалось верным. Сегодня практически не осталось ни одной страны, которую не затронула бы пандемия коронавируса COVID-19. По оценкам Всемирной организации здравоохранения (ВОЗ), на февралm 2021 всего в мире было зарегистрировано 113 076 707 случаев, 2 512 212 из них с летальным исходом [2].

Жертвами вируса в первые четыре месяца стали страны с достаточно высокими национальными расходами на здравоохранение: Италия (вложила в отрасль в 2019 году, по данным Всемирной организации здравоохранения (ВОЗ), 8,9% ВВП), Испания (9%), США (17,1%), Франция (11,5%) и Великобритания (9,8%). Для сравнения: в Южной Корее эти расходы составили 7,3% ВВП, в Китае — 5%, в России — 5,3%. По данным Европейского бюро ВОЗ, на регион приходится 31% общего числа заболевших и 43% общего числа умерших во всем мире.США, набравшие 83,5 балла из 100 по общему показателю безопасности страны для здоровья граждан и готовности к вспышкам инфекционных заболеваний «Глобального индекса безопасности здравоохранения — 2019» (Global Health Security Index, GHS), остаются лидерами по числу подтвержденных случаев коронавируса и общему количеству

смертельных исходов — более 133 тыс. (данные Университета Джона Хопкинса на середину июля). Негативную роль сыграла противоречивая политика властей. А также низкая эффективность исключительно страховой системы здравоохранения [2]. Сейчас по распространению вируса вслед за США (более 3 млн зараженных и 4,4% смертельных исходов) идут Бразилия — 1,8 млн зараженных (смертность 3,9%) Индия — 849,4 тыс. (2,8%) и Россия — 727 тыс. (1,5%), по данным ВОЗ [2]. Высокая численность населения в этих странах не первопричина продолжающегося распространения вируса. Пример Китая, где впервые было выявлено заболевание, показывает, что даже в стране с 1,4 млрд жителей можно сдерживать распространение инфекции.

Чтобы быть готовыми к сдерживанию пандемий и принятию ответных мер в борьбе со вспышками инфекционных заболеваний, все национальные системы здравоохранения должны усовершенствовать ряд основных ресурсов, включающих создание механизмов комплексного санитарно-эпидемиологического надзора для эффективного и безотлагательного выявления заболеваний у людей и животных, а также подготовку медицинского персонала, ответственного за снижение риска в чрезвычайных ситуациях. Несмотря на то что в борьбе со вспышками заболеваний национальные системы здравоохранения представляют первый уровень защиты, принимая на себя наибольший удар, их финансирование часто недостаточно, что приводит к нехватке медицинского персонала, несовершенной инфраструктуре, устаревшим информационным системам, и сбоям в поставках оборудования и медикаментов.

Многие страны, которые смогли успешно сдержать распространение коронавируса COVID-19, включая Южную Корею, ещё ранее значительно увеличили вложения в системы защиты от пандемий, устранив подобного рода недостатки, выявленные в результате вспышек тяжёлого острого респираторного синдрома (ТОРС) 2003 года, известного также как атипичная пневмония, илиближневосточного респираторного синдрома (БВРС) 2015 года. Азиатские системы здравоохранения, в первую очередь Китая, а также Южной Кореи, Японии и Сингапура по быстроте реакции и качеству оказания медицинской помощи задали стандарты реагирования на подобные угрозы, подтверждая, что скорость принятия решений органами государственного управления и эффективность системы здравоохранения — ключевые факторы успешной борьбы с пандемией [3].

Эксперты Фонда Международного медицинского кластера (ММК) в аналитическом отчете по международному опыту борьбы с COVID-19 отмечают положительно разве что опыт Германии. Централизованная система здравоохранения, достаточное количество оборудования для респираторной поддержки, большой коечный фонд и возможности его расширения, а также высокий уровень дисциплины населения позволили более эффективно справиться с оперативным лечением тяжелых больных и сокращением социальных контактов в группах риска.

Помимо укрепления систем здравоохранения отдельных государств, необходимо активизировать межрегиональное сотрудничество. Африканские центры по контролю и профилактике заболеваний, созданные

для «усовершенствования эпиднадзора, обеспечения готовности к чрезвычайным ситуациям и мер реагирования, а также для предотвращения инфекционных заболеваний», свидетельствуют о неоспоримой важности подобного рода межрегионального сотрудничества перед лицом кризисов, подобных разразившейся пандемии коронавируса [4]:

По оценкам Комиссии по глобальному структурированию рисков общественному здоровью, для приведения национальной системы здравоохранения к состоянию готовности, в особенности для сдерживания пандемий, понадобится 3,4 миллиарда долларов США в год. Эта сумма не включает затраты на усовершенствование системы первичной медицинской помощи в более широком смысле.

По оценкам Совета по мониторингу уровня готовности мировых систем здравоохранения, для усовершенствования механизмов регионального санитарно-эпидемиологического надзора ежегодно потребуется 0,25 миллиардов долларов США.

И наконец, Комиссия по инвестированию в систему здравоохранения подсчитала,[8] что на поддержание ряда критически важных «глобальных функций», включая проведение исследований по изучению малоизвестных или новых инфекций, а также обеспечение финансирования основных сфер деятельности ВОЗ, ежегодно потребуется семь миллиардов долларов США в год [4].

Поэтапная секторальная мобилизация экономики

Модернизация системы общественного здравоохранения позволит реализовать секторальную мобилизацию экономики, которую можно осуществить в три фазы [5]:

Первая фаза предусматривает интеграцию в экономику 40 – 50 процентов трудовых ресурсов, занятых в жизненно важных секторах, таких как здравоохранение, правоохранительные структуры и службы безопасности, производство и поставка пищевых продуктов, энергетика, водоснабжение, транспорт и логистика, коммуникационные службы. Перечень жизненно важных специальностей можно заимствовать и адаптировать измеморандума по критической инфраструктуре в условиях пандемии COVID-19 Департамента национальной безопасности США. Мобилизация таких жизненно важных ресурсов должна происходить при условиях сохранения базовых требований социального дистанцирования, соблюдения санитарно-гигиенических требований и универсального тестирования.

Во второй фазе предусматривается вовлечение в экономику дополнительных 20 – 30 процентов (в общей сложности 70 процентов) трудовых ресурсов, занятых в сфере обслуживания и других секторах экономики. Это не распространяется на тех, кто может выполнять работу дистанционно. На данном этапе предусматривается ослабление ограничительных мер при сохранении базовых требований к социальному десантированию и стандартам гигиены и санитарии. Для пожилых лиц (старше 60 лет), а также тех, кто страдает хроническими заболеваниями, должны быть усилены требования к самоизоляции и ограничению контактов. Значительное внимание следует

уделять выявлению зон заражения, а также слежению за теми, кто контактировал с зараженными лицами.

Третья фаза: полная мобилизация экономики, устойчивой к эпидемическим катаклизмам. На данном этапе ожидается полноценное функционирование учебных заведений, поскольку тестированием будут охвачены школьники и студенты. Особое внимание должно уделяться вопросам слежения и прогнозирования эпидемии с тем, чтобы своевременно упреждать новые инфекционные вспышки [5].

Таким образом, широкомасштабные меры по универсальному тестированию, выявлению контактов и самоизоляции способны заменить карантин в качестве основного инструмента контроля эпидемии. Благодаря таким мерам станет возможной секторальная мобилизация и поэтапное восстановление экономики, призванное обеспечить экономическую активность большинства граждан, их социальное и психологическое благополучие.

Но по мере того как ситуация будет нормализоваться, им будет необходимо укреплять и реорганизовывать системы общественного здравоохранения, чтобы предотвратить новую волну коронавируса COVID-19 и быть лучше подготовленным к пандемиям в будущем.

Таким образом, Пандемия COVID-19 обнажила проблемные зоны здравоохранения в большинстве развитых стран, в материале: дефицит стационарных коек, медицинского персонала и средств индивидуальной защиты, дезинтеграцию управления между центром и регионами, а также неповоротливость систем финансирования медицинской помощи.

1.Укрепление и модернизация национальных систем здравоохранения;

2.Сотрудничество регионов с международными организациями в области здравоохранения.

Список литературы:

1. Dean T Jamison [и др.], "Global health 2035: a world converging within a generation", *The Lancet*, vol. 382 (7 December 2013), p. 1941. Веб-сайт: http://www.globalhealth2035.org/sites/default/files/report/global-health-2035.pdf.

2. Официальный сайт Всемирная Организация Здравоохранения: https://covid19.who.int [28.02.2021]

3. Gavin Yamey, "What the U.S. needs to do today to follow South Korea's model for fighting coronavirus", *Time* (17 March 2020). Веб-сайт: https://time.com/5804899/u-s-coronavirus-needs-follow-s-korea/.

4. United Nations, "COVID-19 likely to cost economy $1 trillion during 2020", UN News. 9 March 2020. Веб-сайт: https://news.un.org/en/story/2020/03/1059011.

5. Global Preparedness Monitoring Board, "The Global Preparedness Monitoring Board calls for a Scaled-Up Global Response to COVID-19: estimated cost and funding sources", Executive summary, 10 March 2020. Веб-сайт: https://apps.who.int/gpmb/assets/pdf/GPMB_6March2020statement.pdf.

СОЦИАЛЬНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИНТЕГРИРОВАННОЙ ОТЧЕТНОСТИ

Кононенко Леся Виталиевна
кандидат экономических наук, доцент
доцент кафедры аудита, учета и налогообложения
Центральноукраинский национальный технический университет

Юрченко Оксана Владимировна
ассистент кафедры аудита, учета и налогообложения
Центральноукраинский национальный технический университет

Целью составления интегрированной отчетности является стремление к сочетанию в составе единого отчета информации, которая необходима для принятия управленческих решений, а именно для управления, создания и сохранения стоимости и управления стратегической устойчивостью предприятия. Формирование интегрированной отчетности должно обеспечивать прозрачность намерений предприятия, при этом отражая все его преимущества и недостатки.

М. Корягин отмечает, что интегрированная отчетность является - целостной, стратегической, адаптивной, существенной и актуальной в различных временных измерениях [1]. Ее основным отличием есть ориентация всего учетного процесса на факторы создания стоимости предприятия, в результате чего интегрированная отчетность более содержательная и полезная для пользователей.

Основными причинами, которые обусловили появление интегрированной отчетности было несоответствие предыдущих ее видов современным требованиям (возникновение опасности для окружающей среды и другие риски, возникающие от корпоративной деятельности, которые не раскрывались в корпоративной отчетности, а их раскрытие с помощью вспомогательных отчетов или примечаний к финансовой отчетности происходило по остаточному принципу). Профессоры Д. А. Панков и А. А. Круподерова констатируют существование значительного спроса на интегрированную отчетность со стороны пользователей, что связано с возможностями обеспечить взаимосвязь между финансовыми и нефинансовыми (социальными) показателями компании.

Применение интегрированной отчетности предусматривает отказ от отдельного обнародования нефинансовой (социальной) отчетности, информация которой сегодня не обеспечивает достаточного доверия со стороны пользователей. Кроме того, на сегодняшнем этапе в отношении нефинансовой (социальной) отчетности существуют сложности по обеспечению ее своевременности и актуальности. В частности, сегодня отсутствуют четкие нормативно закрепленные общепринятые рекомендации по ведению бухгалтерского учета и составления нефинансовой (социальной) отчетности [4]. Основной причиной этого, по мнению Р. Экклза и Дж. Серафейма является то,

что такой нефинансовой (социальной) отчетности не хватает строгих стандартов измерения и отчетности, которые существуют по финансовой информации. Кроме того, нефинансовые (социальные) отчеты, как правило, публикуются с временным лагом в несколько месяцев по сравнению с финансовой отчетностью, в результате чего информация теряет свою актуальность. Основным недостатком современной нефинансовой (социальной) отчетности является то, что информация, которая содержится в ней, не представлена в контексте бизнес - модели и стратегии предприятия, что затрудняет для инвесторов понимание как производительность социальной и экологической деятельности влияет на финансовую деятельность, и как проблемы устойчивого развития влияют на стоимость предприятия [1]. Соответственно, сегодня, несмотря на распространение тенденций относительно необходимости обеспечения функционирования предприятий в контексте устойчивого развития отдельные нефинансовые (социальные) отчеты не обеспечивают в полной мере удовлетворения растущих потребностей пользователей. Так, например, информацию о факторах генерирования и разрушения стоимости, можно определить на основе установления взаимосвязи между финансовыми и нефинансовыми (социальными) показателями.

Именно поэтому одной из основных причин появления интегрированной отчетности является невозможность применения нефинансовой (социальной) отчетности для мониторинга и анализа процесса создания долгосрочной стоимости компании, которая в сегодняшних условиях имеет важное значение для пользователей учетной информации.

Изменения социально-экономических условий функционирования предприятий обусловливают необходимость преодоления существующего разрыва между содержанием бухгалтерской отчетности и ожиданиями пользователей, поскольку содержание современной нефинансовой (социальной) отчетности является неадекватным потребностям пользователей. Интегрированный отчет представляет собой краткое изложение информации о том, как стратегии предприятия, управления им, его деятельность и перспективы в контексте внешней среды, помогли создать ценность в краткосрочной, среднесрочной и долгосрочной перспективе [4, с. 5].

Основная предпосылка построения концепции интегрированной отчетности является то, что ее разработчики считают устойчивое развитие общества единственным путем, обеспечивает удовлетворение потребностей настоящего и будущего поколений, придерживаться которого следует всем предприятиям, чтобы обеспечить генерирование стоимости для акционеров и других заинтересованных субъектов в краткосрочной и долгосрочной перспективе. Вследствие этого возникает значительное количество различий между интегрированной отчетности предприятия и другими видами бухгалтерской отчетности.

Отличительной особенностью интегрированной отчетности является представление в ней информации в разрезе несколько иной структуры капитала предприятия, чем это предусмотрено в финансовой отчетности [3, с. 2]. Как отмечают проф. Д. А. Панков и А. А. Круподерова, такая интегрированная

отчетность отражает рациональное управление такими формами капитала, как, например, интеллектуальный, природный, социальный, в свою очередь, позволяет оценивать и поддерживать стоимость в долгосрочном периоде [2, с. 274].

Таким образом, сегодня актуален вопрос экономического риска и неопределенности, и соответственно, разработка рекомендаций по обеспечению долгосрочной жизнеспособности и стратегической устойчивости предприятий путем переосмысления роли используемых ресурсов в деятельности предприятий. Это привело к росту требований к бухгалтерской отчетности со стороны внешних пользователей, особенно со стороны инвесторов, что было необходимо для принятия эффективных решений. Одним из таких требований является необходимость предоставление информации нефинансового (социального) характера, которая дополнена набором показателей, раскрываемых в финансовой отчетности.

В современных условиях бухгалтерская отчетность не должна концентрироваться только на деятельности предприятия. Информация, которую она предоставляет также должна способствовать получению ответов на актуальные проблемы функционирования социально-экономических систем, в том числе и связанные с актуальными социальными, экологическими и управленческими проблемами.

Список литературы:

1. Корягін М. В., Куцик П. О. Проблеми та перспективи розвитку бухгалтерської звітності. монографія. – Київ : Інтерсервіс, 2016. – 276 с.

2. Панков Д. А. Модель стоимостной оценки “человеческого капитала – функции” и методика его отражения в составе интегрированной отчѐтности бюджетных организаций. *Economics and Management*. 2014. № 3. с. 273-291

3. Проект міжнародного формату інтегрованої звітності <IR>. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bdo.com.ua/integrirovannaja_otchetnost.

4. Юрченко О.В. Звітність в системі управління соціальними витратами. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2011. № 2(14). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/5848/1/zvitnist_v_sistemi_upravlinnya_socialnimi_vitratami.pdf

ЗНАЧЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПИРТОВОЇ ГАЛУЗІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Корінець Іван
Магістр, Львівський національний
університет імені Івана Франка

Слово спирт бере своє походження від латинського spīritus — «дихання, дух, душа» і вперше з'явилось в українській мові у XVII столітті. Хмільний напій, з вмістом етилового спирту, був відомий людству з глибокої давнини – за 8000 років до нашої ери люди виготовляли легкі спиртні напої з фруктів і меду.

На сьогоднішній день спиртова промисловість є однією з найпотужніших галузей вітчизняної економіки, про що свідчать дані фінансової звітності ДП "Укрспирт". Як видно із звітності у січні 2020 року ДП «Укрспирт» працювало 11 заводів і було реалізовано 412 тис декалітрів спирту, що на 62% більше в порівнянні із січнем 2019-го. Крім того, варто наголосити на тому, що у січні 2020 року державним підприємством «Укрспирт» сплачено 30,2 млн гривень податків. Як зазначає Сергій Блескун: «У січні 2020 року підприємством "Укрспирт" сплачено на 13,7% більше податків у державний бюджет порівняно із січнем минулого року. В Україні не почали виробляти більше алкоголю, ні. Цей показник — у тому числі, результат зламу тіньових схем, які роками мали місце на державному підприємстві. Завдяки детінізації та підготовці до приватизації гроші від виробництва спирту йдуть у бюджет, на розвиток нашої країни, а не у чиїсь кишені. Але спиртова галузь в Україні стоїть на порозі масштабної модернізації та залучення інвестицій, аби приносити у бюджет ще більше податків. Конкуренція, прозорість та планомірний контроль держави — це основи, на яких незабаром стоятиме розвиток спиртової галузі» [2]. Загалом у 2020 році ДП «Укрспирт» сплатило 543, 3 млн. грн податків до державного бюджету України та отримало 32,1 млн. гривень чистого прибутку. Це рекордна сума податків та вперше за 10 років реальне збільшення обсягів виробництва спирту - 6380 тисяч декалітрів спирту, що на 300 тисяч декалітрів більше ніж минулого року.

Також слід відзначити той факт, що: «у січні 2019-го року збитковість роботи ДП «Укрспирт» склала 5,5 млн гривень. У свою чергу, чистий прибуток ДП «Укрспирт» у січні 2020 року виріс на 146,8% порівняно із аналогічним періодом минулого року, і склав 2,6 млн гривень» [2].

Все це відбулося в умовах роботи підприємства як не монополіста галузі. Адже з 1 січня 2020 почав діяти закон про демонополізацію спиртової галузі. Згідно з документом, з 1 липня 2020 року скасовується державна монополія на виробництво спирту, зокрема, як лікарського засобу, а також для медичних і ветеринарних цілей. Документ дозволяє компаніям будь-якої форми власності виробляти спирт за умови отримання ліцензії, а також провести повну лібералізацію експорту спирту з України. Законом також передбачено тимчасове

обмеження на імпорт спирту в Україну до 1 січня 2024 року і заборона на участь в приватизації підприємств Укрспирту представників країни-агресора.

Основними факторами, з якими зіткнулось ДП «Укрспирт» у 2020 році були:

- Відсутність монопольного становища та конкурентні умови роботи. Інші державні підприємства отримали ліцензії на оптову торгівлю спирту і певна частина покупців залишили ДП «Укрспирт»;
- Драматичне підвищення цін на сировину: пшеницю та кукурудзу. У другій половині року на 60 %, що призвело до скорочення рентабельності продукції;
- Пандемія COVID-19 і швидка переорієнтація частини потужностей ДП «Укрспирт» на тимчасове виробництво сировини для антисептиків;
- Погашення кредиторської заборгованості. У 2020 році підприємство погасило 42,2 млн. гривень заборгованостей перед постачальниками;
- Приватизація. Незважаючи на те, що ФДМУ оголосив результати 17 аукціонів з приватизації об'єктів ДП «Укрспирт», до кінця 2020 року всі ці об'єкти перебували на обслуговуванні підприємства (зарплата працівників, податки та ін.) і лише починаючи з 30 грудня 2020 об'єкти поступово почали переходити в управління нових власників.

Щодо планів ДП «Укрспирт» на 2021 рік, то за словами учільника галузі: «У першу чергу це продовження роботи у напрямку реалізації Закону 318-IX, приватизації підприємства та звичайно ведення грамотної господарської діяльності. Поки що, за об'ємами виробництва спирту ДП «Укрспирт» залишається на першому місці, однак в Україні розвивається новий ринок, де державному підприємству чим далі, тим важче буде конкурувати з приватними спиртовими заводами» [2].

Сьогодні всі чекають міфічно-хороших часів для галузі, не усвідомлюючи того факту, що більшість простоюючи спиртових об'єктів, які заростали мохом, а працівники залишались без роботи це результат корупційних схем, націлених на штучний занепад галузі і як наслідок – можливість дешевої приватизації.

На думку автора цієї публікації, аргументи на користь приватного власника які наводяться в останніх публікаціях [1] з цієї тематики не є переконливими. Так ключовим аргументом на користь приватизації є ефективність управління, але ефективність управління залежить не від форми власності, а від принципів, які використовуються. Щодо відсутності конкуренції, то можливо це перевага для підприємства а не недолік, оскільки можна сконцентруватися на розвитку галузі , а не на внутрішній конкурентній боротьбі. Недосконалість цінової ефективності, про яку так багато говорять сьогодні, насамперед, на нашу думку, пов'язана із недосконалою маркетинговою політикою.

З огляду на вищесказане автор не впевнений, що демонополізація спиртової галузі — це один з надважливих стратегічних кроків, які зробила наша держава.

Література:

1. Блескун С. В очікуванні першого в Україні приватного спиртзаводу https://www.epravda.com.ua/columns/2020/09/2/664613/

2. Офіційна сторінка Укрспирту - http://ukrspirt.com

УПРАВЛІННЯ ТРАНЗИТНИМИ ВАНТАЖАМИ В СИСТЕМІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Осадча Наталія Вікторівна
д.е.н., доцент

Трушкіна Наталія Валеріївна
к.е.н.
Інститут економіки промисловості НАН України (м. Київ)

Розвиток інформаційної системи підтримки спрощених митних процедур в Україні за нормами ЄС здійснюється за матеріалами NCTS. Інтеграція України в ЄС передбачає впровадження європейських стандартів у всіх сферах діяльності держави. У зв'язку із цим одним з першочергових питань переходу на європейські митні правила, над яким працює Державна митна служба України, є впровадження системи New Computerised Transit System (NCTS).

У 2009 р. в Європейському Союзі вступив у дію новий порядок контролю безпеки і захищеності щодо товарів, що переміщуються через митний кордон. Для виконання цих нових принципів держави-члени Європейського Союзу разом мають створити і впровадити безпечні, інтегровані і між собою сполучені електронні інформаційні системи [1-4]. Ці електронні системи створюються для того, щоб збільшити безпеку руху товарів і захищеність міжнародної торгівлі, зробити митне оформлення більш ефективним, а також зменшити адміністративні витрати.

Для того щоб гарантувати захист суспільства за допомогою заходів контролю відповідних ризиків, в Європейському Союзі впроваджуються системи контролю імпорту (Import Control System), експорту (Export Control System) та транзиту (New Customs Transit System). Також для реалізації заходів безпеки створена система EORI (Система реєстрації та ідентифікації господарюючих суб'єктів). Суб’єкти, що входять до системи отримають можливість власної ідентифікації за допомогою присвоєння їм єдиного номера, який є унікальним для кожної особи. Номер EORI дійсний на всій території Європейського Союзу.

Система NCTS – загальноєвропейська комп'ютеризована система керування транзитними вантажами. Система була розроблена на основі стандарту UN/EDIFACT для електронного документообігу. Основною метою створення NCTS є інтеграція митних систем Європи, а також майже повне скасування паперового документообігу при транзитних перевезеннях між країнами.

На даний момент NCTS включає в себе всі країни Європейського Союзу, а також є умовою прискореного приєднання країн-претендентів. NCTS служба кожної країни з’єднується через центральний сервер в Брюсселі з системами всіх країн – членів NCTS. Це забезпечує зв'язок між більш ніж 3000 європейських

митних пунктів і в майбутньому замінить існуючу систему паперового документообігу.

У цей момент на території Євросоюзу всі митні процедури повністю переведені на NCTS. Здійснення транзитних операцій на основі паперових декларацій дозволяється тільки у виняткових випадках.

Учасник зовнішньоекономічної діяльності не має можливості звернутися прямо в систему NCTS . Для цього використовуються повідомлення особливого формату, створювані програмним забезпеченням. Таке програмне забезпечення дозволяє не тільки створювати електронні декларації або, приміром, повідомлення про розвантаження, але й розшифровувати повідомлення від NCTS про ключові події в ході процедури транзиту, як, наприклад, прийняття декларації, випуск товарів, повідомлення про вивантаження. Також у розпорядженні учасника зовнішньоекономічної діяльності, що будуть NCTS, повинні бути в наявності засоби для прийому/відправлення повідомлень у службу NCTS своєї країни.

NCTS передбачає два види процедур митного оформлення: звичайні та спрощені. Звичайна процедура передбачає:

відправку повідомлення вантажовідправником в митницю відправлення, яке називається даними декларації;

митниця відправлення присвоює документальні номери перевезення для ідентифікації транзитних операцій. Цей номер передається суб’єкту ЗЕД за допомогою повідомлення про прийняття декларації. Після того, як декларація прийнята, митниця відправлення посилає повідомлення «дозвіл на транзит», тепер суб’єкт ЗЕД може перевозити товари в пункт призначення;

щоб повідомити митницю призначення про це, митниця відправлення в той момент, коли повідомляє суб’єкта ЗЕД про дозвіл транзиту, також посилає повідомлення в митницю транзиту, через яку, як передбачається, вантаж перетне зовнішній кордон транзитних зон;

коли вантаж перетинає такий кордон, митниця транзиту повідомляє митницю відправлення про це шляхом надсилання повідомлення;

після прибуття товарів вантажоодержувач повідомляє митницю призначення, відправляючи повідомлення про прибуття. Коли митниця призначення приймає прибуття, вона повідомляє митницю відправлення про це за допомогою повідомлення про прибуття;

після фази контролю, в перебігу якої здійснюється перевірка товарів, митниця призначення випускає товари з транзиту і повідомляє про це шляхом надсилання повідомлення про випуск товарів і шляхом відправки результатів контролю в митниці відправлення за допомогою «результатів контролю в пункті призначення».

Слід зазначити, що митниця призначення може випустити товари тільки при задовільних результатах контролю. У завершенні митниця відправлення повідомляє вантажовідправника про те, що його перевезення списане, відправляючи йому повідомлення про списання. Можливі деякі відхилення від цього сценарію (в пункті відправлення або після прибуття).

У випадку застосування спрощеної процедури єдиною відмінністю від звичайної процедури є те, що посадова особа митниці призначення може прийняти рішення не перевіряти вантаж. NCTS повідомляє вантажоодержувача про те, що розвантаження товарів може починатися, відправляючи йому дозвіл на розвантаження. Після розвантаження вантажоодержувач відправляє зауваження по розвантаженню в митницю призначення.

Будучи членом ЄС із 2004 р., Литовська Республіка має досвід розробки й впровадження стандартів NCTS. Система передбачає два види процедур митного оформлення: звичайні процедури й спрощені процедур. Зараз система NCTS впроваджена й успішно використається на ряді підприємств, у тому числі в компанії DHL, для взаємодії з литовською митницею у Вільнюсі. У цей час Митна служба Литви разом із ДМСУ при сприянні Міністерства юстиції США проводить роботи із впровадження стандартів NCTS в Україні. На першому етапі ця робота передбачає застосування спрощених режимів митного оформлення тільки для транзитних вантажів, а потім і для експортованих/імпортованих вантажів.

Актуальність робіт із впровадження формату документообігу формату NCTS у роботу ДМСУ є напрямом інтеграції України до ЄС. При цьому також необхідно враховувати, що з 01.01.2009 р. набутило чинності зміна в митний кодекс ЄС про порядок оформлення Книжки МДП (TIR Carnet). Відповідно до нових правил перевізник зобов'язаний декларувати в електронному виді зміст TIR Carnet і направляти ці дані в уповноважений митний орган за допомогою NCTS на стадії митного оформлення при експорті-імпорті або транзиті.

Інтеграція в NCTS уже зараз є неодмінною умовою для успішної роботи європейських логістичних компаній, використання якої дозволяє одержати такі переваги:

підвищення якості обслуговування, зменшення часу очікування в митних органах;

скорочення витрат часу й зусиль, пов'язаних із тривалим паперовим декларуванням товарів;

можливість інтеграції електронних процедур транзитної декларації з наявними компаніями комп'ютеризованої системи;

додаткові переваги для компаній, що використовують спрощені процедури: авторизовані відправники вантажу й вантажоодержувачі.

Утвердженню України як транзитної держави посприяло б її приєднання до низки міжнародних угод і конвенцій, зокрема до міжнародної Конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур (Кіото, 1999 р.); Конвенції ООН з міжнародних мультимодальних перевезень вантажів (1980 р.); Конвенції про договір міжнародного перевезення (1996 р.); Конвенції про договір міжнародного автомобільного перевезення пасажирів і багажу (1973 р.); Угоди про міжнародні перевезення швидкопсувних продуктів і про спеціальні транспортні засоби, призначені для цих перевезень (1970 р.); Європейської угоди про найважливіші лінії міжнародних комбінованих перевезень і відповідні об'єкти (1991 р.).

З метою залучення транзиту запропоновано запровадити стандарти якості, сервісу та часу транзитних перевезень, а також необхідно проводити маркетингову політику щодо світових товарних ринків та прогнозування транзитних перевезень. Щоб вигравати у конкурентній боротьбі за транзит, слід спростити технологію перетинання кордону, знижувати ставки зборів та оплату за транзит, підвищити якість транспортного обслуговування до європейського рівня, модернізувати мережу транспортних коридорів, концентруючи інвестиції на напрямках найбільших вантажопотоків, збудувати сучасну прикордонну інфраструктуру в зоні МТК [5-10].

При цьому внести певні коригування в митне законодавство, а саме, визначити в Митному кодексі України режим транзиту за допомогою п'яти складових: мета, стимули, обмеження, суб'єкт та алгоритм реалізації, що дозволить створити певний баланс стимулів та обмежень при використанні даного режиму.

Для ефективного використання транзитного потенціалу країни треба створити певний баланс стимулів та обмежень. Система NCTS є інструментом розвитку транзитного потенціалу. Мету запровадження інформаційної взаємодії ЄАІС ДМСУ та NCTS зображено на *рис. 1*.

Рис. 1. Схема впровадження інформаційної взаємодії ЄАІС ДМСУ та NCTS
(побудовано авторами)

Українські митні органи отримали доступ на правах митного брокера до NCTS. Схему взаємодії митних органів України та країн NCTS наведено на *рис. 2*. Український митний орган формує в електронному вигляді інформацію,

отриману від суб'єктів ЗЕД каналами електронної пошти, про транзитні товари і вводить її в ЄАІС. По каналах зв'язку інформація спрямовується на сервери ЄАІС Держмитслужби, митний департамент країни Європейського Союзу і прикордонні митні органи.

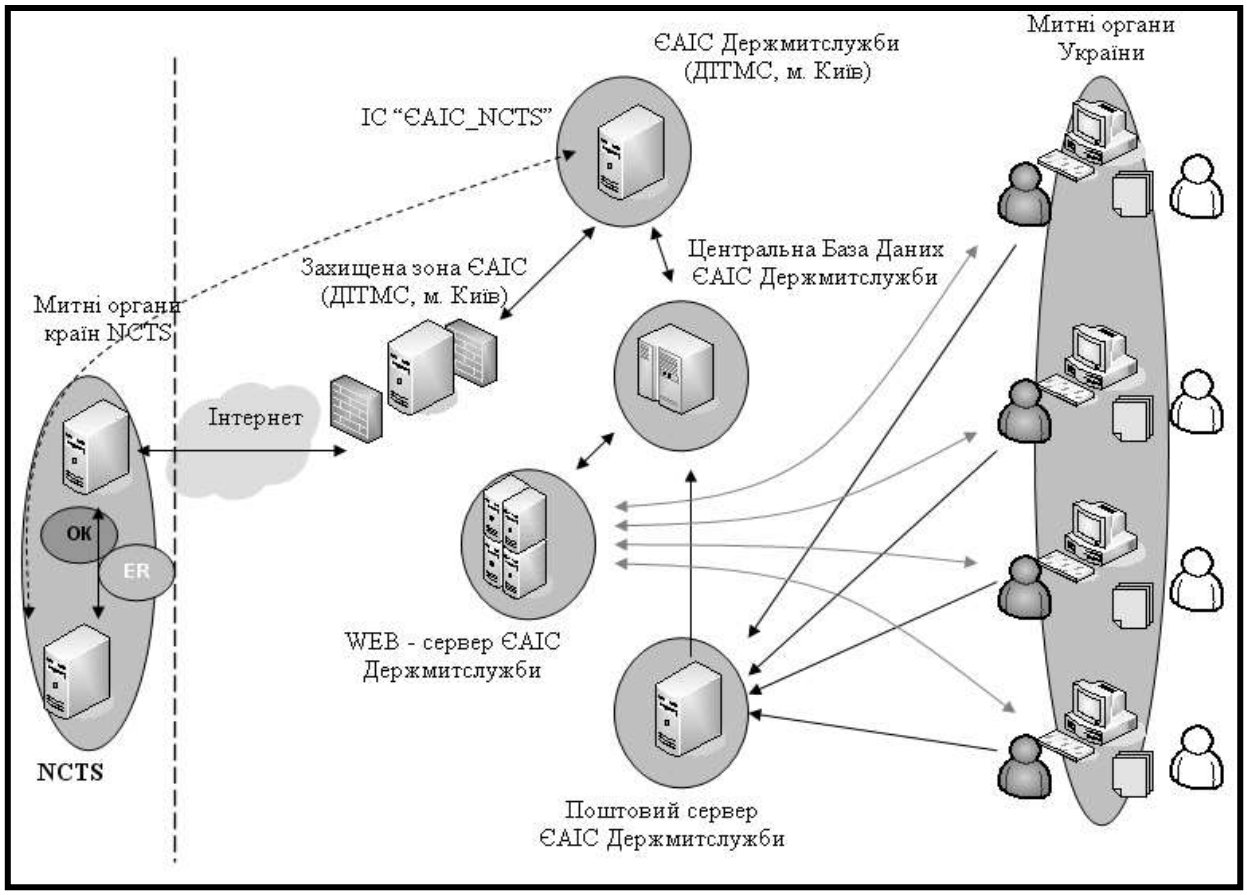

Рис. 2. Порядок передачі та обробки інформації між ЄАІС ДМСУ та NCTS
(побудовано авторами)

Сервер митної служби країни Європейського Союзу обробляє отриману інформацію і по каналах зв'язку направляє в український митний орган відправлення рішення про можливість або неможливість транзитного перевезення територією Європейського Союзу (за часом процедура займає кілька хвилин). При позитивному рішенні вантажовідправник (перевізник) має дозвіл на транзит ще до відправлення транспортного засобу. На підтвердження дозволу на транзит українська митниця видає перевізнику супровідний документ на паперовому носії. При прибутті транспортного засобу до пункту пропуску митниці суміжних держав мають (у своїй комп'ютерній системі) всю необхідну інформацію про вантаж, за рахунок чого операції з митного оформлення в пункті пропуску скорочуються.

Таким чином, єдиним способом взаємодії між вантажовідправниками країн, що не приєдналися до NCTS, і країн NCTS є канал електронної пошти, за допомогою Електронної системи збору даних шлюзу відомчої електронної пошти. Декларації та інші специфічні повідомлення можуть бути представлені безпосередньо електронною поштою за допомогою програми Edifact. Слід

підкреслити, що вантажовідправники не зможуть безпосередньо взаємодіяти з NCTS, для введення або виправлення даних, а також щоб мати доступ до звітів, їм буде надана можливість лише обмінюватися певними структурованими повідомленнями з системою.

Для того, щоб українські митники отримали повноваження «митної адміністрації» в NCTS, необхідно виконати ряд заходів. Зокрема необхідно скласти з митними органами інших країн двосторонні угоди щодо використання NCTS. Необхідно запровадити в Держмитслужбі в повному обсязі електронний цифровий підпис та сертифікацію суб`єктів ЗЕД. Також необхідно завершити розробку телекомунікаційних підсистем для підключення до сегментів NCTS країн, з якими укладені відповідні угоди та забезпечити розробку і впровадження відповідного програмного забезпечення ІС «ЄАІС_NCTS» для роботи в режимі реального часу.

Впровадження NCTS в Україні дає можливість значної економії ресурсів і часу, більш швидкого контролю і видачі товарів як на пункті відправлення, так і на пункті призначення, виконання транзитних процедур, оформлення гарантії та користування спрощеними процедурами. Це, в свою чергу, сприятиме більш ефективному функціонуванню електронної системи.

Список літератури:

1. Zaloznova Yu., Trushkina N. Information technologies as a tool for management of the logistic activity of enterprise. *Innovation technologies in Economy and Society*: monograph / Scientific edit.: T. Nestorenko, M. Wierzbik-Stronska, R. Jendrus; Katowice School of Technology. Katowice: Wydawnictwo Wyzszej Szkoly Technicznej Katowice, 2018. P. 165-178.

2. Tryfonova O., Trushkina N. Application of information technologies in logistic activities of enterprises. *Conceptual aspects management of competitiveness the economic entities*: collective monograph / Edited by M. Bezpartochnyi, I. Britchenko. In 2 Vol. / Higher School of Social and Economic. Przeworsk: WSSG, 2019. Vol. 1. P. 161-172.

3. Trushkina N. Transformation of customer relationship management in the digital economy. *Digital economy and digital society*: monograph / Edited by T. Nestorenko, M. Wierzbik-Stronska; Katowice School of Technology. Katowice: Wydawnictwo Wyzszej Szkoly Technicznej w Katowicach, 2019. P. 311-316.

4. Grygorak M., Trushkina N. Introduction of purchase management information systems and partnership relations with suppliers. *Contemporary Issues of Digital Economy and Society*: monograph / Edited by T. Nestorenko, P. Mikos. Katowice: Publishing House of Katowice School of Technology, 2020. P. 206-213.

5. Осадча Н.В. Формування глобальних інститутів регулювання митної справи: монографія. Дніпропетровськ: Нова ідеологія, 2013. 320 с.

6. Осадча Н.В. Зміни регуляторної політики України в умовах підписання асоціації з Європейським Союзом. *Вісник економічної науки України*. 2014. № 3. С. 71-75.

7. Осадча Н.В. Вплив регулювання митної політики на національне господарство країни. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2015. № 1(49). С. 52-59.

8. Петрова І. П., Трушкіна Н. В. Щодо розвитку транспортної інфраструктури в Україні на засадах публічно-приватного партнерства. *Інфраструктура ринку*. 2017. Вип. 13. С. 63-72. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/ 13_2017_ukr/13.pdf.

9. Ляшенко В.І., Осадча Н.В., Трушкіна Н.В. Транзитний потенціал Придніпровського економічного району: особливості та тенденції розвитку. *About the problems of science and practice, tasks and ways to solve them*: Abstracts of VI International scientific and practical conference (October 26-30, 2020). Italy, Milan: International Science Group, 2020. P. 111-116.

10. Ляшенко В. І., Осадча Н. В., Трушкіна Н. В. Інституційні умови підвищення ефективності використання транзитного потенціалу Придніпровського економічного району. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2020. Вип. 34. С. 137-146. https://doi.org/10.32782/ 2413-9971/2020-34-23.

ВПЛИВ РОЗВИТКУ СКОТАРСТВА НА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗЕМЛЕУСТРОЮ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Степаненко Тетяна Олександрівна,
канд. екон. наук, доцент
Харківський національний аграрний
університет ім. В.В. Докучаєва

Хлопоніна-Гнатенко Ольга Іванівна
канд. екон. наук, доцент
Харківський національний технічний університет
сільського господарства ім. Петра Василенка

Скорочення поголів'я великої рогатої худоби (ВРХ) у тому числі корів поставило галузь тваринництва в критичне положення. Зараз ситуація змінюється, що обумовлено значним підвищенням цін на продукцію тваринництва. Це сприяє зростанню прибутковості галузі. Особисті господарства населення в перспективі не можуть зосередити у себе виробництво всієї продукції тваринництва, тому стратегічним напрямком розвитку галузі тваринництва є крупно товарні сільськогосподарські підприємства.

Тваринництво є однією з провідних галузей сільського господарства, проте, як і весь аграрний сектор економіки країни, воно переживає нині не найкращі часи. Ситуація в тваринництві залишається складною, скоротилися обсяги виробництва, зменшилося поголів'я тварин, низькою залишається їх продуктивність.

Однією з причин такого стану в тваринництві є відставання в розробці та впровадженні у виробництво новітніх досягнень науки та передового досвіду, створенні необхідних просторових умов для організації виробництва. Досліджуючи стан та перспективи розвитку тваринництва, необхідно, перш за все, вирішувати питання створення кормової бази для поголів'я сільськогосподарських тварин, що визначається посівами сільськогосподарських культур, структурою угідь та системою сівозмін. Кількість поголів'я тваринництва, його структура та спеціалізація впливають на розміри землеволодінь і землекористувань сільськогосподарських підприємствах, та організацію їх території.

Питання формування землекористувань та землеволодінь сільськогосподарських підприємств, організації території та виробництва, як відомо вирішуються при землеустрої. Нажаль, питанням землеустрою агроформувань, які потребують дослідження стосовно ситуації, що склалася в державі, у тому числі в умовах відродження галузі тваринництва сьогодні не приділяється належної уваги. На нинішньому етапі не можна без запровадження виваженої державної політики у сфері стимулювання відродження галузі

тваринництва здійснювати ведення сільського господарства поєднуючи в комплексі рослинництво та тваринництво. Має бути забезпечення застосування гнучкої системи економічних та адміністративних методів впливу на землевласників та землекористувачів, які мають вплив на рівень ефективності використання земельних ресурсів [1, с. 125].

Для інтенсифікації виробництва молока та м’яса разом з іншим необхідно: вирішення питання забезпечення тваринництва кормами власного виробництва, пристосування його до конкретних умов землекористування сільськогосподарського підприємства та з урахуванням умов природно-економічної зони розміщення агроформування.

Раніше ставилося питання визначення оптимальних (раціональних) розмірів землекористувань (землеволодінь) сільськогосподарських підприємств. Оптимальний (раціональний) розмір землекористування (землеволодіння) розглядався, як теоретична, розрахункова величина не прив’язана до конкретної території. Зараз, коли землекористування та землеволодіння агроформувань сформовані, мова повинна йти не про раціональний розмір взагалі, а про раціональний розмір землекористування підприємства з урахуванням його виробничої програми, тобто про оптимізацію землекористування, про обґрунтування розміру території і виробництва.

При впровадженні інтенсивних сівозмін з урахуванням спеціалізації сільськогосподарського підприємства, поряд з виробництвом кормів для тваринництва, передбачають можливість для одержання товарної рослинницької продукції. Таке поєднання завжди є доцільним для великих підприємств. З урахуванням спеціалізації сільськогосподарського підприємства для даної природно – економічної зони, структури посівних площ визначають потребу в земельних угіддях для вирощування кормових, технічних і зернових культур.

Виробнича програма агроформування, що повинна базуватися на бізнес-плані, який визначає стратегію розвитку підприємства у значній мірі визначається виходячи з розвитку його окремих галузей. Розвиток галузі тваринництва пов'язаний вирішенням завдань кормовиробництва і знаходиться у прямій залежності від нього. Крім виробництва кормів кожне підприємство розвиває виробництво товарної рослинницької продукції, вирощує зернові та технічні культури. При цьому повинні забезпечуватися вимоги науково – обґрунтованої системи сівозмін та структури посівних площ з урахуванням спеціалізації підприємства. Таким чином розмір і розвиток галузі тваринництва в значній мірі визначає загальну програму виробництва підприємства і розмір площі необхідної для її реалізації.

За сучасних умов використання земель повинно: відповідати соціально-економічним інтересам розвитку країни в цілому, окремих галузей, регіонів і конкретних землекористувачів; найбільш повно враховувати природні й економічні умови й властивості конкретних територій і передбачати оптимальне співвідношення спеціалізації і розмірів виробництва з територіальними особливостями; бути найефективніше організоване для конкретних умов простору й часу та забезпечувати досягнення максимального економічного й соціального ефекту при дотриманні екологічних вимог; забезпечувати оптимальну взаємодію з

навколишнім середовищем, охорону землі в процесі її використання, підвищення родючості ґрунтів і збереження складу і співвідношення земельних угідь; передбачати дбайливе ставлення до землі [2].

У складних умовах реформування земельних та виробничих відносин в більшості агроформувань частково або повністю розбалансовані запроваджені раніше науково-обґрунтовані системи ведення землеробства. При цьому, системи удобрення сільськогосподарських культур зазнали особливо негативних змін. Так, наприклад, традиційна органомінеральна система удобрення на даний час не знаходить широкого розповсюдження через різке зменшення виробництва гною (наслідки різкого скорочення обсягів тваринництва) та низьку окупність затрат при застосуванні мінеральних добрив (занадто високі ціни на добрива та занижені на готову продукцію) [3]. При такому положенні ні про яке збалансоване повернення поживних речовин, винесених з урожаєм, не може йти і мови. Але ж даний аспект є важливим елементом дотримання родючості ґрунту.

Питання землеустрою в сільськогосподарських підприємств в умовах відродження тваринництва потребує подальших досліджень від формування їх землекористувань (землеволодінь) до створення просторових умов в межах їхньої території. При цьому, враховуючи важливе питання забезпечення тваринництва кормами власного виробництва, виходячи з того що не вимоги тваринництва визначають кормову базу, а навпаки, можливості кормової бази визначають всі основні параметри тваринництва. Йдеться про оптимізацію землекористування при обґрунтуванні розміру території та виробництва.

Список літератури:

1. Данкевич В. Є. Розвиток земельних відносин в умовах глобалізації : монографія. Житомир: О. О. Євенок, 2017. 392 с.

2. Козичар М. В. Особливості управління земельними ресурсами в умовах сучасної децентралізації. *Управління та раціональне використання земельних ресурсів в новостворених територіальних громадах: проблеми та шляхи їх вирішення*: збірн. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 05-06 бер. 2019 р.), Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2019. С. 47 – 52.

3. Апопій В., Мацько М. Раціональне використання земель сільськогосподарського призначення : правові та економічні проблеми. *Екологічні, економічні та технологічні аспекти використання земельних ресурсів :* матеріали міжнар. наук.-практ. форуму (Львів, 19-21вер. 2007 р.). Львів : ЛДАУ, 2007. 515 с.

КРАЄЗНАВЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ШКІЛЬНИХ МУЗЕЇВ КАМІНЬ-КАШИРСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Бенедюк Валентина Володимирівна
кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра економічної та соціальної географії, географічний факультет,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Качаровський Роман Євгенович
магістр географії, інженер ІІ категорії,
кафедра фізичної географії, географічний факультет,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Антипюк Олена Володимирівна
інженер ІІ категорії, кафедра фізичної географії, географічний факультет,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Анотація. Розглянуто основні нормативно-правові документи, що визначають умови функціонування шкільних музеїв. Окреслено їх головні завдання як краєзнавчих об’єктів, визначено окремі типи шкільних музеїв, що створені на території Камінь-Каширського району. Деталізовано їх геопросторове розміщення в розрізі територіальних громад. Зосереджено увагу на проблемних питаннях функціонування музеїв та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: музеї, шкільні музеї, територіальні громади, децентралізація, Камінь-Каширський район, Волинська область.

Сучасна система освіти в Україні перебуває у постійній трансформації, пошуку нових форм та методів реалізації державної політики у сфері освіти. Реформаційні процеси, які наразі відбуваються в Україні, спрямовані на виведення її на якісно новий рівень, що відповідає загальновизнаним у Європі та світі стандартам. Закон України «Про освіту» [6] закріплює перелік засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності, зокрема: забезпечення якості освіти та освітньої діяльності; науковий характер освіти; різноманітність освіти; нерозривний зв’язок зі світовою та національною історією, культурою, національними традиціями; свобода у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти; формування культури здорового способу життя, екологічної культури та дбайливого ставлення до

довкілля. Цей Закон [6] визначає типізацію навчальних закладів, що забезпечують ефективне здійснення навчального процесу та надання якісних освітніх послуг. Нормами Закону України «Про повну загальну середню освіту» [7] визначено, що до загальноосвітніх закладів належать початкова школа, гімназії, ліцеї, а також – спеціальна школа та навчально-реабілітаційний центр. Навчальний процес у закладах освіти проводиться у класних кімнатах, лабораторіях, музеях, майстернях, спортзалах, майданчиках та інших спеціальних приміщеннях [7].

Просторову організацію мережі шкільних музеїв Волині вивчали Т. Павловська, М. Чабанчук [10]. Аспекти діяльності їх, як об'єктів пізнавального туризму та краєзнавства, в межах адміністративних одиниць досліджували І. В. Єрко, Н. В. Чир, В. В. Бенедюк, З. К. Карпюк, Р. Є. Качаровський, О. В. Антипюк [3, 4, 8].

Метою дослідження є вивчення геопросторового розміщення мережі шкільних музеїв Камінь-Каширського району та особливостей їх діяльності як краєзнавчих об'єктів, виокремлення проблемних моментів функціонування та визначення шляхів їх подолання. Завданнями наукових пошуків є: опрацювання інформаційних ресурсів, що містять матеріали про утворення та функціонування шкільних музеїв; визначення основних їх завдань та геопросторової диференціації у розрізі громад, а також – їх ролі у краєзнавчих дослідженнях.

Шкільні музеї у своїй діяльності керуються Наказом Міністерства освіти і науки України від 22.10.2014 р. № 1195 [8]; поєднують культурно-освітні, науково-дослідні та туристично-рекреаційні функції. Їх діяльність передбачає використання різноманітних видів музейної експозиції і фондових матеріалів у відповідності до направленості музею, що створює потужну інформаційну картину для краєзнавства.

Внаслідок прийняття постанови Верховної ради України від 17. 07. 2020 р. № 807-IX «Про утворення та ліквідацію районів», територія Камінь-Каширського району істотно розширилась [11]. Нині до неї входять п'ять територіальних громад: Камінь-Каширська, Любешівська, Маневицька, Прилісненська та Сошичненська. Площа району становить 4 722,6 км². Населення на 01.01.2021 р. – 131 592 осіб. Густота населення – 27,8 ос/км^2. Центром громади є м. Камінь-Каширський [1–2; 13]. У районі функціонують такі шкільні музеї (табл. 1).

Таблиця 1

Шкільні музеї Камінь-Каширського району Волинської області [1–4; 9,10, 12,13]

Громада	Населений пункт	Музей
Камінь-Каширська	с. Велика Глуша	Історії села
	с. Гута Боровенська	Етнографічний
	с. Гута Каміньска	Історичний музей
	м. Камінь-Каширська	Два історичні музей
	с. Підцир'я	Історичний музей
	с. Пнівне	Історичний музей

	с. Черче	Історичний музей
Любешівська	смт Любешів	Два історичні музеї
	с. Люб'язь	Історії села
Маневицька	с. Будки	Історії села
	с. Комарове	Історії села
	с. Костюхнівка	Історичний музей
	с. Красна Воля	Історичний музей
	с. Кукли	Історичний музей
	смт Маневичі	Історичний музей
	с. Оконськ	Історії села
	с. Старий Чорторийськ	Історії села
	с. Цміни	Історії села
Прилісненська	с. Нова Руда	Етнографічний
	с. Прилісне	Історичний
Сошичненська	с. Карасин	Етнографічний
	с. Нуйно	Етнографічний

З табл. 1 видно, що у територіальних громадах Камінь-Каширського району налічується 24 шкільні музеї, що розміщені у п'яти громадах. Найбільше музеїв має Маневицька громада – дев'ять або 41%, друге місце посідає Камінь-Каширська – вісім (36 %), далі: Любешівська – три (14 %), Прилісненська та Сошичненська – по два (9 %).

Переважна частина музеїв за видом діяльності належить до історичних (широкого історичного профілю, історії села чи навчального закладу). Вони становлять понад 83%; лише 17 % відноситься до етнографічних, що розміщені у таких селах: Гута Боровенська (Камінь-Каширська громада), Нова Руда (Прилісненська), Карасин та Нуйно (Сошичненська).

Шкільні музеї завдяки наявній фондовій, матеріально-технічній базі та кадровому забезпеченню мають можливість удосконалити навчальний та навчально-виховний процеси загальноосвітніх закладів (особливо національно-патріотичне виховання), а також – краєзнавчу роботу в своїх громадах. Вони є у громадах базою для організації та проведення краєзнавчої та науково-дослідної роботи. Їх відвідування створює уявлення про особливості кожної громади, їх природний, історико-культурний та соціально-економічний потенціал. Музеї історичного профілю роблять акцент на історії створення та еволюції населеного пункту, на визначних історичних постатях та важливих подіях у житті громади. Діяльність етнографічних музеїв спрямована на художньо-естетичне виховання відвідувачів, зокрема, дослідження традицій та обрядових дійств, народних художніх промислів та ремесел, автентики, фольклору, тощо [3, 4, 9].

У діяльності шкільних музеї є проблемні моменти, що потребують вирішення:

- слід відремонтувати наявні та виділити нові більш просторі зали для структуризації і розширення експозицій;

- слід поповнити експозиції та музейні фонди, залучивши до пошукової роботи молодь, науковців і ентузіастів;
- постійно проводити тематичні виставки, що включатимуть інформаційні матеріали про значні події у житті громад;
- виокремити музеї як структурну одиницю школи зі штатом працівників;
- розширити інформаційну базу за рахунок спеціалізованих видань;
- створити сайти, де відобразити інформацію про музеї;
- створювати 3D тури експозицією музею, які розміщувати на сайті;
- посилити рекламно-інформаційну роботу;
- збільшити використання матеріалів та фондів у навчальному процесі.

Висновки. Шкільні музеї Камінь-Каширського району є потужною базою проведення краєзнавчих пошуків, де особлива увага зосереджується на природних, історико-культурних, соціально-економічних дослідженнях території громад.

Список літератури

1. Головне управління статистики у Волинській області // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua.
2. Децентралізація влади // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://decentralization.gov.ua/region/item
3. Качаровський Р. Є., Чир Н. В., Єрко І. В., Карпюк З. К., Антипюк О. В. Шкільні музеї об’єднаних територіальних громад Волинської області як об’єкти пізнавального туризму Розвиток мистецьких осередків як засіб збереження етнокультури Гуцульщини: Наук.-практ. конф. у рамках проведення Міжнар. мистец. форуму «Барви Карпат» (с. Яворів, Косівський район, Івано-Франківська область, 20 вересн. 2019 року). Косів : ПП «Писаний камінь», 2019. С. 76-81.
4. Павловська Т. С., Чабанчук М. А. Музеї при загальноосвітніх навчальних закладах Волинської області: хорологічний та хронологічний аспекти / Географія та туризм: наук. зб. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2015. Вип. 34. С. 200−213.
5. Про добровільне об’єднання територіальних громад Закон України » від 05.02.2003 р. № 157-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 13.
6. Про затвердження положень про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України: Наказ Міністерства науки і освіти України від 22.10.2014 р. № 1195. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1415-14#Text.
7. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 року № 463-IX. [Електронний ресурс]. // Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text.
8. Про освіту: Закон України від 05. 09. 2017 року № 2145-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text.

MILITARY-POLITICAL ACTIVITY AND REFORMS OF ODA NOBUNAGA (1534-1582) ON THE WAY TO THE UNIFICATION OF JAPAN

Kozlovskyi Serhii
Ph.D., Associate Professor,
Department of History of Middle Ages and Byzantine Studies,
History Faculty,
Ivan Franko National University of Lviv

In the second half of the 16th century, there appeared the urgent issue of the unification of Japan in order to overcome the crisis that has affected all the spheres of life. Oda Nobunaga (1534-1582), the regional ruler (japanese: 大名, daimyo) of the Owari province, began to play a decisive part in the unification of the Japanese lands. The beginning of the centralization process was associated with three main spheres of the Oda's activity: the struggle against monasteries and sects, the restoration of traditional institutions of state authority (shogunate and court) and the conquest of the eastern "barbarian" provinces [6, 16]. Oda Nobunaga made significant efforts to unite the country, which was later continued by his political successor, Toyotomi Hideyoshi (1536-1598).

Oda Nobunaga was born in the family of Oda Nobuhide on June 23, 1534. The newborn was named Kipposhi – "*Lucky*". His mother came from a noble samurai family of Dota and was the husband's main wife. Although Nobuhide already had a firstborn child from a concubine, Nobunaga was the first child of the main wife, so, according to the custom, he was destined to become the heir to his parents' house [8, 26]. It is also worth noting that the history of the Oda clan was typical of this time and reflected the example of the gekokujo (下克上), as the Oda family succeeded in eliminating their overlord Shiba [13]. The future unifier of Japan had to be born during the time of unstable political situation, which his father Oda Nobuhide was trying to improve in the Owari province. In 1551, after his father’s death, Oda Nobunaga became the heir to the clan. Notwithstanding the fact, Nobuhide did not leave a united province after his government. He conquered an area that included the coastal part of Owari province, which roughly corresponded to the districts of Kaito and Kaisai, as well as the western part of Aichi. In addition, he managed to form a strategic alliance with Saito Dosan with Mino and his military actions brought Imagawa from Mikawa to a deadlock [5, 27]. However, the former allies quickly began turning away from the young heir, which was caused by the Nobunaga's bizarre behavior at his father's funeral, namely throwing incense into the altar. This scene is illustrated in the *Head Scroll of the Records of Prince Nobunaga*: "*Approaching the altar, the prince grabbed a handful of incense, threw it into the altar with all his might, and left the ceremony. In contrast, his younger brother Oda Nobuyuki was dressed in an elegant katagin backpack and*

long hakama pants, and performed the rite properly" [8, 111]. Despite being rejected as the clan's heir by some of the Nobunaga's allies, he was able to quickly prove the seriousness of his intentions, namely to unite the Owari province by capturing Kiyos Castle and defeating his brothers, namely his older half-brother Oda Nobuhire. Besides, in 1559 he managed to capture the Iwakura Castle, which meant the unification of all the lands of the province under the rule of Oda Nobunaga. On March 10, 1559, Shogun Yoshiteru gave an audience to Nobunaga and recognized him as the legal ruler of the province [8, 31]. The recognition of the Oda Nobunaga's legal rights to Owari province legitimized his power in the eyes of other daimyo.

Nobunaga's most dangerous rival still was Imagawa Yoshimoto of Suruga. The head of the Imagawa clan in 1552 lured to his service Yamaguchi Noritsuga, who owned Fort Narumi in the border area of the Owari province. Thus, near the eastern border of the Owari province, an area, not controlled by Nobunaga was formed, as it was controlled by the allied Imagawa forts of Narumi, Odaka, Kutsukabe and Tobe [3, 112]. From this bridgehead, the eastern neighbor could launch an invasion of Ovar at any time. It was the Battle of Okehadzam on June 12, 1560, which Nobunaga managed to win, played the crucial part to his clan. Due to the underestimation of the enemy's forces and the rain that bordered Oda Nobunaga's unexpected attack, Imagawa Yoshimoto forfeited his life. The Battle of Okehadzama, despite its relatively small scale, played an important role in the Japanese history, as if it were not for Nobunaga's victory, Imagawa would have succeeded in reaching Kyoto and declaring himself the full owner of the land [9, 277]. Another important consequence of the battle was that after it, the peace with Oda Nobunaga in 1561 was concluded by Matsudaira Motoyasa (Tokugawa Ieyasu), and worsening of the relations with the Imagawa clan.

During the 1560s, Oda Nobunaga tried to conquer the province of Mino, but did not succeed until September 1567, defeating his hostile Saito clan. Immediately after the victory, he moved his residence from Komaki to Inaba in Mino. On the advice of his teacher, the Zen monk Takugen Shuon, Nobunaga renamed the new castle and castle town to "岐阜市/Gifu" (modern Gifu) [8, 34]. Oda Nobunaga managed to gain a foothold in the fertile lands and gain recognition from other, no less influential daimyo.

The next important stage in Oda Nobunaga's military and political activities was his famous campaign in Kyoto in 1568. The capture of Kyoto made it possible to control the most developed lands from the economic and cultural point of view. However, the military campaign in the capital needed grounds. No military leader could simply gather an army and enter the imperial city, fort hat reason, Ashikaga Yoshiaki's requests for help in rebuilding the shogunate were more appropriate than ever [3, 132]. On October 16, 1568, Oda Nobunaga seized the capital by force and nominated Shogun Ashikaga Yoshiaki. It was obvious that real power was concentrated in the hands of Nobunaga. He even publicly issued instructions and warnings to Yoshiaki. Later, in 1573, Nobunaga expelled him from the capital after conclusion of the alliance with the Takeda clan, who were considered to be the traditional enemies of Oda [10, 41]. Ashikaga Yoshiaki became a puppet in the hands of Oda Nobunaga, not having the right to issue official and private orders without his knowledge. This policy later led to the formation of anti-Nobunaga alliances, the secret initiator of which was the shogun himself. The first anti-Nobunaga union was

completely destroyed and led to the liquidation of the Muromachi shogunate (1338-1573). The shogun handed over his successor Gijin to the winner and was banished out of the provincial capital. To symbolize this victory, Nobunaga asked the imperial court to change the motto of the government, which was done on September 5. It became the slogan - Tensho - "*Heavenly Justice*" [8, 43]. In addition, Oda Nobunaga was very successful in eliminating his hostile clans Asakura and Azai.

Nobunaga also had to conduct war against the Jodo Shinshu Buddhist sect, whose army, the Ikko-Ikki, had been opposing Nobunaga for 12 years. In addition to Ikko-ikki, Nobunaga had to fight other sects that had established themselves on Mount Hieizan [12, 88]. Due to a long struggle with Buddhist monks, Oda Nobunaga took harsh actions against them, which was accompanied by the burning of monasteries and a significant number of casualties among the population. The campaign in Nagashima as of July 29, 1574, which led to tens of thousands of victims among the monks, can be a vivid example of his policy. Having defeated the monks, Oda Nobunaga launched a campaign to eliminate his opponent Takeda Katsuyori. A significant event in the campaign against Takeda Katsuyori's forces was the siege of Nagashino Castle in the eastern Mikawa on June 28, 1575. Oda Nobunaga undermined the military glory of the samurais, proving that organized lower-ranking infantry could defeat the samurais by compensating the lack of weapons with conventional weapons [12, 93]. After the Battle of Nagashino, Takeda Katsuyori lost much of his cavalry, which was destroyed by firearms. Due to the successful battles on the outskirts of Osaka, the victory at Nagashino, and the conquest of Echizen Province, Oda Nobunaga was given the opportunity to finally legitimize his rights to the Capital District. Oda was granted the position of senior state adviser and the title of senior general of the right Internal Imperial Guard by Emperor Ogimachi. This title was given only to the persons, who deserved the position of shogun and were considered leaders of the samurais [8, 47]. Between the years 1575 and 1578, despite significant military and political victories and achievements, his political opponents, namely Ashikaga Yoshiaki, who had been forgiven by Nobunaga in the past, continued to oppose the unification of Japan under Oda Nobunaga. As a result of Yoshiaki's intrigues, a new anti-Bunoga alliance was formed, which included the Takeda, Uesugi, Mori, and pirates of the Inland Sea of Japan. Besides, an uprising against Oda Nobunaga was raised by the Hongan Monastery in Osaka.

As a result of a continuous struggle until 1580, Nobunaga managed to capture Osaka, the provinces of Tamba, Tango and Harima. Nobunaga's feigned inaction in 1581 was in fact purely strategic. He entrusted his generals, Hashib Hideyoshi in the west and Tokugawa Ieyasu in the east, to prepare the ground for him to appear there at one point and strike a decisive blow at Mori or Takeda [5, 242]. One of the Oda Nobunaga's most important achievements in 1581 was the capture of the Iga province , whose military nobility specialized in espionage. In 1582, Oda Nobunaga campaigned against the remnants of the Takeda clan, culminating in a victory for the general and the capture of Kai province. After a crushing defeat, Takeda Katsuyori committed a ritual suicide with his family members, thus breaking the main line of the clan.

After the successful completion of the campaign against Takeda Katsuyori's forces, Oda Nobunaga focused on fighting the Mori clan. In June 1582, Nobunaga went to help Hashib, having previously stayed in Kyoto at the Honno Monastery. Among those, who had to enter the campaign to the West was, Akechi Mitsuhide, the commander-in-chief of the Oda House in the Capital District. He was in charge of the magnates Hosokawa Fujataka and Hosokawa Tadaoki of Tango Province, Takeda Motoaki of Wakasa Province, Ikeda Tsuneoki, Takayama Ukon, and Nakagawa Kiyohide of Setsu Province, and the ruler of Yamato Province, Tsutsui [8, 57]. Instead of assisting Hashib Hideyoshi, Akechi Mitsuhide headed to the capital, to the east, and informed his subordinates of his intention to revolt against Oda Nobunaga and take his place. Thus, having gatheredhis own army, on June 21, Akechi Mitsuhide attacked the Honno monastery and slaughtered all the servants who were there. Realizing the hopelessness of the situation, Oda Nobunaga committed a ritual suicide.

Historiography contains various versions of the reasons for the Akechi Mitsuhide's betrayal, both political and personal. Personal motives include 1) incompatibility of characters and Mitsuhide's dislike of Nobunaga due to the humiliation to which he subjected his associates 2) lack of personal perspective in the Mitsuhide’s military-political system, created by Nobunaga 3) ambition. The political motives include 1) Nobunaga's self-aggrandizement and his prudent attitude to the shogunate and the imperial house 2) the destruction of the usual way of life of the military elite 3) differences in the origin and self-identification of Nobunaga and Mitsuhide [13]. Due to the Oda Nobunaga's sudden death, a fierce struggle between his vassals began to maintain influence and control over the lands, seized by the general.

Describing Oda Nobunaga's military-political activity, it is worth stating that in order to achieve significant success in numerous campaigns, the commander resorted to reforming and re-equipping the samurai army. The main advantages of Oda Nobunaga's army were his mobility and the provision of firearms, as non-professional soldiers were easier taught to use it. Owing to this fact, he managed to win a lightning victory at Nagashino on June 28, 1575. Besides, the commander paid attention to modernization and other types of weapons. He increased the spear length of his infantry to 3.5 m and made it similar to the european pikiners. Owing to this, Oda's regiments had advantages in battles over the enemies, who used traditional spears, with a length of 2-3 meters [8, 60]. Apart from the reformation of the military sphere, Oda Nobunaga initiated significant changes in the social-economic field. A single economic space was created on the conquered lands, the development of production was supported, and the infrastructure was improved [4, 15]. Oda Nobunaga promoted formation of All-Japan Land Cadastre. In addition, the commander pursued a direct policy of incorporating the seized lands, making them his property. According to the plan of the reformer, the military leaders appointed at the head of the principalities should guarantee by force of arms strict order in the principality, social stability and unquestioning obedience, the performance of their duties by the peasants [1, 303]. Besides, Oda Nobunaga embarked on a policy of separating the peasantry and the military, thus gaining a professional army, which was later continued by his political successor, Toyotomi Hideyoshi. In order to concentrate the samurai on military service and the peasants – on agriculture, Oda deprived the first ones of their land rights by

relocating them and their families to castle towns. He made the latter the owners of land plots in the villages, but without the right to alienate these plots and without the right tomove [8, 64]. Thus, Oda Nobunaga initiated significant changes in the social-political system of Japan, changing the social foundation of the country and contributing to the restoration of the Japanese monarchy.

An important branch of the Oda Nobunaga's social policy was his relationship with Buddhism and Christianity. During a long time, the general has held a fierce struggle against Buddhist sects, which thwarted his centralization plans, forming a significant military force. Thus, in 1571, Oda burned the large Enryaku monastery on Mount Hiei, the center of the Tendai sect, which for centuries had been putting pressure on the imperial court and the magnates of the metropolitan area with their armies of warrior monks [8, 66]. The commander carried out numerous military campaigns against the monasteries, which showed separatist tendencies. Concerning Christianity, Oda Nobunaga pursued a restrained policy of allowing missionaries to convert the Japanese population to Christianity. As a result, in the anti-Christian Japanese literature, the image of Nobunaga appears more than negative on the example of the "*Records of the Fall and Prosperity of the Temple of the Southern Barbarians*" written by an unknown author in the middle of the 18th century. In contrast to his modern image of the national hero of Japan of the18-19th centuries, he was portrayed as an antihero, a "wicked" ruler who spread "dangerous" Christianity in the country. Despite his military achievements, Nobunaga was considered a cruel and reckless tyrant [7, 15]. Despite the harsh measures of Oda Nobunaga, the commander initiated important social-political and economic reforms and carried out significant work to reform the samurai army.

It can be concluded that due to the acute social-political and economic crisis on the Japanese islands in the second half of the XVI century, there is a need for radical change in the Japanese society in all the spheres of life. The new political idea of unity is expressed by the small daimyo of the Owari province, Oda Nobunaga, who, owing to his military talent and the introduction of the effective changes in the military sphere, manages to unite the Japanese territories and become the ruler of the Celestial Empire. Due to his military and political activity, Oda Nobunaga is a hero in the Japanese historiography, who did not only make significant efforts to unite the country, but also initiated important reforms in the military, social, economic and political spheres, which continued in the activities of Nobunaga's political successors – Toyotomi Hoto and Tokugawa Ieyasu.

References:

1. Александр Жуков, История Японии. Том I: С древнейших времен до 1868 г. (Москва: Институт востоковедения РАН, 1998), 659.

2. Александр Прасол, “Военно-политическая организация и социальный уклад Японии в XVI веке”, Гуманитарные исследования в Восточной Сибири и на Дальнем Востоке, 25(2013): 64-74.

3. Александр Прасол, Объединение Японии. Ода Нобунага (Москва: ВКН, 2016), 432.

4.Владимир Дацышен, Новая история Японии: учебное пособие (Красноярск: Красноярск. гос. пед. ун-т им. В. П. Астафьева, 2007), 200.

5. Йорен Ламерс, Японский тиран. Новый взгляд на японского полководца Ода Нобунага (Санкт-Петербург: Евразия, 2012), 352.

6. Максим Гамалей, “Влияние социально-политических факторов на становление системы ценностей самурайского сословия”, Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: всеобщая история, 3(2012): 6-22.

7. Олександр Коваленко, “Ода Нобунага в японській антихристиянській літературі на прикладі “Записів про розквіт і падіння Храму південних варварів”, Східний світ 2 (2009): 10-19.

8. Олександр Коваленко, Самурайські хроніки: Ода Нобунаґа (Київ: Дух і Літера, 2013), 960.

9. George Sansom, A history of Japan 1334-1615 (California: Stanford University Press, 1961), 442.

10. Kenneth G. Henshall, A History of Japan: From Stone Age to Superpower (Springer, 2012), 41.

11. 太田牛一. 信長公記 / 太田牛一 ; 桑田忠親校注. — 新人物往来社; 新訂版, 1997. — 396 頁.

12. 岡本良一. 織田信長のすべて / 岡本良一. — 新人物往来社, 1980. — 287 頁.

13. 織田信長 // 『日本大百科全書』. — 第 2 版. — 東京: 小学館, 1994—1997. — 全 26 冊.

ОСОБЛИВОСТІ В'ЇЗДУ В УКРАЇНУ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ТА ОФОРМЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ МАТЕРІАЛІВ ДЕРЖАВНОЮ МІГРАЦІЙНОЮ СЛУЖБОЮ УКРАЇНИ

Бездольний Максим Юрійович
кандидат юридичних наук
доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Херсонського факультету Одеського Державного університету внутрішніх справ

Бондар Валерія Валеріївна
кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Херсонського факультету Одеського Державного університету внутрішніх справ

Шевченко Надія Леонідівна
кандидат юридичних наук
доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Херсонського факультету Одеського Державного університету внутрішніх справ

Відповідно до статті 26 Конституції України іноземці та особи без громадянства, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України. Згідно цього положення основною умовою його реалізації є – перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні на законних підставах [1].

Особливість в'їзду в Україну іноземців та осіб без громадянства та строки їх перебування в Україні передбачена статтею 9 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» відповідно до якої іноземці та особи без громадянства в'їжджають в Україну за наявності визначеного цим Законом чи міжнародним договором України паспортного документа та одержаної у встановленому порядку візи, якщо інше не передбачено законодавством чи міжнародними договорами України [2].

Саме наявність паспортного документа та одержаної у встановленому порядку візи є основною особливістю в'їзду в Україну вказаної категорії громадян.

Разом з цим український законодавець передбачає і адміністративну відповідальність за допущені іноземцями та особами без громадянства правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління. Так, наприклад статтею 203 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), передбачена відповідальність за порушення іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні і транзитного проїзду через територію України [3].

Об’єктом вказаного правопорушення є правила перебування в Україні і транзитного проїзду через територію України іноземців та осіб без громадянства, які саме і виступають суб’єктами вказаного правопорушення.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України» вказаний центральний орган виконавчої влади здійснює заходи щодо запобігання та протидії нелегальній (незаконній) міграції, іншим порушенням міграційного законодавства, а відповідно до ст. 222^{-2} КУпАП розглядає низку адміністративних справ в тому числі, які пов’язані з порушенням законодавства про перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства, про транзитний проїзд через територію України, невиконанням рішення про заборону в’їзду в Україну [3,4].

Порядок оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення щодо осіб, які порушили правила перебування в Україні та транзитного проїзду через її територію, затверджено наказом МВС України 28.08.2013 № 825 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення Державною міграційною службою України» (далі – Інструкція) та має свої певні особливості [5].

Першою особливістю можна визначити окрему форму протоколу про адміністративне правопорушення, яка затверджена Інструкцією і їй притаманні наступні властивості:

- протокол розроблено окремо для уповноважених осіб Державної міграційної служби України;
- обов’язковість зазначення серії та номеру посвідчення уповноваженої особи Державної міграційної служби України;
- розширена інформація про місце проживання правопорушника [5].

Практично аналогічні особливості має і затверджена форма постанови про накладання адміністративного стягнення за скоєння правопорушення у цієї сфері [5].

Другою особливістю є те, що відповідно до п.2.2. вказаної Інструкції протокол про правопорушення (у разі його оформлення) складається не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту виявлення особи, яка вчинила правопорушення [5].

Наступною особливістю, є те що при складанні протоколу про правопорушення, учинене іноземцем або особою без громадянства,

уповноважена посадова особа здійснює заходи з ідентифікації та верифікації особи відповідно до Порядку ведення Єдиного державного демографічного реєстру та надання з нього інформації, взаємодії між уповноваженими суб'єктами, а також здійснення ідентифікації та верифікації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 2017 року № 784, метою ведення якого є ідентифікація особи для оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсними та знищення документів, а також у межах, визначених законодавством про свободу пересування та вільний вибір місця проживання, ведення обліку інформації про реєстрацію місця проживання чи місця перебування особи [5,6].

Таким чином діяльність Державної міграційної служби України полягає не тільки у реалізація державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, виявленню порушень міграційного законодавства, але і у правильному процесуальному оформленні заходів реагування на них, при цьому враховуючи в обов'язковому порядку особливості щодо їх складання та дотримання термінів їх винесення.

Список літератури:

1. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

2. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Постанова Верховної Ради Української РСР № 8074-10 від 07.12.84, ВВР 1984 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 360 «Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text

5. Наказ МВС України 28.08.2013 № 825 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення Державною міграційною службою України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1654-13#Text

6. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 2017 р. № 784 «Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного демографічного реєстру та надання з нього інформації, взаємодії між уповноваженими суб'єктами, а також здійснення ідентифікації та верифікації». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2017-%D0%BF#n12

ПРОБЛЕМЫ ЗАЩИТЫ ПРАВ И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ЛИЦ НА СТАДИИ ВОЗБУЖДЕНИЯ УГОЛОВНОГО ДЕЛА В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Данько Игорь Владимирович,
кандидат юридических наук, доцент, заведующий кафедрой экономического и финансового права учреждения образования «БИП-Университет права и социально-информационных технологий»,
г. Минск

В 2017 и 2021 году в Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь (далее – УПК) были внесены дополнения и изменения, продемонстрировавшие нежелание законодателя расставаться со стадией возбуждения уголовного дела, подведя черту под разгоревшейся в последние годы дискуссией о целесообразности существования в Беларуси данного института уголовного процесса. Его сущность, по словам С.В.Борико, состоит в том, что органы уголовного преследования «в пределах их компетенции и определенного срока рассматривают сведения о совершенном или готовящемся преступлении, устанавливают наличие фактических и правовых оснований для начала производства по уголовному делу» [1, с. 172].

Указанные преобразования в большей степени были обусловлены потребностями практики, необходимостью придать характер закона сложившемуся в современных условиях механизму деятельности органов уголовного преследования при поступлении информации о преступлении. Так, в УПК появились ст. 173^1 - 173^3 УПК, предусматривающие соединение и выделение заявлений, сообщений о преступлении и материалов проверки по ним; порядок направления органом дознания заявления или сообщения о преступлении с материалами проверки по нему в орган предварительного следствия и возвращения их обратно; основания и порядок приостановления и возобновления проведения проверки по заявлению или сообщению о преступлении.

С учетом отмеченных изменений и существовавших ранее возможностей стадия возбуждения уголовного дела фактически превратилась в полноценное расследование. Видимо, понимая это, законодатель впервые с момента принятия УПК в 1999 году предпринял попытку усилить права участников данного этапа уголовного производства. В частности, в процессуальную терминологию введено понятие лица, в отношении которого принято решение об отказе в возбуждении уголовного дела либо о прекращении проверки по заявлению или сообщению о преступлении. Указанный субъект стадии возбуждения уголовного дела наряду заявителем о преступлении приобрел возможность получить копию отдельных итоговых решений, принятых органом уголовного преследования, знакомиться с материалами проверки по заявлению или сообщению о преступлении (ст. 178^1 УПК) и др.

Безусловно, подобные изменения призваны повысить защищенность

личности и восполнить долгое отсутствие в УПК процедуры реализации конституционного права граждан на ознакомление с материалами, затрагивающими его права и законные интересы.

Вместе с тем приведенные выше новеллы не смогли в полной мере создать стройную систему гарантий, обеспечивающих защиту отдельных наиболее уязвимых слоев населения. В первую очередь, это относится к несовершеннолетним, специфика статуса которых обусловлена их возрастными особенностями, представляющими собой совокупность взаимосвязанных, типичных для данного возраста процессов, состояний и свойств, проявляющихся в поведении и указывающих на общее направление развития личности [2, с. 15]. К их числу относится эмоциональная возбудимость подростка, выражающаяся в частых сменах настроения, раздражительности, вспышках гнева – «подростки быстро раздражаются, быстро принимают решения и сразу же приводят их в исполнение, они эмоционально импульсивны, т.е. действуют под влиянием минутных чувств… Эмоциональная жизнь в этот период отмечается крайней неустойчивостью… это приводит к тому, что в мотивации поведения… большую роль играют непосредственно переживаемые эмоции, затрудняющие волевой контроль за своим поступком» [3, с. 60 - 62]. «Возрастные особенности подросткового и юношеского возраста, – отмечает Л.М.Голубева, – обусловливают меньшую устойчивость системы личности» [4, с. 27].

Принимая во внимание указанные факторы, в отношении несовершеннолетних лиц предусматриваются дополнительные гарантии, основанные на международных стандартах. Так, Конвенция ООН о правах ребенка (Принята Резолюцией 44/25 Генеральной Ассамблеи ООН 20 нояб. 1989 г.) содержит нормы, направленные на отражение специфики детей в целом, независимо от их уголовно-процессуального статуса. Минимальными стандартными правилами ООН, касающимися отправления правосудия в отношении несовершеннолетних (Пекинские правила), установлено, что уголовное судопроизводство должно быть ориентировано прежде всего на обеспечение благополучия несовершеннолетних участников процесса, соизмеримость мер воздействия на них с особенностями их личности и с обстоятельствами самого правонарушения (преступления).

Развивая основополагающие международные положения, УПК создает механизм повышенной защиты несовершеннолетних, одним из элементов которого выступает институт законного представительства. В процессуальной теории он формулируется как система правоотношений между субъектом, не обладающим полной уголовно-процессуальной дееспособностью, и лицом, специально указанным в законе, в рамках которых «происходит защита прав и законных интересов представляемого лица путем реализации собственных прав, присущих законному представителю, а также содействия в реализации прав и законных интересов представляемого» [5, с. 16-18]. Э.Б.Мельникова отмечает, что участие законного представителя связано с двумя обстоятельствами: 1) неполнотой процессуальной дееспособности несовершеннолетнего; 2) ответственностью законного представителя за воспитание и поведение подростка [6, с. 70–71]. При этом, как верно утверждает В.М.Лебедев, «одним из

основных условий применения норм уголовно-процессуального права в соответствии с волей законодателя является уяснение терминов, используемых в уголовном процессе» [7, с. 9].

В п. 8 ст. 6 уголовно-процессуального закона, предусматривающей разъяснения понятий и наименований, содержащихся в УПК, законные представители трактуются как «родители, усыновители, опекуны, попечители подозреваемого, обвиняемого, лица, совершившего общественно опасное деяние, потерпевшего или гражданского истца; представители организаций, на попечении которых находятся подозреваемый, обвиняемый, лицо, совершившее общественно опасное деяние, потерпевший или гражданский истец».

Из приведенной нормы следует, что законному представителю разрешается вступить в процесс лишь после возбуждения уголовного дела. Это подтверждается и другими предписаниями, например, ч. 3 ст. 56 УПК, в соответствии с которой орган уголовного преследования или суд своим постановлением (определением) признают и допускают к участию в производстве по уголовному делу в качестве законных представителей соответственно подозреваемого, обвиняемого, лица, совершившего общественно опасное деяние, потерпевшего, гражданского истца одного из родителей, усыновителей, опекунов или попечителей каждого из них либо представителей организаций, на попечении которых они находятся. Причем согласно ч. 2 ст. 436 УПК законные представители несовершеннолетнего подозреваемого, обвиняемого допускается к участию в уголовном деле с момента первого допроса.

Иными словами, законный представитель может появиться в процессе только тогда, когда производство по уголовному делу уже осуществляется и несовершеннолетнему придан соответствующий процессуальный статус (подозреваемого, обвиняемого, потерпевшего). Очевидно, что отсутствие на стадии возбуждения уголовного дела законных представителей негативно сказывается на интересах как несовершеннолетнего лица, в отношении которого проводится проверка его причастности к преступлению, так и несовершеннолетнего пострадавшего. Данные субъекты на этом этапе активно вовлекаются в процессуальную деятельность. Они дают объяснения, подвергаются экспертному исследованию, привлекаются к осмотру места происшествия, в том числе являющегося их жилищем, и т.д. Все это может стать причиной тревоги и моральных переживаний подростка с его неокрепшей психикой.

Еще одним элементом механизма повышенной защиты несовершеннолетних в уголовном процессе выступает обязательное участие педагога или психолога в допросе подозреваемого, обвиняемого (ст. 435 УПК), а также не достигших 14-летнего возраста потерпевшего и свидетеля (ст. 221 УПК).

В соответствии с п. 2 Постановления Совета Министров Республики Беларусь от 24 октября 2001 г. № 1533 "Об утверждении Положения о порядке привлечения педагога (психолога) для участия в уголовном процессе" педагог (психолог) - лицо, обладающее специальными знаниями в области педагогики (психологии) и имеющее соответствующее образование и квалификацию.

Участвуя в допросе, он вправе с разрешения следователя, прокурора задавать вопросы допрашиваемому, а по окончании следственного действия знакомиться с протоколом допроса и делать письменные замечания о правильности и полноте сделанных в нем записей.

Вовлечение педагога, психолога в уголовный процесс призвано создать атмосферу, располагающую к даче несовершеннолетним полных и достоверных сведений, установить с ним психологический контакт, преодолеть замкнутость и эмоциональное возбуждение. Очевидно, что обозначенная цель привлечения названных лиц к участию в уголовном производстве не менее актуальна на стадии возбуждения уголовного дела, чем в ходе предварительного расследования или судебного разбирательства. Это обусловливается тем, что на первоначальном этапе процессуальной деятельности требуется оперативно, «по горячим следам» получить доказательственную информацию от подростка, который в силу непродолжительного времени, прошедшего с момента совершенного деяния и общения с ним, может находиться в состоянии сильного стресса. Как правило, у него берется объяснение, по сути, мало чем отличающееся от допроса. Причем получается оно иногда неоднократно. Н.М.Савина приводит случаи, когда граждане по 6 - 7 раз вынуждены были являться по вызову для дачи объяснения [8, с. 12]. Казалось бы, вот где необходима помощь педагога, психолога. Однако законодатель не обязывает следователя, лицо, производящее дознание, привлекать данных лиц к получению объяснений. Такой вывод вытекает из анализа ст. 221 и 435 УПК, упоминающих о педагоге или психологе как участнике только допроса – следственного действия, которое на стадии возбуждения уголовного дела не допускается. Помимо этого, следует акцентировать внимание на неопределенности в вопросе об обязательности соблюдения правоприменителями в ходе получения объяснений других требований УПК, относящихся к допросу несовершеннолетних, например, о вызове таких лиц через их родителей или иных законных представителей (ч. 5 ст. 216 УПК), сокращении в два раза по сравнению со взрослыми времени допроса несовершеннолетнего подозреваемого, обвиняемого (ч. 1 ст. 434 УПК).

Нельзя обойти вниманием и такой элемент механизма повышенной защиты несовершеннолетних в уголовном процессе, как право на получение беспрепятственной профессиональной юридической помощи со стороны защитника подозреваемого, обвиняемого, представителя потерпевшего и адвоката свидетеля. Правовое положение указанных лиц закреплено в соответствующих статьях УПК, предоставляющих им перечень полномочий для отстаивания интересов своих клиентов. В частности, они могут участвовать в следственных или других процессуальных действиях, осуществляемых с представляемыми ими лицами; знакомиться с протоколами этих действий и делать замечания по поводу правильности и полноты содержащихся в них записей; оказывать иную юридическую помощь.

На стадии возбуждения уголовного дела несовершеннолетние лица лишены этой возможности, поскольку на данном этапе процесса УПК не предусматривает участия перечисленных выше субъектов.

Таким образом, нормы УПК, призванные создать дополнительные гарантии прав и законных интересов несовершеннолетних в уголовном процессе, не охватывают отношения, возникающие до возбуждения уголовного дела, – именно там, где в наибольшей степени несовершеннолетние, впрочем, как и другие граждане, нуждаются в помощи и поддержке со стороны близких. Подобная регламентация рассматриваемой сферы вносит диссонанс в правоприменительную деятельность, когда органы уголовного преследования, буквально воспринимая нормы УПК, могут проводить процессуальные действия с несовершеннолетними без участия защитника, законного представителя и педагога, а суд, основываясь, по-видимому, на международных стандартах, общепринятых основополагающих принципах, считает полученные таким образом доказательства не имеющими юридической силы. В обзоре судебной практики приводится типичный пример уголовного дела с несовершеннолетней Б., осужденной по ч. 3 ст. 328 УК, у которой были получены объяснения в отсутствие педагога или психолога, законного представителя и защитника, что послужило причиной признания судом таких объяснений недопустимыми доказательствами и исключение из предъявленного обвинения ряда эпизодов преступной деятельности Б. [9].

Примечательно, что в административном процессе, характеризующимся значительно меньшей степенью государственного принуждения, согласно ч. 5 ст. 4.5. Процессуально-исполнительного кодекса Республики Беларусь от административных правонарушениях (далее – ПИКоАП) участие законных представителей и защитника допускается с начала административного процесса. Схожее правило действует в отношении педагогического работника, который в соответствии с ч. 1 ст. 10.11. ПИКоАП обязательно присутствует при опросе несовершеннолетнего в возрасте до четырнадцати лет.

Представляется, наиболее радикальный путь устранения отмеченных недостатков уголовно-процессуального законодательства состоит в упразднении стадии возбуждения уголовного дела по примеру Грузии, Казахстана, Кыргызстана, Украины и некоторых других постсоветских республик. Однако, учитывая отказ нормотворцев от такой перспективы в ближайшее время, а также набирающую обороты активизацию правового регулирования рассматриваемого этапа уголовного процесса, целесообразно изменение существующего порядка вступления в уголовный процесс лиц, призванных содействовать защите прав и законных интересов несовершеннолетних. Думается, они должны иметь возможность участвовать в производстве по материалам и уголовным делам с момента осуществления процессуальных действий с несовершеннолетним лицом независимо от наличия у последнего правого статуса подозреваемого, обвиняемого или потерпевшего. Это позволит с самого начала уголовно-процессуальной деятельности, во-первых, отстаивать права и интересы несовершеннолетнего, во-вторых, оказать помощь органам уголовного преследования в установлении психологического контакта с подростком.

Список литературы

1. Борико, С.В. Уголовный процесс : учебник / С.В.Борико. - 2-е изд., перераб. и доп. – Минск : Амалфея, 2012. – 400 с.

2. Смолина, В.В., Кутейникова, М.Г. Возрастные особенности детей школьного возраста. Минск, 1973. – 94 с.

3. Сафин, Н.Ш. Допрос несовершеннолетнего подозреваемого в советском уголовном судопроизводстве (процессуальный и криминалистический аспекты проблемы) / Н.Ш.Сафин. – Казань, 1990. – 150 с.

4. Голубева, Л.М. Формирование правосознания несовершеннолетних / Л.М.Голубева. – Фрунзе, 1986. – 84 с.

5. Тетюев, С. В. Отзыв об автореферате диссертации Е.А.Ухаревой «Участие законного представителя несовершеннолетнего подозреваемого, обвиняемого в производстве следственных действий (правовые и организационные аспекты)» // Вопросы ювенальной юстиции. 2011. № 3. – С. 16 – 18.

6. Мельникова, Э. Б. Ювенальная юстиция. Проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминологии / Э.Б.Мельникова. — М. : Дело, 2001. — 272 с.

7. Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации (постатейный) / О. Н. Ведерникова [и др.] ; отв. ред. В. М.Лебедев. М., 2014. – 1054 с.

8. Савина, Н.М. Процессуальные издержки: некоторые проблемные вопросы правовой регламентации / Н.М.Савина // На страже. – 2011. - 15 июля. – С. 12.

10. Особенности судебного рассмотрения уголовных дел о преступлениях несовершеннолетних [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://bypravo.ru/osobennosti-sudebnogo-rassmotreniya-ugolovnyh-del-o-prestupleniyah-nesovershennoletnih/. - дата доступа: 19.02.2021.

ДЕТСКИЕ И ПРИНУДИТЕЛЬНЫЕ БРАКИ, КАК ОДНА ИЗ ФОРМ СОВРЕМЕННОГО РАБСТВА.

Липец Людмила Владимировна
кандидат юридических наук,
заведующая отделом экспертно-правовой работы
ЦК Профсоюза сотрудников науки и образования Украины,
преподаватель учебной дисциплины
"Проблемы регулирования
брачно- семейных отношений в Украине и мире"
Института последипломного образования
КНУ имени Тараса Шевченка

Статья посвящена теме браков, в которых один из супругов низводится до состояния товара, в отношении которого осуществляются некоторые или все правомочия, присущие праву собственности. Причинами подневольного брака есть гендерное неравенство, соображения семейной чести, нищета, конфликты, культурная и религиозная практика. Дополнительная конвенция об упразднении рабства, работорговли и институтов и обычаев, сходных с рабством описывает различные формы подневольного брака и подчеркивает необходимость рассматривать такие браки, как формы рабства, с тем, чтобы повышать уровень информированности о них и разрабатывать меры по предупреждению подневольных браков и оказанию поддержки жертвам таких браков.

Генеральная Ассамблея в своей резолюции 843 (IX) объявила, что некоторые обычаи, давние законы и порядки, касающиеся брака и семьи, не согласуются с принципами, изложенными в Уставе Организации Объединенных Наций и во Всеобщей декларации прав человека и призвала положить конец таким вредным традициям и обычаям, как детские и принудительные браки.

Генеральная Ассамблея Организации Объединенных Наций настоятельно призвала все государства принять и строго применять законы, призванные обеспечить, чтобы вступление в брак происходило лишь на основе свободного и полного согласия будущих супругов, и, кроме того, принять и строго применять законы, касающиеся установленного законом минимального возраста согласия на вступление в брак и минимального брачного возраста, и, в случае необходимости, повысить минимальный брачный возраст, а также разработать и проводить в жизнь комплексные стратегии, планы действий и программы для обеспечения выживания, защиты, развития и улучшения положения девочек в целях поощрения и защиты всестороннего осуществления прав человека девочек и обеспечения для них равных возможностей, в том числе делая подобные планы неотъемлемой частью всего процесса развития девочек.

Генеральная Ассамблея также призвала государства обеспечить, чтобы к усилиям по введению в действие и осуществлению законодательства, направленного на то, чтобы положить конец детским и принудительным бракам, привлекались все заинтересованные стороны и инициаторы перемен, и

обеспечить, чтобы информация, касающаяся законодательства о борьбе с этой практикой, была хорошо известна и способствовала мобилизации общественной поддержки для мер по обеспечению соблюдения таких законов и законодательства.

В Дополнительной конвенции об упразднении рабства, работорговли и институтов и обычаев, сходных с рабством, все формы принудительного брака определяются как обычаи, сходные с рабством, низводящие одного из супругов до положения лица, в отношении которого осуществляются некоторые или все правомочия, присущие праву собственности. В международном праве те положения в рамках Конвенции, которые запрещают принудительные и ранние браки, были дополнительно подтверждены. Вместе с тем с годами понимание того, что принудительные и ранние браки являются одной из форм рабства и, следовательно, подневольным браком, стало более расплывчатым.

В условиях подневольного брака имеет место и другая сходная с рабством практика, поскольку супруга в конечном итоге обычно становится домашней прислугой и объектом сексуального рабства (т.е. она подвергается сексуальной эксплуатации в результате использования силы или угрозы силой). И, хотя обычно считается, что сексуальное рабство характерно для периодов конфликта, оно может иметь место в любое время в нарушение Международного билля о правах человека. Национальные суды признают эту концепцию. Например, в деле Соединенные Штаты Америки против Санга мужчина в течение более чем двух лет принуждал женщину к подневольному труду в домашнем хозяйстве и сожительству. Апелляционный суд девятого округа Соединенных Штатов единогласно постановил, что фактически она была рабом в нарушение положения тринадцатой поправки к Конституции Соединенных Штатов, запрещающей рабство и принудительный труд. Состоящие в подневольном браке девочки и женщины вынуждены выполнять ожидаемые от них функции, такие как работа по дому, в магазине или в поле, в дополнение к половой жизни со своими мужьями. Если они отказываются это делать или если их действия считаются неудовлетворительными, то они сталкиваются с физическим, психологическим и сексуальным насилием.

Жертвы подневольного брака часто не в состоянии бежать, поскольку их семьи и/или общество, в котором они живут, не окажут им поддержки, будь то по экономическим причинам или в силу традиционных, культурных и религиозных убеждений. Вместе с тем такие верования и практика не могут быть использованы для оправдания подневольного брака. Согласно Дополнительной конвенции о рабстве государства-участники должны осуществить полную отмену или упразднение таких сходных с рабством институтов и обычаев, как подневольный брак. Она не допускает никаких исключений, при которых рабство может продолжать свое существование. В ходе развития международного права было подтверждено, что рабство является преступлением против человечности и, таким образом, никакие культурные соображения, традиции или религиозная практика не могут быть использованы для оправдания подневольного брака.

Важно отметить различие между подневольным браком и браком по договоренности. Рабочая группа по современным формам рабства была создана Экономическим и Социальным Советом в его решении 16 (LVI) с целью изучения явлений рабства и работорговли во всех их формах и проявлениях, включая такую сходную с рабством практику, как подневольный брак. Рабочая группа полагает, что важно подчеркнуть различие между принудительным браком и браком по договоренности. Браки по договоренности, которые существуют во многих странах мира, заключаются на основе согласия обеих сторон, в то время как принудительные браки не требуют согласия сторон или, во всяком случае, обеих сторон. Любое принуждение в браке является нарушением международно признанных стандартов в области прав человека и не может быть оправдано религиозными или культурными соображениями. Рабочая группа утверждает, что сохранение принудительных и ранних браков является результатом гендерного неравенства и отсутствия как культуры образования для девочек, так и понимания необходимости развития в них чувства самоуважения.

Совету по правам человека необходимо разработать более комплексный подход к вопросу о подневольном браке, а государствам − принять законодательство для предотвращения подневольных браков, оказания поддержки жертвам и проведения кампаний по повышению осведомленности о таких браках и их отрицательном воздействии.

Список литературы:

1. Дополнительная конвенция об упразднении рабства, работорговли и институтов и обычаев, сходных с рабством от 7сентября 1956 года

2. The State of the World’s Children 2011: Adolescence – An Age of Opportunity ("Положение детей в мире, 2011 год: подростковый возраст − возраст возможностей" (издание Организации Объединенных Наций, в продаже под номером E.11.XX.1));

3. 3 ЮНИСЕФ, "Early Marriage: Child Spouses" ("Ранние браки: дети-супруги"), "Innocenti Digest", vol. 7 (март 2001 года), Исследовательский центр "Инноченти", Флоренция, Италия;

4. The State of the World Population 2003: Making 1 Billion Count – Investing in Adolescents’ Health and Rights ("Население мира в 2003 году: положение 1 млрд. человек − инвестиции в интересах обеспечения здоровья и прав подростков") (издание Организации Объединенных Наций, в продаже под номером E.03.III.H.1);

5. Shelley Clark, "Early marriage and HIV risks in sub-Saharan Africa", Studies in Family Planning, vol.35, No. 3 (September 2004), pp. 149−160

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ МАЙНОВОЇ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ

Парасюк Василь Михайлович
к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівський державний університет внутрішніх справ

Мельник Анастасія Русланівна
здобувач вищої освіти
Львівський державний університет внутрішніх справ

Дорожньо-транспортні пригоди на сьогодні є серйозною проблемою не лише в Україні, а й у сьому світі. Число людей, які травмувались або загинули в результаті дорожньо-транспортних пригод (далі - ДТП) постійно збільшується. Окрім фізичної шкоди, доволі часто фізичним, юридичним особам, а інколи й державі наносяться значні матеріальні збитки.

Як зазначає Верховний Суд України, під збитками, які спричиненні внаслідок ДТП, необхідно розуміти фактичні втрати, яких особа зазнала у зв`язку зі знищенням або пошкодженням речі, витрати, вже зроблені потерпілим, або які мають бути ним зроблені, та упущену вигоду. При цьому такі витрати мають бути безпосередньо, а не опосередковано, пов’язані з відновленням свого порушеного права [1]. Тобто з наведеного виплаває, що без здійснення таких витрат неможливим будо б відновлення свого порушеного права.

Матеріальну шкоду, яка спричинена внаслідок ДТП, можна визначити і як певну оціночну вартість відновлювальних робіт транспортного засобу, який був пошкоджений внаслідок ДТП. До вартості можна віднести, в першу чергу товарну вартість самого автомобіля, коефіцієнт фізичного знову, а також ступінь зменшення товарної вартості автомобіля після аварії.

Питання щодо відшкодування школи внаслідок ДТП залишається важливим та актуальним, оскільки доволі часто ні винуватці, ні страхові компанії не бажають добровільно задовольнити вимоги потерпілого і доводиться усі суперечки вирішувати в суді. Ситуацію щодо відшкодування шкоди покращило та полегшило обов’язкове страхування цивільно-правової відповідальності, однак для того, щоб отримати страхове відшкодування і виплатити його потерпілому, винуватець повинен правильно оформити документи та дотриматись певної процедури, встановленої страховою компанією. Не всі винуватці ДТП це роблять, адже кошти на ремонтування власного авто вони не отримують, а проблеми потерпілого їх не цікавлять. Досить часто винуватець порушує процедури і страхове відшкодування потерпілому не виплачується. Трапляються випадки і банкротства страхових компаній.

До липня 2018 року існувала судова практика, відповідно до якої особа, якій заподіяно шкоду, мала право на власний розсуд обирати, з кого стягувати заподіяну шкоду: з заподіювача шкоди або зі страхової компанії заподіювача

шкоди. Верховний Суд змінив цю практику у постанові від 04 липня 2018 року, і тепер, якщо у заподіювача шкоди є діючий поліс обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, потерпілий має звернутись до страхової компанії винуватця ДТП за страховим відшкодуванням, а у разі безпідставної не виплати такого відшкодування – з відповідним позовом до суду [2].

Позови, що виникають із відносин відшкодування шкоди, завданої в результаті ДТП, подаються до суду за загальними правилами підсудності, визначеними гл.1 розділ III Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК України). Однак позивач має право на подання такого позову й за своїм зареєстрованим місцем проживання чи перебування або за місцем заподіяння шкоди (ч.ч. 3, 6 ст. 28 ЦПК) чи виконання договору в разі виникнення спору із договору страхування (ч. 8 ст. 28 ЦПК) [3].

Як свідчить практика, суб'єктний склад сторін у спорах цієї категорії, як правило, такий:

• учасники ДТП;

• володільці-користувачі транспортних засобів;

• власники джерел підвищеної небезпеки, з якими винні особи перебували в трудових відносинах;

• страхові компанії, з якими власники транспортних засобів перебували в договірних відносинах;

• особи, з вини яких сталася ДТП, відшкодування за якою було проведено страховими компаніями;

• треті особи, зазвичай водії, які не заявляють самостійних вимог.

Позивачами в таких справах можуть бути фізичні та юридичні особи, яким завдано майнової шкоди, у тому числі власники та володільці майна, фізичні особи, яким заподіяно моральну шкоду. Відповідачами виступають:

• володілець транспортного засобу;

• винна особа - володілець транспортного засобу;

• винна особа, яка неправомірно заволоділа транспортним засобом;

• власник (володілець) транспортного засобу, недбалість якого сприяла неправомірному заволодінню ним;

• роботодавець - за шкоду, завдану працівником під час виконання трудових обов'язків;

• страхова компанія - за шкоду, завдану застрахованою особою [4, с. 11.

Згідно ч. 2 ст. 1192 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), розмір збитків, що підлягають відшкодуванню потерпілому, визначається відповідно до реальної вартості втраченого майна на момент розгляду справи або виконання робіт, необхідних для відновлення пошкодженої речі [5].

Відшкодування збитків є однією із форм або заходів цивільно-правової відповідальності, яка вважається загальною або універсальною саме в силу правил ст. 22 ЦК України, оскільки частиною першою визначено, що особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування [5]. Тобто порушення цивільного права, яке потягнуло за особою

завдання особі майнових збитків, саме по собі є основною підставою для їх відшкодування.

Таким чином, матеріальна шкода, спричинена внаслідок ДТП стягується у судовому порядку, її розрахунок здійснюється у відповідності до чинного законодавства. Дуже важливо правильно встановити причинно-наслідковий зв'язок між діями водіїв та іншими учасниками ДТП, оскільки неправильне встановлення веде до хибної кваліфікації, притягнення до відповідальності невинуватих осіб чи взагалі мова може йти про уникнення відповідальності винуватцями ДТП.

Література:

1. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15.10.2020 року № 755/7666/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/92363395.
2. Оновлення судової практики - Як відшкодувати шкоду завдану внаслідок ДТП. URL: http://legal-way.com.ua/articles/onovlennja-sudovoji-praktyky-jak-vidshkoduvaty-shkodu-zavdanu-vnaslidok-dtp/.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року № 1618-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text.
4. Права потерпілого при дорожньо-транспортній пригоді: методичний посібник: МЮУ, 2016. 11 с.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року. № 435-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.

THE EXPLICATION OF CONSUMER PROFILE UNDER DIGITAL TRANSFORMATION: CASE OF POULTRY INDUSTRY

Zinovchuk Vitaly,
Dr. of Sc. (Economics), Professor

Vlasenko Olena,
PhD (Economics), Associate Professor

Atroshchenko Anastasia,
Graduate Student
Polissia National University, Ukraine

The purpose of this study is to develop and test methods for diagnosing the consumer profile in the B2C market in terms of digital transformation. The objectives of the study were to identify the substantive characteristics of the "consumer profile" concept and to develop a methodology adapted to modern consumer behavior, taking into account digital trends and the use of appropriate tools. Consumers of chicken, one of the most popular food products on the domestic B2C market, were selected for testing. The research methodology includes: development of a questionnaire, expert pretest, adjustment of the questionnaire, creation of a digital tool for monitoring the consumer profile on the basis of Google Forms and a combination of sociological opinion polls using digital channels of social networks and messengers (Instagram, Facebook and Viber).

For the B2C market, when a product is purchased to meet the needs of the final consumer, operational diagnostics of consumer behavior becomes especially important. In the context of digitalization, most consumers have access to information sources, the potential of which should be used by companies to obtain information about the segments and adjust marketing strategies and tactics. Therefore, a comprehensive solution in the B2C market under digitalization is the permanent monitoring of the consumer profile and the company's operation on Internet platforms. Two large-scale poultry meat producers in Ukraine, companies “Epicur” and “Nasha Ryaba”, were the empirical base of the study.

The result of the study is an improvement of the methodological principles for diagnostics of the consumer profile, substantiation of key parameters of its format and the algorithm of explication. The key parameters of the consumer profile are proposed to include: gender, age, social status of the consumer, income per family member, buying motivations, the level of familiarity with the product, consumer loyalty, information about competitors, consumer propensity to change buying behavior, suggestions for improving the relevant elements of the marketing process.

Therefore, a management decision algorithm is required to identify the consumer profile, it helps to generate, manage and adjust the data according to the monitoring of the parameters of the consumer profile. An important solution for the formation of consumer loyalty is access to the Internet platform. For example, according to the results of the survey, 77.1% of respondents did not find information about one of the most popular Ukrainian TM "Nasha Ryaba" in Internet sources or on social networks. But the researched brand has its own profile on the social networks Facebook and Instagram. Having reviewed the profile in both social networks, we can say that the accounts are active, the information is not duplicated, but advertising is not enough. Despite the fact that TM "Nasha Ryaba" occupies a significant share of the poultry market, the content of the profile should not only be created but also distributed. After all, the more company content is distributed on social networks, the higher the brand recognition.

Particularly important point of operation in networks is "involvement" (in social networks - it's likes, reposts, comments, links). It is important to monitor the level of engagement in order to publish content that will captivate the subscriber and make them interact with him, rather than flying down the strip. Comments are important for gathering feedback about a product and content, as well as working out the negativity that may be associated with them. Due to the social net the way the brand communicates with customers is publicly seen by everyone.

Instagram and Facebook have a lot of interesting and useful information. However, the problem of advertising within these social nets still exists. Therefore, it would be advisable to use SMM (Social Media Marketing) promotion, which will help attract a larger audience to these platforms. Also important for an Instagram account can be live broadcasts, storytelling or "long story" (more than 5 minutes). All of them should be used as a tool for contact with the audience. It is a guaranteed increase the consumer loyalty in the B2C market. The consumers can review the company's news, observe the agribusiness process (from sowing grain to packaging finished products and transportation) and also final products placement in retail stores. Such communication with consumers attracts more attention and trust.

Against the background of increasing information boom in marketing processes, the ecological trend is gaining global importance. As it was confirmed in the study, domestic consumers also actively support the environmentally oriented product demand. In particular, the diagnosis of the consumer profile revealed the strengthening of environmental requirements of respondents to poultry products. Such trend is manifested in two aspects: 1) environmental protection, and 2) quality and safe nutrition. This is emphasized by foreign researchers, noting the strengthening of the link between the environmental orientation of the brand and the growth of consumer loyalty [3].

Every company cares about its image in society, which allows it to gain the support of consumers. In the age of digitalization, the development of "green" (ecological) marketing can be considered as a World mainstream of recent years. Its main goal is to gain the loyalty of consumers and partners by taking care about prevention of negative environmental consequences. As people become more aware of the devastating impact of the modern society on the environment on a planetary scale, the number of

supporters of its protection is constantly increasing [4]. Representatives of this fast-growing group prefer products in environmentally friendly packaging.

However, environmentally friendly packaging can increase the marketing costs, and thus cause an increase in the price of the final product. However, this is not an axiom. For example, reducing the amount of packaging materials used not only reduces the cost of packaging, but, due to the lower weight of the final product, will make its delivery cheaper [5]. Another example of cheap packaging is a plate of leaves. "Leaf Republic" company uses product packaging made from leaves. In addition, packaging made of bioplastic or specially recycled plastic decomposes in just 28 days [6]. Domestic network retailers (Ashan, ATB, Billa, etc.) sell branded biopackages.

Another important vector for increasing consumer loyalty in the B2C market, established through the online survey, is the need to strengthen control over food quality. Almost 50% of respondents said that they had experience in purchasing products with a valid expiration date, but when unpacked it was spoiled. Damage is possible during packaging, transportation, storage. This situation eliminates the labeling of producers for "eco", "bio", "organic", "GMO-free", "antibiotic-free" and so on. Even in Europe, annually about 88 million tons of food worth about €143 billion are thrown away due to spoilage. To strengthen food freshness control, German researchers have invented a meat / fish freshness indicator in the form of a sensor strip to be placed inside the package. Depending on the freshness of the meat, the strip sensor changes its color. This control technology is used in some other countries. In the UK, products are tested for freshness using their own development - Time Temperature Indicator (TTI) [7, 8].

In the survey, the majority of respondents (88.5%) approved of the proposal to place a tape-indicator of freshness within the package. Therefore, it should be considered appropriate for TM "Nasha Ryaba" and other companies to use such an innovation to strengthen the quality control of meat during transportation and sale in retail outlets. The calculations determined the estimated cost of the freshness indicator tape for the existing sales volumes at the level of € 0.02 euros. The size of the tape will be 1.5 x 0.7 cm. It can be argued that the introduction of this sensor is economically feasible and will not significantly affect both the cost and the selling price of TM "Nasha Ryaba". In addition, this innovation will arouse additional consumer interest in the product.

Conclusions

1. The digital transformation of marketing technologies in the B2C market is associated with the global information boom and also changing forms and methods of working with consumers. Before you start actively promoting the product on the B2C market, it is important to conduct a thorough diagnosis of the consumer profile using research methodology adapted to the requirements of the modern market. This methodology predicts the use of Google Forms, social networks and messengers.

2. An approbation of the proposed method of determining the consumer profile was carried out on the example of the largest operators of the chicken market TM "Epicur" and TM "Nasha Ryaba". It showed that under conditions of digital transformation the possibilities of more detailed, and therefore more purposeful study of the consumer

significantly increase. In particular, along with the traditional parameters of consumer profile (such as gender, age, social status of the consumer, income per family member, buying motivations, the level of familiarity with the product) the survey assessed consumer loyalty, information about competitors, consumer propensity to change buying behavior, suggestions for improving the relevant elements of the marketing process.

3. The identified during the diagnosis cardinal changes in the consumer profile are of particular note, namely the strengthening of environmental awareness and, accordingly, the requirements for quality and safety of poultry meat products. Most respondents consider the environmental vector to be a priority in the development of enterprises. About half of the respondents had experience of buying meat with a valid expiration date, but it was spoiled in fact. In this regard, it is proposed to introduce environmentally friendly packaging and placed a tape-indicator of freshness within the package, which is not only environmentally reasonable, but also economically acceptable.

4. The more active use of social networks for marketing purposes (SMM) can be considered as a promising area of consumer loyalty and diagnostics of consumer motivations under conditions of digitalization. For researched companies, it is advisable to introduce "live content", storytelling etc. as a tool of communication with the audience to increase consumer loyalty, which is a mandatory requirement of the B2C market. Getting acquainted with the companies' innovations, production process, packaging of finished products, transportation and placement in the retail network, or other interesting video content attracts the growing attention of consumers and inspires their trust.

References

1. *Епікур*: веб-сайт. URL: https://epikur.ua/# (4.01.2021).

2. Профіль ТМ «Наша Ряба». *Facebook*: веб-сайт. URL: https://www.facebook.com/Nasha.Ryaba/ (15.01.2021).

3. Muhammad Salman Shabbir , Mohammed Ali Bait Ali Sulaiman , Nabil Hasan Al-Kumaim , Arshad Mahmood and Mazhar Abbas Green Marketing Approaches and Their Impact on Consumer Behavior towards the Environment—AStudy from the UAE. *Sustainability*.2020. №12 URL: file:///D:/Downloads/sustainability-12-08977.pdf (27.11.2020).

4. Wong FuiYeng, Rashad Yazdanifard Green Marketing: A Study of Consumers' Buying Behavior in Relation to Green Products. Global Journals Inc. 2015. p. 17-23. URL: https://globaljournals.org/GJMBR_Volume15/2-Green-Marketing-A-Study.pdf (13.01.2021).

5. Jeevarathnam P. Govende, Tushya L. Govender The influence of green marketing on consumer purchase behavior. *Environmental Economics.* 2016. Vol. 7, № 2. URL: https://businessperspectives.org/images/pdf/applications/publishing/templates/article/assets/7391/ee_2016_02_Govender.pdf (14.01.2021).

6. Посуда из листьев. *Facepla*: веб-сайт. URL: https://facepla.net/the-news/5535-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B0-%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%8C%D1%8F.html (21.01.2020).

7. Індикатор свіжості м’яса. *Про бізнес*: веб-сайт URL: https://pro-biznes.com.ua/zha-ta-napo/indikator-svizhosti-m-jasa.html (21.01.2021).

8. Pavelkova Adriana. Time temperature indicators as devices intelligent packaging. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*. 2013. № 1. p. 245–251. URL: https://acta.mendelu.cz/media/pdf/actaun_2013061010245.pdf (13.01.2021).

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Волківська Алла Миколаївна,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри управління адміністрування,
заступник директора з науково-методичної роботи,
Житомирський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
м. Житомир

Осовська Галина Володимирівна
канд. екон. наук, професор,
завідувач кафедри управління та адміністрування,
Житомирський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», м. Житомир

Медична галузь України зазнає кардинальних змін щодо підходів з забезпечення якості послуг медичного характеру. Але ці зміни відбуваються повільно та не у достатньому обсязі. Запропоновані нові стандарти надання медичних послуг у сфері охорони здоров'я, які були запозичені зовні, через потребу адаптування до наших реалій не змогли охопити всі напрями управління якістю надання медичних послуг та потребували серйозного доопрацювання через відсутність єдиного підходу до застосування медичних стандартів з врахуванням індивідуальних особливостей конкретної медичної установи. Отже, система управління закладом охорони здоров'я конкретної медичної установи спроможна надавати якісні медичні послуги, якщо вона створена на основі власних внутрішніх стандартах організаційної діяльності, що мають спрямованість на забезпечення високої якості медичної допомоги в конкретних умовах. Обґрунтування медико-соціальної системи управління якістю медичної допомоги на засадах внутрішньої стандартизації діяльності, здійснюється шляхом аналізу впливів зовнішніх факторів макросередовища, які перебувають у постійній взаємодії з закладом охорони здоров'я як відкрита система, а також потенційних можливостей конкретних медичних установ до виконання нововведень в сфері якості, які були виявлені у результаті власного дослідження.

Методологія SWOT-аналізу зовнішнього і внутрішнього середовища медичного закладу с. Станишівка (Станишівська АТГ, Житомирський район та область) дозволила нам систематизувати основні напрями змін у сфері регулювання якості медичної допомоги медичними закладами, які працюють у сільській місцевості, де особлива увага приділяється тим напрямам, які мають найістотніший вплив на діяльність конкретного закладу охорони здоров'я, а також на ті, на які має бути належне та адекватне реагування керівництва закладу (табл. 1).

Таблиця 1

SWOT-аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища медичного закладу с. Станишівка

	Сильні сторони (S)	**Слабкі сторони (W)**
1	2	3
Внутрішнє середовище	**1.**Наявність кваліфікованих медичних кадрів. **2.**Наявні інфраструктура і робоче середовище. **3.**Створена у закладі охорони здоров‘я база знань і інформації («власні джерела»). **4.**Трудовий потенціал (здібності медперсоналу закладу до навчання з подальшим використанням новітніх технологій). **5.**Управлінський потенціал (здібності керівництва закладу до навчання та використання нових управлінських технологій). **6.**Потенціал раціонального витрачання наявних ресурсів усіма співробітниками закладу. **7.**Інформаційний потенціал. **8.**Можливості підвищення рівня мотивації співробітників до якісної праці. **9.**Можливості формалізації взаємодії з партнерами – постачальниками медичних технологій. **10.**Можливості покращити зовнішню і внутрішню координацію діяльності.	**1.**Недосконалість процесу встановлення цілей в сфері якості надання медичних послуг. **2.**Відсутність організаційної структури, що спроможна підтримувати належне інформаційне забезпечення з прийняття управлінських рішень з поліпшення якості. **3.**Обмежені кадрові, фінансові, матеріально-технічні, інформаційні, технологічні ресурси, засоби автоматизації руху інформації. **4.**Недосконале управління лікувально-діагностичним процесом та процесами ресурсного забезпечення. **5.**Неформальна інтеграція з партнерами – постачальниками медичних технологій. **6.**Низький рівень організації післядипломного навчання з питань якості медичної допомоги. **7.**Нераціональне витрачання наявних обмежених ресурсів. **8.**Відсутнє широке залучення співробітників до управління якістю медичної допомоги. **9.**Низький рівень мотивації співробітників до якісної праці. **10.**Низький рівень впровадження інновацій у організацію медичної допомоги. **11.**Низький рівень зовнішньої і внутрішньої координації діяльності.

Продовження таблиці 1

1	2	3
	Можливості (О)	**Загрози (Т)**
Зовнішнє середовище	**<u>1.Політичні:</u>** 1.1.Реформування галузі охорони здоров‘я. 1.2.Розвиток приватного сектору медичних послуг. **<u>2.Економічні</u>** – відсутні. **<u>3.Соціальні</u>** – відсутні. **<u>4.Технологічні:</u>** 4.1.Створена система стандартів медичної допомоги, ресурсного забезпечення та умов її надання. 4.2.Запроваджені та діють механізми ліцензування і акредитації. 4.3.Підвищені кваліфікаційні вимоги до фахівців галузі охорони здоров‘я. 4.4.Розроблена методична база створення медико-технологічних документів. 4.5.Запроваджена модель забезпечення якості медичної допомоги А. Донабедіана. 4.6.Створена організаційна структура моделі забезпечення якості медичної допомоги.	**<u>1.Політичні:</u>** 1.1.Часті зміни політики та керівництва галузі медицини. 1.2.Посилення держрегулювання якості медичної допомоги. **<u>2.Економічні:</u>** 2.1.Обмежене фінансування закладів охорони здоров‘я. 2.2.Низький рівень умотивованості працівників до якісної праці. 2.3.Тіньова оплати громадянами медичного обслуговування. 2.4.Загальне погіршення економічного стану суспільства в умовах постійного зростання цін. **<u>3.Соціальні:</u>** 3.1.Погіршення медико-демографічної ситуації. 3.2.Зростання вимог населення до якості медичної допомоги. **<u>4.Технологічні:</u>** 4.1.Повільне створення медико-технологічних документів. 4.2.Умови ліцензування і стандарти акредитації не містять визнаних вимог до функцій, методів і засобів управління якістю, які визнані на міжнародному рівні. 4.3.Низький освітній рівень фахівців з питань якості медичної допомоги. 4.4.Обмежена методична база технологій управління якістю. 4.5.Відсутність виваженої моделі забезпечення якості медичної допомоги.

Джерело: розроблено авторами.

PEST-аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів медичного закладу села Станишівка дозволив зробити певні узагальнення. Аналіз політичних факторів дозволив встановити, що в умовах постійних змін політичної структури влади та уряду в країні започатковано реформування галузі охорони здоров’я,

інтенсивного розвитку зазнає приватний сектор медичних послуг, посилилось державне регулювання якості медичної допомоги. Разом з тим, наявним є обмежене фінансування закладів охорони здоров'я, які розташовані як у містах, а ще більше в селах; низький рівень умотивованості медичних працівників до виконання якісно своєї роботи; тіньова оплата медичного обслуговування з боку пацієнтів на тлі загального погіршення економічного стану суспільства (постійне зростання цін на енергоносії та наявність інфляційних процесів).

Результати аналізу тенденцій медико-демографічного характеру населення Житомирського району та Житомирської області у цілому [4, с. 35, 38, 42, 44, 46, 49-52], засвідчили про високі обсяги й темпи зменшення кількості населення, зростання рівня хронічних хвороб та інвалідності при стабільно високих показниках первинної захворюваності серед населення області, а це потребуватиме подальшого зростання потреб пацієнтів у якісній медичній допомозі.

Запити населення потребують використання у діяльності закладів охорони здоров'я новітніх технологій забезпечення якості медичної допомоги щодо нормативно-правового регулювання, стандартизація медичних технологій і ресурсного забезпечення, ліцензування і акредитація закладів охорони здоров'я, підвищення вимог до кваліфікації медичного персоналу. «У вітчизняній системі охорони здоров'я запроваджено такі державні механізми управління якістю: ліцензування медичної практики, акредитація закладів охорони здоров'я, стандартизація лікувально-діагностичного процесу на основі міжнародних доказових технологій, стандартизація системи управління якістю відповідно до вимог Державного стандарту України ISO 9001:2009 «Системи управління якістю. Вимоги», безперервна післядипломна освіта фахівців (Держспоживстандарт України 2008; Національний стандарт України 2009; МОЗ України, 2009*а; б;* 2012*а; б;* 2013). Ці механізми розроблені на основі міжнародного досвіду й адаптовані до національних умов, що дозволило просуватися закладам охорони здоров'я України шляхом побудови і підтримки функціонування систем управління якістю медичної допомоги [2]». Отже, нормативно-правове регулювання якості надання медичних послуг представлено у численних документах, які зазнають постійних змін, що ускладнює реалізацію цих вимог у закладах охорони здоров'я на місцях.

Крім того, стандартизація медичних технологій відбувається повільно, що не сприяє впровадження сучасних медичних технологій в професійній діяльності медичних фахівців. Вимоги ліцензування і акредитації через часткове дублювання містять обмежений обсяг вимог до управлінських технологій, що не дає можливості у повній мірі підтвердити зацікавленим сторонам спроможність закладу охорони здоров'я надавати якісну медичну допомогу.

Політики в сфері якості надання медичних послуг тяжіє до слідування моделі А. Донабедіана – моделі ресурсного забезпечення, а питання якості відійшло на другий план [1, 3]. Дана модель запровадження стандартизації, як засіб прогресивної технології забезпечення якості, торкнулася лише лікувально-діагностичного процесу, ресурсів і умов надання медичної допомоги. На світовому рівні роль стандартів у системі управління якістю визнані ефективним

інструментом менеджменту, які на 80% впливають на якість товарів і послуг, але в Україні вони виявилась недооціненими, що дискредитувало саму ідею стандартизації як головного інструменту управління якістю. Тобто, у діючій системі забезпечення якістю не відбулось переорієнтації покладання цілей з надання медичної допомоги населенню на надання якісної медичної допомоги, на узгодження інтересів усіх зацікавлених сторін (медичних працівників, суспільства, держави, партнерів) щодо якості медичної допомоги та на формування планових індикаторів якості відповідно до повного складу її компонентів. Недосконалість процесу встановлення цілей призвела до відсутності розробки адекватних завдань, формування відповідної організаційної структури, підходів з раціонального використання наявних обмежених ресурсів та оптимальної організаційної діяльності.

В медичному закладі с. Станишівка забезпечення якості надання медичних послуг не вдалося запровадити розширенням елементів демократизації управління якістю (продовжується панування адміністративно-ієрархічної системи, що суперечить визнаним міжнародним принципам і методам управління якістю, представленим у документах ВООЗ та міжнародних стандартах на системи управління якістю ISO 9001:2009). Крім того, виявлено і недостатній професійний рівень керівника закладу з питань управління якістю медичної допомоги. Саме тому стає зрозумілим, що цільове навчання повинно стати вихідною умовою для опанування сучасних управлінських технологій.

Отже, аналіз зовнішнього середовища медичного закладу с. Станишівка за ключовими напрямками дозволяє констатувати, що характерними його рисами є багатофакторність, складність та швидка мінливість, і, за відсутності розробки й впровадження адекватних управлінських технологій, це значним чином ускладнить роботу закладу на шляху своєчасної адаптації діяльності до нових вимог у сфері управління якістю медичними послугами.

Обмеженістю наявних ресурсів – кадрових, матеріально-технічних, фінансових, інформаційних, технологічних – характеризується внутрішні фактори закладу с. Станишівка. Дослідженням встановлено, що наявний медичний персонал зі значним досвідом професійної діяльності та підтвердженим високим кваліфікаційним рівнем під час чергової атестації спроможний певною мірою компенсувати недостатність у кадровому забезпеченні та оволодіти додатковими знаннями й компетенціями з питань якості медичної допомоги в разі відповідної організації навчання, як у закладі охорони здоров‘я, так і у закладах післядипломної освіти, певним вимогам (стандартам). Не секрет, що підготовлений персонал, який усвідомлює важливість якісного виконання завдань, готовий до участі щодо управління якістю медичної допомоги, для чого керівникові необхідно здійснити відповідний перерозподіл функцій в системі, встановити нову взаємозалежність зв’язків і визначити сфери відповідальності, що може стати не лише додатковим інформаційним джерелом забезпечення керівника, але й значним мотиватором нематеріального заохочення за умовах низького рівня матеріального стимулювання.

Недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення медичного закладу с. Станишівка має спонукати керівника закладу та колективу до підвищення економії ресурсів та раціонального їх витрачання. Використання клінічних протоколів медичної допомоги, які містять перелік необхідних ресурсів та результатів аналізу медико-демографічної ситуації і стану здоров'я населення на території діяльності закладу, повинно стати інформаційним джерелом з планування ресурсного забезпечення. Відсутність лікувально-діагностичних технологій має спонукати керівника закладу на розширення зовнішніх зв'язків закладу шляхом залучення інших медичних установ державного і приватного сектору за умови формалізації відносин на підставі укладених угод.

Вищевикладене щодо аналізу основних внутрішніх факторів дозволив зробити узагальнення про те, що проблеми з ресурсним забезпеченням медичного закладу с. Станишівка можна усунути такими шляхами: розробленням та дотриманням стратегії орієнтації на пацієнта, який має розглядатися як партнер у лікувально-діагностичному процесі; організації цільового безперервного навчання співробітників і керівника закладу; економії та раціональному витрачанні ресурсів; інтеграції сільського медичного закладу у територіальний медичний простір; розширенням спектру мотиваційних чинників впливу, у першу чергу нематеріальних, на персонал щодо якісної праці, а також матеріально заохочувати працівників до підвищення якості надання медичних послуг.

Отже, проведення SWOT/PEST-аналізу зовнішніх та внутрішніх факторів медичного закладу с. Станишівка дозволило зробити наступне узагальнення – незважаючи на наявність вагомих зовнішніх загроз для закладу над можливостями його розвитку, заклад має багато складових внутрішнього потенціалу, що є сильними його сторонами, які спроможні виконувати завдання щодо посилення якості за умов їх реалізації в рамках використання ефективної моделі системи управління якістю. В основу останньої доцільно покладати модель міжнародних стандартів на систему управління якістю ISO 9001:2008 або відповідну вітчизняну модель ДСТУ ISO 9001:2009.

Список літератури

1. Горачук В. В. Медико-соціальне обґрунтування моделі системи управління якістю медичної допомоги: дис. … доктора медичних наук. Київ. 2015. 360 с.

2. Горачук В.В., Піщиков В.А., Шестак Н.В. Інноваційні резерви підвищення якості менеджменту медичної допомоги. Український медичний часопис: актуальні проблеми клінічної практики. 2016. № 2 (112). Режим доступу:https://www.umj.com.ua/article/95105/innovacijni-rezervi-pidvishhennya-yakosti-menedzhmentu-medichnoi-dopomogi

3. Котляревський Ю. О. Управлінські аспекти формування ринку медичних послуг. *Теорія та практика державного управління*. 2005. № 2 (11). С. 24 – 27.

4. Статистичний щорічник Житомирської області за 2019 рік. Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Житомирській області / за редакцією Г. Пашинської. Житомир. 2020. 455 с.

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КАДРОВОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Гула Олена Ігорівна
Аспірантка Міжрегіональної Академії управління персоналом

Кадрова безпека є основою захисту системи від непрофесійних на нечесних кадрів, які можуть нанести шкоду не лише системі, а й іміджу та репутації, а також захист кадрів від необґрунтованих звільнень, заниження заробітної плати, несправедливого розподілу матеріальних заохочень тощо.

На жаль, систему кадрового забезпечення системи публічного управління не аналізують з точки зору забезпечення кадрової безпеки. Однак, на нашу думку, саме кадрова безпека є основою професіоналізації кадрів, якості та результативності їх діяльності.

Сьогодні в Україні склалися несприятливі умови щодо збереження і відтворення людських ресурсів, людського потенціалу, який є природним джерелом формування якісного складу працівників усіх сфер державного розвитку. Насамперед, це несприятливі соціально-економічні умови; проблеми, пов'язані із забезпеченням гарантованого конституційного права громадян на працю, вільний вибір професії та роду трудової діяльності; зниження зацікавленості в розвитку якісного трудового потенціалу в умовах занепаду вітчизняного виробництва; старіння населення, бідність; незатребуваність за нинішньої організаційно-кадрової моделі державного управління знань та інтелекту, сучасних перспективних способів їх застосування у різних сферах, низький рівень інвестування в освіту. Освіта, яка для сучасного суспільства становить загальносоціальну цінність, вже не має колишнього інструментального значення. Втрачаються позиціїза якістю освіти, стимулами їїздобуття та фаховою різноманітністю. Це при тому, що світовою тенденцією початку нинішнього тисячоліття є визнання того, що розвиток людського потенціалу є основним ресурсом сталого економічного зростання і конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі [1, с.5].

Найбільшою проблемою кадрової ситуації в державній службі України був і залишається недостатній професіоналізм чиновників. Сьогодні в Україні функціонує система навчальних закладів, що здійснюють навчання державних службовців. Як правило, їхнім загальним недоліком є відірваність від практичної діяльності органів державної служби й відсутність конкуренції [2].

О. В. Антонова виокремлює такі проблеми кадрової політики у сферу публічного управління, зокрема: а) невідповідність державної кадрової політики вимогам трансформаційних процесів в країні й світі; б) недосконалість законодавчої бази; в) відсутність стратегічного управління щодо підготовки кадрів у масштабах держави; г) нерозвиненість кадрових інститутів; ґ) відсутність настирності між поколіннями кадрового корпусу державного управління; д) недостатнє застосування наукових підходів, результатів наукових

досліджень при виробленні та реалізації державної кадрової політики [3, с. 197–198].

Сьогодні реформа державної служби є одним із найважливіших пріоритетів розвитку України. Суспільство не задовольняють якість послуг, які надають державні службовці, факти корупції і хабарництва, бюрократична тяганина, непрозорість і невизначеність адміністративних процедур, відсутність можливості реального громадського контролю за використанням бюджетних коштів. Все це негативно позначається на реалізації гарантованих Конституцією України прав і свобод людини і громадянина, а відтак на економічному стані суспільства та добробуті громадян [4, с. 103].

Проведений аналіз дає підстави виокремити наступні проблеми кадрової безпеки в системі публічного управління. По-перше, кадрові технології щодо відбору та селекції не дають можливості відібрати професійно підготовлені кадри з урахуванням їх моральних та етичних якостей, що є важливим для системи публічного управління. По-друге, існує проблема професіоналізації кадрів системи публічного управління. Професіоналізація державних службовців розглядається як система заходів, спрямованих, насамперед, на покращення кадрового забезпечення органів державної влади. Але практика діяльності кадрових служб владних структур засвідчує недостатній рівень стимулювання фахівців до постійного управлінського самовдосконалення [5, с.92]. По-третє, потребує удосконалення система розвитку та підвищення кваліфікації кадрів як основи формування професійних кадрів системи публічного управління. По-п’яте, відсутність єдиного нормативно-правового документу, спрямованого на забезпечення кадрової безпеки в системі публічного управління. По-шосте, потребує зміна системи мотивації праці службовців, виокремлення сучасних пріоритетів та принципів кадрової політики з урахуванням Європейських норм. По-сьоме, відсутність престижу професії службовця, тому на сьогодні виникла потреба у формування позитивного іміджу органів державної влади, а також формування позитивної громадської думки щодо роботи в органах державної влади. По-восьме, відсутні індивідуальні вектори професійного розвитку державних службовців та службовців місцевого самоврядування. По-дев’яте, саме система управління кадрів є застарілою та негнучкою.

Список використаних джерел:

1. Державна кадрова політика в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку : наук. доп. / авт. кол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін.; Київ : НАДУ, 2012. 72 с.

2. Лазоренко Л.В. Проблеми формування кадрового складу органів державної влади. URL: http://www.dut.edu.ua/uploads/p_1010_68279941.pdf

3. Антонова О. В. Стратегічна компетентність державних службовців: монографія. Дніпро, ДРІДУ НАДУ, 2017. 332 с.

4. Жовнірчик Я. Ф. Сучасна кадрова політика в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 12. С. 102-107.

5. Дригуля Н.М. Професіоналізація державних службовців в умовах євроінтеграції. *Університетські наукові записки*. 2017. № 64. С. 85-95.

PROFESSIONAL BURNING SYNDROME IN DOCTORS

Posternak Hennadii
MD, PhD,
Professor of Bogomolets national medical university
Kuiv, Ukraine

Krivoruchko Maria
Doctor of family medicine

Yastrebov Taras
senior laboratory assistant
of Bogomolets national medical university
Kuiv, Ukraine

The burnout syndrome first became known when in 1974 the American psychologist and psychiatrist H. Freudenberger described the phenomenon of exhaustion, loss of motivation and responsibility and called it burnout.

Topicality. According to many studies, there is a clear link between emotional burnout and increasing errors in medical professionals, suicidal tendencies, the development of depression, alcohol abuse, somatic diseases.

Goal. Identify the presence and severity of burnout (SPV) in physicians of different specialties.

Materials and methods. The study involved 50 specialists: - 18 anesthetist, - 17 surgeons, - 15 family doctors. Specialists were divided into main groups (by specialization) and subgroups (by gender, work experience, marital status). We used a survey using the online survey Maslack Burnout Inventory (MBI), as well as a google form with test results and personal professional data.

Results. The analysis showed that a high degree of emotional exhaustion is present in 10 family physicians (67%), 8 anesthetist (44%) and 3 surgeons (18%), depersonalization – in 13 (87%), 10 (56%) and 7 (47 %) respectively. The prevalence of reduction of professional achievements is approximately the same: 5 anesthetist (28%), 5 surgeons (33%) and 6 family doctors (40%). Burnout among women was detected in 18 (86%) cases with a high score on at least one scale. In men, this syndrome was observed in 15 (56%) cases. It was found that the signs of burnout are more common in doctors with 5-10 years of experience, and the lowest frequency in the group with more than 20. Thus, signs of emotional exhaustion, depersonalization and reduction of professional achievements in the group with 5-10 years of experience ranged from 47% to 87% among all doctors. In the group of specialists with more than 20 years of experience – from 10% to 40%, respectively. The dependence of the prevalence of SPV with external factors (marital status, hobbies, reason for choosing a specialty and satisfaction with working conditions) was also revealed.

Conclusions. 1) The most pronounced emotional exhaustion and depersonalization are expressed among anesthetist and family physicians. Reduction of professional achievements is equally common among doctors of all specialties. 2) The severity of STDs is higher among women than men. 3) The high level of SPV in anesthetist can be explained by the specifics of work – constant contact with patients in critical condition, and family doctors – the vast majority in the group of women, forced choice of their specialty. 4) The prevalence of SPV reaches a critical level in the period of 5-10 years of experience. In the future, the prevalence of depersonalization and reduction of professional achievements are reduced, and the level of emotional exhaustion remains at the same level. 5) The prevalence of STDs is lower among married doctors who have a hobby, have voluntarily chosen their profession and are satisfied with working conditions. **Areas of prevention:** 1) by the State: decent wages, optimization of working conditions. 2) by the administration: interest in early detection of burnout in employees and timely correction of symptoms (organization of scientific and practical conferences, training courses). 3) on the part of the individual: thoughtful and reasonable choice of specialty, established contact with colleagues and management, restoring the balance between work and personal life, reasonably organized leisure.

References:

1. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2019) Taking Action Against Clinician Burnout: A Systems Approach to Professional WellBeing. Washington, DC: The National Academies Press (https://doi.org/10.17226/25521).

2. Aiken L.H., Clarke S.P., Sloane D.M. et al. (2002) Hospital nurse staffing and patient mortality, nurse burnout and job dissatisfaction. JAMA, 288(161).

ПАТОФІЗІОЛОГІЯ ХВОРОБИ РЕЙНО

Ібрагімова Олена Леонідівна
К.мед.н.,ассистент кафедри неврології №1
Харківський національний медичний університет

Кратік Юлія Степанівна
Студентка 4 курсу 3 мед.фак.
Харківський національний медичний університет

Лучник Станіслав Сергійович
Студент 5 курсу 4 мед.фак.
Харківський національний медичний університет

Хвороба Рейно – це захворювання, для якого характерні епізоди тимчасової ішемії внаслідок звуження просвіту артерій, прекапілярних артеріол і шкірних артеріовенозних шунтів під впливом низької температури та стресу. Клінічно проявляється мерзлякуватістю пальців, болем та зблідненням шкіри.

На даний час остаточна причина розвитку даного стану не відома. Однак, доведено, що зменшення кровотоку, спазм судин, нейрогенні реакції, запальні та імунні реакції можуть бути безпосередніми факторами розвитку даного захворювання.

Шкірно-м'язова сенсорна система допомагає сприймати температуру на основі стимулів навколишнього середовища. Внаслідок впливу низької температури стимулюються аферентні нервові волокна, які активують альфа- та дельта-волокна типу А та немієлінізовані С-волокна. Це призводить до активації транзиторного рецепторного потенційного катіонного каналу, який контролює коливання холодних температур. Активація даного рецептору призводить до звуження судин шкіри, активації термогенезу, що захищає від охолодження.

Важливою є роль симпатичної нервової системи, яка під впливом низьких температур спричиняє вивільнення норадреналіну та судинозвужувальних нейропептидів. Це викликає звуження судин гладких м’язів артеріол та зменшення припливу крові до шкіри. Слід зазначити, що при вторинних явищах Рейно ендотеліальними клітинами виділяється ендотелін-1, що спричинює звуження судин.

При первинному феномені Рейно підвищується альфа-2 адренергічна чутливість в судинах пальців та шкіри, що призводить до вазоконстрикції при впливі низьких температур та емоційного стресу. Альфа-2-адренергічні рецептори присутні на дистальних артеріях м’язового типу що розташовані в пальцях і піддаються впливу симпатичної нервової системи.

Для підтвердження даної теорії було проведено дослідження серед пацієнтів з хворобою Рейно. Шістьом хворим під час нападу, спричиненого холодом, застосували інгібітори альфа-2-адренергічних рецепторів. Як результат, тяжкість

нападу у всіх пацієнтів значно зменшилась. Що, власне, і підтверджує дану гіпотезу.

Фактором розвитку вторинного явища Рейно є основне захворювання, що порушує здатність судин нормально реагувати на дію низької температури. Зазвичай в таких випадках ендотеліальна функція судин пальців та шкіри порушена, що призводить до можливого звуження судин із наслідком ішемії тканин.

На даний час патофізіологічні механізми хвороби Рейно до кінця не вивчені. Тому потребують подальшого дослідження з метою призначення адекватного лікування.

Список літератури:

1. Неврологія: нац. підручник / І.А. Григорова, Л.І. Соколова, Р.Д. ГераН40 симчук та ін.; за ред. І.А. Григорової. Л.І. Соколової. — К.: ВСВ “ Медицина”, 2014. — 640 с. + 32 с. кольор. вкл. – 103ст.

2. Dunne J, Dutz J, Shojania K, et al. Treatment of severe Raynaud’s phenomenon with bosentan in a patient with systemic sclerosis. Rheumatology (Oxford). 2006;45(7):911–2. DOI: http://dx.doi.org/10.1093/rheumatology/kei129

3. Baumhä kel M, Böhm M. Recent achievements in the management of Raynaud’s phenomenon. Vasc Health Risk Manag. 2010;6:207–14. DOI: http://dx.doi.org/10.2147/VHRM.S5255

ВИПАДКИ КОРУ У НОВОНАРОДЖЕНИХ

Ізюмець Ольга Іванівна
к.мед.н., доцент кафедри педіатрії №2
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

Фурман Валентина Григорівна
к.мед.н, доцент кафедри педіатрії №2
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

Стецун Ольга Олександрівна
Лікар-інтерн педіатр
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

Проблема кору для України є надзвичайно актуальною. Основною причиною захворюваності у Вінницькому регіоні, як і по всій Україні, стала відсутність щеплень у переважної більшості осіб. Вроджений кір уперше описаний 1920 року. Унаслідок того, що випадки захворювання жінок під час вагітності трапляються рідко, офіційна статистика вродженого кору відсутня, а вплив вірусу на захворюваність матері та плода чітко не визначений. Хоча, доведена трансплацентарна гематогенна передача збудника. Поява кору у новонароджених свідчить про формування неімунного інтервалу у жінок фертильного віку.

Вроджений кір - прояв внутрішньоутробної інфекції з появою висипки в перші 10 днів життя. Інкубаційний період при вродженій інфекції - це час появи екзантеми у матері до появи висипки у новонародженого. Інкубаційний період при материнській інфекції (за декілька днів до пологів) і розвиток захворювання у новонародженого (внутрішньутробно) значно коротший, ніж при набутому захворюванні. Це пояснюється тим, що фаза інфікування та реплікації вірусу в дихальних шляхах відсутня, має місце інокуляція материнського вірусу в матці.

Клінічно вроджений кір проявляється від легкої форми з проявами транзиторної висипки та відсутністю плям Копліка, до маніфестної форми з вираженою екзантемою, енантемою, менінгоенцефалітом і пневмонією.

Діагноз вродженого кору при атиповому перебігу верифікується за допомогою серологічних методів дослідження: імуноферментний аналіз (виявлення імуноглобуліну М) та виявлення ДНК вірусу методом полімеразної ланцюгової реакції (ПЛР).

У новонароджених можуть виникати ранні та пізні бактеріальні ускладнення такі, як пневмонія, отит, флегмона, енцефаліт. Вони можуть проявитися навіть при атиповому субклінічному перебізі. Це пояснюється незрілістю головного мозку та анатомо-фізіологічними особливостями нервової системи, особливо у недоношених і маловагових дітей.

Клінічний випадок 1: Доношена новонароджена дівчинка, з масою 3600 г, народилась з оцінкою по Апгар 6-7 балів, жінці 23 роки, вакцинована згідно

календаря, на 37 тижні вагітності мала контакт з хворим на кір. Після пологів з'явилась висипка, сльозотеча. Температура тіла 36,7º С. Стан новонародженої дитини оцінений як задовільний, дитина активна, крик голосний, рухова активність достатня, на грудному вигодовуванні. При огляді суміжними спеціалістами відхилень не виявлено.

Клінічний випадок 2: Вагітна 28 років, за 2 тижні до пологів мала диспептичні порушення, з приводу яких була госпіталізована в інфекційне відділення, де знаходилась протягом тижня. Дитина народилась в терміні гестації 39 тижнів з масою тіла 3200 г. оцінкою по шкалі Апгар 6-7 балів. Об'єктивно: у жінки на фоні гіпертермії до 39ºС по всій поверхні тулуба, обличчя, кінцівок рожева папульозна висипка, кон’юнктивіт, сльозотеча. З анамнезу відомо, що вона не була вакцинована від кору. Жінка була переведена в обсерваційне відділення, а дитина транспортована у відділенні анестезіології та інтенсивної терапії Вінницької обласної клінічної дитячої лікарні. В першу добу у дитини з’явилася папульозна висипка, температура тіла 38,8ºС, виражена інтоксикація. При лабораторних специфічних дослідженнях визначався позитивний імуноглобулін М, збільшення титру імуноглобуліну G в динаміці. Дитині призначено режим кювеза (відповідні кисень, вологість, температура) інфузійна терапія з метою детоксикації та часткового парентерального харчування та пасивна імунотерапія. На 10-ту добу переведена у відділення патології новонароджених.

Висновки:

1. Реєстрація випадків вродженого кору свідчить про небезпеку пов’язану з низкою важких ускладнень.

2. Попередити їх виникнення можна шляхом активної імунізації згідно з національним календарем щеплень.

Потрібно проводити активну санітарно-просвітницьку роботу серед населення щодо клінічних проявів, типового та атипового перебігу кору серед дорослих та дітей.

Список літератури:

1. Колоскова, О. К., Іванова, Л. А., Поліщук, М. І., Гопко, Н. В., & Гарас, М. Н. (2019). Вроджений кір (клінічний випадок). Здоровье ребенка, (14,№ 1), 40-43.

2. Гнатюк, В. В., & Покровська, Т. В. (2015). Ускладнення кору в дітей і дорослих. Буковинський медичний вісник, (19,№ 2), 48-51.

3. Guillet, M., Vauloup-Fellous, C., Cordier, A. G., Grangeot-Keros, L., Benoist, G., Nedellec, S., ... & Picone, O. (2012). Measles in pregnancy: a review. Journal de gynecologie, obstetrique et biologie de la reproduction, 41(3), 209-218.

4. Rasmussen, S. A., & Jamieson, D. J. (2015). What obstetric health care providers need to know about measles and pregnancy. Obstetrics and gynecology, 126(1), 163.

МОРФОЛОГІЧНІ ЗМІНИ ЕНДОМЕТРІЮ У ЖІНОК З ФІБРОМІОМОЮ МАТКИ

Жураківський Віктор Миколайович
К.мед.н., доцент кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Пахаренко Людмила Володимирівна
Д.мед.н., професор кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Басюга Ірина Омелянівна
К.мед.н., доцент кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Гіперпластичні процеси матки утримують лідерство в структурі гінекологічної захворюваності. За даними літератури, гіперплазія ендометрію зустрічається у 50% , а фіброміома матки – у 20% усіх гінекологічно хворих жінок репродуктивного віку [1, 2, 3, 4, 5]. Єдиної думки про патогенетичні механізми розвитку гіперплазії ендометрію та фіброміоми матки немає. У значної частини хворих на фіброміому виявляють порушення гормональної функції яєчників, що проявляється ановуляторними циклами, недостатністю жовтого тіла. Це призводить до гіперестрогенемії і зниження рівня прогестерону [6, 7]. Оскільки матка є органом – мішенню естрогенних гормонів, то під впливом їх надмірної кількості у крові в ендометрії розвиваються гіперпластичні процеси [8, 9]. Часто міома матки поєднується з іншими гінекологічними та екстрагенітальними захворюваннями, зокрема у 64% з ожирінням [10] та у 60% жінок із хворобами серцево-судинної системи [11]. Відомо що розвиток гіперпластичних процесів матки суттєво зростає на фоні метаболічних порушень [12], роль яких у стимуляції проліферативних і пухлинних захворювань остаточно не визначена.

Тому **метою** нашого дослідження є встановлення частоти виникнення різних видів гіперпластичних процесів ендометрію у жінок з фіброміомою матки з ожирінням та без соматичної патології.

Матеріал і методи. Нами обстежено 40 жінок віком 30 - 45 років, із них 10 – без соматичної патології і 30 хворих з фіброміомою матки, які були поділені на 2 групи по 15 пацієнток у кожній. У 1-шу групу ввійшли жінки з фіброміомою матки і екстрагенітальною патологією (ожирінням), у 2-гу групу - з фіброміомою матки без соматичної патології. Розміри матки визначали за допомогою УЗД – дослідження. Використано дані анамнезу життя і захворювання, ультразвукового та гістологічного досліджень.

Результати дослідження. В ході обстеження у всіх хворих була виявлена фіброміома матки з числом вузлів від 1 до 5. Більшість хворих 18 (60%) знаходилась на диспансерному обліку протягом декількох років. Розміри матки

у 58% жінок відповідали 5-8 тижням вагітності, у 42% - 9-12 тижням вагітності. Всім жінкам досліджуваної групи було проведено лікувально-діагностичне вишкрібання порожнини матки. За результатами гістологічного дослідження у всіх жінок 1-ї групи відмічалась гіперплазія ендометрія, зокрема, проста неатипова гіперплазія – 33,33%, комплексна неатипова гіперплазія – 53,33%, поліп ендометрія – 13,33%. У пацієнток 2-ї групи у 66,67% випадків спотерігплись гіперпластичні процеси ендометрія, зокрема, проста неатипова гіперплазія – 70%, комплексна неатипова гіперплазія – 20%, поліп ендометрія – 10%.

Висновки. Таким чином у жінок з фіброміомою матки і ожирінням у 2,5 рази частіше зустрічається комплексна неатипова гіперплазія ендометрію, що пов'язано з впливом метаболічних змін в організмі на патогенетичні особливості гіперпластичних процесів ендометрію.

Список літератури:

1. Борисов М. В. Лікування неатипової гіперплазії ендометрія у жінок з метаболічним синдромом в пременопаузі / М. В. Борисов // Медико-соціальні проблеми сім'ї. – 2009. – Т.14, № 3. – С. 204–214.
2. Венцківська І. Б. Диференційне лікування гіперпластичних процесів ендометрію на фоні внутрішнього ендометріозу / І. Б.Венцківська, Л. П Кузьмук // Здоровье женщины. – 2010. – № 9. – С. 129–131.
3. Гіперпластичні процеси ендометрія в жінок репродуктивного віку та корекція з урахуванням рецепторного фону ендометрія / П. М. Веропотвелян, Б. О. Дубоссарська, М. П. Веропотвелян [та ін.] // Педіатрія, акушерство та гінекологія. – 2008. – № 4. – С. 143–144.
4. Коньков Д. Г. Современные аспекты и перспективы консервативной терапии фибромиомы матки / Д. Г. Коньков, О. О. Проценко // Здоровье женщины. – 2008. – № 4. – С. 41–48.
5. Современные представления о патогенезе гиперпластических процессов в эндометрии / Н. Д. Гаспарян, Е. Н. Карева, О. С. Горенкова [та ін.] // Российский вестник акушера-гинеколога. – 2008. – № 1. – С. 18–23.
6. Ильясова Н. А. Гиперплазия зндометрия: индекс пролиферативной активности и зкспрессия рецепторов и их субтипов к эстрогенам и прогестерону / Н. А. Ильясова, В. А. Бурлев, С. Э.Саркисов // Вопросы гинекологии, акушерства и перинатологии. – 2009. – Т. 8, № 5. – С. 15–22.
7. Comparative Analysis of the ERα/ERβ Ratio and Neurotensin and its High-affinity Receptor in Myometrium, Uterine Leiomyoma, Atypical Leiomyoma, and Leiomyosarcoma / Y. Rodríguez, D. Báez, F. M. de Oca [et al.] // Int. J. Gynecol. Pathol. – 2011. – Vol. 30, № 4. – P. 354–363.
8. Лечение гиперплазии эндометрия у больных миомой матки после эмболизации маточных артерий / Ю. Э. Доброхотова, Н. А. Литвинова, Ю. Н. Задонская [и др.] // Вопросы гинекологии, акушерства и перинатологии. – 2010. – Т. 9. № 6. – С. 25–30.
9. Comparative Analysis of the ERα/ERβ Ratio and Neurotensin and its High-affinity Receptor in Myometrium, Uterine Leiomyoma, Atypical Leiomyoma,

and Leiomyosarcoma / Y. Rodríguez, D. Báez, F. M. de Oca [et al.] // Int. J. Gynecol. Pathol. – 2011. – Vol. 30, № 4. – P. 354–363.

10. Лытвак Е. О. Лечение ГПЭ у женщин с противопоказаниями к назначению гормональной терапии / Е. О. Лытвак // Медицинские аспекты здоровья женщины. – 2010. – № 4. – С. 50–53.
11. Клинико-морфологические особенности сочетанных гиперпластических заболеваний матки / И. Сидорова, И. Станоевич, Е. Кудрина [и др.] // Врач. – 2010. – № 8. – С. 39–42.
12. Грищенко В. І. Метаболічний синдром і гіперпластичні процеси в ендометрії: різні грані перименопаузальних розладів / В.І.Грищенко, І. А. Качайло, І. Ю. Муризіна // Педіатрія, акушерство та гінекологія. – 2009. – Т. 71, № 2. – С. 76–84.

ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ВПЛ-ТЕСТІВ В ПРОГРАМАХ ЦЕРВІКАЛЬНОГО СКРИНІНГУ

Кравчук Інна Валеріївна
К.мед.н., доцент кафедри акушерства та
гінекології ім.І.Д. Ланового
Івано-Франківського національного медичного університету

Курташ Наталія Ярославівна,
К.мед.н., доцент кафедри акушерства та
гінекології ім.І.Д. Ланового
Івано-Франківського національного медичного університету

Ласитчук Оксана Миколаївна
К.мед.н., доцент кафедри акушерства та
гінекології ім.І.Д. Ланового
Івано-Франківського національного медичного університету

У більшості країн Європи та США діють програми цервікального скринінгу, що ґрунтуються на цитологічному аналізі мазка. Сьогодні підтверджена висока ефективність ВПЛ-тестів для виявлення передпухлинної патології, у зв'язку з чим їх активно впроваджують в програми цервікального скринінгу.

Рак шийки матки (РШМ) займає друге місце у світі серед злоякісних пухлин репродуктивних органів у жінок, що є значною проблемою для системи охорони здоров'я. Згідно проведених епідеміологічних і молекулярно-біологічних досліджень встановлено, що важливим чинником канцерогенезу шийки матки є інфікування жінок вірусом папіломи людини (ВПЛ) високого онкогенного ризику. Найвища питома вага прогресування диспластичних процесів шийки матки, асоційованих з папіломавірусною інфекцією, спостерігається при інфікуванні 16 та 18 типами вірусу [1].

Найбільш важливим методом вторинної профілактики РШМ вважають проведення тотального обстеження (скринінгу) жіночого населення за допомогою простого уніфікованого методу (диспансеризація чи профілактичні огляди) [2]. Ефективність скринінгових програм підтверджена в більшості країн. Існуючі дискусії тривають стосовно шляхів підвищення чутливості і специфічності цитологічного дослідження, широти впровадження ВПЛ-тесту, можливостей використання інших біомаркерів, оптимальної тактики лікаря при веденні пацієнток з сумнівними результатами цитологічного дослідження.

Згідно даних мета-аналізу (Dalstein V, 2006) чутливість ВПЛ-тесту та цитології складає 88-98% та 51-86%, а специфічність відповідно 83-94% та 92-99%. Сьогодні міжнародні організації (EUROGIN, ASCCP, IARC WHO) рекомендують тест на ДНК ВПЛ:

- як первинний скринінговий метод в доповнення до цитології для жінок старших 30 років;

- для вирішення сумнівних результатів цитологічного дослідження (ASC-US);
- пацієнтам, отримуючим лікування неоплазії та раку шийки матки;
- на першому етапі скринінгу для країн, де недостатньо організовані програми цервікального цитологічного скринінгу.

Схема скринінгового обстеження на основі ВПЛ-тесту повинна передбачати [3]:

- аналіз на ДНК ВПЛ високого канцерогенного ризику → виявлена → цитологія за папаніколау → кольпоскопічне, гістологічне дослідження → лікування (консервативне, деструктивне, комбіноване)
- аналіз на ДНК ВПЛ високого канцерогенного ризику → не виявлена → проведення рутинного обстеження через 5-7 років.

Сучасне застосування цитологічних досліджень і тестів на ДНК ВПЛ дозволить значно покращити ефективність скринінгу, що полягатиме в підвищенні чутливості до 99-100% [4] та подовженні термінів повторного обстеження.

Список використаної літератури:

1. Munoz N., Bosch F., Sanjose S. et al. Epidemiologic classification of human papillomavirus types associated with cervical cancer / N. Munoz, F. Bosch, S. de Sanjose et al. // The New England Journal of Medicine. – 2003. – V. 348. – P. 518–552.
2. Antilla A., Jordan J. European Guidelines for Quality Assurance in Cervical Cancer Screening. Second Edition – Summery Document / A. Antilla, J. Jordan // Annals of Oncology. – 2010. – V. 21 (3). – P. 448–458.
3. Cuzick J. Role of HPV testing in clinical practice / J. Cuzick // Virus Research. – 2002. – V. 89. – P. 263–269.
4. Petry KU., Barth C., Wasem J. A model to evaluate the costs and clinical effectiveness of human papilloma virus screening compared with annual papanicolaou cytology in Germany / KU Petry, C Barth, J Wasem // European Journal of Obstetrics, Gynecology and Reproductive Biology. – 2017. – V. 212. – P. 132–139.
5. Сучасні методи корекції істміко-цервікальної недостатності / О. В. Голяновський [та ін.] // Здоровье женщины. 2012. № 2. С. 134–139.

ВИВЧЕННЯ ЗАХВОРЮВАНОСТІ НА ВІЛ-ІНФЕКЦІЮ/СНІД СЕРЕД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Огороднійчук Ірина Володимирівна
доктор медичних наук, доцент, професор кафедри
Українська військово-медична академія, м.Київ, Україна

Устінова Людмила Анатоліївна
доктор медичних наук, професор, начальник кафедри
Українська військово-медична академія, м.Київ, Україна

Ключові слова: військовослужбовці, захворюваність, соціально-небезпечні захворювання, вірус імунодефіциту людини.

Вступ. Все частіше ми усвідомлюємо, що вплив соціального середовища на здоров'я сучасної людини є надзвичайно великим, що всі хвороби людини різною мірою соціально детерміновані, бо в їхній етіології прямо або опосередковано позначається вплив соціальних умов нашого існування [1].

ВІЛ-інфекція/СНІД, туберкульоз, вірусні гепатити, які відносяться до категорії соціально небезпечних хвороб, наразі, постають справжніми викликами як для системи охорони здоров'я, так і для державної політики в цілому.

Соціально небезпечні хвороби досить численні, взаємопов'язані, характеризуються швидкістю і непередбачуваністю поширення, можливістю появи нових форм, мають величезний спектр негативних наслідків і перш за все загрожують здоров'ю і життю пересічних людей.

Пандемія ВІЛ-інфекції спричиняє важкі демографічні та соціально-економічні наслідки для всіх країн світу, у тому числі й для України. Оскільки в епідемічний процес залучені переважно особи працездатного віку, втрата працездатності та зростання рівня смертності в цій категорії населення є значним навантаженням на суспільство. Сьогодні найефективнішим і найдоцільнішим засобом протидії пандемії визнана профілактика ВІЛ-інфекції [2, 3].

Тому метою цієї статті є аналіз функціонування системи заходів щодо виникнення та поширення соціально небезпечних хвороб серед особового складу Збройних Сил України з точки зору її відповідності завдання та принципам стратегічної політики держави.

Мета. Окреслити регіональні особливості захворюваності на ВІЛ-інфекцію/СНІД серед особового складу Збройних Сил України відповідно до зони відповідальності.

Матеріали і методи дослідження. Для досягнення мети були вивчені, систематизовані та проаналізовані дані щодо захворюваності та заходів попередження розповсюдження ВІЛ-інфекції/СНІДу за звітний період (з 01.01.2020 року по 31.12.2020 року) в регіонах відповідальності закладів охорони

здоров'я в системі Міністерства оборони України. Для виконання зазначеної мети було використано метод епідеміологічного аналізу та статистичний метод.

Результати дослідження та їх обговорення.

Звертаючи увагу на епідемічну ситуацію, щодо розповсюдження соціально-небезпечних інфекцій в Україні, а саме інфекції, обумовленої вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), вірусами гепатитів В, С (ВГВ, ВГС), у тому числі і серед військовослужбовців Збройних Сил України (ЗСУ), а також усвідомлюючи потенційний негативний вплив військових конфліктів на епідемічну ситуацію та збільшення ризиків інфікування військовослужбовців, Командування медичних сил Збройних Сил України спільно з Міжнародною громадською організацією "Міжнародний інститут проблем ВІЛ/СНІДу і туберкульозу" продовжує реалізацію ефективної стратегії протидії соціально-небезпечним інфекціям серед особового складу Збройних Сил України.

Усвідомлення військовослужбовцями ризиків зараження та удосконалення системи раннього активного виявлення соціально-небезпечних інфекцій є одним із методів досягнення вищезазначених цілей.

На базі Військово-медичного клінічного центру Центрального регіону (ВМКЦ ЦР) у зазначений період було обстежено та проконсультовано 483 військовослужбовця.

Наявний 1 пункт, що здійснює тестування на ВІЛ – кабінет добровільного консультування та тестування (ДКТ) ВМКЦ ЦР.

Санітарно просвітницькою роботою охоплено 909 військовослужбовців Збройних Сил України.

На базі Національного військово-медичного клінічного центру "Головний військовий клінічний госпіталь" у зазначений період було протестовано 4387 військовослужбовців Збройних Сил України та виявлено 7 випадків ВІЛ/СНІДу.

Кабінет добровільного консультування т атестування на ВІЛ/СНІД у НВМКЦ "ГВКГ" МО України відсутній, але є лабораторія, яка отримала акредитацію на тестування на ВІЛ/СНІД за регіональними стандартами.

Всього охоплено санітарно-просвітницькою роботою 13499 військовослужбовців Збройних Сил України різних категорій, у т.ч. планово – 12568 осіб; позапланово – 881 особа.

На базі Військово-медичного клінічного центру Західного регіону у зазначений період було обстежено 3399 та проконсультовано 2099 військовослужбовців Збройних Сил України.

В зоні відповідальності даного клінічного центру тестування на ВІЛ/СНІД здійснюється в кабінеті ДКТ, що знаходиться в клініці амбулаторно-поліклінічної допомоги та лабораторному відділенні (мікробіологічному) клініки лабораторної діагностики ВМКЦ ЗР. Також працюють два кабінети ДКТ у в/ч А1446 та позаштатний кабінет ДКТ у в/ч А1047.

Охоплено санітарно-просвітницькою роботою 813 військовослужбовців Збройних Сил України.

У регіоні відповідальності ВМКЦ Південного регіону працює один кабінет ДКТ, який дислокується на базі зазначеного закладу охорони здоров'я. У військових частинах А3309 та А2428 тестування проводиться за допомогою

швидких тестів. З метою спростування/підтвердження діагнозу, військовослужбовці Збройних Сил України направляються до референс-лабораторій цивільних Центрів профілактики та лікування СНІДу в районі відповідальності закладів охорони здоров'я в системі Міністерства оборони України.

Санітарно-просвітницькою роботою охоплено 871 військовослужбовець Збройних Сил України.

На базі Військово-медичного клінічного центру Північного регіону у зазначений період було обстежено 7807 та проконсультовано 1220 військовослужбовців.

В регіоні відповідальності ВМКЦ Північного регіону відсутні штатні кабінети добровільного консультування та тестування на ВІЛ-інфекцію/СНІД у військових лікувально-профілактичних закладах.

Охоплено санітарно-просвітницькою роботою 8521 військовослужбовець Збройних Сил України.

Висновок. В результаті проведеного дослідження встановлено, що за звітний період в регіонах відповідальності закладів охорони здоров'я в системі Міністерства оборони України було протестовано на ВІЛ-інфекцію 17503 особи з них виявлено 101 випадок ВІЛ/СНІДу. В кабінетах добровільного консультування та тестування було проконсультовано 4955 осіб.

Однією із головних цілей військово-профілактичної медицини є поліпшення епідемічної ситуації, зокрема із поширенням ВІЛ-інфекції/СНІДу. Оскільки специфічної профілактики інфікування ВІЛ не існує, основним способом попередження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу є проведення санітарно-освітньої роботи. Заходи соціальної спрямованості створюють умови, необхідні для зміцнення здоров'я та пропаганди здорового способу життя.

Слід зазначити, що такий вид роботи передбачає здійснення поведінкових втручань як на соціальному, так і на індивідуальному рівнях. Робота на індивідуальному рівні спрямована в першу чергу на зміну поведінкових реакцій людини, а не тільки на підвищення рівня обізнаності.

Заходи, що впроваджуються на соціальному рівні передбачають здійснення впливу на макрорівні, тобто на населення в цілому.

Все це вимагає розробки управлінських рішень на всіх рівнях щодо запобігання та розповсюдження ВІЛ-інфекції/СНІДу в Збройних Силах України, так і подальших наукових досліджень в цьому напрямі.

Список літератури

1. Семигіна Т. В. Поширення соціально-небезпечних хвороб та їх профілактика / Семигіна Т. В., Вовкогон О. Ю. // Протидія соціально небезпечним хворобам: вивчення українського досвіду / [за ред. Семигіної Т. В.]; Нац. Ун-т "Києво-Могилянська академія", Школа охорони здоров'я та соціальної політики. – К. : Унів. вид-во "Пульсари", 2010. – С. 7-38

2. Професійні інфекційні хвороби / Ю. І. Кундієв, М. А. Андрейчин, А. М. Нагорна, Д. В. Варивончик. – К. : ВД «Авіцена», 2014. – 528с.

3. Закон України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та соціальний захист населення»

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ОЗДОРОВЧО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ, ЯКІ ЧАСТО ХВОРІЮТЬ

Усова Оксана,
к. біол. н., доцент, доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Мельничук Вікторія,
здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Шабала Мар'яна,
здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Бірук Валентин,
студент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Серед соціально-економічних чинників, які негативно впливають на стан здоров'я дітей і підлітків, провідними є гіпокінезія, неадекватне харчування, перевантаження школярів внаслідок напруженого навчання у школі, довготривале перебування за комп'ютером і телевізором, недотримання режиму сну, недостатній час перебування на свіжому повітрі, відсутність навичок загартовування організму, шкідливі звички [1]. Одним із факторів, що тісно пов'язані зі здоров'ям людини, є спосіб життя, частка впливу якого визначається в межах 25-50 %. Ряд авторів методом анкетування відмітили дефіцит фізичної активності у 50% сучасних підлітків. Гіпокінезія стала рисою сучасного суспільства. Недостатність рухової активності викликає швидку втому, зниження фізичної та розумової працездатності [2].

Проблема зниження стану здоров'я дітей в Україні є однією з найгостріших у соціальному середовищі. У практичній медицині актуальним було виокремлення в окрему групу дітей, які частіше, ніж однолітки, хворіли на ГРЗ; таких пацієнтів називали «часто хворі діти» (ЧХД). Відзначимо, що ЧХД – це не діагноз, а група диспансерного спостереження, до якої віднесені діти з частими респіраторними інфекціями [3].

Часті респіраторні інфекції можуть викликати зрив основних компенсаторно-адаптаційних механізмів, призвести до значних порушень функціонального стану організму, сприяти зниженню імунорезистентності та раннього розвитку хронічної патології [4].

Метою дослідження було дослідити вплив оздоровчо–реабілітаційних засобів на фізичний стан організму часто хворіючих підлітків.

У дослідженні взяли участь 20 хлопців-підлітків, які часто хворіють (2-га група здоров'я зі зниженими функціональними можливостями організму або підготовча група фізичного виховання). Їхні батьки надали відповідну згоду на участь дітей у дослідженні, яке включало тестування астенічного стану та його ступеня, аналіз функції зовнішнього дихання, показників гемодинаміки та електричної активності серця. Математична обробка результатів здійснювалась за допомогою статистичного пакету MedStat [5].

Результати проведеного дослідження свідчать про часті випадки пропусків занять в школі. Всі хлопці у середньому 3–7 разів на рік хворіли й пропустили від 5 до 30 днів навчання в школі. Окрім цього спостерігались астенія, різноманітні порушення ритму і провідності серця, порушення бронхіальної прохідності у підлітків, які часто хворіють. На підставі цього була запропонована комплексна програма оздоровчо-реабілітаційних заходів для хлопців підлітків, яка включала дотримання режиму дня, дихальну гімнастику (за Стрельниковою), точковий масаж (за Уманською), спелеотерапію, психотерапію, санаторно-курортне лікування.

Основним компонентом оздоровчо- реабілітаційної програми є режим дня. Головним компонентом цього режиму звичайно є дотримання особистої гігієни, ранкова гігієнічна гімнастика, раціональне харчування, повноцінний сон, фізична активність, перебування на свіжому повітрі.

Використання дихальної гімнастики за Стрельниковою базувалося на коротких вдихах в поєднанні зі спеціальним комплексом фізичних вправ. Цей вид гімнастики нормалізує продукцію вуглекислого газу і сприяє його затримці в організмі; дозволяє підвищити імунітет, вправи сприяють розвитку гнучкості та пластичності, допомагають усунути порушення постави та оптимізують роботу організму, який зростає.

Точковий масаж за Уманською, так звана імунна гімнастика, був спрямований безпосередньо на біологічно активні точки.

У комплексну програму була включена спелеотерапія, головним лікувальним компонентом якої було сухе повітря, насичене від'ємними зарядженими частинками іонів та гідроіонів звичайної солі, яке очищене від вірусів та алергенів.

Психокорекція та психотерапія є видами психологічної допомоги, та були невід'ємною частиною реабілітаційної програми, яка передбачала активний цілеспрямований вплив на особистісний, поведінковий й інтелектуальний рівень функціонування підлітків

Завершальним етапом фізичної терапії було санітарно-курортне лікування, яке проводилося під час літніх канікул у санаторії матері і дитини «Пролісок».

Від початку дослідження частка підлітків, котрі не хворіють, зросла на 50 %.

Результати дослідження стану дихальної системи після одоровчо-реабілітаційних втручань для хлопців-підлітків, які часто хворіють, свідчать що об'ємні та швидкісні показники зовнішнього дихання істотно покращилися. Після реабілітаційних втручань у досліджуваних осіб зросла ефективність дихальних актів.

Аналіз серцевого ритму після проведення курсу реабілітаційних заходів

показав нормалізацію його у підлітків.

Істотне збільшення після проведення реабілітаційних втручань, відзначено для показника систолічного об'єму крові, показник потужності лівого шлуночка в хлопців зріс майже у 1,5 рази, загальний периферичний опір нормалізувався. Кількість підлітків з еукінетичним типом гемодинаміки протягом експерименту зросла на 30 %.

Отже, проблеми зі здоров'ям існують у всіх часто хворіючих підлітків. Для підвищення стану здоров'я необхідно в їх повсякденне життя включати певні оздоровчі заходи. Якість оздоровчо-реабілітаційних заходів для часто хворіючих підлітків грунтується на комплексності реабілітаційних втручань та на індивідуалізації терапевтичних програм.

Список літератури:

1. Полька Н. С., Гозак С. В. Гігієнічне забезпечення умов життєдіяльності дітей у загальноосвітніх навчальних закладах *Гуманітарний вісник: зб. наук. пр*. Переяслав-Хмельницький. 2011. С. 186-190.

2. Сохранение здоровья школьников путем оптимизации их обучения / В. Р. Кучма, М. И. Степанова [и др.] *Рос. педиатр. журн*. 2011. № 3. С. 42-46.

3. Лемко О. І., Лукащук С. В. Рекурентні респіраторні захворювання у практиці сімейного лікаря та педіатра *Запорізький медичний журнал*. 2019. Т 21, №6(117). С. 835-842.

4. Машіка В. Ю. Імунний захист та комплексне лікування часто довго хворіючих дітей *Проблеми клінічної педіатрії*. 2014. №3(25). С.72-73.

5. Основы компьютерной биостатистики: анализ информации в биологии, медицине и фармации статистическим пакетом MedStat./ Ю.Е. Лях, В.Г. Гурьянов и др. Д.: Папакица Е.К., 2006. – 214 с.

6. Функціональні особливості ЕКГ підлітків різних медичних груп фізичного виховання / В. С. Пикалюк, О. В. Усова, О. В. Сологуб, Т. Я. Шевчук, П. Д. Гайдучик *Актуальні питання сучасної морфології : матеріали Всеукр. науково-практ. конф.* (Запоріжжя, 3-4 жовтня 2020 р.) : ЗДМУ МОЗ України. Запоріжжя : ЗДМУ, 2020. С.96-98.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В СФЕРІ ВІЙСЬКОВОЇ РАДІОЛОГІЇ У ВІДПОВІДНОСТІ ДО СТАНДАРТІВ НАТО

Устінова Людмила,
доктор медичних наук, професор, начальник кафедри військової токсикології, радіології та медичного захисту, Українська військово-медична академія, м. Київ, Україна

Курділь Наталія,
кандидат медичних наук, доцент кафедри військової токсикології, радіології та медичного захисту, Українська військово-медична академія, м. Київ, Україна

Сагло Віталій,
кандидат медичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри військової токсикології, радіології та медичного захисту, Українська військово-медична академія, м. Київ, Україна

Вступ. На сучасному етапі розвитку суспільств особливої актуальності набуває проблема неконтрольованого розповсюдження зброї масового ураження та засобів її доставки, що з початку 1990-х років і до тепер, розглядається як головний дестабілізуючий фактор світової безпеки. Серед загроз національним інтересам і національній безпеці України в сучасних умовах особливе місце займає загроза використання з терористичною метою наявних ядерних об'єктів на її території; можливість незаконного ввезення в країну зброї, радіоактивних засобів, інших компонентів зброї масового ураження [1-2].

В зазначених умовах суттєво зростає роль військової радіології та медичного захисту, як однієї з науково-практичних галузей, що забезпечує унікальну складову національної безпеки. Кінцевою метою сучасної військової радіології як науки є розробка організаційних, інформаційно-аналітичних, матеріально-технічних заходів та засобів протирадіаційного захисту. Військова радіологія вивчає медичні проблеми протирадіаційного захисту військовослужбовців в умовах застосування ядерної зброї та при радіаційних аваріях, а також при участі збройних сил в ліквідації наслідків цих катастроф, організацію надання медичної допомоги ураженим [3].

Сучасний розвиток військової радіології відбувається в умовах активної інтеграції військових технологій серед країн-членів НАТО, що створює необхідність гармонізації національних підходів в сфері підготовки військових радіологів до міжнародних стандартів [4-8].

Мета. Вивчення існуючої в Україні практики формування, використання і оцінювання рівня професійної підготовки спеціалістів в сфері військової радіології та пошук напрямків її удосконалення.

Матеріали і методи дослідження: складові національної системи професійної підготовки спеціалістів в сфері військової радіології і їх відповідність до стандартів НАТО.

Результати дослідження. За роки незалежності в Україні не було вирішено питання створення військових професій для потреб системи медичного захисту. Підготовка медичних працівників Збройних Сил України в сфері військової токсикології, радіології та медичного захисту відбувалося відповідно до Державного класифікатора професій (ДК 78), що належить до сфери керування Міністерства охорони здоров'я України. Сьогодні підготовка спеціалістів з «військової радіології» обмежена вимогами спеціальності «радіаційна гігієна», що має принципово інші завдання і функції, забезпечуючи потреби профілактичної медицини мирного часу. Вимоги до спеціальності «радіаційна гігієна», вочевидь, не відображають всього спектру знань та вмінь, які повинен опанувати військовий радіолог під час до- та післядипломного навчання. Такими вимогами, окрім інших, є наступні: наявність сертифіката фахівця за спеціальністю «загальна гігієна», професійна перепідготовка за фахом «гігієна праці» або «радіаційна гігієна» при наявності сертифікату за спеціальністю «загальна гігієна». Однак, ліквідація санітарно-гігієнічних факультетів у медичних вишах, унеможливила підготовку спеціалістів з вищезазначених напрямків. Сьогодні випускники медичних університетів не демонструють необхідної бази знань і вмінь не лише в сфері військової радіології, а й в сфері радіаційної гігієни. Змінюючи систему професійної підготовки спеціалістів сфери охорони здоров'я, слід враховувати досвід спільних операцій країн Північноатлантичного альянсу, який доводить, що медичне забезпечення в середовищі хімічних, біологічних, радіаційних та ядерних загрозє вкрай складним завданням. Немедичний і медичний персонал повинен проходити ретельне та регулярне навчання за допомогою програм підготовки з різних аспектів радіаційного, хімічного і біологічного захисту.

Висновки. Сучасна національна система професійної підготовки спеціалістів в сфері хімічного, біологічного, радіаційного захисту (зокрема - військової радіології) потребує негайного перегляду і гармонізації з міжнародними стандартами, з метою забезпечення ефективного функціонування системи медичного захисту особового складу військ і населення від дії факторів радіаційної природи в обсязі, необхідному для виконання службових обов'язків в рамках спільних операцій на мирний та воєнний час.

Ключові слова: військова радіологія, медичний захист, післядипломна підготовка.

Список літератури:

1. Антитерористичні організації. Сайт агентства Європол. URL [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.europol.europa.eu/newsroom/ news/europol-launches-sirius-platform-to-facilitate-online-investigations.

2. Комітет з протидії тероризму Ради Безпеки ООН-The United Nations Security Council Counter-Terrorism Committee. https://www.un.org/sc/ctc/.

3. Устінова Л.А. Становлення і розвиток кафедри військової токсикології, радіології та медичного захисту Української військово-медичної академії (до 25-річчя Української військово-медичної академії) / Л.А. Устінова, В.І. Сагло, М.І. Барасій, О.А. Євтодьев /Військова медицина України. – 2018. – Т. 18 (дайджест). – С. 99-113.

4. CBRN First Aid Handbook. Edition A. Version 1.NATO Standard AJMedP-7.2. – 2018. – 64 p.

5. Training of medical personnel for Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear (CBRN) Defence. Edition A. Version 1.NATO Standard AJMedP-7.3. – 2016. – 40 p.

6. Regulations for establishment and employment of MRIIT (Medical radiological incident investigation teams). Edition A. Version 1.NATO Standard AJMedP-7.4. – 2013. – 28 p.

7. NATO Planning Guide for the estimation of CBRN casualties. Edition A. Version 1.NATO Standard AJMedP-7.5. – 2017. – 340 p.

8. Commander's Guide on medical support to Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear (CBRN) Defensive Operations. Edition A. Version 1.NATO Standard AJMedP-7.6. – 2018. – 92 p.

ГЕМАТОЛОГІЧНІ ПОКАЗНИКИ КРОВІ, ЯК ІНТЕГРАЛЬНІ МАРКЕРИ АДАПТАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗМУ ДІТЕЙ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ В РАЙОНАХ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАБРУДНЕННЯ

Чайковська Галина-Ганна
Кандидат медичних наук,
старший науковий співробітник,
ДУ Інститут спадкової патології НАМН України

Дитячий організм є чутливим до дії шкідливих чинників навколишнього середовища. Інтегральні імуно-адаптаційні маркери резистентності організму дають можливість проведення ранньої діагностики та своєчасної профілактики порушень стану здоров’я ще на донозологічному етапі [1,2]. Забруднення довкілля шкідливими радіаційними та хімічними генотоксичними чинниками створює реальну загрозу для здоров’я дитини. При цьому до органів–мішеней відносяться травна, гепатобіліарна, сечо-видільна та імунна системи. Формування вторинних імунодефіцитних станів приводить до збільшення інфекційної і соматичної патологій та хронізації інших захворювань [3-5].

Дитячий організм індивідуально реагує на вплив генотоксичних чинників і може перебувати в різних типах адаптаційних реакцій: орієнтування, активації чи стресу [6]. Рівень адаптаційних реакцій та резистентності дитячого організму залежить від дози та тривалості впливу генотоксичних чинників. Вони є показниками стабільності гомеостазу і стають одним із стартових ланок дестабілізації та імунологічної дисфункції формування екопатології.

Метою роботи є вивчити імуно-адаптаційні можливості дітей, які проживають в екологічно забрудненому середовищі генотоксичними чинниками. Методи дослідження: аналіз гематологічних показників периферичної крові, до яких вілносяться співвідношення лімфоцитів, сегментоядерних лейкоцитів, еозинофілів та моноцитів. В залежності від реактивності дитячого організму виділяють 3 типи адаптаційних реакцій: орієнтування, активізації – спокійної і підвищеної, стресу.

Стан клінічного здоров'я дітей, які проживають на забрудненій території викидами сірки (пари та аерозолей), провели методом статистичного аналізу відповідних анкет та клінічних даних. Використали індивідуальну медичну карту дитини (ф 112-О). Згідно з вимогами біоетики, від батьків кожної дитини отримали письмові згоди на обстеження. Аналіз отриманих результатів здійснили методом медико-варіаційної статистики за допомогою пакетів прикладних програм STATISTIKA 5.

Під спостереженням знаходилося 88 дітей, із них 56 дітей у віці від 1-го до 17 років, які з народження проживали в екологічно забрудненому районі (ЕЗР) Львівської області. Порівняння проводили з групою дітей з умовно екологічно

чистого району (ЕЧР) Львівської області - 32 дітей, які склали групу загальнопопуляційного контролю. Дані обстеження дітей представлені в таблиці 1.

Таблиця 1. Розподіл обстежених дітей за віком і статтю

Групи дітей	Вік, роки						Стать			
	1–6		7–12		13–16		хлопчики		дівчата	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
1. ЕЗР (n=56)	22	39,3	17	30,4	17	30,4	27	48,2	29	51,8
2. ЕЧР (n=32)	13	40,6	14	43,8*	5	15,6*	19	59,4*	13	40,6*

За віком в обох групах переважали діти віком 1–6 років; діти 7–12 років - у II групі. Клінічний опис скарг при обстеженні дітей представлений в таблиці 2.

Таблиця 2. Порівняльний аналіз характеру скарг дітей

Скарги	Група дітей			
	I-ЕЗР		II-ЕЧР	
	абс.	%	абс.	%
Частий біль у животі	32	57,14*	14	43,8
Частий біль голови	30	53,6*	13	40,6
Втомлюваність	21	37,5*	8	25,0*
Зниження апетиту	26	46,4*	12	37,5*
Часта нудота	13	23,2*	5	15,6*
Біль в епігастрії	21	37,5*	7	21,9
Носові кровотечі	14	25,0*	1	3,13*
Дизуричні явища	4	7,1*	5	15,6*
Гіркий присмак у роті	10	7,1*	3	9,4*
Відрижка повітрям	3	5,4*	5	15,6*
Алергічні висипання на шкірі	8	14,3*	2	6,25
Блідість шкірних покривів	33	58,9*	7	21,9
Періорбітальний ціаноз	19	33,9*	7	21,9
Приглушенісь тонів серця	28	50,0*	5	15,6

Як видно з таблиці 2, частота скарг у I групі (ЕЗР) дітей була істотно вищою, ніж у II групі (ЕЧР) майже за всіма показниками. Отже, неспецифічні прояви загальної інтоксикації, пов’язаної із надходженням сполук сірки в організм, можна розцінити, як синдром екологічної дезадаптації. Результати аналізу

периферичної крові із визначенням гематологічних показників лейкограми представлені в таблиці 3.

Таблиця 3. Показники лейкограми обстежених дітей

Групи	N	ле/10^9	е	п	с	лі	м
I - ЕЗР	56	3,8±0,13*	3,9±0,28*	4,1±0,31	45,2±2,9*	36,9±3,03*	8,0±0,46
II - ЕЧР	32	6,9±1,1	3,1±0,3	3,7±0,5	51,1±3,2	22,9±2,4	6,7±0,9
Р		2,81	2,0	0,7	1,4	3,5	1,3

ле – лейкоцити, е – еозинофіли, п – паличко-ядерні, с – сегменто-ядерні, лі – лімфоцити, м – моноцити. Р - вірогідна різниця показника між двома групами дітей <0,001 до <0,05.

Як видно з отриманих даних, відсоток лейкоцитів є у два рази меншим у І-й групі обстежених дітей у порівнянні з відповідним відсотком у ІІ-й групі. В той же час, відсоток лімфоцитів є суттєво вищим у першій групі.

Імуно-адаптаційні характеристики реакцій (орієнтування, активації і стресу) отримали за допомогою класичних формул відсоткового співвідношення гематологічних показників (таблиця 4).

Таблиця 4. Порівняльний аналіз стану імуноадаптаційних реакцій дітей

Групи дітей	n	Орієнтування		Активації				Стрес	
		абс	q	спокійна		підвищена		абс	q
				абс	q	абс	q		
I - ЕЗР	56	8	0,26*	3	0,10	7	0,23*	12	0,40*
II - ЕЧР	32	19	0,60	5	0,16	4	0,12	4	0,12

* - вірогідність порівняння між групами дітей (Р<0,001); q - % частоти.

Як видно з таблиці 4, частота адаптаційних реакцій перебуває у вірогідній залежності (Р<0,001) від екологічного забруднення довкілля, в якому проживають обстежені діти. При цьому, в умовно чистому районі реакція орієнтування зустрічається з частотою q=0,60 і майже у 3 рази менше q=0,26 у дітей з екологічно забрудненого району. Тоді, як реакція підвищеної активації організму дитини в районі ЕЗР спостерігається у два рази частіше (q=0,23) у порівнянні з дітьми умовно чистого району (q=0,12). Найвищий відсоток частоти реакції стресу в І групі (q=0,40), що в три з половиною рази вищий, ніж в ІІ групі дітей з екологічно чистого району (q=0,12).

Таким чином, довготривала реакція стресу у дітей, які проживають в екологічно забрудненому районі, формує різке зниження імуноадаптаційної реактивності організму, що веде до гальмування імунної відповіді. Результати даної роботи свідчать, що прості у виконанні гематологічні показники спектру адаптаційних реакцій можуть слугувати у ролі інтегральних маркерів

формування ранніх ознак екопатології дітей. Вивчення гематологічних показників капілярної крові може бути інтегральним маркером стану імунореактивності організму та резерву адаптаційних можливостей у дітей, які проживають в районах, забруднених генотоксичними сполуками (сірки) у формуванні груп ризику екопатології та хронізації наявних захворювань.

Список літератури

1. Квашніна М.В., Величко М.І. Методика визначення рівня здоровя і адаптаційних можливостей дитячого організму Перинатологія та педіатрія. 2000. № 2. С. 49-52.

2. Антипків Ю.Г., Арабська Л.П., Топчак С.І. Вплив мікросередовища на стан здоров'я дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, які проживають в екологічно несприятливих районах Перинатология и педиатрия. 2005. № 1/2 (23). С. 92-95.

3. Лук’янова О.М. Проблеми здоров’я здорової дитини та наукові аспекти профілактики його порушень // Мистецтво лікування. 2005. № 2. С. 6-15.

4. Пересипкіна Т.В. Динаміка стану здоров’я підлітків України // Здоровье ребенка. 2014. № 1 (52). С. 12 – 15.

5. Пікуль К.В. Стан здоров’я школярів, які мешкають в умовах нітратного навантаження організму // Педіатрія, акушерство та гінекологія. 2004. №2. С. 39-43.

6. Імуно-адаптаційні можливості дитячого організму в умовах екологічного забруднення / Чайковська, Г. С.; Гнатейко, О. З.; Лучинський, М. А.; Лук’яненко, Н. С. // Педіатрія, акушерство та гінекологія : наук.-практ. журн. 2011. Т. 73, N 4. С. 160.

УЛЬТРАСТУКРУРНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ГЕМОМІКРОЦИРКУЛЯТОРНОГО РУССЛА В ПРЕНАТАЛЬНОМ ПЕРІОДІ ОНТОГЕНЕЗУ ЛЮДИНИ

Шевченко О.О.
Назар П.С.
Левон М.М.
доктор медичних наук, професор
доктор медичних наук, професор
кандидат медичних наук, доцент
Національний медичний університет ім..О.О.Богомольця
ПВНЗ «Київський медичний університет»
Національний медичний університет ім..О.О.Богомольця

Однією із актуальних і недостатньо вивчених проблем вікової ангіології є проблема утворення. становлення і наступного диференціювання судин гемомікроциркуляторного русла в пренатальному періоді онтогенезу людини [1]. Нормальний розвиток системи мікроциркуляції забезпечує умови для нормального органо-і гістогенезу [2]. Первинні кровоносні мікросудини типу протокапілярів утворюються шляхом первинного ангіогенезу – тобто утворення первинних мікросудин відбувається унаслідок каналізації міжклітинних каналів і щілин в зонах кластерного розташування веретеноподібних мезенхімацитів. На початку первинного ангіогенезу стінка первинних мікросудин типу протокапілярів вистелена береговими клітинами, які є проміжної стадією диференціювання веретеноподібних мезенхімацитів у напрямок примордіальних ендотеліоцитів. В передциркуляційну фазу розвитку системи мікроциркуляції дискретно сформовані мікросудини типу протокапілярів широко анастомозують між собою і утворюють дифузне протокапілярне русло. Стінка протокапілярів утворена примордіальними ендотеліоцитами, які за своїми ультраструктурними особливостями відносяться до ендотеліоцитів неперервного типу. Базальна мембрана відсутня; навколо ендотеліальної вистілки хаотично розташовані мезенхімні клітини. Таким чином, в передциркуляторну фазу розвитку системи мікроциркуляції в системі мікроциркуляції визначається два компартмента: судинний, утворений протокапілярами і інтерстиційний, утворений міжклітинними каналами і щілинами. Судинний та інтерстиційний компартменти системи мікроциркуляції сполучаються між собою за допомогою незамкнених протокапілярів. Початок циркуляційної фази в розвитку системи мікроциркуляції обумовлений підключенням дифузного протокапілярного русла органів до системного кровотоку плода. Процеси циркуляції крові в дифузному протокапілярному руслі сприяють виникненню особливих умов гемодинаміки, які ведуть до появи ознак ланкової диференціації. Внаслідок ланкової диференціації у первинному протокапілярному руслі виникають привідні,

відвідні і обмінні мікросудини. Привідні і відвідні мікросудини забезпечують нормальну гемодинаміку тканинних мікрорегіонів, а обмінні судини забезпечують трофічні процеси. В процесі ланкової диференціації привідні мікросудини диференціюються у напрямку артеріолярної ланки гемомікроциркуляторного русла. Диференціація привідних мікросудин протокапілярного русла в артеріолярну ланку гемомікроциркуляторного русла супроводжується становленням веретеноподібної форми ендотеліоцитів, зміною їх орієнтації вздовж судини, раннім становленням базальної мембрани. В ендотеліоцитах визначаються активні процеси ланкової диференціації: чисельність органел синтетичного апарату поступово зменшується; в цитоплазмі визначається невелика за чисельністю популяція мікропіноцитозних везикул. Між сусідніми ендотеліоцитами визначаються довгі, переважно прямі міжендотеліальні стики. У люмінальній поверхні ендотеліоцитів міжклітинні простори лійкоподібно розширяються, а у базальній поверхні спостерігається редукція міжклітинної щілини з утворенням щільних контактів. З ростом плода в субендотеліальній зоні виявляються перші ознаки формування еластичної мембрани. Малодиференційовані сполучнотканинні клітини, що оточують зовні ендотеліоцити, поступово розвиваються у міоцити, чисельність яких збільшується з ростом плода. В процесі цитодиференціації міоцитів утворюється їх власна базальна мембрана, спостерігається редукція органел синтетичного апарату і зростання чисельності міофібріл. Адвентиційна оболонка артеріолярних мікросудин розвивається у другій половині внутрішньоутробного розвитку. Поступово процеси ланкової диференціації розповсюджуються на обмінні судини, які розвиваються у кровоносні капіляри. За даними ультраструктурного аналізу в ендотеліоцитах поступово визначається становлення зональності цитоплазми: визначається зона перикаріона і периферійні відділи цитоплазми, нерівномірні за товщиною. Поступово з віком плода периферійні відділи цитоплазми витончуються і становлять основну частину клітини. По мірі становлення зональності цитоплазми спостерігаються просторові зміни у розподілі органел – вони концентруються в зоні перикаріона. В периферійних відділах цитоплазми ендотеліоцитів визначаються усі класи мікропіноцитозних везикул, чисельність яких прогресивно зростає. Спостерігається поступове зменшення поліморфізму міжендотеліальних контактів, які набувають більш складної конфігурації. Клітини навколишньої сполучної тканини, що оточують ендотеліоцити обмінних мікросудин, диференціюються у перицити, чисельність яких збільшується з ростом плода. Одночасно із структурними процесами ланкової диференціації в ендотеліоцитах обмінних мікросудин визначаються ознаки спеціалізації, що приводить до появи різних типів судинного ендотелію – ендотеліоцитів соматичного типу, фенестрованного типу, синусоїдного типу. Ендотеліоцитам, що розвиваються у ендотеліоцити соматичного типу, притаманне поступове збільшення чисельності мікропіноцитозних везикул, популяція яких стає більш однорідною за рахунок зменшення розмірів мікропіноцитозних везикул; визначається збільшення чисельності щільних міжендотеліальних контактів. Зональність цитоплазми ендотеліоцитів соматичного типу виражена помірно. Ендотеліоцитам, що

розвиваються у ендотеліоцити фенестрованого типу, притаманне значне витончення периферійних відділів цитоплазми, збільшення чисельності мікропіноцитозних везикул, виявляються трансендотеліальні канали; в найбільш витончених периферійних ділянках цитоплазми визначаються діафрагмовані фенестри, чисельність яких прогресивно збільшується з віком плода. Ендотеліоцитам, що розвиваються у ендотеліоцити синусоїдного типу, притаманне значне витончення периферійних відділів цитоплазми і поява поодиноких діафрагмованих фенестр, які утворюють кластери різної форми. З віком плода в ендотеліоцитах визначаються відкриті внутрішньо-і міжклітинні фенестрації. В процесі диференціації відвідних судин протокапілярної сітки у венулярні ланки гемомікроциркуляторного русла відбувається становлення ланковоспецифічних рис, які притаманні ендотеліоцитам венулярних мікросудин. Ендотеліоцитам відвідних мікросудин притаманне повільне зонування цитоплазми: поступово виділяється зона перикаріона, в якій концентруються органели синтетичного апарату, і периферійні, більш витончені відділи цитоплазми., які нерівномірні за товщиною. По мірі збільшення діаметру відвідної судини і віку плода зменшується активність люмінальної і базальної поверхні ендотеліоцитів; середня товщина ендотеліальної вистілки стає більш однорідною за рахунок зменшення витончених зон. В цитоплазмі ендотеліоцитів органели синтетичного апарату слабо розвинуті і їх кількісні параметри зменшуються з віком плода. Паралельно в цитоплазмі ендотеліоцитів відбувається становлення системи мікропіноцитозних везикул, які дуже варіабельні за розмірами. З ростом плода визначається поступове становлення міжендотеліальних контактів: визначається подовження міжендотеліальних щілин, ускладнення їх конфігурації; більш часто визначаються щільні контакти. Базальна мембрана розвивається повільно. Клітини навколишньої сполучної тканини диференцюються у перицити, чисельність яких прогресивно зростає із збільшенням діаметра судини і віку плода. Цитодиференціація перицитів супроводжується становленням веретеноподібної форми, зменшенням їх розмірів і редукцією органел синтетичного апарату.

Процеси первинного ангіогенезу завершуються в ембріональному періоді пренатального онтогенезу. В наступні 2-9 місяці пренатального онтогенезу спостерігається вторинний ангіогенез – новоутворення кровоносних мікросудин шляхом брунькоутворення вже існуючих матричних мікросудин.

Література

1.Бобрик И.И., Шевченко Е.А., Черкасов В.Г. Развитие кровеносных и лимфатических сосудов.- К.: Здоров’я.-1991.- 207 с.

2.Козлов В.И., Мельман Е.П., Нейко Е.М. Шутка Б.В. Гистофизиология капилляров.- С.-Петербург. Наука.- 1994.- С.69-70.

ПРОБЛЕМА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НА ЗАНЯТТЯХ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Атаманюк Світлана Іванівна
Кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
Національний Університет «Запорізька політехніка»

Кириченко Олена Віталіївна
Старший викладач
Національний Університет «Запорізька політехніка»

Вищою цінністю нашого суспільства є людина. Увага до виховання людини, турбота про всебічний розвиток її здібностей, вдосконалення особистих якостей уходить в коло проблем сучасного суспільства. Існування індивідуальних відмінностей між людьми – факт очевидний. Необхідність індивідуального підходу викликана тією обставиною, що будь-яка дія на дитину заломлюється через його індивідуальні особливості, через «внутрішні умови», без урахування яких неможливий по-справжньому дієвий процес виховання. Всебічний розвиток кожної людини – програмна мета нашого суспільства – припускає як важливу умову виявлення творчого потенціалу особи, формування індивідуальності як вищого рівня її розвитку. Кожна людина повинна мати можливості виявити себе. У цьому зацікавлені й окрема особистість, і все суспільство. Вікові ролі людського чинника в розвитку нашого суспільства поставило питання про індивідуальну роботу як важливій формі виховання. Індивідуальний підхід ніяк не протистоїть принципу колективності – основному принципу не тільки виховання, але й всього устрою нашого життя.

Індивідуальний підхід це не разовий захід. Він повинен пронизувати всю систему дії на дитину, і саме тому це загальний принцип виховання. Разом з тим в різних сферах виховання й навчання цей підхід виявляється в різній мірі. Індивідуальний підхід націлений у першу чергу на зміцнення позитивних якостей і усунення недоліків. При умінні й своєчасному втручанні можна уникнути небажаного, болісного процесу перевиховання.

За допомогою індивідуального підходу можна знайти «ключ» до кожної дитини. Індивідуальний підхід – один з головних принципів педагогіки. Сама проблема індивідуального підходу носить творчий характер, але існують основні моменти при здійсненні диференційованого підходу до дітей.

Проблемі індивідуального підходу у вихованні дітей приділяли увагу багато представників прогресивної педагогіки, як російської, так і зарубіжної.

Вже в педагогічній системі Я.А. Коменського – великого чеського педагога – чітко позначені положення про те, що весь процес навчання і виховання дітей

необхідно будувати з урахуванням їх вікових і індивідуальних особливостей і виявляти ці особливості шляхом систематичних спостережень. [4]

Педагог К.Д. Ушинській розробив обширну методику прийомів індивідуального підходу до дітей, основи профілактичної роботи з виховання корисних звичок. У той же час він висловив думку, що в складному процесі індивідуального підходу до дитини не можна давати якісь певні рецепти, тим самим, підкресливши творчий характер рішення проблеми. [4]

Педагоги і громадські діячі приділяли увагу розробці теоретичних положень індивідуального підходу. Так, Е.Н. Водовозова вказувала на необхідність знання вихователями і батьками наукових основ психології і фізіології дитини, для того, щоб уміти всебічно аналізувати її вчинки. У вихованні дітей вона відводила велику роль праці, вважаючи її найдієвішим, найкращим виховним засобом. Разом з тим вона також попереджала, що неможливо виробити єдині правила підходу до всіх дітей, без виключення, оскільки діти за своїми індивідуальними особливостями дуже різні. [3]

А.С. Макаренко вважав принцип індивідуального підходу до дітей дуже важливим при розвязанні ряду педагогічних проблем, наприклад при організації і вихованні дитячого колективу, трудовому вихованні дітей, у грі. Він дійшов висновку, що, здійснюючи загальну програму виховання особистості, педагог повинен вносити в неї «корективи» відповідно до індивідуальних особливостей дитини. Загальне й особливе в характері людини тісно переплітаються, утворюючи так звані 'заплутані вузли'. Цим визначенням А.С. Макаренко підкреслював складність індивідуального підходу до дітей. Він вважав, що в процесі виховання й навчання необхідно орієнтуватися на позитивні якості дитини – це головна точка опори в загальній системі виховання й в індивідуальному підході до дітей. Тому у кожної дитини, перш за все, потрібно виявити позитивні сторони характеру її вчинків і на цій основі укріплювати в неї віру у власні сили і можливості. [7]

Цілі індивідуального виховання полягають у визначенні й розвитку особистих здібностей і направленостей в галузі не тільки знання, але й характеру. Розкривши сутність індивідуального підходу у вихованні, встановивши його зв'язок з життям, обґрунтував положення про те, що методи індивідуального підходу в процесі виховання й навчання залежать від загальної мети і завдань виховання, обліку вікових та індивідуальних особливостей і характеру діяльності дитини.

Індивідуальний підхід до дітей здійснювався у плані проектування кращих якостей особистості, а не тільки як процес перевиховання і виправлення недоліків.

Проблема індивідуального підходу до дітей одержала всебічний розвиток у практичному досвіді й в педагогічному вченні В.А. Сухомлинського. Він підкреслював важливість розвитку індивідуальної своєрідності особистості дитини. [8]

Психологи О.В. Запорожец, А.Н. Леонтьєв, А.А. Люблінська, Д.Б. Эльконін та інші займалися проблемою індивідуального підходу у зв'язку з рішенням завдань формування особистості. [7]

Науковими дослідженнями доведено, що існує пряма залежність між фізичним, розумовим і естетичним розвитком людини.

Фізичне виховання тісно пов'язане з вдосконаленням органів чуття, зору, слуху, що в свою чергу має глибокий вплив на розумовий розвиток і формування характеру людини.

Фізичне виховання тісно пов'язане з трудовим і естетичним вихованням дитини. Активність у трудовій діяльності багато в чому залежить і від стану її здоров'я, і навпаки.

Ігри також сприяють розвитку й зміцненню таких його естетичних якостей, як воля, дисциплінованість, організованість і ін. Не можна не відмінити також зв'язки фізичного виховання з естетичним. Все, що є здоровим в широкому сенсі слова, є і прекрасним. Красиве тіло, спритні рухи, правильна постава, хода – все це ознаки здоров'я й наслідок правильного фізичного виховання.

Здійснення індивідуального підходу до дітей під час усіх видів їхньої діяльності необхідно розглядати як певну взаємозв'язану систему. Першою ланкою цієї системи є вивчення особливостей кожної дитини й індивідуальний підхід у фізичному вихованні. Знання фізичного стану й розвитку дітей має дуже велике значення при проведенні процедур загартування, які повинні здійснюватися систематично, на строго індивідуальній основі.

В процесі правильного фізичного виховання за умови індивідуального підходу до кожної дитини у всіх дітей прокидається інтерес до виконання культурно-гігієнічних навичок, до прогулянок на свіжому повітрі, заняттям фізкультурою. Таким чином, фізичне виховання забезпечує охорону й зміцнення здоров'я, розвитку рухових умінь, культурно-гігієнічних навичок, гартування організму, любов до чистоти, охайності, привчає дитину до режиму, підвищує працездатність, знижує стомленість. [7]

Перехід дитини у шкільний вік пов'язаний з рішучими змінами в її діяльності, спілкуванні, відношенні з іншими людьми. [6]

Провідною діяльністю стає навчання, змінюється устрій життя, з'являються нові обов'язки, новими стають і відносини дитини з тими, хто її оточує. У біологічному відношенні молодші школярі переживають період другого округлення: у них в порівнянні з попереднім віком сповільнюється зростання і помітно збільшується вага; скелет піддається окостенінню, але цей процес ще не завершується. Йде інтенсивний розвиток м'язової системи. З розвитком дрібних м'язів кисті з'являється здатність виконувати тонкі рухи, завдяки чому дитина опановує навички швидкого письма. У молодшому шкільному віці удосконалюється нервова система, інтенсивно розвиваються функції великих півкуль головного мозку, посилюється аналітична і синтетична функції кори. Швидко розвивається психіка дитини. Змінюється взаємовідношення процесів збудження й гальмування. Підвищується точність роботи органів чуття.

Становлення особистості маленького школяра відбувається під впливом нових відносин з дорослими й однолітками, нового виду діяльності й спілкування.

Початкова школа повинна включати своїх вихованців під час організації посильної для них продуктивної праці, значення якої формування соціальних якостей особистості ні з чим не зрівняно.

Середній шкільний вік (від 11–12 до 15 років) – перехідний від дитинства до юності. Він співпадає з навчанням у школі другого ступеня (V–IX) класи і характеризується загальним підйомом життєдіяльності й глибокою перебудовою всього організму. Спостерігається посилене зростання тіла в довжину. Продовжується процес окостеніння скелета, кістки набувають пружності й твердості. Значно зростає сила м'язів. Розвиток внутрішніх органів нерівномірний, зростання кровоносних судин відстає від зростання серця, що призводить до порушення ритму його діяльності й почастішанню серцебиття. Легеневий апарат підлітка розвивається недостатньо швидко. Дихання підлітка прискорене. Нерівномірність фізичного розвитку дітей середнього шкільного віку робить вплив на їхню поведінку.

Характерна особливість підліткового віку – статеве дозрівання організму. Статеве дозрівання вносить серйозні зміни в життєдіяльність організму, порушує внутрішню рівновагу, вносить нові переживання.

У підлітковому віці продовжується розвиток нервової системи. Зростає роль свідомості. Поліпшується контроль кори головного мозку над інстинктами і емоціями. Проте процеси збудження все ще переважають над процесами гальмування, тому для підлітків характерна підвищена збудливість. Сприйняття підлітка більш цілеспрямовано, планомірно й організовано, чим сприйняття молодшого школяра. Характерна межа уваги учнів середнього шкільного віку – це специфічна вибірковість.

У підлітковому віці відбуваються істотні зрушення в розумовій діяльності. Мислення стає більш систематизованим, послідовним, зрілим. Розвиток мислення відбувається в нерозривному зв'язку зі зміною мови підлітка. В них помітна тенденція до правильних визначень, логічних обґрунтувань, доказових міркувань. У підлітковому віці йде інтенсивне етичне і соціальне формування особистості. Залежно від того, якого естетичного досвіду набуває підліток, складатиметься його особа. Педагогам потрібно естетично осмислити особливості розвитку й поведінки сучасного підлітка, уміти поставити себе на його місце в складні й суперечливі умови реального життя.

У старшому шкільному віці в основних рисах завершується фізичний розвиток людини: закінчується зростання й окостеніння скелету, збільшується м'язова сила, хлоп'ята витримують великі рухові навантаження. Встановлюється кров'яний тиск, ритмічніше працюють залози внутрішньої секреції. У старшому шкільному віці закінчується перший період статевого дозрівання. Посилена діяльність щитовидної залози, що викликає у підлітка підвищену збудливість, значно послаблюється. Продовжується функціональний розвиток головного мозку й його вищого відділу – кори великих півкуль. Йде загальне дозрівання організму.

Юнацький вік – це період вироблення світогляду, переконань, життєвого самовизначення і самоствердження, бурхливого зростання самосвідомості,

активного осмислення майбутнього. У старшокласників яскраво виражене виборче відношення до предметів.

Таким чином, розвиток і формування дитини проходить ряд етапів, кожний з яких характеризується своїми особливостями й закономірностями. Педагог успішно виконує завдання фізичного виховання, освіти, навчання, якщо його діяльність заснована на глибокому розумінні вікових етапів розвитку людини; на баченні її внутрішнього світу.

Критеріями вікового розвитку є анатомічні, фізіологічні, психологічні, педагогічні й фізичні показники стану організму. [10]

При вивченні індивідуальних особливостей дітей слід звертати увагу на вивчення їхнього фізичного стану й здоров'я, від яких багато в чому залежить їхня увага на уроці, під час занять і загальна працездатність.

Потрібно знати раніше перенесені учнем захворювання, хвороби, що важко відобразилися на його здоров'ї, хронічні, стан зору і склад нервової системи. Все це допомагатиме правильно дозувати фізичні навантаження, а також позначається на участі в різних спортивно-масових заходах.

Таким чином, тільки глибоке вивчення й знання особливостей розвитку кожної дитини створює умову для успішного обліку цих особливостей у процесі фізичного навчання і виховання.

У реалізації дидактичного принципу індивідуального підходу виявляється діалектика пізнання об'єктивної міри педагогічного впливу по відношенню до конкретної людини. Індивідуальний підхід розглядається в педагогіці як один з найважливіших принципів навчання й виховання і визначається як діяльність викладача, що передбачає зміну засобів і організаційних форм навчально-виховної роботи з урахуванням індивідуальних особливостей особистості.

Індивідуальний підхід потребує знання індивідуальності, тобто структурно-функціональної організації організму людини. З одного боку, вивчаються теоретичні передумови, практичні рекомендації, з іншого – оцінюються можливості й здатності досліджуваних до навчання, набуття і реалізації базових рухових умінь.

Список літератури:

1. Демерков С.В., Полтавский А.Ф. Воспитание двигательных качеств школьников, не занимающихся спортом. – Луганск, 2002

2. Ковальчук Я.И. Индивидуальный подход в воспитании ребенка: Пособие для воспитателей дет. сада. – М.: Просвещение, 1981. – 127 с.

3. Кузнєцова З.И. О перспективах исследования вопросов развития основных двигательных качеств у детей школьного возраста в процессе физического воспитания. – В сб.: Развитие двигательных качеств школьников /Под ред. З.И. Кузнецовой. М.: Просвещение, 1967

4. Лихачев Б.Т. Педагогика «курс лекций». – М., 1996

5. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте. – М., 1974. – 320 с.

6. Определение физической подготовленности школьников /Под ред. Б.В. Сермеева. – М., Педагогика, 1973

7. Станкин М.И. Психолого-педагогические основы физического воспитания: Пособие для учителя. – М., Просвещение, 1987. – 224 с.

8. Сухомлинский В.А. О воспитании. – М., 1973. – 285 с.

9. Филин В.П. Воспитание физических качеств у юных спортсменов. – М., Физкультура и спорт, 1978

10.Фомин Н.А., Филин В.П. Возрастные основы физического воспитания. М., Физкультура и спорт, 1972

11. Оцінка фізичних можливостей студентів у процесі виховання спеціального медичного відділення. Атаманюк С.І., Кириченко О.В. Вісник ЧНПУ., Випуск 129, Т.3, 2015.-20 с.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ

Баубекова Замира Джураевна,
д.п.н., профессор Университета Туран-Астана,
г.Нур-Султан, Казахстан

Абеуова Куралай Кенжеболатовна,
магистрант Университета Туран-Астана,
г.Нур-Султан, Казахстан

Аннотация

В статье раскрываются педагогические аспекты дистанционного образования в условиях пандемии в РК. Авторы обосновывают поиск альтернативных форм обучения. В статье приводятся отдельные технологии дистанционного обучения, раскрываются формы и методы проведения воспитательных мероприятий.

Ключевые слова: пандемия, дистанционное образование, интернет-связь, инфраструктура.

Эпидемия коронавируса COVID-19 значительно повлияла на процесс образования во всем мире. В Казахстане она ускорила внедрение ряда процессов, реализация которых еще находилась в стадии обсуждения, осмысления и критического анализа. Обсуждаемое в течение последних 20 лет дистанционное образование стало реальностью в апреле 2020 г. Следует отметить, что всего лишь несколько месяцев дистанционного образования дали богатый материал для исследования последствий перехода от традиционных форм образования к инновационным.

Изучение международного опыта показало, что на сегодняшний день согласно данным ЮНЕСКО 191 страна закрыла школы на национальном уровне. В России, США, Канаде, Австралии, Японии и Дании школы закрыты локализованно, т.е. решения о закрытии принимаются в зависимости от ситуации в отдельном регионе.

Необходимо отметить, что повсеместным стал поиск альтернативных форм обучения. В большинстве стран применяются разные виды дистанционного обучения: трансляция уроков через телеканалы, размещение видеоуроков на специальных платформах, аудиотрансляция уроков по радио, через электронную почту и т.д.

Каждая страна выбирает наиболее подходящий ей вариант с учетом доступа к Интернету, технической инфраструктуры, адаптации содержания к дистанционному обучению, чтобы как можно скорее сделать процесс дистанционного обучения доступным для школьников и студентов.

Для казахстанских школ сложившаяся ситуация также была абсолютно новой и неожиданной. Были увеличены на одну неделю весенние каникулы и это

время было отведено на экстренную подготовку к организации учебного процесса в нестандартных условиях карантина. В ходе подготовки к новому формату обучения были выявлены основные проблемы:

- отсутствие нормативного регулирования и практики работы в данном формате
- фактор готовности самой системы среднего образования
- это внешние факторы: интернет-связь, инфраструктура, нехватка компьютеров и оборудования для коммуникации
- отсутствие отечественных IT— платформ

После изучения международного опыта, рекомендаций ЮНЕСКО и Всемирного банка МОН РК было решено использовать сразу несколько технологий дистанционного обучения:

- обучение через Интернет;
- обучение через телевизионные каналы и радио;
- обучение в штатном режиме в отдаленных селах, а также направление учебных материалов через почту в населенных пунктах, где нет школ.

С целью обеспечения педагогов и учащихся оборудованием им во временное пользование было передано 247 тыс. компьютеров, находящихся на балансе школ, а также дополнительно закупленных. Около 27 тыс. школьников и учителей в течение недели были подключены к Интернету. Широкое применение получило обучение через телевизионные уроки на каналах «Балапан» и «ЕЛ АРНА». Кроме того, при поддержке профильного министерства и корпорации «РТРК «Казахстан», была организована ретрансляция телеуроков на местных каналах.

В этом плане вузы Казахстана уже имели определенный опыт внедрения дистанционных технологий в процесс обучения. В учебном процессе использовались материалы массовых открытых онлайн- курсов. До этого вузы разрабатывали программы для студентов, выезжающих по программам академической мобильности, для студентов, не имеющих возможности обучаться очно по состоянию здоровья. И поэтому с 16 марта сразу 116 гражданских вузов успешно перешли на дистанционное обучение.

Научный анализ последствий мирового перехода на дистанционное образование еще ждет своих исследователей. В настоящее время мы смогли проанализировать и изучить статистические исследования мировых и отечественных университетов, а также работы отдельных ученых, исследовавших достоинства и недостатки цифрового образования. Например, работы таких исследователей, как Е.А. Дьякова, А.А. Климова, Е.Ю. Заречкина, В.П. Куприяновский, И.В. Сартакова и др.

Эти исследования посвящены описанию достоинств и положительных черт дистанционного и цифрового обучения. К общим достоинствам дистанционного образования исследователи относят: доступность и гибкость (как возможность выбора времени) образования, охват образовательными услугами тех, кто по различным причинам не может физически присутствовать в учебном классе или аудитории, повышение интерактивности обучения и др.

Среди ученых, которые указывают на проблемы и риски, возникающие вследствие перехода на цифровое обучение, можно отметить А.А. Вербицкого, Н.С. Ильюшенко, Н.Г. Стрекалову и др. Так, А.А. Вербицкий отмечает, что в отсутствие четкой и понятной «психолого-педагогической концепции» или «психолого-педагогической теории цифрового обучения» педагогам сложно проектировать и использовать дистанционное обучение [1].

Все исследования последствий пандемии в образовании условно можно разделить на три группы: а) последствия для педагогов; б) для детей; в) для родителей [2].

Полученные результаты позволяют прийти к определенным выводам. Школы должны воспользоваться сложившейся ситуацией для совершенствования программ развития, профессионального роста педагогов, в том числе готовность педагогических коллективов вместе обсуждать (рефлексировать, анализировать) результаты своей работы в этот период. В пользу этого говорит то, что учителя (71,1%), школьные администраторы (86,4%), работники органов управления образованием (54,6%) наблюдали высокий уровень взаимной поддержки, отметили, что в педагогических коллективах была организована профессиональная дискуссия, направленная на выбор стратегии поведения школы в этот период (64,3% – учителя, 86,3% – школьные администраторы, 52,8% – работники органов управления образованием) [3].

Основной проблемой, которую предстоит решить педагогическому сообществу после пандемии, является следующая: как соотнести опыт дистанционного образования и лучших практик традиционной школы, как использовать цифровые платформы и включить возможности цифрового образования в классическую классно-урочную систему, как расширить возможности живого общения всех субъектов образования.

Полученный опыт требует более детальной проработки, но решение уже проектируется: сегодня необходимо изменять содержание подготовки педагогических кадров. Молодые педагоги должны не только знать цифровые образовательные компетенции, но и хорошо владеть ими, быть готовы к работе в условиях «непрямого» общения с детьми для оказания им помощи и поддержки.

Следует обратить внимание на то, что переход на цифровые и дистанционные форматы обучения породил новую волну инноваций, которая будет иметь глубокие последствия для человечества, изменяя отношения между гражданами, государством и бизнесом, а также приведет к преобразованию структуры общества и экономики. Уже сегодня становится понятно, что темпы экономического роста, производительность труда и развитие человеческого потенциала будут во все большей степени определяться уровнем интеграции в цифровую экономику. Можно уже отметить достижения России в области мирового лидерства: с сентября 2020 г. в Росси начался масштабный эксперимент по внедрению в российских школах и колледжах цифровой образовательной среды (ЦОС). Ожидается, что в ходе реализации проекта к 2024 г. целевая модель ЦОС будет внедрена по всей стране. Также в этой стране предполагается внедрение современных цифровых технологий в

образовательные программы общеобразовательных школ в 75 регионах РФ, что затронет как минимум 500 тыс. детей. Кроме того, в рамках проекта к 2024 г. 100% образовательных организаций будут обеспечены доступом к Интернету. Безусловно, все государственные меры поддержки современных школ направлены на повышение качества образования и раскрытие талантов каждого ребенка.

В долгосрочной перспективе перед всеми государствами стоят задачи создания безопасной образовательной среды и национальной электронной образовательной платформы, преодоления преград для международного взаимодействия в области воспитания и обучения.

Сейчас много проблем и трудностей возникло в рамках организации воспитательной работы на расстоянии. Среди них можно назвать:

– технические проблемы (отсутствие необходимых устройств для выхода в Интернет, неполадки со средствами связи, отсутствии навыков использования тех или иных сервисов, невысокий уровень цифровой грамотности среди обучающихся и педагогов);

– низкая мотивация к участию в воспитательных мероприятиях у обучающихся (воспитательные мероприятия, которые всегда являлись добровольными, могут привлечь только своим содержанием и эмоциональностью, авторитетом педагога);

– ограниченность форм и методов воспитательной работы на дистанционном обучении (классические приёмы не всегда можно применить, используя Интернет);

– отсутствие навыков цифровой этики.

Однако дистанционные формы воспитательной работы могут обеспечить решение таких задач, как:

– индивидуализация (для каждого обучающегося может быть составлен индивидуальный план работы с учетом личностных особенностей и способностей, потребностей и интересов);

– обеспечение более личного контакта с учениками (по данным исследований современные подростки почти не имеют запретов и ограничений для выхода в сеть, 45 % проводят «online» от 1 до 4 часов, а 39 % — более 4 часов, таким образом, педагоги, выходя на контакт с ребятами дистанционно, попадают уже на их территорию, становятся «своими»);

– привлечение сторонних участников воспитательного процесса (в частности, это касается тех специалистов или интересных личностей, которые находятся на отдалении);

– включение родителей в общую с детьми деятельность (в силу занятости на работе родителей почти невозможно привлечь к школьным мероприятиям и проектам, а дистанционное взаимодействие является более гибким). Также, когда обучение проходит полностью в дистанционном формате, удалённая воспитательная работа способна сохранить взаимодействие классного коллектива и создать условия для неформального общения детей, которое необходимо для полноценного развития личности.

Какие же воспитательные мероприятия можно провести для школьников дистанционно?

В основе любого учебного и воспитательного процесса лежит интерес. Если обучающийся действительно заинтересован в процессе, мероприятии, обучении, то с огромной долей вероятности можно сказать, что у него всё получится и будут достигнуты положительные результаты как в образовательной, так и в воспитательной деятельности. Следовательно, воспитателю необходимо искать максимально интересные формы своей работы, не останавливаться на одних и тех же общепринятых мероприятиях, не ограничивать себя застывшими формами работы, а стараться их максимально разнообразить, сделать более зрелищными, интерактивными, увлекательными.

Одним из интересных способов объединить группу во время дистанта — это создание общего творческого продукта. Например, газеты или видеоролика. Каждый обучающийся выполняет какую-то небольшую часть, при этом советуясь и обсуждая свою работу с другими, в итоге получается большое дело, на которое каждый в отдельности потратил бы уйму времени. В настоящее время их можно успешно проводить в режиме онлайн. В рамках дистанционного обучения с ребятами можно организовать совместный просмотр видеофильмов с последующим обсуждением, выход в виртуальный музей с обменом эмоциями после посещения. При организации воспитательной работы в дистанционном формате следует

учитывать имеющийся уровень цифровой грамотности обучающихся и их родителей, постепенно повышать его; стремиться разнообразить формы работы с детьми, чтобы не потерять их интерес; помнить о здоровье участников образовательного процесса и не перегружать их работой с гаджетами. Дистанционные формы воспитательной работы важно и нужно использовать не только во время вынужденной изоляции от школы: те же социальные сети, в которых осуществляется неформальное общение между учениками, их родителями, могут и должны присутствовать в жизни школы и класса. Это позволит детям знакомиться с сетевым этикетом, самостоятельно и с помощью педагога повышать свой уровень цифровой грамотности.

Таким образом, можно сделать следующие выводы:

– режим дистанционного обучения позволяет успешно проводить воспитательную работу с обучающими;

– старые, общепринятые формы ведения воспитательной работы можно адаптировать к условиям дистанционной работы;

– дистанционная форма обучения открывает новые возможности для ведения воспитательной работы;

– для успешного ведения воспитательной работы в условиях дистанционного обучения необходимо осваивать новые технологии, средства коммуникации, программы и платформы, активно применять их в практической деятельности;

– подобный режим работы позволяет более активно привлекать родителей обучающихся к воспитательной работе.

Дистанционное обучение коренным образом отличается от традиционных форм обучения. При рассмотрении дистанционного обучения как деятельности, опосредованной компьютерными технологиями, надо отметить, что она характеризуется рядом психологических особенностей по сравнению с традиционными формами обучения.
Несмотря на очевидные негативные последствия пандемии, она, тем не менее дала ряд возможностей и понимание того, что в современном непредсказуемом мире крайне необходимо преодолеть цифровой разрыв и привить навыки сопротивления различным угрозам от стихийных бедствий до насилия. Преодоление цифрового разрыва сможет обеспечить устойчивость в самом важном секторе человеческого развития – образовании.

Литература:

1. Вербицкий А.А. Воспитание в современной образовательной парадигме // Педагогика. – 2016. – № 3. – С. 3-16.

2. Вербицкий А.А. Теория и технологии контекстного образования. Учебное пособие. – М., МПГУ, 2017.

3. Шурухина Т.Н., Довгаль Г.В., Глухих Е.В., Ключников Д.А. АНАЛИЗ ПЕРВЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ ПЕРЕХОДА РОССИЙСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА

ДИСТАНЦИОННЫЕ ФОРМАТЫ В ПЕРИОД МИРОВОЙ ПАНДЕМИИ COVID-19 // Современные проблемы науки и образования. – 2020. – № 6.

2. Минаков А. В. Психологические особенности лиц, склонных к Интернет-зависимости. http:// nedug.ru

4. Баймухамедов М.Ф., Аймурзинов М.С. Экспертные системы дистанционного обучения. // Монография, изд-во «MasterReprint», Костанай, 2015. - 296 с.

5. Матрос Д.Ш., Полев Д.М., Мельникова И.Н. Управление качеством образования на основе новых информационных технологий и образовательного мониторинга. Изд. 2 исправ. и доп. - М.: Педагогическое общество России, 2001. - 128 с.

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ

Белан Тетяна Григорівна
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки, психології і методики
технологічної освіти Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г Шевченка

Кравченко Ольга Дмитрівна
Національний університет "Чернігівський колегіум"
імені Т.Г.Шевченка

Екологічна освіченість є складовою частиною загальної культури людини як такої. Основний зміст екологічної освіти становлять знання, вміння і навички у галузі екології, набуті в освітньому процесі. Розвиток в учнів екологічної обізнаності повинно відбуватися в 2-х напрямках: екологічна освіта та екологічне виховання. Екологічна освіта передбачає отримання певних реальних знань про довкілля та його процеси, екологічне виховання – усвідомлене пізнання і прийняття даних процесів і їх сутності [1].

У старшій школі під час вивчення природних і гуманітарних дисциплін можна домагатися становлення екологічної культури як культури розумного споживання, здорового способу життя і реальної екологічної діяльності на основі розуміння необхідності дбайливого ставлення до природи і її ресурсів. На даному етапі навчання дуже важлива міжпредметна координація навчального плану і розгляд кожної конкретної теми з урахуванням біологічних, хімічних, фізичних, загальногеографічних, економічних знань і прикладної практичної діяльності. Можливість інтеграції екологічної освіти і виховання на уроках технологій, не лише підвищення рівня знань учнів, а ще активізація екологічної діяльності учнів [1].

Засобами формування світогляду є процес навчання, позаурочна діяльність, самостійна робота учнів, досвід, придбаний у спілкуванні і житті. Засвоєння світоглядних аспектів знань забезпечується відбором змісту, методами викладання, виділенням фундаментальних ідей у всіх сферах знань, міжпредметними зв'язками, створенням інтегрованих курсів. Погляди і переконання формуються в спілкуванні і в практичній діяльності учнів: трудовій, громадській, художній, технічній [2].

Екологічна культура особистості передбачає наявність у людини певних знань, переконань, моральних установок, готовності до діяльності, які узгоджуються з вимогою дбайливого ставлення до природи. Роль екологічної освіти в рамках навчального предмета «Технології» визначається необхідністю і важливістю розв'язання поставлених завдань: формування відповідального ставлення до природи, здорового способу життя, гігієнічних норм і правил праці, екологічної грамотності учнів, підготовки молоді до праці в різних областях

знань і діяльності з урахуванням екологічних вимог. У процесі екологізації (екологічне наповнення уроків технологій) технологічної освіти необхідно широко розкривати соціальну обумовленість взаємодії природи і суспільства. Особливо важливо це робити за допомогою зрозумілих учням прикладів. Екологічно моральними будуть лише такі види людської діяльності, які забезпечують збереження екологічно сприятливого середовища проживання, вирішення проблеми оптимізації природокористування, які невіддільні від екології, її правил і законів [3].

Зараз формування моральності в екологічній освіті школярів на уроках технологій необхідно продовжити через знання соціальної екології та екології людини:

– природа і людина, праця, навколишнє середовище та здоров'я людини, природні ресурси і виробництво, способи економії матеріалів;

– можливості переробки та утилізація відходів побутової діяльності і виробництва;

– використання знань про способи охорони навколишнього середовища в навчальній діяльності, про економію витрачання електроенергії, матеріалів, сировини, приймати і виконувати доступні і необхідні екологічні рішення в ході практичних робіт і здійснення творчих проектів [3].

На уроках технологій реалізуються наукові основи технології обробки конструкційних матеріалів і технологічні основи виготовлення виробів, виділяються і узагальнюються основні закономірності виробництва. У процесі і в результаті виготовлення виробів з'ясовуються екологічні наслідки від використання техніки і діяльності людей в народному господарстві, їх вплив на навколишнє середовище і здоров'я людини, пояснюється і обґрунтовується продуманість вирішення екологічних питань [4].

Так, школярам на уроках технологій в освітній галузі «Технологія» необхідно засвоїти наступні екологічні правила і закони:

1. Все пов'язано з усім:

– учням необхідно постійно розповідати про природний баланс, де все повинно знаходитися у відповідності. Тому при вивченні розділу «Технологія виготовлення виробів з деревини» необхідно акцентувати увагу учнів на питаннях про позитивні функції лісу, про дари природи, якими користується людина. При виконанні практичних робіт і творчих проектів з виготовлення виробів з матеріалів виробів слід пояснювати учням, що деревина як конструкційний матеріал відноситься до природних відновлюваних ресурсів [4].

2. Все повинно кудись діватися:

– побутові та виробничі відходи, які потрапляють в біосферу, нікуди не зникають. Крім того, людина створила величезну кількість речовин, яких немає в природі, і у природи немає механізмів їх переробки (утилізації). Навколо міст ростуть звалища сміття, забруднюючі речовини розносяться по всій біосфері повітряними і водними шляхами, отже, необхідні надійні методи поховання та утилізації шкідливих речовин. У процесі кропіткої роботи щодо формування моральності в екологічному вихованні та освіті школярів в умовах міжпредметної інтеграції в освітній галузі «Технології», виробляється спроба

підвищити рівень екологічної культури та екологічної відповідальності підростаючого покоління, що сприяє реалізації концепції їх гармонійного і стійкого розвитку в цілому [5].

Отже, екологічне виховання школярів на уроках технологій являється надзвичайно важливим питанням, котре вказує на те, що потрібно шукати інші шляхи, ідеї для покращення формування екологічної обізнаності учнів. Також, особливої уваги потребує питання формування у школярів бережливого відношення до довкілля як складової частини екологічного виховання на уроках технологій.

Вже сьогодні підростаюче покоління має розуміти, що воно живе в епоху не тільки шаленого науково-технічного прогресу, а й загрозливих наслідків даного процесу; якщо суспільство не змінить модель власної поведінки і життя стосовно природи, не проаналізує свої життєві цінності, то в майбутньому на нього чекає загибель.

Список літератури

1. Грицик В., Канарський Ю., Бедрій. Я. Екологія довкілля. Охорона природи. Київ, 2018. 290 с.

2. Бакка Т. В., Марголіна Л. В., Мелещенко Т. В. Людина і світ. Київ, 2012. 240 с.

3. Вернадський В. І. Філософські думки натураліста. Москва, 1988. 520 с.

4. Федоров І. І. Екологічне виховання учнів на уроках технологій. *Концепт*. 2017. №11. С. 47-48.

5. Назарук М. М. Соціальна екологія: взаємодія суспільства і природи. Львів, 2013. 348 с.

ЗАСТОВУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЇ

Богач Ольга Іванівна,
учитель трудового навчання
Колодистенського ліцею,
заступник директора
з навчально-виховної роботи

Необхідною умовою підвищення ефективності процесу навчання є індивідуальний підхід до учнів. Проблема індивідуального підходу не є новою. Протягом усього періоду розвитку вітчизняної педагогіки, психології та загальноосвітньої школи до неї неодноразово зверталися науковці, вчителі-практики.

Нині інтерес викликають проблеми індивідуального підходу до учнів, оскільки вони пов'язані з підвищенням якості навчання, переорієнтацією освітнього процесу на особистість школяра. Особливо гостро стоїть питання про врахування індивідуальних відмінностей хлопців на уроках технології при засвоєнні ними теоретичних відомостей, тому що воно протікає в умовах обмеженого часу і з орієнтацією, як правило, на можливості середнього учня.

Індивідуального підходу вимагає і контроль засвоєних знань, а також умінь застосовувати їх при вирішенні технічних завдань і виконанні трудових завдань. Індивідуальний підбір спеціальних контрольних завдань сприяє усуненню формалізму в оцінці знань і вмінь учнів, дозволяє оптимально організувати їх подальшу самостійну роботу.

Аналіз тенденції застосування індивідуального підходу до учнів у практиці сучасної школи засвідчив таке:

– індивідуальний підхід частіше розглядають як урахування особливостей та адаптацію навчання до них;

– індивідуальний підхід використовують для надання допомоги учням, які не встигають, і вирівнюванню їх успішності до рівня основної частини учнів;

– індивідуальний підхід передбачає індивідуальні завдання для сильних і середніх учнів;

– індивідуальний підхід реалізується, найчастіше, як епізодичний вплив на учнів;

– індивідуальний підхід до учнів ґрунтується на педагогічному досвіді інших учителів.

Індивідуальний підхід нерозривно пов'язаний з поняттями особистість, діяльність, розвиток. Наукові пошуки розуміння сутності особистості ще не завершені. У контексті нашого дослідження особистість позначає цілісної людини в єдності його індивідуальних особливостей, здібностей і виконуваних ним соціальних функцій (ролей).

Основним змістом педагогічного процесу стає розвиток учня, повага до його особистості, розуміння його інтересів, індивідуальних особливостей.

Особливості перебігу психічних процесів, індивідуально-типологічні властивості нервової системи дітей, як свідчать дослідження, впливають на засвоєння знань, умінь і навичок, на організацію різних видів діяльності. На думку більшості вчених, при організації індивідуального підходу до учнів необхідно враховувати індивідуальні особливості розумової діяльності, що проявляються в рівні навченості або здатності до засвоєння знань. У цьому разі клас ділиться на здібних, середніх за здібностями і тих, хто має труднощі в засвоєнні знань.

При характеристиці індивідуальних особливостей у навчальній діяльності учнів часто вживають терміни «здатність» і «нездатність» до навчання. До індивідуальних відмінностей у розумових здібностях належать і здібності учнів до самостійного набуття знань і вміння самостійної роботи. Вони пов'язані з усією пізнавальною діяльністю учня: оволодінням новими знаннями, виконанням різних навчально-практичних завдань, особливо виділення в досліджуваному матеріалі істотного, встановлення зв'язку нового матеріалу з раніше засвоєним та ін. Крім того, при організації індивідуального підходу, дуже важливо враховувати інтерес і мотивацію учнів до навчальної діяльності. Індивідуальний підхід при навчанні технології має свої особливості, які випливають із процесу формування знань техніки, технології та навичок, що виробляються на їх основі в різних видах трудової діяльності.

При навчанні технології з урахуванням індивідуального підходу забезпечується:

1. Успішне виконання спільних програмних вимог з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, вироблення необхідного рівня пізнавальної самостійності відповідно до вимог програми. При здійсненні цього завдання спостерігається ніби «доведення» підготовленості учнів до рівня успішних, передусім шляхом попередження та усунення типових технологічних недоліків, прогалин; виховання інтересу до оволодіння конкретною технологією обробки матеріалів.

2. Формування індивідуальної своєрідності діяльності. Це завдання спрямована насамперед на вироблення позапрограмних умінь і навичок, наприклад художньої обробки матеріалів відповідно до інтересів старшокласників. Перше завдання реалізується головно на заняттях з технології і при виконанні трудових завдань, друге – переважно на факультативних заняттях і в позакласній роботі з декоративно-прикладної творчості або технічної творчості.

Однією з важливих є проблема пошуку шляхів підвищення якості та ефективності процесу навчання. Серед безлічі різних засобів, методів навчання перевагу надають тим, які поліфункціональні за своїм характером, сприяють самореалізації і самовираженню особистості, цікаві учням. Таким засобом може бути дидактична гра. Вона, як і будь-яка інша гра, має навчальну, розважальну, комунікативну, розвивальну, психотехнічну, релаксаційну, виховну та інші функції.

Здійснюючи керівництво колективною роботою, вчитель має пам'ятати про індивідуальні особливості учнів. Індивідуальний підхід до учнів зумовлений

голово їх фізіологічними (тип нервової вищої діяльності, співвідношення сигнальних систем), психологічними (процеси сприйняття, уваги, мислення, пам'яті та ін.) й особистісними (моральні якості, риси характеру, мотиви поведінки, ставлення до праці та ін.) особливостями.

Для здійснення цього принципу проводять диференціацію завдань учням (відповідно до вимог принципу доступності), індивідуальні інструктажі, бесіди і консультації. Для учнів, у яких недостатньо розвинені ті чи ті здібності, організовують додаткові вправи розвивального і коригувального характеру. Особливо великі можливості для здійснення цього принципу є при проведенні різних видів практичних робіт, виробничої практики та організації продуктивної праці. Індивідуалізації сприяє також застосування методів програмованого навчання.

У ряді випадків з метою надання виховного впливу на окремих учнів учитель за допомогою учнівського колективу проводить індивідуальну роботу, спрямовану на зміцнення трудової дисципліни, формування позитивного ставлення до праці, розвиток професійних інтересів, працьовитості, акуратності, точності, відповідальності, інших вольових і моральних якостей.

Необхідна умова правильного здійснення індивідуального підходу до учнів – систематичне й усебічне вивчення вчителем кожного з них шляхом бесід і спостереження за роботою, поведінкою на заняттях і позакласних заходах шляхом ознайомлення з їх сімейно-побутовими умовами. При здійсненні цього підходу вчителеві рекомендовано:

– поєднувати колективні та індивідуальні форми навчання, організації суспільно корисної праці учнів;

– систематично й усебічно вивчати індивідуальні особливості учнів, рівень розвитку колективу класу і на цій основі коректувати освітній процес;

– використовувати учнівський колектив для надання виховних впливів на окремих учнів;

– застосовувати методи програмованого навчання;

– диференціювати за складністю завдання учням з урахуванням рівня їх розвитку та наявної теоретичної і практичної підготовки;

– проводити в разі потреби індивідуальні інструктажі, бесіди, консультації.

По-різному оцінюються і результати оволодіння знаннями, вміннями і навичками школярами різних вікових груп. У молодших класах, де учні ще не мають достатньої загальнонаукової підготовки, основна увага при оцінці звертається на повноту і точність засвоєння матеріалу. У старших класах провідним уже має стати критерій ясності розуміння суті матеріалу, усвідомлення на основі загальнонаукових знань причинно-наслідкових зв'язків. Отже, контроль знань, умінь і навичок є творчою роботою вчителя, а норми оцінок слугують орієнтовною основою напрямку педагогічної роботи.

Перевірка і оцінка знань, умінь і навичок спрямована на усунення недоліків та прогалин, наявних в учнів. Тому важливо не тільки виявити ці недоліки і прогалини, не тільки встановити, які помилки допускають учні, а й ретельно проаналізувати причини їх, щоб дібрати необхідні педагогічні заходи до їх виправлення.

До основних методів навчання належать: самостійні спостереження; лабораторні та виробничі досліди; вирішення проблемних технічних і творчих технологічних завдань; робота з підручниками, довідниками, науково-популярною літературою; вправи і певною мірою суспільно корисна праця.

Самостійні спостереження – це безпосереднє чуттєве сприйняття учнями предметів, явищ, процесів навколишньої дійсності з метою їх пізнання. Самостійні спостереження на заняттях організовує вчитель. Вони можуть бути короткочасними і тривалими, проводитися в класних, лабораторних умовах і в умовах виробництва.

У технологічному навчанні особливо часто організовують короткочасні спостереження за демонстрованими вчителем під час розповіді, пояснення, лекції та бесіди зразків різних матеріалів і технічних засобів праці – приладів, інструментів, пристосувань, апаратів, механізмів, машин і прийомів поводження з ними.

До проведення спостережень учнів треба готувати ще в молодших і середніх класах. Спочатку вчителі доручають учням нетривалі спостереження. Від нетривалих спостережень, результати яких можна підвести відразу ж, переходять до тривалих систематичних спостережень. Незалежно від того, чи будуть спостереження короткочасними або тривалими, потрібно, щоб учні зрозуміли їх мету і шляхи практичного використання отриманих результатів. Зрозуміло, процесом спостережень треба керувати, особливо поки учні не набули достатніх навичок. Даючи завдання, вчитель має провести інструктаж: визначити конкретні цілі та завдання спостереження, дати вказівки учням, на що вони мають звернути увагу, в якій послідовності спостерігати окремі частини предмета і як оформляти результати спостережень (записи, замальовки, формулювання висновків, складання схем та ін.). Інструктивні вказівки для проведення спостережень можуть бути дані і в письмовій формі.

Проводячи інструктаж, учитель демонструє або роздає об’єкти спостережень учням. Спочатку учні спостерігають їх загалом, потім – основні частини (аналіз / об’єкта), якщо можливо, розчленовують на ці частини об’єкт і з’ясовують особливості, призначення, взаємозв’язок і взаємодія цих частин в цілому об’єкті (синтез). Отже, таке спостереження супроводжується розумовою аналітико-синтетичною діяльністю учнів і розвиває їх пізнавальні здібності.

Учитель контролює спостереження учнів, ставлячи їм відповідні запитання, допомагає в разі ускладнень, переглядає записи, замальовки, висновки учнів та оцінює їх. Запитання дозволяють учителеві визначити, чи правильно учні проводять спостереження. У разі необхідності він акцентує увагу учнів на важливих для пізнання сторонах досліджуваного об’єкта, процесу або явища. Це особливо необхідно тоді, коли об’єктом спостереження учнів є динамічна система (двигун, машина, діюча модель та ін.).

Нерідко учні, спостерігаючи за роботою такої системи, більше уваги звертають на її зовнішні сторони, ніж на сутність роботи. Ось тут запитання вчителя, його вказівки і спрямовують увагу учнів у потрібному руслі, допомагаючи їм зосередитися на з’ясуванні суті спостережуваного.

Перш ніж почати виготовлення того чи того виробу, учитель розбирає з учнями його конструкцію, вибирає матеріали і розробляє технологічну карту. При цьому уважно обговорюється кожне речення учнів.

Нині багато говорять про особистісний підхід у навчанні. Це передусім облік індивідуальних особливостей учня: його темперамент і характер, ставлення до навчання, однокласників та ін. У бесіді він зазначає, що одні з хлопців швидко загоряються, але також швидко втрачають інтерес до справи. Його в них треба постійно підтримувати. Інші, навпаки, важко входять у роботу, але, зацікавившись, виконують її сумлінно і до кінця. Звідси вчителеві доводиться одних непосид стримувати, надто повільних квапити. Але головне – кожного ставити в ситуацію успіху. Адже це найкращий стимул до праці.

Учитель намагається так організувати заняття, щоб чергувати фронтальну і ланкову форми роботи, але перевагу віддає останній, оскільки вона дозволяє виконувати більш складні завдання. Ланки складаю так, щоб у них входили сильні і слабші учні. Ланкова форма вдало вписується у виконання проєктів.

У вчителя має бути розроблена тематика проєктних завдань для кожного року навчання, яка постійно поповнюється з урахуванням інтересів і можливостей учнів і наявної в розпорядженні матеріально-технічної бази.

Відомо, що вирішальним фактором успіху в навчанні була і залишається особистість самого педагога, його знання і вміння, володіння «секретами» педагогічної майстерності. Сучасний учитель технології має володіти широким колом технічних знань і умінь, відомостями з креслення, економіки, знати основи дизайну та ін. Усе це допомагає будувати заняття так, щоб на них панував дух творчого пошуку, заохочувалися технічна кмітливість, винахідливість, які сприятимуть розвитку в учнів інтересу до технології і праці.

Варіанти організації педагогічної взаємодії вчителя і різних підгруп учнів при виконанні завдань передбачали: а) розподіл учнів класу на типологічні підгрупи; б) використання багаторівневих завдань за технологією; в)раціональне поєднання групових і фронтальних форм навчальної роботи, як провідних форм навчання; г) використання прихованої і явної форм рівневої диференціації в процесі навчання учнів; д) організацію педагогічної взаємодії вчителя і учнів, а також учнів між собою в процесі виконання завдань.

Отже, активне використання індивідуального підходу забезпечить краще засвоєння учнями різних вікових груп теоретичного матеріалу з технологій, а також дозволить практично перевірити отримані знання.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ ВИКЛАДАННЯ КРЕСЛЕННЯ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

Букатова Оксана Михайлівна
кандидат педагогічних наук, доцент
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Курс креслення в школі має загальне спрямування і ставить за мету дати учням значення основ теорії зображення предметів на площині, а також сформувати уміння читати і виконувати ескізи, креслення, схеми, наочні зображення з використанням стандартів ЄСКД.

Викладання креслення вирішує наступні завдання:

1. Сформувати необхідні знання щодо оформлення креслень відповідно до вимог стандартів.

2. Сприяти формуванню в учнів технічного мислення, просторових уявлень, уміння робити аналіз вормально-конструкційно зображуваних предметів, їх величини і пропорції.

3. Сформувати в учнів акуратність і навичоу щодо раціональної праці, правильного застосування інструменти та приладдя для креслення.

4. Розвивати політехнічний кругообіг за допомогою ознайомлення школярів з основами виробництва, загальнотехнічними відомостями з курсів «Деталі машин», «Технологія конструкційних матеріалів», вивчення значення креслень у сучасному промисловому виробництві.

5. Здійснювати міжпредметні зв'язки з предметами політехнічного циклу через підвищення якості графічних робіт на уроках технологій, математики, фізики. Це дозволяє удосконалювати загальну графічну грамотність учнів;

6. Ознайомити учнів з процесом проектування.

7. Сформувати естетичний смак, залучаючи учнів до основ художнього конструювання або дизайну.

8. Підготувати учнів до виконання самостійної роботи відповідно до довідковоюї і спеціальної літератури.

Графічна підготовка здійснюється в три етапи:

1. пропедевтичні відомості про виконання, оформлення креслень в процесі вивчення технологій, математики та інших предметів;

2. систематичне вивчення курсу креслення (графіки);

3. поглиблене вивчення креслення (графіки і графічна підготовка на факультативних заняттях, в класах з поглибленим вивченням креслення) [1, с.45].

Зміст предмета «Креслення» відображає навчальний план і програми загальноосвітньої школи.

Принципи навчання креслення підрозділяються на організаційні і дидактичні.

• Оптимальна програма з навчального курсу. - Існує складне питання навчального процесу - визначення дійсно необхідного обсягу знань, які повинен придбати учень в процесі навчання. Можливість передачі якомога більшого обсягу інформації за обмежений час вимагає від учителя постійного вдосконалення методики викладання.

• Програма графічних дій і операцій - система розвитку знань, умінь. навичок в роботі з різними типами сучасних креслярських засобів для виконання креслярсько-технічної документації. Це ефективна взаємозалежність змісту навчальної програми і насиченості її графічними та практичними завданнями. Учитель повинен дотримуватися системного підходу у виборі методів і способів оформлення креслень, творчо підходити до своєї роботи.

• Програма навчальної діяльності - учитися - емпірична характеристика індивідуальних можливостей учнів засвоєння навчальної інформації, їх здатності до виконання навчальних завдань, вирішення завдань, виконання різних типів контрольних робіт й тестів і до самоконтролю [2, с.53].

Технічні прийоми, що застосовуються в навчальному процесі - це засоби навчання і контролю, а також технічні засоби навчання.

Для підвищення якості навчання необхідно, щоб в учнів на уроках постійно був підручник, а також довідники в класній бібліотеці. Але підручник треба використовувати раціонально. Дуже важливо приділяти особливу увагу контролю за вмінням учнів самостійно працювати з літературою, прищеплювання учням навичок планування та самоконтролю, вміння користуватися змістом, виносками, примітками, алфавітним і предметним покажчиками; складати конспекти.

У сучасній дидактиці вироблені єдині основні вимоги до організації навчання, його змісту, форм і методів. Ці вимоги отримали назву дидактичних принципів. Принцип в дидактиці - це основне, вихідна вимога до процесу навчання з метою раціонального і ефективного його здійснення. У педагогіці міцно встановилися такі дидактичні принципи: науковість; систематичність; зв'язок теорії з практикою (в нашому випадку політехнічний принцип); свідомість і активність учнів; наочність; міцність засвоєння знань учнями; доступність; єдність і оптимальне поєднання колективних та індивідуальних форм навчання [3, с.60].

Розглянемо коротко найбільш важливі сторони кожного принципу.

Провідним принципом у процесі навчання креслення є політехнічна спрямованість. Це передбачає оволодіння учнями спеціальними технічними знаннями, такими як: основна термінологія (назва вимірювальних і креслярських інструментів, зображень, пристосувань, окремих частин деталей, вузлів, машин і механізмів і так далі); елементарні знання з матеріалознавства (основні механічні властивості матеріалів: пластичність, гнучкість і ін.); знання основ технології виготовлення виробів з різних матеріалів (кування, лиття, різання, штампування); знайомство з конструкцією найпростіших машин, механізмів, окремих частин і деталей (їх призначення і принцип дії).

Крім того, політехнічна спрямованість навчання креслення передбачає оволодіння учнями практичними навичками і вміннями, необхідними для роботи на виробництві. Учні набувають навички поводження з інструментами (лінійка, штангенциркуль), вміння виконувати геометричні побудови, наочні зображення, найпростіші креслення деталей і так далі. Крім того, завдання на конструювання, моделювання, на застосування різних способів перетворень і реконструкцій зображень розвивають творчі здібності.

Наступний принцип, що характеризує зміст навчання креслення, є принцип науковості, тобто теоретична основа. Практичне здійснення принципу науковості передбачає вивчення методів зображень, відповідний термінології основних понять.

Важливим є знайомство з такими методами, як метод проектування, художнього конструювання, застосування комп'ютерної техніки, машинного моделювання, машинної графіки.

Принцип науковості реалізується і в застосуванні умовних графічних і літерних позначень, встановлених стандартами ЄСКД. Науковість в навчанні креслення досягається, якщо учням пояснюється не тільки як щось здійснюється, але і чому, яким способом.

Принцип систематичності і послідовності. Систематичність передбачає встановлення певної періодичності навчальних занять ,, яка в свою чергу дозволяє реалізувати інший дидактичний принцип - послідовність вивчень курсу: логіку його побудови, вивчення матеріалу від простого до складного. Цей принцип передбачає, що вчитель підбирає матеріал в певній послідовності, що відповідає віковим та індивідуальним особливостям як окремих учнів так і всього класу в цілому.

Системність у викладі креслення реалізується через показ елементів креслення в системі інших навчальних дисциплін: математики, трудового навчання, образотворчого мистецтва, тощо.

Послідовність передбачає зв'язок нового з пройденим. Викладаючи матеріал по частинах, виділяючи головне і показуючи загальну ідею можна долучити учнів до аналізу, узагальнення досліджуваних фактів. Цей принцип (послідовності і систематичності) вимагає від педагога вмілого підбору креслень для читання і деталей для ескізування графічних робіт.

Принцип свідомості і активності націлює вчителя на формування в учнів свідомого засвоєння графічних компетенцій, а саме знань, практичних умінь і креслярських навичок.

Цей принцип передбачає таку організацію занять, щоб учні активно сприймали досліджуваний матеріал, аналізували його і узагальнювали. У процесі навчання необхідно використовувати різнопланові завдання, які

Принцип наочності забезпечує краще засвоєння матеріалу учнями. В даний час реалізація его принципу відкриває все більші можливості, На заняттях можна використовувати не тільки таблиці, плакати, моделі, деталі, вузли, але і різну проекційну апаратуру, кіно, телебачення, ЕОМ.

Принцип міцності засвоєння знань виражається в такому навчанні, при якому учні могли б відтворити вивчений в своїй пам'яті матеріал і використовувати його як в навчальних, так і практичних цілях.

Цей принцип безпосередньо пов'язаний з усіма перерахованими принципами. Адже міцність засвоєння учнями знань з креслення залежить від різних чинників: від методики викладу навчального матеріалу вчителем, від активності самих учнів, від їх бажання подолати труднощі, що нерідко зустрічаються у процесі навчання. У пам'яті учнів необхідно відновлювати ті поняття і теми, які служать основою для засвоєння нового матеріалу, який повинен бути тісно пов'язаний із раніше вивченим. Повторення навчального матеріалу не повинно бути одноманітним, інакше це може призвести не до засвоєння, а до гальмування. Повторення повинно бути осмисленим згадуванням і включати елементи новизни.

Принцип доступності навчання, вимагає, щоб зміст , методи і засоби навчання відповідали віковим особливостям учнів і рівню їх розвитку. Важливим тут є розвиток просторових уявлень і умінні бачити форму предмета. Необхідно дотримуватися правил навчання: від легкого до важкого; від відомого до невідомого; від простого до складного.

Принцип єдності і оптимального поєднання колективних та індивідуальних форм навчання спрямований на облік індивідуальних особливостей учнів при колективній роботі на уроках.

Індивідуалізація навчального процесу дозволяє регулювати процес навчання школярів в залежності від рівня знань і здібностей кожного з них. У той же час колективна робота забезпечує раціональне використання навчальних приміщень; вона підсилює виховне значення навчання, формує колективні навички праці. Для успішної реалізації цього принципу необхідно використання збірників задач, карток-завдань з вправами різної складності, а також різноманітними видами діяльності на уроках [4, с.110].

При організації навчальної діяльності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій, а саме у підготовці його до викладання креслення (графіки) необхідно знати не тільки принципи навчання: важливим є питання про вибір найбільш ефективних методів навчальної роботи.

Зміст освіти визначають навчальний план і програми загальноосвітньої школи. У шкільному курсі креслення вивчаються 6 основних розділів:

1. «Правила оформлення креслень»
2. «Способи проектування»
3. «Читання і виконання креслень»
4. «Перетини і розрізи»
5. «Складальні креслення»
6. «Огляд різновидів графічних зображень»

Для здійснення завдань програма передбачає виконання практичних вправ, а також необхідний мінімум виконання креслярських робіт.

Зазначені в програмі графічні і практичні роботи є обов'язковими за кількістю і змістом. А зміст тренувальних вправ і їх кількість плануються учителем, виходячи з матеріалу досліджуваної теми, пройдених раніше розділів курсу і

підготовки учнів. Основним змістом вправ повинно бути читання і виконання ескізів, креслень, технічних малюнків, наочних зображень, схем. На вправи і графічні роботи необхідно виділяти більшу частину навчального часу [5, с.47].

Дуже важливу роль в процесі виконання вправ і обов'язкових робіт відіграє підручник. Підручник з креслення для середньої школи містить матеріал для самостійної роботи. До своїх підручників автори випускають методичні посібники, розроблено робочі зошити з креслення, а також поурочні плани.

При цьому основна мета спрямована на підготовку викладачів, як менеджерів в процесі освіти, увагу яких має бути зосереджено на навчанні навичкам вмілої організації самостійної пізнавальної діяльності учнів, грамотне формування творчого мислення, прискорений розвиток потенціалу учнів, яке і служить вихідною опорною точкою у формуванні педагога, відповідального вимогам сучасний педагогіки.

Для повноцінної реалізації поставленого перед учителем завдання по утворенню в учнів в загальноосвітніх установах і коледжах професійної освіти, необхідна інтелектуальна, технічна і технологічна підготовка, а також професійна майстерність педагога. Досягнення інтелектуальної підготовленості молодого педагога набувається тривалим вивченням матеріалів уроку на тему, а також самостійним рішенням графічних завдань різної складності в декількох варіантах. Ці навички здобуваються і формуються рішенням графічних завдань при вивченні предмета Креслення у ВНЗ [3, с.77].

Технологічна підготовленість - це вміння застосувати сучасні технічні засоби навчання, з використанням сучасних педагогічних методів, в тому числі, підготовка моделей, матеріалів, презентацій по темі і подання їх із застосуванням інноваційних педагогічних технологій, досліджуваних молодим педагогом в процесі підготовки курсових і дипломних робіт ще у ВУЗі. А педагогічна майстерність досягається, крім того, глибоким вивченням викладається, ознайомленням опублікованих нових матеріалів з даної тематики, відвідуванням оглядових і відкритих лекцій провідних вчених і фахівців цього профілю, а також тривалою практикою викладання даного предмета. При цьому необхідно відзначити проведення викладачем відкритих лекцій та обговорення результатів в колі викладацького складу підрозділи. Важливу роль для подальшого удосконалення процесу уроку грають зауваження і підказки з боку колег і керівників.

У методиці викладання розробляються не тільки мета і завдання навчального матеріалу, а й його сенс і зміст, форми і методи викладу матеріалу, а також інноваційні педагогічні технології здійснення навчального процесу із застосуванням сучасних технічних засобів навчання.

Методика викладання креслення складна ще й тим, що стандартні методи, що застосовуються для багатьох предметів не зовсім і не завжди підходять для цього предмета. У багатьох випадках викладачеві самому доводиться розробляти необхідну методику, виходячи з потенціалу аудиторії, рівня знання учня даного предмета, з урахуванням багатьох інших факторів.

Правильний підхід при викладанні креслення - це вибір свого відповідного для цієї аудиторії методу, застосування сучасних інтерактивних підходів, які

дають можливість учням не тільки активно брати участь в процесі уроку, але і стати лідером, самостійно вирішальним ті чи інші задач. При цьому форми подачі матеріалу уроку можуть бути дуже різними, що дають найбільший ефект для засвоєння, що залучають аудиторію активно брати участь в процесі [3, с.51].

Крім того, навички викладача формуються в процесі проведення уроку з застосуванням інноваційних методів навчання. При цьому особливу роль грає винахідливість педагога, що дуже важливо при знаходженні вірного рішення з безліч варіантів, де до обговорення приймаються всі запропоновані відповіді учнів, з яких вибирається правильний різновид.

Виходячи з вищесказаного, подальшу роботу по підготовці майбутніх учителів технологій з креслення в загальноосвітніх школах і установах професійної освіти необхідно вести в напрямку технічної, технологічної та інтелектуальної підготовки студентів, навички яких формуються в процесі виконання і захисту графічних, курсових та дипломних робіт, підготовки та подання презентаційних матеріалів з використанням інтерактивних методів навчання і тривалим процесом підготовки до уроку.

Список літератури

1. Методика викладання креслення в школі: Посібник для вчителя /А.П.Верхола, В.Я.Науменко, В.Г.Мазур та ін.; За ред . А.П.Верхоли. – К.: Рад. шк., 1989. – 127 с.

2. Вопросы перестройки преподавания черчения: Сб. ст. / Под ред. А.Д.Ботвинникова. – М.: Просвещение, 1964. – 231 с. Вопросы перестройки преподавания черчения: Сб. ст. / Под ред. А.Д.Ботвинникова. – М.: Просвещение, 1964. – 231 с.

3. Виноградов В.Н., Василенко Е.А. Методика обучения черчению: Учебное пособие для студентов. – М.: Просвещение, 1990. – 176 с.

4. Верхола А.П. Читання креслень у школі: Навчально-методичний посібник. – К.: Рад. Школа, 1987. – 118 с.

5. Забронский В.В. Методика навчання креслення в школі. – К.: Рад. Школа, 1976. – 167 с.

ОГЛЯД СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У СФЕРІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Гаращенко Лариса Василівна
к.пед.н., доцент кафедри дошкільної освіти
Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна, м. Київ)

Активний руховий режим – один із важливих компонентів здорового способу життя. Для забезпечення активного рухового режиму в умовах закладу дошкільної освіти система фізичного виховання дітей володіє великим арсеналом різноманітних засобів. Вихователі мають грамотно, доцільно, гнучко використовувати різноманітні фізкультурно-оздоровчі засоби, традиційні та нетрадиційні засоби і методи оздоровлення з метою формування оптимального стану здоров'я і фізичного розвитку дітей, рухової функції, підвищення фізичної та розумової працездатності.

Загальновідомо, що активний руховий режим закладу дошкільної освіти завжди має оздоровчу спрямованість. Він передбачає використання комплексу різноманітних фізкультурно-оздоровчих засобів у повному об'ємі та послідовності, наповнення повсякденної життєдіяльності дітей різноманітними фізичними вправами та рухливими іграми. Крім цього, важливим є відповідність змісту та методичного інструментарію фізкультурно-оздоровчої роботи психофізіологічним особливостям дітей та специфіці їхнього розвитку в різні періоди дошкільного дитинства, життєвому досвіду, інтересам і потребам дітей. Наслідками пасивного рухового режиму є низькі показники фізичного розвитку та рухової підготовленості дітей, відсутність технічних навичок виконання основних рухів і загальнорозвивальних вправ, відсутність інтересу до різних видів рухової діяльності та потреби займатися фізичними вправами. Цілком погоджуємося із думкою Е. Вільчковського, що рухова активність дітей значною мірою зумовлена запропонованим руховим режимом у закладі дошкільної освіти, бо система виховного впливу на дитину може бути спрямована як у бік пригнічення рухової активності дітей, так і на її посилення [2].

Сучасні тенденції розвитку фізичного виховання та здоров'язбереження дітей дошкільного віку відображають підвищення питомої ваги науково обґрунтованих ідей та модернізації змісту і педагогічного інструментарію організації здоров'язбережувальної діяльності. Натепер у сучасній системі дошкільної освіти активна реалізація ідеї здоров'язбереження як стратегічної мети діяльності дошкільного навчального закладу взаємозв'язана з актуальністю змін у дошкільній освіті та оптимізацією сучасної системи фізичного виховання дітей дошкільного віку. Фізичне виховання дітей дошкільного віку в сучасному закладі дошкільної освіти набуває здоров'язбережувального характеру в контексті впровадженням оздоровчої парадигми в систему освіти, що передбачає усвідомлення цінності здоров'я та включення її у безпосередню щоденну діяльність колективу дітей і дорослих. Ці процеси супроводжуються зміною

пріоритетів у сфері фізичного виховання дітей та здоров'язбереження дітей дошкільного віку.

По-перше, в основі розроблення здоров'язбережувального спрямування фізичного виховання дітей дошкільного віку лежить природний розвиток фізичних здібностей дитини та її особистісний розвиток у процесі фізичного виховання; формування способів здорової поведінки у процесі життєдіяльності дитини на основі формування її ціннісного ставлення до себе та природного оточення, способів власної життєдіяльності, відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших людей.

По-друге, це перехід закладів дошкільної освіти від діяльності за базовою програмою до поліпрограмового простору, самостійний вибір педагогічним колективом власного напряму здоров'язбережувальної діяльності. Важливим стає альтернативний виклад програмового змісту згідно з науковими позиціями авторів щодо побудови освітнього процесу з урахуванням педагогічних, психофізіологічних, лікувально-оздоровчих наукових рекомендацій та узагальненого досвіду передової педагогічної практики.

По-третє, ціннісне і відповідальне ставлення вихователів до проблеми формування здоров'я дітей дошкільного віку. Знання закономірностей фізичного розвитку дітей, турбота про здоров'я вихованців, об'єктивне оцінювання оптимальних умов для здійснення фізичного виховання та оздоровлення, бездоганне володіння методикою фізичного виховання дітей дошкільного віку лежить в основі професійної компетентності педагогів.

По-четверте, необхідність активізації системної щоденної фізкультурно-оздоровчої роботи, включення рухового компонента в усі види дитячої діяльності, в тому числі розумової. Основною ознакою є забезпечення раціонального співвідношення організаційних фізкультурних заходів і самостійної рухової діяльності дітей упродовж дня. Результати досліджень у галузі фізіології свідчать, що мінімум чотири години активної рухової діяльності в тиждень мають тренувальний ефект на організм дитини. Заняття фізичними вправами нижче цього порогу не мають ніякого ефективного впливу (О. Богініч, О. Дубогай, В. Неділько, Т. Камінська та ін.) [1; 4].

По-п'яте, пріоритетом у фізичному вихованні дітей дошкільного віку стає активність та самостійність дитини у здобутті рухового досвіду [1; 3]. Це передбачає необхідність організації самостійної рухової діяльності дітей. Під час самостійної рухової діяльності дитина зосереджує увагу на діях, спрямованих на досягнення результату. Добиваючись результату, дитина змінює способи дій, співставляє їх та вибирає найбільш доцільні. Тобто, самостійна рухова діяльність активізує думку, забезпечує виявлення дітьми наполегливості, цілеспрямованості, самостійності та активності. Цей процес будується на основі набутого рухового досвіду, коли вивчені основні рухи чи знайомі рухливі ігри, а з іншого боку, засвоєння та удосконалення рухових умінь може бути самостійним.

По-шосте, актуалізація знань, умінь і навичок дітей, особистісних досягнень у сфері рухового досвіду [1]. Під час проведення рухливих ігор та ігор спортивного характеру, різноманітних фізичних вправ залучати дітей до

обговорення та планування дій, розподілу ролей, придумування нових варіантів гри, домовлятися між собою тощо.

По-сьоме, пріоритетом стає необхідність здійснення моніторингу стану здоров'я та рівня рухової підготовленості дітей дошкільного віку через різні процеси організації життєдіяльності дітей в умовах закладу дошкільної освіти. Якісні і кількісні показники засвоєння дітьми рухових дій важливі для визначення рівня фізичної підготовленості та виявлення потенційних можливостей у руховій діяльності.

По-восьме, забезпечення умов для особистісно значимих видів діяльності дитини, в яких реалізуються її фізичний, психологічний та соціальний потенціал.

Отже, визначені нами пріоритети у сфері фізичного виховання та здоров'язбереження дітей дошкільного віку в контексті осмислення сучасних трансформацій світового освітянського простору засвідчили, що вони набувають значимості основних базових засад організації здоров'язбережевальної діяльності. У закладах дошкільної освіти зміст виховної роботи з дітьми має бути спрямованим на оздоровлення та фізичний розвиток дитини, а сама сутність освітнього процесу має бути здоров'язбережувальною.

Література

1. Богініч О. Пріоритети у сфері фізичного розвитку дитини дошкільного віку / // Оптимізація фізичного розвитку дитини у вітчизняній системі освіти : монографія / Е. Вільчковський [та ін.]. Запоріжжя : ЗОІППО, 2010. С. 124−148.
2. Вільчковський Е. С., Денисенко Н. Ф. . Організація рухового режиму дітей у дошкільних навчальних закладах : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2008. 128 с.
3. Гаращенко Л. В. Розвиток ідеї здоров'язбереження у фізичному вихованні дітей в дошкільних закладах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Гаращенко Лариса Василівна ; Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2014. 253 с.
4. Дубогай О.Д. Фізкультура як складова здоров'я та успішного навчання дитини. Київ : Шкіл. світ, 2006. 128 с.
5. Петько Л. В. Виклики ХХІ століття для освітнього простору України. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Серія : Педагогіка* : наук. журн. Миколаїв : Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2017. Т. 303. Вип. 291. С. 10−14.
6. Петько Л. В. Гурток «Мандрівники» та формування соціальної активності молодших школярів. *Педагогічний альманах* : зб. наук. праць. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2018. Вип. 37. С. 34−39.

COMPUTER GAMES IN SELF-LEARNING ENGLISH

Гладишева Ольга Вікторівна
Вчитель англійської мови загальний заклад середньої освіти №12 м. Краматорськ Донецька область, Україна

English, recognized by many as the international language, is taught all over the world in English as a Foreign Language. Students setting lack opportunities for extensive exposure to English, which is necessary for language acquisition. No matter the teaching methodologies that they employ, educators around the globe have been exploiting realia media, enhancing their instruction and giving students exposure to abundant sources of input that are beneficial for improving listening skills. Throughout the years, language educators have continuously urged students to seek alternatives to static textbook pages and vocabulary lists.

Every English learner wants the learning process to be easy and fun, like a favorite game. Authentic material refers to those media that native speakers are exposed to in English speaking countries. Many educators and researchers advocate the usage of authentic materials as a means of helping students reach native-like fluency in a language. Authentic materials in the classroom can have a positive effect on learning. Authentic language learning materials can increase learner on-task behavior; additionally, overall class motivation to learn class content may increase when using authentic materials. This may be one of the reasons that foreign language movies and culture classes that use authentic media are fast becoming a standard in foreign language departments world-wide.

You've heard all the arguments against computer games before: Aren't you a bit old to be playing games? Don't you think you're wasting your time? Can't you do something useful instead?

Perhaps you've even asked these questions yourself. What's important to remember, though, is that not all games are created equal. Yes, there are games that are only for entertainment - playing Candy Crush is not going to teach you much English except for 'Loading', 'Sweet!' and 'Level 534'. But these are not the games we'll be discussing. There are hundreds of excellent story-based games out there that include a lot of useful language. It is possible to use video games to learn English and we don't just mean educational games that have been specially designed for this. Sure, taking an English course is a great way to improve your English skills, but what you probably didn't realize is that playing video games can also help improve your skill level. In the same way you can learn English with movies, playing the right video games can help you build vocabulary and confidence whilst having a great time. We'll tell you reasons why video games are a useful tool for learning English. Whether you're already a gamer or you've never touched a controller in your life, we hope this article will persuade you that video games can really benefit language learners.

Computer games provide an opportunity to practice your reading skills. It's no wonder reading quickly and accurately in another language is challenging - around 10% of people struggle to learn reading skills in their first language. A team of researchers from the University of Padua were inspired by this fact to see whether video games could help children who have difficulty reading [1]. The findings were fascinating: nine sessions of playing video games for 80 minutes a day improved the children's reading ability more than a year of traditional learning methods. Of course, video games have to contain enough text to make them worth playing. But if you choose the right kind of game, imagine how quickly your reading skills could improve.

By the way, computer games improve your listening skills. The days of text-based video games are behind us. Games nowadays are often voiced by talented actors with a variety of accents, so playing games exposes you to a lot of natural English. The best way to practice listening is to listen to something you find interesting, so find a game that you like and your listening skills will improve at a remarkable rate.

Improve one skill and you improve them all. You never develop one language skill in isolation. Becoming a better reader makes you a better writer because you develop an instinct for what looks right; becoming a better listener makes you a better speaker because you hear natural pronunciation. Both reading and listening to English can expand your vocabulary and grammar. If you need to turn on the subtitles, don't feel embarrassed – many native speakers do the same so they don't miss any essential information, and reading while listening will help you absorb more language.

Communication involves multi-tasking: you're listening to the other person and thinking about how to express what you want to say. People do this naturally in their first language. Understandably, it's more difficult in a second language because you need to work harder to think of the words you need. A research team at California State University studied whether action video games can improve multi-tasking [2]. They found that 5 hours of gaming a week for 10 weeks increased people's ability to concentrate on more things at the same time. This comes as no surprise, because video games involve a lot of concentration – that's why you can play them for hours and feel like you've been playing for 20 minutes. So, play video games and you'll get better at concentrating on more than one thing. This means you'll get better at communicating spontaneously.

Most people associate language learning with endless lists of vocabulary, sitting at a desk for hours, and tests that make your blood pressure go through the roof. But learning doesn't need to be done that way. You'll want to learn more often and for longer if learning is enjoyable. You'll never put off playing a video game because it's fun, but you'll hear and read so much useful vocabulary in context. Spend an hour a day gaming and you'll start to notice your English improving, all because of something you did in your free time!

Build basic and useful vocabulary with The Sims. All of the Sims games are digital dollhouses and center on building a little virtual family life. As a result, you will very quickly learn useful day-to-day vocabulary. This includes household items and furniture, family relationships, activities and job types. The only downside to this one however is that you will not get used to hearing spoken English, as the Sims themselves speak their own language to each other!

Any MMO (Massively Multiplayer Online) game will encourage interaction between different players. Even if you are not up to the task of directly communicating with your fellow players, you can still observe how other people are talking to each other.

There are a lot of online games out there now that you can play for free. If you're into your sci-fi, maybe you want to try the Star Wars-based Old Republic or Star Trek Online. If you're a comics fan and want to go and chat to Batman, DC Universe Online could be for you. If you fancy a more classical fantasy setting, there is always Guild Wars 2, the Dungeons & Dragons based Neverwinter or Lord of the Rings Online.

There are many online platforms for learning English. One of these platforms is British Council [3]. On this platform, you can play games that help you learn English, improve your vocabulary, improve your grammar. For example: a game on this platform Story Maker 2. If you love writing stories, you can create your own story in English in this game. At the end of the game you get your story. The site of the famous British Council will also delight lovers of learning with entertainment. You can try to play on it from the Elementary level, but some games will be interesting both on Intermediate and on Upper-Intermediate. Here you will find games to expand your vocabulary, test your spelling skills, as well as all sorts of puzzles with words. Simple entertainment will help you improve your English skills.

Games for learning English from the Cambridge English organization, according to their developers, are aimed at children, but we recommend that you improve your knowledge here if you are starting to learn English and are tired of the exercises from the textbook. It is advisable to study here at the Beginner-Elementary level [4].

If you really want to test your English, just about anything by Telltale Games is an excellent choice [5]. Telltale Games produce very story-focused games with a lot of dialogue and decision making. They are often tense, highly engaging, and the time pressure you are put under to make decisions will force you to see what happens when you make choices. This will help you quickly learn the meaning of things you might be uncertain about. If you are a TV fan, you might enjoy Telltale's games based on The Walking Dead or Game of Thrones. Graphic novel fans might enjoy The Wolf Among Us and more experienced gamers may enjoy Tales from Borderlands. You should probably play these in your own language first if that's an option because they are generally interesting games and you would not want to spoil them for yourself!

Games are good for language learning because they allow you to keep your attention on one task for a long time. Basically, it makes no difference whether you read the text or subtitles of the dialogue in the game, whether you are talking with a tutor or with another player who is a native speaker. Two types of games are suitable for practice: Online games that require communication with other players. Playing with native speakers, jointly solving game situations, you learn a foreign language in a relaxed way. Games provide additional topics for communication and create incentives to quickly convey the right information. Single games that are not fun to play without knowing the language and that encourage you to work with text most of your playing time.

References:

1. URL: https://www.unipd.it/en/elearning (Дата звернення: 24.02.2021).
2. URL: https://www.londonschool.com/blog/how-playing-video-games-can-help-you-learn-english/(Дата звернення: 24.02.2021).
3. URL: https://learnenglishkids.britishcouncil.org/games/story-maker-2 (Дата звернення: 24.02.2021).
4. URL: https://www.cambridgeenglish.org/learning-english/parents-and-children/activities-for-children/(Дата звернення: 24.02.2021).
5. URL: https://telltale.com/(Дата звернення: 24.02.2021).

ПОЗАУРОЧНА ТА ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З КУРСІВ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ», «ПРИРОДОЗНАВСТВО» ТА «Я У СВІТІ» В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Коштовна Ганна Олексіївна,
Кушнір Ніна Вадимівна
Студентки
Державний педагогічний університет
м. Бердянськ, Україна

Науковий керівник:
Крамаренко Алла Миколаївна,
завідувачка катедри початкової освіти,
докторка педагогічних наук, професорка

Актуальність. Окреслити взаємозв’язок закладів позашкільної та загальної середньої освіти у формуванні ключових і предметних компетентностей, обгрунтувати шляхи організації позаурочної та позакласної роботи.

Мета дослідження. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови фахової підготовки майбутніх учителів до позакласної роботи з учнями початкової школи.

Сутність дослідження. Позаурочна робота – форма організації учнів для виконання після уроків обов'язкових, пов'язаних з вивченням курсів "Я досліджую світ", "Природознавство" та "Я у світі", практичних робіт за індивідуальними і груповими завданнями вчителя. Вона спрямована на розв'язання завдань, передбачених програмою.

Під час вивчення теми «Бур'яни поля. Тварини поля» учні знайомляться з тваринами, що завдають шкоди сільськогосподарським культурам. Зокрема, вони знайомляться із розмноженням і розвитком метеликів на прикладі білана капустяного.

З метою вивчення теми "Природні угруповання рідного краю (ліс)" у 4-му класі проводиться урок екскурсія. На цьому уроці потрібно сформувати у дітей поняття про ліс, хвойні та листяні дерева, уявлення про ярусність лісу (розміщення рослин залежно від освітлення), а також формувати вміння розпізнавати рослин лісу, встановлювати взаємозв'язки.

Виконання домашнього завдання з курсів "Я досліджую світ. "Природознавство" є важливою формою позаурочної роботи. Залежно від загальних дидактичних цілей уроку. теми, розділу програми домашні завдання можуть бути направлені на закріплення знань (повтори ознаки осені в неживій природі, назви ознаки степу).

Велике значення при виконанні домашніх завдань мають зошити з курсу "Природознавство", які дозволяють організувати систематичну самостійну роботу учнів щодо спостережень за природою і трудовою діяльністю людей а також записи і зарисовки учнів у зошитах, які виконуються як у класі, так і під час виконання домашніх завдань. Щоб виконати малюнок або зробити потрібний запис у вигляді відповідей на запитання, учень спершу повинен добре засвоїти матеріал. Включення в домашні завдання малюнків і записів сприяє міцному запам'ятовуванню матеріалу.

Позакласна робота – це форма різноманітної організації добровільної роботи учнів поза уроками під керівництвом учителя з метою збудження їх пізнавальних інтересів і творчої самодіяльності. Зміст її виходить за межі шкільної програми.

Виділяють такі види позакласної роботи:

-Індивідуальні (є читання вдома книг про природу, які розкриватимуть перед учнями захоплюючий світ живої природи)

-Групові (зацікавити учнів предметом, поглибити і розширити їхні знання, виробити в них навички спостережень, проведення експерименту, матеріалістичне розуміння природи).

Наведемо опис досліду, який можна провести в куточку живої природи або вдома.

Чи багато води вбирає насіння?

У мірний циліндр (250 мл) налийте 200 мл води. Потім покладіть у марлевий мішечок 20 г гороху, зав'яжіть ниткою так, щоб залишився кінець завдовжки 15-20 см, й опустіть його у циліндр із водою. Щоб запобігти випаровуванню води із циліндра, зав'яжіть його зверху промасляним папером і поставте на стіл. Наступного дня зніміть папір і за кінець нитки витягніть мішечок із набухлим горохом із циліндра, дайте воді з мішечка стекти у циліндр. Тепер подивіться, скільки води там залишилось.

Мал. 1. Чи багато води вбирає насіння

З метою виховання бережливого ставлення до природи можна аналізувати з учнями початкових класів гурток "Юний захисник природи.

Наведемо деякі теми занять такого гуртка:

1. "Природа нашого краю" (жовтень);
2. "Турбота про зимуючих птахів нашої місцевості" (листопад);
3. "Охорона пернатих друзів" (грудень);

4. "Рослини та тварини нашої місцевості занесені у Червону книгу" (січень-лютий);

5. "Організація фенологічних спостережень за ранньоквітучими рослинами та проблеми їх охорони" (березень);

6. "Корисні тварини нашого краю" (квітень);

7. "Лікарські рослини та правила їх заготівлі" (травень).

Висновки. Отже, позаурочна робота має велике значення в освітньому процесі з курсів "я досліджую світ", "Природознавство". Вона сприяє розширенню знань, набутих на уроках, їх конкретизації, формує вміння і навички практичного характеру, викликає інтерес до нового матеріалу, розвиває самостійне мислення молодших школярів. Позакласна робота організовується на основі самодіяльності дітей з урахуванням їхніх інтересів і запитів, що виникають під час вивчення природи. Тому така робота дає широкий простір для виявлення ініціативи дітей і виховує в них такі цінні риси, як відповідальність за доручену справу, акуратність, наполегливість.

Література

1. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах: навч. посіб. К.: Веселка, 1998. 246 с.

2. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року.URL: http://osvita.ua/legislation/Ser osv/54258/ (дата звернення: 21.04.2018).

3. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. СХВАЛЕНО розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyirozvitku gromadyanskoyi-osviti-v-ukrayini, с. 1 (дата звернення: 21.08.2019).

4. Крамаренко А.Сучасні технології навчання природничої, громадянської та історичної освітніх галузей в початковій школі: навч. посіб. для здобувачів вищої освіти другого освітнього ступеню ОПП Початкова освіта. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2021. 316 с.

5. Крамаренко А. Методика навчання природничої, громадянської та історичної освітніх галузей у початковій школі: навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закладів ОПП "Початкова освіта". Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2020. 424 с.

ІНТЕГРАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІДЕЙ ОСВІТИ Й ВИХОВАННЯ В ХАРКОВІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Роман Наталя Михайлівна
к.пед.н., доцент
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

Питаннями інтеграції національних ідей освіти й виховання, збереження української ідентичності, розвитку та популяризації нематеріальної культурної спадщини активно займалися представники української наукової і творчої інтелігенції й на початку ХХ ст. Відомо, що з 1905 р. Х. Алчевська, Д. Багалій, М. Лободовський, М. Пильчиков, М. Сумцов робили марні спроби заснувати в Харкові товариство «Просвіта». Тільки в 1912 р. видатним харківським просвітникам та громадським діячам нарешті вдалося офіційно зареєструвати «Українське імені Г. Квітки-Основ'яненка літературно-мистецько-етнографічне товариство» [1].

Згодом, 1915 р. при Харківському літературно-художньому етнографічному товаристві ім. Г. Квітки-Основ'яненка був заснований науковий відділ на чолі якого став активний прибічник і пропагандист українських національних ідей Г. Хоткевич. До діяльності наукового відділу долучилися яскраві представники української інтелігенції, педагоги та провідні науковці: Н. Баженов, П. Воронін, М. Данилевський, Я. Довбищенко, С. Дрімцов, К. Жуків, А. Коровайчук, О. Сердюк, А. Яната [2]. У фондах Харківського державного обласного архіву зберігаються протоколи відкритих засідань відділу за квітень – грудень 1915 р., які засвідчують, що вченими порушувалися й аналізувалися питання інтеграції національних ідей освіти й виховання, збереження нематеріальної культурної спадщини українського народу, розвитку етнічних особливостей народної школи, української мови, національної науки і культури в Харкові та на теренах Слобожанщини [2; 3].

Науково-дослідницька робота відділу спрямовувалася на вивчення й пропаганду досягнень українських освітян, учених у різних галузях гуманітарних знань. Для вдосконалення існуючих на той час методів навчання й виховання дітей, розширення арсеналу педагогічних засобів члени товариства намагалися відродити й розвинути традиції національного виховання та народної культури. Керівник відділу Г. Хоткевич також особисто читав публічні лекції, серед них: «Про стан народної освіти і розваги в Галичині», «Слово присвячене пам'яті Б. Грінченка» [1]. В своїх доповідях, він пропагував необхідність інтеграції національних ідей навчання й виховання, наголошував на важливості популяризації історичних та культурних здобутків українського народу через активну просвітницьку та освітню практику.

Члени наукового відділу були одностайними у своїх поглядах щодо парадигми розвитку народної освіти на Слобожанщині. Питанням навчання й виховання дітей в сільському середовищі була присвячена доповідь

Ю. Єрем'євої «Главный тормоз народному просвещению и устройству разумных развлечений в селах Украины» [1], зачитана на відкритому засіданні наукового відділу 29 жовтня 1915 р. Головною ідеєю, яку доповідачка намагалася донести до аудиторії, була організація початкової освіти на селі українською мовою. Вона доводила, що учні не розуміють змісту прочитаного в російських підручниках, а також те, що процес навчання повинен проходити «на понятном для учеников языке». Підвищенню освітнього рівня сільських дітей, на думку Ю. Єрем'євої, сприяло використання в навчальній та просвітницькій роботі підручників і художніх книжок, написаних рідною мовою, розучування й виконання з учнями українських народних пісень [1].

Член відділу А. Яната, виступаючи на з'їзді, влаштованому Харківським товариством розповсюдження грамотності серед народу з доповіддю, тези якої також збереглися серед архівних документів [2], зауважував, що існуючі на той час навчальні заклади затримували поширення освіти серед українських дітей. Він підкреслював: «Совершенно правильную характеристику значения современной школы на Украине дал лучший русский педагог Ушинский, считавший эту школу «бесполезной», ибо малоросияне скоро забывают несколько слов, выученных в школе, а вместе с тем забывают и те понятия, которые были к ним привязаны» [2, с. 91]. А. Яната підтримував необхідність інтеграції національних ідей освіти й виховання та підкреслював, що дітей слід навчати рідною мовою. Викриваючи недоцільність існуючої системи народної освіти на Слобожанщині, він зауважував, що школа сприймалася учнями, як «нечто совершенно им чуждое» [3]. Відсутність взаєморозуміння між учнями і вчителями, які розмовляли в школі російською мовою, приводила до неефективності навчального процесу, гальмувала розвиток народної освіти в цілому.

Актуальність і злободенність тем, високий науковий рівень доповідей привели до того, що популярність відкритих засідань наукового відділу українського товариства ім. Г. Квітки-Основ'яненка невпинно зростала серед харків'ян. За період із 29 квітня до 17 грудня 1915 р. було проведено 20 лекцій [2], у яких провідні українські науковці аналізували існуючий стан і шукали шляхи інтеграції національних ідей освіти й виховання як в навчально-виховний процес, так і в суспільне життя. Гостру дискусію викликала доповідь керівника відділу Г. Хоткевича, в якій він критично й безкомпромісно розкритикував українську інтелігенцію того часу, зосередивши увагу на суто негативних рисах, які гальмували процес розвитку української школи, науки і культури в цілому. Головними вадами окремих представників національної наукової та культурної еліти він визнав: сварливість, дріб'язковість, «тяготение к тепленьким местам», «ренегатство, носящее исторически затяжной характер, благогдаря которому украинская интеллигенция не имела своей широко представленной репрезентации в мире», відсутність палкої любові до свого рідного, схильність втрачати чемність і порядність при наявності влади над іншими [2, с. 5]. Недоліки національної освіти й виховання, що існували в Харкові на початку XX ст., педагог підпорядкував процесам історичного розвитку країни і, навіть,

зробив спроби простежити причини та визначити сутність таких негативних наслідків.

Із протоколів відкритих засідань науково-літературного товариства відомо, що в ході наукової дискусії науковці й слухачі підтвердили наведені аргументи та відверто засудили презирливе ставлення багатьох освічених представників української інтелігенції до питань збереження й розвитку національної культури та освіти, підкреслили своє критичне ставлення до цілеспрямованої русифікації суспільства й зневажливе ставлення до рідної мови [1]. Розгляд представлених аргументів та висновків довів, що причиною тенденцій русифікації в освіті й вихованні в Харкові була «міжкультурність», нехтування віковими традиціями української народної педагогіки, відсутність національного виховання в родині, недостатня кількість українських абеток та книжок. Тим не менш, намагаючись інтегрувати національні ідеї освіти й виховання на початку XX ст., науковці з оптимізмом дивилися в майбутнє і вірили в збереження етнокультурного феномену та національної спадкоємності українців. Сам Г. Хоткевич з цього приводу наголошував: «Растет новая украинская интеллигенция из самой народной среды, которая создаст свою культуру и все, что будет ею сделано, будет иметь индивидуальный отпечаток, а не копирование или подражание кому-либо, и в этом залог принятия ее творчества в сокровищницу общечеловеческой культуры» [2, с. 8].

Аналіз шляхів інтеграції національних ідей освіти й виховання в Харкові на початку XX ст. показав, що вони ґрунтувалися на педагогічних принципах та наукових положеннях, які зберегли свою актуальність й нині. Виховання і становлення дитини в рідному соціокультурному й мовному середовищі є важливою складовою на шляху збереження національної ідентичності та виховання успішної особистості. Враховуючи парадигми розвитку сучасної традиційної культури та національної виховання за умов глобалізації й соціальних трансформацій, впровадження таких ідей є перспективним і важливим напрямом в сучасній педагогічній науці.

Список літератури

1. Роман Н.М. Формування музичної культури молоді в творчій і педагогічній діяльності Г. Хоткевича на Слобожанщині. Дис. на зд. наук. ст. канд. пед. наук. – Харків, 2000. – 212 с.
2. Харківський державний обласний архів. Ф. 488, оп. 1, од. зб. 1. Протоколи відкритих засідань науково-літературного товариства ім. Гр. Квітки-Основ’яненка. 1915. – 50 арк.
3. Харківський державний обласний архів. Ф. 200, оп. 1, од. зб. 446. Списки тем, тези доповідей. Г. Хоткевич «Опыт разумных развлечений в Галиции и его указания для нас» 1915. – 138 л.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ КОНДИТЕРСЬКОЇ СФЕРИ

Руслана Русланівна Заяць,
викладач професійних дисциплін
ДНЗ «Одеське вище професійне училище торгівлі
та технологій харчування»

Анотація. Стаття розкриває педагогічні умови комунікативної компетентності викладачів та вплив комунікативної компетентності на професійну підготовку майбутніх фахівців кондитерської сфери. Професійна діяльність викладачів спецдисциплін у закладах професійної освіти має певні особливості та передбачає специфічні умови організації освітньої діяльності учнів для забезпечення підготовки висококваліфікованих робітників, здатних якісно виконувати свої функціональні обов’язки, успіх та ефективність яких залежить від форм, методів та засобів навчання, педагогічних умов, педагогічних технологій.

Ключові слова: освітня діяльність, викладачі спецдисципдін, професійна підготовка, педагогічні умови, заклади професійної освіти (надалі ЗПО),комунікативна компетентність

Метою статті є дослідження та обґрунтування застосування педагогічних умов комунікативної компетентності викладачів спецдисциплін та її вплив на професійну підготовку майбутніх фахівців кондитерської сфери.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день в сфері професійної освіти України відбуваються трансформаційні процеси, які вимагають сучасного підходу як організації професійної підготовки, так і до формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців кондитерської сфери. Для успішного розвитку професійної освіти викладачі повинні виконувати певні педагогічні умови для вдосконалення власної комунікативної компетентності, що в подальшому забезпечує високоякісну підготовку майбутніх фахівців кондитерської сфери, здатних відповідати сучасним вимогам ринку праці.

Головним завданням під час розробки проблем професійної освіти має стати осмислення освітньої діяльності як процесу реалізації моделі особистості викладача спецдисциплін, здатного до саморозвитку та самореалізації. Важливо усвідомити, що процес професійної підготовки має відбуватися на основі цілісного підходу, який розглядає всі дидактичні засоби як такі, що забезпечують професійне становлення викладача спецдисциплін. Питання підвищення результативності особистісно-орієнтованого навчання у ЗПО розглядається в розрізі розв'язання проблеми формування професійної компетентності, зокрема її важливої складової – комунікативної компетенції.

Обґрунтування педагогічних умов формування комунікативної компетентності викладачів спецдисциплін визначено одним з основних завдань сучасної професійної освіти. Тому доцільним є розкриття цього питання комплексно та забезпечення певних умов роботи ЗПО.

Поняття «педагогічні умови» наразі активно використовується в наукових роботах, присвячених проблемам професійної підготовки, тому методолічний аналіз цього феномену є досить актуальним в умовах сьогодення.

Проблемі формування комунікативної компетенції приділяють велику увагу у зв'язку з реалізацією мети професійної підготовки учнів, яка передбачає не тільки володіння мовою як засобом спілкування, навчання, самоосвіти, а також дозволяє їм після закінчення ЗПО здійснювати всі свої професійні функції на високому рівні, займати високі посади тощо.

Виникає необхідність розгляду комунікативної компетенції викладачів спецдисциплін як багатофункціональної системи, що формується в процесі професійної діяльності та в майбутньому дає змогу випускати висококваліфікованих та конкурентоспроможніх майбутніх фахівців кондитерської сфери.

Термін «педагогічні умови» використовують у вирішенні різноманітних педагогічних проблем і трактується як сукупність заходів, спрямованих на підвищення ефективності освітньої діяльності; обставини, що зумовлюють формування і розвиток освітніх процесів та систем; на процес досягнення мети впливає застосування елементів змісту, форм, технологій та методів освітньої діяльності, що сприяє ефективному вирішенню поставлених завдань.

У багатьох наукових працях виокремлюється необхідність урахування в з’ясуванні змісту та сутності даного феномену єдності суб’єктивного і об’єктивного та їх усвідомленість.

При вивченні досліджень українських науковців, можна визначити педагогічну умову як сукупність заходів, які реалізуються в забезпеченні успішного організаційно-педагогічного, психолого-педагогічного, дидактичного супроводу формування комунікативної компетентності.

Розвиток комунікативної компетенції викладачів спецдисциплін відбуватиметься ефективно, якщо в своїй освітній діяльності ЗПО забезпечують певні педагогічні умови:

- створення освітнього комунікативного середовища, що передбачає орієнтацію форм, методів, характеру взаємодії учасників освітнього процесу на особистість учнів під час професійної підготовки, спрямованої на розвиток умінь, знань та навичок учнів;
- реалізація міжпредметних зв'язків циклів психолого-педагогічних, фундаментальних і професійних дисциплін;
- організація педагогічної діагностики в освітньому процесі, що забезпечує взаємодію викладача та учнів і дозволяє отримувати інформацію про якість оволодіння професійними знаннями, уміннями, навичками та особистісними якостями.

У дослідженні опрацьовано такі наукові праці, які створюють умови для реалізації моделі педагогічні технології формування комунікативної

компетентності викладачів спецдисциплін для високоякісної професійної підготовки майбутніх фахівців кондитерської сфери. Визначаючи педагогічну умову, за основу взято те, що сучасні тенденції розвитку професійної освіти, потребуєють висококваліфікованих викладачів спецдисциплін, які здатні до активного саморозвитку в професійній діяльності, актуалізує необхідність організації освітнього процесу, орієнтованого на високий рівень підготовки майбутніх фахівців ЗПО. Саморозвиток професійної мовної діяльності викладачами спецдисциплін надає можливість сконцентрувати увагу на формуванні комунікативної компетентності майбутніх фахівців кондитерської сфери, що сприяє розвитку їх конкурентоспроможності та підготовки до сучасних реалій та вимог ринку праці.

З метою вдосконалення професійної діяльності викладачів спецдисципін обґрунтовано педагогічні умови розвитку їх комунікативної компетентності: створення у ЗПО мовного комунікативного середовища з використанням інноваційних освітніх технологій; використання проблемного, особистісно орієнтованого підходів в освітньому процесі; моделювання проблемних ситуацій; формування позитивної мотивації до самовдосконалення та саморозвитку.

Набуття освітніх компетенцій відбувається поступово у процесі освітньої діяльності, тому рівень компетентності особистості на різних етапах навчання буде різним. Тому логічно, що компетентність є оцінною характеристикою людини як суб'єкта професійної діяльності, її здатності виконувати свої професійні функції. Відповідно, комунікативна компетенція є загальною метою професійної підготовки майбутніх фахівців кондитерської сфери, а комунікативна компетентність - результатом освітнього процесу у ЗПО. Це також доводить, що комунікативна компетенція становить інтегруючий компонент професійної підготовки майбутніх фахівців кондитерської сфери, оскільки є мовленнєвим механізмом, який дозволяє їм виконувати всі свої професійні функції та дає змогу підвищити рівень конкурентоспроможності.

Отже, комунікативна компетентність викладачів спецдисциплін буде розвиватися за пропонованих педагогічних умов у процесі освітньої діяльності, завдяки застосуванню педагогічних технологій, та відповідно підвищувати кваліфікаційний рівень випускаємих майбутніх фахівців кондитерської сфери. Для забезпечення результативності необхідна відповідна організація освітнього процесу, створення сприятливих педагогічних умов, відбір та систематизація змісту навчального матеріалу.

Ефективність цього процесу залежатиме від конкретної реалізації таких вимог, як: узгодженість матеріалу з програмою предмету та його відповідність щопотребам сучасного ринку праці та оперування набутими знаннями, уміннями та навичками учнів; відбір професійно-орієнтованого матеріалу з урахуванням його актуальності; належна забезпеченість відібраного матеріалу навчально-методичними рекомендаціями та літературою; систематизація матеріалу та відповідна наочність.

Врахування взаємодії та взаємозалежності зазначених критеріїв дозволяють виділити три рівні сформованості комунікативної компетенції: репродуктивну,

реконструктивну, творчу, комунікативну компетентності. Репродуктивна комунікативна компетентність характеризується відсутністю інтересу до спілкування як основи майбутньої професійної діяльності, недостатнім володінням професійних знань і вмінь, низьким рівнем комунікативних умінь, частковою оцінкою власної діяльності без подальшої її корекції. Реконструктивна комунікативна компетентність визначається осмисленням учнями мотивів і цілей професійної підготовки як можливої основи майбутньої професійної діяльності, володінням знаннями та їх практичним застосуванням в проблемних ситуаціях, здатністю взаємодіяти з колегами, умінням здійснювати контроль і оцінку своєї діяльності. Творча комунікативна компетентність характеризується розумінням сутності спілкування як основи майбутньої професійної діяльності,високим рівнем умінь та навичок професійної сфери, високим рівнем комунікативних умінь, здатністю контролювати та оцінювати власну роботу з подальшою її корекцією.

Доведено, що застосування педагогічної діагностики в освітньому процесі є однією з умов формування комунікативної компетенції майбутніх фахівців кондитерської сфери ЗПО, яка забезпечує взаємодію викладача та учнів і дозволяє отримувати інформацію про хід освітнього процесу, досягнення та проблеми в оволодінні професійними знаннями, вміннями та навичками.

Важливу роль щодо забезпечення ефективного впровадження запропонованих педагогічних умов відіграють інформаційні ресурси та інформаційні технології. Для отримання необхідної інформації викладачі можуть звертатися до багатьох інформаційних засобів (Інтернет, вебінари, майстер-класи тощо). У формуванні комунікативної компетентності викладачів спецдисциплін важливе значення має використання саме інформаційного ресурсу, зокрема наукової інформації, яка містить конкретні дані, які були отримані під час науково-дослідної роботи викладачів. Що в свою чергу підвищує рівень знань викладачів, а в результаті і учнів. Вона має конкретний професійний зміст, розкриває певні закономірності, що характеризують специфіку комунікативної компетентності в професійній діяльності.

Однією з умов організації освітнього процесу для формування комунікативної компетентності пропонується застосування особистісно орієнтованого та проблемного підходів в процесі освітньої діяльності. Проблемне навчання надає позитивний вплив на засвоєння всіх компонентів змісту освіти (знання, навички та вміння). Елементи проблемного навчання мотивують учнів на самостійний пошук інформації та активізацію мислення, отже дозволяють зробити процес отримання знань особистісно орієнтованим. Це дає можливість навчити учнів самостійно бачити проблему, та знаходити шляхи їх розв’язання. Проблемне навчання орієнтоване на формування й розвиток, здатність до творчого пошуку, прогнозує всебічний розвиток учнів та являється стимулом до самоосвіти та розвиває творчу пізнавальну діяльність, сприяє правильному з’ясуванню світоглядних проблем.

Висновки. Розвиток комунікативної компетентності викладачів спецдисциплін відбувається завдяки застосуванню зазначених педагогічних умов, використанню проблемного, особистісно орієнтованого підходів в

освітньому процесі. Симулювання проблемних ситуацій, дає змогу в подальшому сформулювати мотивацію до навчання та самореалізації у майбутніх фахівців кондитерської сфери, що виводить ЗПО до випуску висококваліфікованих майбутніх фахівців, які своєю високопрофесійною діяльністю в майбутньому будуть розвивати стабільну економічну ситуацію в країні в глобальному сенсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вачевський, М. В. Маркетинг. Формування професійної компетенції / Мирон Васильович Вачевський. – К. : Професіонал, 2005. – 510 с.
2. Пономарьов, О. С. Модель професійної діяльності фахівця / О. С. Пономарьов. – НТУ, ХПІ, 2006. – 33 с.
3. Долинська, Л. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх менеджерів: [навч.-метод. посіб.] / Ліга соц. працівників м. Києва. Соц. служба для молоді м. Києва / Л. В. Долинська, В. П. Черевко. – К., 2001. – 95 с.
4. Волченко О.М. Підходи до визначення структури здібностей до оволодіння іноземною мовою // Вересень: Наук.-метод., інф. освіт, журнал. - Миколаїв, 2003. - № 2 (24). - С. 84-92.
5. Волченко О.М. Організація комунікативного середовища професійній підготовці майбутніх учителів іноземних мов І Науковий часопис Національного педагогічного університет імені М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя проблеми теорії і практики. - К.: НПУ, 2004. - Вип. 2 (12). - С. 71 75.
6. Формування комунікативної компетентності // Перчах Л. П.//2018.

ТЕХНОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

Федорова Ольга Василівна
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Для вчителя трудового навчання та технологій предметною компетентністю є технологічна компетентність.

Технологічна компетентність є важливим компонентом у професійній підготовці педагогів, що включає не тільки систему знань, умінь, норм і цінностей, а й можливість технологічних засобів для професійно-особистісного розвитку майбутніх педагогів трудового навчання та технологій.

Сутність компетентності можна розглядати як узагальнений спосіб дій, заснованих на отриманих знаннях, уміннях використання стандартів, правил виконання завдань; як здатність реалізовувати компетенції, сформовані в ході вивчення педагогічних дисциплін, що забезпечують орієнтацію і управління професійними ситуаціями.

Професійна компетентність розглядається як якість особистості, що забезпечує володіння професійною діяльністю в певній галузі на високому рівні, здатність фахівця проектувати свій подальший професійний розвиток.

Технологічна компетентність забезпечує виконання педагогічних функцій, організацію взаємодії суб'єктів освітнього процесу, управління навчальним процесом, створення професійно-творчого простору, проектування і реалізацію навчально-професійної діяльності, етапність професійно-пізнавальної діяльності, отримання гарантованого результату підготовки майбутніх педагогів професійного навчання.

Технологічна компетентність представляється як сукупність професійних і особистісних характеристик педагогів професійного навчання. Ідеї компетентнісного підходу дають можливість інтеграції якостей особистості педагога професійного навчання, які відображаються в управлінській, проектній, соціальної, педагогічної компетенції.

Педагогічна компетенція включає педагогічну свідомість, суму педагогічних знань, що дозволяють цілеспрямовано здійснювати цілепокладання, планування, виконання, контроль, аналіз, корекцію і прогнозування професійно-педагогічної діяльності.

Показниками соціальної компетенції є розвиток відносин з іншими людьми, усвідомлення себе як людини в світі, групі; готовність слідувати правилам життя; відповідальність, цілеспрямованість, впевненість в собі; готовність до діалогу, співпраці при виконанні соціальних функцій; повагу прав і обов'язків людей, вільна орієнтація в інформаційно-пізнавальному просторі.

Показниками проектної компетенції виступає активність особистості, що має потребу в проектній діяльності, що розвивається в процесі всього життєвого

шляху; створення педагогічних проектів і організація власної діяльності для розробки педагогічних об'єктів і систем; наявність здібностей до професійно-творчому розвитку.

Показниками управлінської компетенції виступають знання, вміння, норми, цінності, що дозволяють досліджувати, проектувати, здійснювати організацію, коректність, контрольованість професійно-педагогічних, соціально-економічних, організаціонноуправленческіх та інших процесів з метою створення умов для їх ефективного здійснення та забезпечення якості педагогічного процесу.

Таким чином, технологічна компетентність педагога професійного навчання розуміється як інтегративна якість їх професійної підготовки, яка структурується взаємозв'язком педагогічних, управлінських, проектних, соціальних компетенцій і є детермінантою ефективної професійно-педагогічної діяльності[1, с.75].

Функціональне уявлення технологічної компетентності педагогів професійного навчання пов'язується з видами професійно-педагогічної діяльності.

Дослідження показало, що функції технологічної компетентності проявляються у взаємодії суб'єктів професійної діяльності, в різних формах організації навчального процесу.

Технологічна компетентність безпосередньо забезпечує особистісно-професійний розвиток учнів: оволодіння управлінськими, педагогічними, проектними, соціальними знаннями, вміннями, нормами і цінностями, а також способами здійснення управлінсько-педагогічної, проектно-технологічної діяльності, формування соціальної взаємодії.

Таким чином, технологічна компетентність займає одне з найважливіших місць в контексті професійного розвитку педагога трудового навчання та технологій. Технологічна компетентність інтегрує в собі соціально-культурну, проектно-творчу, управлінсько-педагогічну, професійно-педагогічну функції.

Проектно-творча функція характеризується здатністю прогнозувати і проектувати розвиток професійно-соціальних ситуацій. Управлінсько-педагогічна функція обумовлює розвиток організаційно-управлінської культури педагога професійного навчання [2, с.53].

У дослідженні визначено роль професійно-педагогічної функції, що забезпечує підвищення ефективності професійної підготовки педагогів професійного навчання через створення різноманітних форм педагогічної взаємодії.

Соціально-культурна функція обумовлена актуалізацією культурологічних знань в змісті професійно-педагогічної підготовки.

Технологічна компетентність знаходить своє відображення і прояв через визначення етапів і алгоритмів діяльності; організацію управління педагогічним процесом; взаємодію суб'єктів освітнього процесу; прагнення слідувати закономірностям і принципам організації навчального процесу; готовність проектувати і здійснювати діагностично поставлені цілі; структурований зміст

навчання, методи та дидактичні засоби для вирішення завдань педагогічного спілкування і професійно-педагогічної діяльності [3, с.85].

Розгляд сутності технологічної компетентності педагога трудового навчання та технологій уможливлює визначити основні концептуальні положення її формування. Ними є такі ідеї: пріоритетної ролі технологічної компетентності педагога професійного навчання; інтегративної цілісності процесу формування технологічної компетентності, що забезпечує реалізацію соціокультурної, професійно-педагогічної, проектно-творчої, управлінсько-педагогічної функції; єдності і взаємозв'язку формування педагогічної, управлінської, проектної, соціальної компетенції; взаємодії педагогічного та виробничого процесів; взаємозв'язку програмно-цільового, інтегративного, проектного, особистісно-орієнтованого, культурологічного підходів в організації педагогічного процесу.

При цьому технологічна компетентність, розглядається в якості системоутворюючого фактора професійно-педагогічної діяльності, що забезпечує управління професійно-педагогічною взаємодією і підвищенням ефективності освітнього процесу.

Проблема формування технологічної компетентності буде ефективно вирішена, якщо в навчальному процесі будуть реалізовані наступні види професійно-педагогічної діяльності:

• навчально-професійна (моделювання навчально-виховної діяльності; аналіз, проектування і організація професійно-педагогічних ситуацій; діагностування і прогнозування розвитку професійно-значущих якостей особистості педагога професійного навчання);

• науково-дослідницька (організація навчально-дослідницької роботи; формування креативних здібностей; використання інновацій в професійно-педагогічної діяльності);

• освітньо-проектувальна (проектування навчально-професійних цілей і задач, змісту навчального матеріалу, методики професійного навчання і дидактичних засобів, проектування форм, методів і засобів контролю результатів професійно-педагогічної діяльності);

• організаційно-технологічна (організація навчально-виробничого процесу, організація навчально-технологічного середовища в професійному освітньому процесі).

Також, формування технологічної компетентності буде більш ефективним, якщо підготовка майбутніх педагогів професійного навчання буде здійснюватися на основі взаємозв'язку навчального та науково-дослідного процесів. В даному контексті науково-дослідницька діяльність актуалізує мотиваційно-цільову спрямованість студентів, розширює зміст навчального матеріалу, відкриває наукові знання і обґрунтовує можливість їх застосування [4, с.90].

Удосконалення технологічної підготовки, що базується на поглибленому вивченні теоретико-методологічних основ духовно-морального та трудового виховання, стає об'єктивною необхідністю в умовах модернізації вищої педагогічної освіти. Розвиток виробничих технологій завжди мав вплив на стан суспільства і стосунків між людьми, і в кінцевому підсумку на статус держави.

Однак технологічний фактор набуває основного значення: виключно високий рівень розвитку технологій буде сприяти просуванню до тих цілей, які прийняті суспільством і проголошені в Конституції України [1, с.55].

Таким чином, аналіз наукової літератури, досвіду роботи вищих навчальних закладів України та власне дослідження показали, що ефективному формуванню технологічної компетентності, як складової предметної компетентності майбутніх вчителів трудового навчання і технологій в процесі їх професійної підготовки у вищому навчальному закладі сприятиме створення та виконання певних педагогічних умов, а саме:

- посилення політехнічної спрямованості процесу професійної підготовки майбутніх вчителів трудового навчання та технологій;
- широке використання навчальної (технологічної) практики студентів факультету технології та професійної освіти як важливого засобу формування предметної компетентності майбутніх фахівців;
- здійснення взаємозв'язку всіх трьох напрямків навчальної діяльності (теоретичного, діяльнісного й особистісного) при формуванні технологічної компетентності, як складової предметної компетентності майбутніх вчителів трудового навчання і технологій
- проведення систематичної діагностики рівня сформованості технологічної компетентності, як складової предметної компетентності студентів і здійснення, у міру необхідності, роботи по її коректуванню.

Список літератури

1. Адольф В.А. Профессиональная компетентность современного учителя / В.А. Адольф // [монографія] / Краснояр. гос. ун-т. Красноярск, 1998. – 220 с.

2. Гуменюк Т. Б., Корець М.С. Науково-методичні засади забезпечення системи професійної підготовки бакалаврів – вчителів технологій і креслення / Т. Б. Гуменюк, М. С. Корець, // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Гол. ред. М. Т. Мартинюк – Умань: ПП Жовтий О.О., 2010. – Ч. 2. – 396 с.

3. Коберник О. М. Теоретико-методичні засади компетентнісного підходу в технологічній освіті / О. М. Коберник //Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. - 2014. - Вип. 37. - С. 85-91.

4. Зимняя И. А. Ключевые компетенции как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И. А. Зимняя. – М., 2004. – 180 с.

ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У 1990-Х РОКАХ

Яссін Мохамед Алі Абде
Старший викладач кафедри
східної філології, інституту
філології і журналістики,
Таврійського національного
університету імені
В. І. Вернадського

У тезах здійснено аналіз сукупності складників здоров’я, що впливають на формування здорового способу життя школярів у 90-х роках. Відзначена роль здоров’язберігаючого середовища. Проаналізовано нормативні міжнародні нормативні документи та дослідження про культуру здоров’я. Сучасна наука доводить, що здоров’я людини є феноменом глобального значення, яке розглядається як філософська, соціальна, економічна, біологічна категорії, як індивідуальна та суспільна цінність. Доведено, що здоров’я є складником індивідуальної культури учнів.

Ключові слова: здоров’я, здоровий спосіб життя, середовище, учні.

Кінець XX століття охарактеризувався значним поглибленням знань і кардинальними змінами поглядів на значення освіти у формуванні та збереженні здоров’я. З 1977 р. Всесвітня організація охорони здоров’я (ВООЗ) ініціювала міжнародну кампанію під назвою «Здоров’я для всіх». У межах її діяльності було започатковано збір і систематизацію інформації про існуючі загрози здоров’ю.

У 1977 році Всесвітня асамблея охорони здоров’я, що є найвищим керівним органом ВООЗ, сформулювала, що головною соціальною метою урядів і ВООЗ має стати досягнення всіма народами світу до 2000 року такого рівня здоров’я, який дозволить їм вести продуктивний у соціальному й економічному плані спосіб життя. На Міжнародній конференції з першочергових заходів щодо охорони здоров’я (Алма-Ата, 1978) проголошено відповідну Декларацію. З цього приводу Л. Жаліло відзначає, що «…з певних причин головні принципи Алма-атинської Декларації (справедливість, рівність, поінформованість, подолання національних кордонів) не набули широкого поширення в радянській системі охорони здоров’я» [1]. Проте дослідження тривали, і в 1980 році ВООЗ сповістила про глобальну стратегію «Здоров’я для всіх до 2000 року», яка визначала ідеологічні напрями, за якими мала будуватися діяльність ВООЗ у наступні роки. Європейське регіональне бюро ВООЗ у 1985 році опублікувало матеріали «Завдання по досягненню здоров’я для всіх», а в 1991 році – короткі переглянуті «завдання» з цієї проблеми.

Дослідження історії становлення та розвитку культури образу життя 70-80 років XX ст. – початку XXI ст. було здійснено в трьох напрямах: 1) предметно-змістовому, 2) функціональному і 3) соціокультурному та інформаційно-комунікаційному.

1. Аналіз наукових праць дозволив виявити класифікацію основних підходів до здійснення програм сприяння здоров'ю: навчальний (забезпечує знаннями й інформацією, розвиває навички, необхідні для усвідомленого вибору пов'язаної із здоров'ям поведінки); поведінковий (формує сприятливі для здоров'я форми поведінки); соціальна зміна (реалізується під гаслом «Зробити здоровий вибір найлегшим вибором»); повноважний (допомагає людям визначити свою власну позицію щодо здоров'я і діяти відповідно до неї); медичний, або превентивний (спрямований на скорочення захворюваності та смертності).

Становлення теоретичних концепцій здоров'язбереження у вітчизняній педагогічній науці носив тривалий характер і на кінець XX століття були окреслені основні підходи до реалізації здоров'язбережувальних технологій в освіті: антропологічний, гігієнічний, гуманістичний і фізкультурний.

Генезис вказаних підходів знайшов своє відображення у працях багатьох вітчизняних учених. Антропологічний підхід бере свій початок у 60–70-і роки XIX століття у працях К. Ушинського, у XX столітті його продовжили педологічні дослідження М. Басова, Л. Виготського, О. Нечаєва, С. Шацького. Концептуальні основи гігієнічного підходу знайшли своє відображення; у наукових дослідженнях М. Йорданського, Г. Маркова, С. Совєтова, М. Антропової, Г. Сердюковської. Гуманістичний підхід, як ідея всебічного і гармонійного розвитку особистості учня, на початку XX століття став домінуючим у роботах В. Вахтерова, П. Каптерева; у 60–80-і роки XX століття – Ш. Амонашвілі, Є. Ільїна, В. Сухомлинського, В. Шаталова. Фізкультурний підхід на межі XIX–XX століть розвивали вчені В. Ігнатьєв, П. Лесгафт, Є. Покровський; у XX столітті його продовжили В. Горіневський, З. Кузнецова, Г. Мейксон, В. Лях. Вказані підходи відповідали запитам індустріального суспільства кінця XX століття, але, з одного боку реалізовувались у межах галузевого підходу (медицина, фізкультура, освіта), а з іншого – не носили цілісного характеру. Організація здоров'язбережувальної діяльності у закладах освіти не враховувала індивідуальні особливості кожної дитини, була стандартизована і несистемна.

Друга половина XX століття, яка характеризувалася переходом від індустріальної цивілізації до постіндустріальної, була зумовлена бурхливим розвитком науково-технічної революції. Ці процеси поставили перед суспільством нові якісні вимоги до рівня інтелектуального розвитку і стану здоров'я кожної людини, що, в першу чергу, відобразилося у запитах до системи освіти у питаннях організації здоров'язбережувальної роботи. Нові підходи до формування, збереження і зміцнення здоров'я учнів у закладах освіти базувалися на принципах гармонійного поєднання фізичного, інтелектуального, психічного, соціального та духовного розвитку дитини.

Шкільна освіта характеризується значною інтенсифікацією навчального процесу, зростанням кількості внутрішніх шкільних чинників, що впливають на

здоров’я учнів. За час навчання у школі суттєво зменшується число здорових дітей при одночасному збільшенні кількості осіб, які мають функціональні розлади чи страждають на хронічні захворювання. Проте саме навчальні заклади здатні суттєво впливати на збереження та зміцнення здоров’я школярів, що підтверджується практикою багатьох країн світу. Положення 8 Стратегії Дакарської рамкової політики закликає всі країни до створення безпечного, здорового, всеохопного середовища навчання із справедливим доступом до ресурсів.

2. Прийняття важливих законодавчих документів у перші роки проголошення Україною незалежності спонукало науковців та практиків до розробки нових програмних документів у всіх освітніх сферах. Трансформації, які мали місце в часі становлення незалежної Української держави, вимагали докорінного перегляду всіх освітньо-виховних програм та концепцій, які б узгоджувалися з новими завданнями, можливостями та перспективами нової демократичної держави.

На початку 90-х років в період становлення незалежної України перед науковцями, освітянами постало складне завдання – визначити нові функції здоров'я в сучасному світі, розібратися в сутності феномену здоров'я, визначити систему взаємодії культури здоров'я з іншими видами загальної культури людини, усвідомити реальні механізми динаміки змін у культурі здоров'я школяра, запропонувати педагогічну систему формування культури здоров'я учнівської молоді.

Науковці визначають на важливості формування, збереження і зміцнення здоров’я підростаючого покоління як обов’язкового компоненту системи національної освіти, наголошуючи, про особливості характеру розвитку західної цивілізації, який вів людину все далі й далі від самої себе, усе більш відривав її від природи й усе більш повертав на згубний шлях беззастережного підкорення природи, що набуло катастрофічних масштабів у період так званої науково-технічної революції. Важливість та актуальність поставленої проблеми підтверджувалась результатами щорічних звітів з дослідження розвитку людини в Україні за Програмою ООН, які свідчили про зниження рівня здоров'я населення країни, зокрема, було зафіксовано високу смертність серед усіх груп населення, у тому числі й дитячу, підвищувалась захворюваність соціально небезпечними інфекційними захворюваннями та ін. Прослідковувалась кореляція між зниженням якості життя й станом здоров'я населення країни. Відповідно до даних звітів фіксувалась залежність низького рівня здоров'я населення від змін, що відбуваються у всій системі соціально-економічної життєдіяльності.

Досвід шкіл сприяння здоров’ю засвідчує той факт, що кожного року в навчальних закладах реалізується комплекс заходів медико-соціально-психологічного захисту: проводиться комплексна оцінка стану здоров’я учнів і співробітників школи на базі диспансерного обстеження; здійснюється подальший аналіз змін у стані здоров’я із врахуванням вікових і статевих особливостей учнів, проводиться порівняльна оцінка інтегрованих показників здоров’я учнів; визначаються групи здоров’я; складаються паспорти здоров’я;

впроваджуються нетрадиційні форми уроків, корекційна робота на заняттях, валеокорекція, елементи етики, валеології, екології, естетики, а також індивідуальні форми роботи (бесіди, спілкування тощо). Створюється широка мережа гуртків, клубів та секцій за уподобаннями учнів, спрямована на формування та зміцнення фізичного та психічного здоров’я учнів.

Вирішення питання формування культури здоров'я школяра ґрунтується на синтезі двох головних аспектів розвитку особистості – освіти й виховання. Взаємозв'язок їх особливо глибоко виявляється в процесі викладання предметів освітньої галузі здоров'я і фізична культура, що істотно відрізняються за змістом від інших шкільних предметів. На відміну від гуманітарних предметів навчального плану школи, де більше уваги приділяється роботі теоретичного характеру, навчальний процес з вищевказаних предметів побудований так, що більше 50% часу витрачається на діяльність практичного характеру – засвоєння вмінь і навичок володіння оздоровчими технологіями.

Культура здоров'я функціонує як складна динамічна система й покликана впливати на формування всіх сторін особистості, її поведінки в суспільстві. Ведення здорового способу життя – це показник ступеня володіння культурою здоров'я людиною. Суспільство й держава зацікавлені в тому, щоб процес оволодіння культурою здоров'я громадянами був цілеспрямованим і ефективним. Звідси гостро випливає завдання формування культури здоров'я особистості, а особливо дітей і молоді, від вирішення якого значною мірою залежить сьогодення й майбутнє України.

3. Сьогодні в країні формується активний інтерес до культури здоров'я, здорового способу життя. По суті справи можна свідчити про те, що в Україні виникає новий соціальний феномен, що виражається в гострій економічній зацікавленості дітей, учнівської молоді, громадян у збереженні здоров'я як основи матеріального й духовного благополуччя. Проте така зацікавленість ще не набула рис тривалої цілісної системи поведінки громадян України.

Фундаментальними, стратегічними об'єктами перетворення соціокультурної характеристики суспільства є провідні цінності, потреби, цільові орієнтації, мотивації, норми і способи повсякденної діяльності. Більш ґрунтовно судити про те, рухається суспільство прогресивно або деградує, можна й по зміні його культурних характеристик.

Соціальна політика суспільства покликана стимулювати розвиток ефективних способів і зразків економічної поведінки, розвиток соціальних галузей, поліпшення якості життя населення й турботи про індивідуальне й громадське здоров'я.

Кожна людина несе визначену особисту відповідальність за здоров'я всього людства, а людство, значною мірою, відповідає за здоров'я кожної людини. Новизна такого підходу для нашого суспільства полягає в незвичності тези особистої відповідальності громадянина за своє і тим більше за громадське здоров'я. Ця теза нетрадиційна для українського менталітету, з його минулою звичкою спиратися на державу у всіх кардинальних проблемах устрою життя. Тому формування свідомого ставлення громадянина до свого здоров'я й здоров'я

суспільства є одним з важливих завдань формування культури здоров'я школярів та формування здоровязбережувального освітнього середовища.

Якщо раніше сутність здоров'я людини розглядалася тільки з позиції природних наукових знань, то сучасний рівень розвитку науки, культури, соціуму припускає розгляд сутності здоров'я людини з гуманітарної позиції в єдності з природничо-науковою, культурологічною й аксіологічною, що можна говорити про системність, цілісність вивчення феномена здоров'я.

Системне розуміння сутності й загальної структури здоров'я як біосоціального феномена дозволить виробити правильні підходи до розгляду його особливостей у дітей і учнівської молоді.

Здоров’язбережувальне освітнє середовище відграє важливу роль у процесі формування гармонійної особистості. За умови створення такого середовища стануть можливими вирішення таких актуальних завдання як повноцінне збереження та зміцнення здоров’я, формування здоров’язберігаючої поведінки та культури здоров’я, засвоєння її морально-етичних, духовних, естетичних та фізичних компонентів.

Результати дослідження дозволили визначити стійку тенденцію підвищення соціальної ролі культури здоров'я та процесів здоров’язбереження, в даний час вона виявляється в:

- увазі держави до процесів формування здорової людини й суспільства;
- розробленні сучасної ідеології феномену здоров'я;
- використанні культури здоров'я та знань про здоров'я в профілактиці захворювань і зміцненні здоров'я населення;
- акцентах на важливості активного творчого довголіття людей;
- увазі до організації дозвілля та в профілактиці асоціальної поведінки молоді;
- використанні феномену культури здоров'я в соціальній адаптації людей з особливими потребами;
- підвищеному обсязі телепередач і відеоматеріалів з проблем формування культури здоров'я та процесів здоров’язбереження;
- розвитку різноманітних форм роботи з формування культури здоров'я з урахуванням інтересів і потреб дітей, учнівської молоді і всього населення України.

Список літератури

1) Вакуленко О., Жаліло Л., Комарова Н., Левін Р., Солоненко І., Яременко О. Теоретико-методологічні засади формування здорового способу життя.

2) О. Шиян «Державна освітня політика України з питань забезпечення здорового способу життя молоді» (2012 р.)

3) Сущенко Л.П. Здоровий спосіб життя людини як об’єкт соціального пізнання. Дис. канд. філос. наук. – Запоріжжя, 1997. – 186 с.

4) Вакуленко О.В. Здоровий спосіб життя як соціально-педагогічна умова становлення особистості у підлітковому віці: Автореф. канд. пед. наук. 13.00.05 / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. - К., 2001. - 20 с.

ОБГРУНТУВАННЯ СКЛАДУ І ТЕХНОЛОГІЇ ЕКСТЕМПОРАЛЬНОЇ МАЗІ ПРОТИЗАПАЛЬНОЇ ДІЇ

Мельник Галина Миколаївна,
к.ф.н., докторант
Національний фармацевтичний університет,

Ярних Тетяна Григорівна
д.ф.н., професор
Національний фармацевтичний університет,

Олійник Світлана Валентинівна
к.ф.н., асистент
Національний фармацевтичний університет

З прогресом цивілізації поширеність стоматологічних захворювань різко підвищилася і набула значимості як загальномедичної, так і соціальної проблеми. Сучасна номенклатура лікарських засобів, що застосовуються в стоматологічній практиці, досить різноманітна. Багатьма клініцистами відзначається доцільність розробки для стоматологічної практики лікарських форм пролонгованої дії, які забезпечують тривалий період лікувального ефекту з поступовим вивільненням лікарських речовин. До таких лікарських форм відносять м'які лікарські форми.

ЛЗ із пластично- чи пружнов’язким дисперсійним середовищем у групі представлені м’якими лікарськими формами. Їх частка серед стоматологічних ЛЗ становить 22,6 % (рис. 1). Вони мають більш тривалу дію порівняно з рідкими лікарськими формами.

Зростання рівня ерозивно-виразкових уражень СОПР пов’язано з недиференційованим підходом до вибору ЛЗ для їх лікування. При проведенні лікування стоматологічних захворювань виникає необхідність зниження патологічної мікрофлори [1-2].

Терапія запальних захворювань порожнини рота включає лікарські препарати що мають протимікробну, протизапальну, анальгезуючу дії. Тому доцільним є створення комбінованих пролонгованих стоматологічних лікарських засобів з антибактеріальним та протизапальним ефектом.

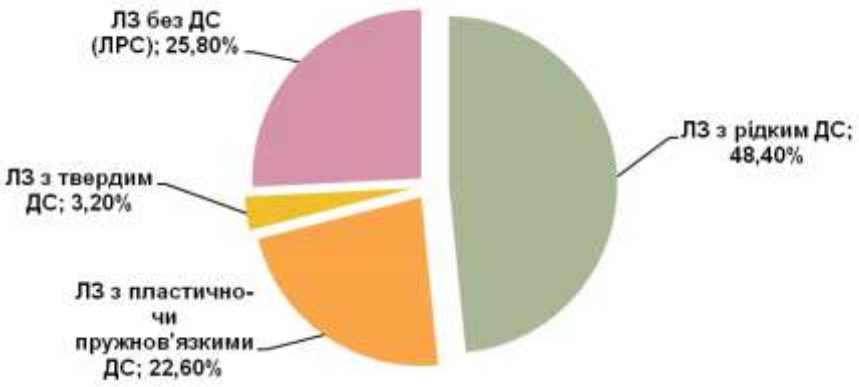

Рисунок 1. Аналіз АТС групи А01А «Засоби для застосування в стоматології» за типом дисперсійного середовища

У зв'язку з цим розробка екстемпоральних м'яких лікарських форм для застосування в стоматологічній практиці, є актуальним напрямом наукового дослідження.

При обгрунтуванні складу екстемпорального ЛЗ для місцевого лікування запальних захворювань СОПР потрібно враховувати те, що препарат повинен містити в собі композицію АФІ, один з яких має спрямовану антимікробну дію, другий - протизапальну, третій - дегідратаційну. Усі ці компоненти повинні бути сумісні між собою в одній ЛФ і не змінювати фармакологічну активність під час зберігання [1-2].

З огляду на широту бактерицидної та бактеріостатичної дії, а також незначний перелік побічних ефектів, які в клінічній картині проявляються нечасто, субстанція фуразолідон є перспективною речовиною при розробці складу стоматологічної мазі для лікування запальних захворювань СОПР.

Фуразолідон (ДФ X, С. 324; British Pharmacopoeia 2013, Volume I & II) — синтетичний протимікробний та протипротозойний препарат, який пригнічує ріст та розмноження стафілококів, стрептококів, збудників паратифу та інших мікроорганізмів. До того ж фуразолідон поряд з протимікробною дією має протинабрякові властивості [3].

Для проведення місцевого аплікаційного знеболення в стоматології використовують новокаїн, анестезин, тримекаїн, лідокаїн, піромекаїн, артикаїн. Нашу увагу привернув анестетик новокаїн, тому що він викликає швидко наступаючу, глибоку і тривалу анестезію, і що дуже важливо, викликає поверхневу анестезію.

Новокаїн (ДФУ, 2-е вид., Т. 2, С. 558) – місцевоантестезуючий засіб, який допомагає знизити больові відчуття. Новокаїнова мазь має місцеву анестезуючу дію, усуває гіпертонус судин завдяки купіруванню нервових імпульсів у волокнах. Широко використовується в стоматологічній практиці у вигляді розчинів, зрошень, аплікацій, плівок [4].

Для забезпечення комплексної дії стоматологічної мазі до її складу, крім фуразолідону, доцільно було введення додаткового АФІ рослинного походження

– соку каланхое, який має виражені протизапальні властивості, низьку токсичність, сприяє швидкому очищенню ран і виразок від некротичних тканин.

Сік каланхое використовується як індивідуальний ЛЗ, так і у складі екстемпоральних прописів при лікуванні загостреного й хронічного катарального гінгівіту, виразково-некротичних виразок, гнійних процесів. Сік каланхое стимулює епітелізацію, підвищує захисні властивості тканин, нормалізує еміграцію лейкоцитів.

Фізико-хімічні властивості активних фармацевтичних інгредієнтів мазі наведені в таблиці 1.

Основа мазі повинна бути багатофункціональною: в повній мірі вивільняти БАР, бути індиферентною по відношенню до зубної емалі і тканин пародонта, створювати пролонговану дію. Пролонговану дію мазі передбачає знаходження ЛФ в порожнині рота досить тривалий час, тому лікарські речовини не повинні вимиватися слиною, а постійне змочування має служити додатковим зволоженням для збереження консистенції мазі [5].

Беручи до уваги вищевикладене, для приготування мазі з фуразолідоном, новокаїном і соком каланхое, доцільним є використання в якості основи ланоліну безводного.

Таблиця 1.

Фізико-хімічні властивості фуразолідону та новокаїну

	Фуразолідон	***Новокаїн***
Загальні властивості		
Номер CAS	67-45-8	59-46-1
АТС-код	G01AX06	N01BA02
Латинська назва	Furasolidonum	Novocainum
Хімічна формула	$C_8H_7N_3O_5$	$C_{13}H_{20}N_2O_2$
В.р.д. внутрішньо	0,2 г	0,25 г
В.д.д. внутрішньо	0,8 г	0,75 г
Фізичні властивості		
Стан	жовтий або зеленувато-жовтий порошок	кристалічний порошок білого кольору або безбарвні кристали
Запах	без запаху	без запаху
Смак	гіркуватий на смак	на язиці викликає почуття заніміння
Молярна маса	225,16 г/моль	236,31 г/моль
Температура плавлення	252–256 °С (з розкладанням)	373,6°С
Хімічні властивості		
Розчинність у воді	практично не розчинний	дуже легко розчинний
Розчинність у ефірі		практично не розчинний
Розчинність в етанолі	дуже мало розчинний	розчинний

Склад мазі для використання в стоматології:

Rp.:	Furasolidoni	0,25
	Novocaini	0,25
	Succi Kalanchoës	40,0
	Lanolini anhydrici	60,0

Misce ut fiat unguentum.

Da. Signa. Мазь при ерозивно-виразкових ураженнях губ та слизової оболонки рота.

За даним прописом утворюється мазь комбінованого типу. По відношенню до фуразолідону – мазь суспензійного типу, до новокаїну та соку каланхое – емульсійного типу.

Обгрунтування технології мазі проводили за настановою СТ-Н МОЗУ 42-4.5:2015 «Вимоги до виготовлення нестерильних лікарських засобів в умовах аптек».

Для вибору раціональної технології потрібно розрахувати вміст сухих речовин у відсотках у загальної маси мазі. Кількість фуразолідону складає близько 0,4 %, новокаїну – близько 0,4 %.

Для більш тонкого подрібнення фуразолідону раціонально використовувати масло вазелінове у кількості 2 краплі. Для розчинення новокаїну можна використати сік каланхое [6-7].

Емульгуюча здатність ланоліну безводного до води складає 180-220 мл рідини на 100,0 г основи. У нашому пропису вміст соку каланхое складає 40,0 г, тобто не перевищує допустиму норму.

Технологія приготування: 0,25 г фуразолідону подрібнюють у ступці. Додають 2 краплі масла вазелінового і розтирають. Додають 0,5 г ланоліну безводного, змішують і суспензійну мазь відсувають на край ступки.

40,0 г соку каланхое злегка нагрівають на водяній бані у фарфоровій чашці. Потім переносять до ступки і додають 0,25 г новокаїну. Змішують до повного розчинення новокаїну (контролюють візуально повноту розчинення). Додають частину ланоліну безводного (25-30 г), емульгують, додають мазь зі стінки ступки і змішують. У ступку додають ланолін безводний, що залишився і змішують до однорідності.

Контроль якості розробленої мазі проводять за фізико-хімічними показниками згідно методик ДФУ, 2 вид. (табл. 2) [4].

Висновки

Обгрунтовано раціональний склад і технологію мазі до складу якої входять фуразолідон (0,25 г), новокаїн (0,25 г), сировина рослинного походження – сік каланхое (40,0 г), ланолін безводний (60,0 г).

Запропоновано технологію стоматологічної мазі та розроблено технологічну інструкцію на її приготування в умовах аптек.

Таблиця 2.
Контроль готової продукції

Показник	*Вимоги ДФУ*
Органолептичні властивості (колір, запах, ознаки фізичної нестабільності: агрегація часток, коагуляція, розшарування)	- за зовнішнім виглядом та за методикою, наведеною в ДФУ, стаття «М'які лікарські засоби для місцевого застосування - мазь має бути однорідною за консистенцією.
Однорідність	
pH водних розчинів мазі	потенціометричним методом (ДФУ 2.0, п. 2.2.3) за допомогою pH-метра
Маса вмісту мазі в кожному окремому контейнері або тубі	Відхилення, допустимі в загальній масі мазі ± 3 %
Ідентифікація фуразолідону	- при нагріванні водного розчину речовини з розчином натрію гідроксиду з'являється буре забарвлення; - розчин фуразолідону в диметилформі купруму, забарвлений у жовтий колір, при додаванні декількох крапель спиртового розчину калію гідроксиду забарвлюється у фіолетовий колір, на стінках пробірки – синій.
Ідентифікація новокаїну	- реакція з кислотою соляною розведеною, розчином натрію нітриту і лужного розчину бета-нафтолу – утворюється оранжево-червоне забарвлення; - реакція з розведеною кислоти сірчаної і розчином калію перманганату – фіолетове забарвлення негайно зникає.

Список літератури:

1. Антоненко М. Ю. Обґрунтування стратегії профілактики захворювань пародонта в Україні. *Східноєвроп. журн. громад. здоров'я*. 2012. № 1. С. 83–84.

2. Вирішення проблеми комплексної розробки лікувально-профілактичних засобів для застосування в дерматології / О. І. Тихонов, О. Є. Фролова, Т. Г. Ярних, О. С. Шпичак // *Управління якістю в фармації*: матеріали XII науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Харків, 18 травня 2018 р.). Харків, 2018. С. 187-188.

3. British Pharmacopoeia 2013 TSO [Електронний ресурс]. London: The Stationary Office Ltd., 2012. Version 17.0. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. Систем. вимоги: Pentium; 64 Mb RAM; Windows 98, 2000, XP, 7; Addobe Acrobat Reader.

4. Державна Фармакопея України : в 3 т. / ДП «Український науковий фармакопейний центр якості лікарських засобів». 2–е вид. Х. : Держ. п–во

«Український науковий фармакопейний центр якості лікарських засобів», 2014. Т. 2. 724 с.

5. Портянко В. С. Перспективи розробки стоматологічного гелю антимікробної дії для лікування захворювань гінгівіту. *Фармація України. Погляд у майбутнє* : матеріали VII Нац. з'їзду фармац. України (м. Харків, 15–17 вересня 2010 р.). Харків, 2010. Т. 1. С. 394.

6. Melnik G. M., Yarnykh T. G., Rukhmakova O. A. Pharmacopaine aspects of extemporaneous technology of soft medicines and suppositories. *Journal of Advanced Pharmacy Education & Research*. 2020. Vol 10, Issue 1. P. 60-65.

7. Rukhmakova O. A., Yarnykh T. G., Tykhonov O. I. The development of identification and quantitative definition methodic of active substances of the ointment “Allergolic”. *Research Journal of Pharmacy and Technology.* 2018. Vol. 11 (12). P. 5332-5336.

IMAGES OF PRE-CHRISTIAN UKRAINIAN MYTHOLOGY IN THE NOVEL “MAVKA’S DIARY” BY DARA KORNIY

Kushnirova Tetiana
Doctor of Philology, Professor
Department of Germanic Philology and Translation
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"
Poltava, Ukraine

Dmytriuk Sofiia
Student of the Faculty of Humanities
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"
Poltava, Ukraine

Tkachenko Karyna
Student of the Faculty of Humanities
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"
Poltava, Ukraine

At the present stage of cultural and historical society development there is a tendency to actualize the spiritual values embodied in traditional culture and tested over time, to implement their formative influence on the individual, self-awareness, cultural evolution in general.

Among the national spiritual values we can single out a bright and unique phenomenon – mythology – a kind of artistic and ideological system that represents the nature of the ethnos relationships with the outside world at different stages of its historical development.

The importance of knowledge of mythology for modern man lies in the core values of national culture. Since the spiritual principles of life, moral and aesthetic code, productive experience of ritual activities related to work, family life of the people were combined and embodied in artistic images, language system and the genre definition of folklore.

In the struggle against the so-called “paganism”, and later with everything Ukrainian, priceless monuments of art of the ancient pagan world were destroyed. That is why Ukrainian folk tales, parables, legends, retellings, folk customs, rituals, orders, spells, songs, games are of great interest to researchers.

However, until recently, this topic remained out of the attention of scientists. Modern analysis of “higher” mythology – the pantheon of Slavic deities – and the “lower” mythology (demonology) began only in the mid-60 of the twentieth century,

when a "mythological" concept was formed, i.e. the study of beliefs and superstitions were reduced to a single system of myth-religious ideas.

The term "mythopoetics" is quite controversial in modern literary studies due to its vague definition. O. Kobzar explains this by saying "the concept combines two different creative processes: myth-reception and myth-making. By myth-reception we mean the process of artistic reading and perception of the myth, its further rethinking and development. Myth-making is the process of producing new myths (Kobzar, 2010)".

The author whose work has become a prominent phenomenon in the modern literary process, including fantasy, is Dara Korniy. Addressing the beliefs of our pagan ancestors, Dara Korniy teaches the reader the difficult science of life in rich emotional language, filled with both high vocabulary and youth slang. Dara Korniy's novels are distinguished by a unique style in which Ukrainian mythology is harmoniously intertwined with the present reality.

The novel "Mavka's Diary" is distinctive and creative, and the themes raised by the author in the work are extremely important. The basis of the novel "Mavka's Diary" is Ukrainian mythology and folklore. The projection of a radically changed model of the relations of folklore-mythological beings on the relations of modern man and woman is the main method of mythopoetic depiction of the events, described in the book.

Dara Korniy used many creatures from Slavic pre-Christian folklore in her work "Mavka's Diary". For example, the author calls the main character of the book – Magdalena – Mavka. Despite the fact that mavkas look like girls, they have neither body nor soul, but the writer denies in Mavka's words: "People say that I have no soul. But is that true? I know how to love, but do you know how to love? To use the body does not mean to have a soul in it (Korniy, 2016)".

Mavka as an image of "lower" mythology is gradually and consistently transformed in Dara Korniy's novel into the embodiment of "higher" mythology. Thus, the figure of Magda combines the features of paganism (Mavka) and Christianity (angel) – and such a symbolic oxymoron enhances the peculiar vibration of the heroine's image in this work.

The antagonists of Mavka-Magda are the Chugaister-men. In Ukrainian mythology, Chugaister is a cheerful, upbeat, overgrown with black or white fur goblin of the woods with blue eyes. He dances, sings and hunts for mavkas. In Dara Korniy's novel, Chugaister is a man who "breaks the wings" of his wife, despises her, betrays her, in a word, makes her destitute. That's why Mavka is taking revenge on them.

According to folk beliefs, Chugaister is friendly to people, talks to them, warms himself by the fire. Having met a living soul in the forest, Chugaister does not harm them, only politely invites them to dance, playing the flute. However, the writer refutes this statement: "Now I know very well what is happening to the Mavkas, who are seduced by Chugaister. He kills her soul. And the world, pater, is abound with Chugaisters, and they destroy everyone, not only Mavkas (Korniy, 2016)".

In the first Mavka's tale we meet such mythical characters as a werewolf and two goddesses: Fate and Death.

Fate is a goddess who determines the purpose of man. At birth, she endows infants with all virtues, prophesies their future. She knows everything that had been, is being and will be with everyone. Fate determines what every human soul needs to learn when it returns to Earth once again. Dara Korniy portrays her rather just like a performer of the higher will of the great Weaver: "The destiny of each person stretches after them with an invisible thread, and it is not man who weaves that thread, and Fate does not always bring out that thread. Fate only properly serves the great Weaver... (Korniy, 2016)". So, as we can see, in the novel "Mavka's Diary" there is an even higher instance above Fate – the great Weaver, that divides one mythological image into two: Fate and Weaver.

Death in mythology – is the goddess of Nav' (underworld), dark night, nightmares, ghosts, diseases (plague). The Slavs also have other names: Marena, Morena, Morzhana. Western Slavs call her Marzhana or Martsana. This name of Mara is related to such words as: "plague", "darkness", "vision", "phantom", "cloud", and "freeze". Thus, in pre-Christian mythology, Death is unequivocally an evil figure, but in the novel it is neutral, neither evil nor good: "She was only fulfilling her purpose and, it seems, did not regret that she was left without a harvest this time (Korniy, 2016)". Thus, the image of Death used by Dara Korniy is not clearly negative, as it is depicted in Slavic pre-Christian myths that have survived to the present day. Death is not a complete interruption of life as such, it is only a transition to another life, to a new Beginning, as after the winter, which takes with it all the obsolete, a new spring always comes. This is exactly the image of Death in Dara Korniy's novel "Mavka's Diary".

As we can see, the real people in Dara Korniy's novel have both allomorphic and isomorphic features within appearance and character with mythological creatures: a mavka, a chugayster, Fate, Death. This confirms once again that Ukrainian mythology has deep roots, which do nourish and will nourish all future generations.

Dara Korniy's attempt to introduce into national literature an artistic interpretation of a new image from the corpus of Ukrainian "lower mythology" contains many original solutions designed to convey the national color and can be considered another successful step in building Ukrainian literature's own myth-making tradition of the new era.

References:

1. Киченко О. Фольклор як художня система (проблеми теорії. Дрогобич: НВЦ «Каменяр», 2002. 216 с.

2. Кобзар О. І. Міфопоетика як предмет і метод літературознавчого дослідження. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька Академія», 2010 Вип. 15. 376 с.

3. Кобзар О. І. Поняття міфопоетика: динаміка дослідження. Режим доступу: www.dspace.puet.edu.ua

4. Корній Д. Щоденник Мавки. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 304 с.

5. Лозко Г. Українське народознавство. К.: Зодіак – ЕКО, 1995. С. 191-192.

MOTIVES OF THE DEATH OF THE CHARACTERS OF THE UKRAINIAN MAGICAL FAIRY TALE

Naumovska Olesia,
Assosiated Professor
Head of the Department of Folklore Studies,
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Naumovska Nataliia,
Ph.D student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Magical tales of different peoples of the world, including Ukrainian, reflect the mythological ideas of the ethnic group that created these tales. The plots of fairy tales contain the initiation of the heroes, which is often expressed through the motives of death and resurrection of the protagonists, as well as the victory of the protagonist and the death of the antagonist. Very rarely (almost never) a fairy tale contains the motives of the death of the helper/helpers of the protagonist, so such an aspect is not analyzed in this study.

Studying the paradigm of male characters in the Ukrainian fairy tale, we identified three main types: serpent fighters, taboo violators and victim heroes. The category «the serpent fighters» includes characters from heroic fairy tales, in which the plot is based on the protagonist's conflict with the antagonist (most often the protagonist is a serpent, sometimes - other characters who have similar functions).

The category of characters «taboo violators» function in fairy tales where the plot has the following types of structures: 1) the protagonist's lady or wife has a secret and orders her husband not to violate it → the husband violates the ban → she is kidnapped by an antagonist (she falls into the afterlife) → the husband goes in search for his lady/wife to the otherworld (voluntary death) → he frees his lady/wife and returns home with her; 2) a character close to the protagonist (often the father) violates the prohibition on naming the antagonist (representative of the sacred world), which causes his latter appearance → the protagonist takes the antagonist with him to the otherworld → the protagonist is initiated into the sacred space and returns to profane → antagonist tries to return the protagonist to the otherworld , but the protagonist defeats him not in the fight, but with the help of sacred knowledge, which he received in the otherworld.

Characters of the category «victim hero» are associated with the contradiction of the older and younger brother/brothers, where the older brother/brothers have a negative connotation (selfish, envious, lazy), and the younger brother/brothers have a positive connotation (kind, sincere, hardworking). In our opinion, this category is connected with the ancient tradition of inheritance - the minorate, according to which the property was inherited by the youngest member of the family, thus contrasting the younger and older brothers.

In Ukrainian folk fairy tale prose, the characters of the categories «taboo violators» and «victim heroes» are usually not associated with the motives of the duel with the

antagonist. Accordingly, the plots of fairy tales of these types do not contain motives for the physical death of the protagonists, and their death is depicted metaphorically, implicitly - through the motives of travel to the locus of the afterlife.

For example, the protagonist- «taboo violator» in the fairy tale «About a boy who had to serve Ohvai» [1; 214] got to the otherworld when his father lay on the ground by the lake to rest and sighs with fatigue: «Oh-vai!», And from the water appeared Ohvai and took the boy with him under the water. Twice the father unsuccessfully tried to take back his son who had been turned into a dove from Ohvai, but could not recognize him, and the third time one of the pigeons lowered his wing, so the father recognized him and took him back. And already on the ground, in a profane space, the son turned into a ferret and tore Ohvai, which turned into a hen. The protagonist-victim hero in the fairy tale «Snake's ring, cat and dog» [2; 424-427] is nominated «fool», because every time his mother gives him money and asks to buy a horse or ox, he buys a cat and a dog that someone wants to kill, and then saves the snake that gives him a magic ring. With the help of a ring, the boy built a palace for himself and married the princess, but violated the prohibition of the snake and told the princess about the magic ring. The palace disappeared, so the king walled up the boy in a stone dungeon (sacred space, symbolizing his death), but the cat and the dog freed their owner and returned to the profane space.

In contrast to the characters of the categories «the taboo violators» and «the victim heroes», the death of the characters of the categories «the serpent fighters» is described explicitly in the plots.

Their death is associated with two main motives: 1) the defeat in the battle with the antagonist; 2) the betrayal of comrades or rivals. For example, in the fairy tale «Ivan-Viter» [3; 112], the antagonist, the immortal serpent Kozyolok, in a battle with the protagonist Ivan-Vitra, «threw him so that the bones flew apart» and then buried those bones under a tree. The antagonist's mother revived him with the help of magical «water of life», and he killed the serpent Kozyolok. In the fairy tale «Petro and the Hardened Sword» [3; 158-161], the king promised to marry his daughter to someone who would get and bring him a magic sword. The poor boy Petro, the prince and the count went in search for the sword. Petro had found the sword, but was tired and fell asleep, so his rival prince cut off his head, stole the sword and brought it to the king. The magical sage-helper revived Petro with the help of the «water of life», and Petro married the princess. Thus, in fairy tales of this type are common motives for the death of the characters of the protagonists and their revival with the help of a magical attribute – living water. Thus, in fairy tales of this type there are common motives for the death of the characters of the protagonists and their revival with the help of a magical attribute - the «water of life».

References:

1. Lintur P. *Tales of one village*. Uzhhorod. , 1979. 370 p.

2. Day O. *Folklore records of Marko Vovchok and Opanas Markovych*. Kyiv, 1983. 327 p.

3. Dunaievska L. *Gold book of fairy-tales: Ukrainian fairy-tales in records, retells and publishes of Ukrainian writers*. Kyiv: Radianska shkola, 1990. 431 p.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СЛОВОТВІРНА МОДЕЛЬ» В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Доценко Олена Олександрівна
аспірантка
Дніпровський національний університет імені О.Гончара

На сучасному етапі розвитку словотвірної системи англійської мови спостерігаємо виникнення різноманітних продуктивних словотвірних моделей. Загальновідомим є той факт, що метод моделювання, зокрема утворення словотвірних моделей, посідає чільне місце у дослідженні словотвору англійської мови. Наразі, у сучасній лінгвістиці наявні різні визначення поняття *словотвірна модель*. Це дещо ускладнює аналіз словотвірних моделей сучасної англійської мови. Вважаємо за доцільне, висвітлити питання теоретичного визначення поняття *словотвірна модель*.

У лінгвістичному енциклопедичному словнику надано трактування моделі (фр. *modele*, від лат. *modulus* – ‘міра’) як «штучно створена лінгвістом реальна або мисленнєва побудова, яка відтворює, імітує своїми властивостями, функціями, зазвичай спрощено, властивості й функції натурального мовного об’єкта з метою глибшого пізнання його» [5,с. 304].

Дослідник В. М. Немченко під словотвірною моделлю розуміє загальну формулу, схему побудови похідних лексичних одиниць, що визначає структуру похідних слів або слугує зразком для створення нових слів [6, с. 60].

О. А. Земська [2] розглядає словотвірну модель як певні морфологічні особливості утворення слів того чи того словотвірного типу.

Мовознавці О. А. Габінська та М. С. Малієва вважають словотвірну модель «ідеальною структурою, що є адекватним відбиттям лише частини словотвірного процесу, яка існує на базі розчленованого опису і виконує функцію зразка при формуванні лексичних одиниць лише в плані їхнього вираження»[1, с. 41].

На думку І. І. Ковалика, словотвірна модель – «це зразок, у якому виражена формула поєднання відповідного словотворчого будівельного матеріалу, тобто його твірної основи і афікса» [3, с. 11].

У нашій роботи ми обираємо за основу визначення словотвірної моделі, запропоноване М. Д. Степановою та В. Фляйшером, які розуміють словотвірну модель як «морфологічно й семантично зумовлену структурну схему, за якою можуть бути утворені серії словотвірних конструкцій з однаковою структурою» [7, с. 60].

Беручи за основу вищезазначене визначення словотвірної моделі, ми розглянемо такі моделі слів із суфіксом *-ment* в англійській мові.

Модель: Adverb + -ment
Наприклад, **apartment** *квартира, апартаменти*
(**apart** *окремо* – прийменник, **-ment** – суфікс)

Модель: Noun + -ment
Наприклад, **cystment** *утворення капсули, інкапсулювання*
(**cyst** *капсула, кіста* – іменник, **-ment** – суфікс)

Модель: N / V + -ment
Наприклад, **fakement** *обман, фальсифікація*
(**fake** *підробка, фальсифікація* – іменник, **-ment** – суфікс,
to fake *підробляти, фальсифікувати* – дієслово, **-ment** – суфікс)

Модель: Verb + -ment
Наприклад, **anointment**
(**to anoint** *помазувати* – дієслово, **-ment** – суфікс)

Модель: Adjective + -ment
Наприклад, **scarcement** *виступаючий елемент (стіни і т.д.)*
(scarce *недостатній* **–** прикметник, **-ment –** суфікс**)**

Отже, метод моделювання, а саме словотвірні моделі, сприяють дослідженню закономірностей та особливостей словотвору англійської мові. Утворені словотвірні моделі англійських слів із суфіксом *-ment* потребують визначення їхньої структури та аналізу дериваційних кроків їхнього творення з метою подальшого моделювання словникових рядів з цим суфіксом. У цьому ми вбачаємо перспективу нашого дослідження.

Список літератури

1. Габинская О. А. К проблеме словообразовательной модели / О. А. Габинская, М. С. Малиева // Уч. зап. Курского гос. педин-та. – Орёл, 1968. – Вып. 41. – С. 41–42.
2. Земская Е. А. Понятие производности, оформленности и членимости основ / Е. А. Земская // Развитие словообразования современного русского языка. М, 1966. – С. 13 – 18.
3. Ковалик И. И. Вопросы словообразования имен существительных восточнославянских языков в сравнении с другими славянскими языками: автореф. дисс. на соискание уч. степени доктора филол. наук / И. И. Ковалик. – Львов, 1961. – 38 с.
4. Развитие словообразования современного русского языка. – М., 1966. – С. 3 – 12.
5. Лингвистический энциклопедический словарь / под ред. В. Н. Ярцевой. – М.: Сов.энцикл., 1990. – 685 с.
6. Немченко В. Н. О понятии словообразовательной модели / В. Н. Немченко // Лексика. Терминология. Стили: межвуз. науч. сб. – Горький, 1973. – Вып. 1. – С. 58–67.
7. Степанова М. Д. Теоретические основы словообразования в немецком языке/ М. Д. Степанова, В. Фляйшер. – М.: Высш. шк., 1984. – 264 с.

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ «ГІДРОСФЕРА»

Запухляк Ірина Михайлівна
старший викладач кафедри теорії і практики перекладу
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Дослідження концептосфери наразі є актуальним питанням для низки наукових дисциплін, зокрема мовознавства, контрастивної лінгвістики, лінгвокультурології, лінгвокультурології, філософії та літературознавства [1, с. 314]. Вербалізацію концептів досліджували чимало лінгвістів, наприклад О. М. Василенко зосереджується на лінгвокультурних концептах «воля / свобода» [2], М. П. Кирилюк та Т. А. Палєй вивчають лексико-семантичне поле на позначення концепту Культурний код на матеріалі американського варіанту англійської мови [3], І. О. Пилипенко присвячує увагу дослідженню фразеологізмів, які актуалізують трудову діяльність людини в англійській мові [4], Л. В. Строченко досліджує номінативне поле концепту GENIUS в англійській мові [5]. Проте концепти, вербалізовані фразеологізмами з компонентом на позначення неживої природи тематичної групи (далі ТГ) «Гідросфера» ще не були об’єктом окремого дослідження.

«Гідросфера – сукупність усіх вод (океани, моря, ріки, озера, болота, льодовики, сніговий покрив, підземні води тощо)» [6]. Таким чином, до цієї ТГ увійшли фразеологізми, компонент на позначення неживої природи яких вказує на моря і океани, крижані утворення, ріки, озера й підземні води, а також їхні складові частини.

ТГ «Гідросфера» нараховує 529 ФО англійської мови (20 компонентів англійської мови) та 226 українських виразів (15 компонентів в українській мові). В межах цієї ТГ було виокремлено 29 концептів в англійській мові і 27 концептів в українській мові (19 з яких є ізоморфними для двох досліджуваних мов). Найчисленнішими з них є НЕПРАВИЛЬНА ПОВЕДІНКА, СКРУТА, УСПІШНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ЦІННІСТЬ, ПАСИВНІСТЬ, ЗЛОВМИСНИЦТВО і НЕУСПІШНА ДІЯЛЬНІСТЬ.

Найпродуктивнішою ізоморфною групою ФО з компонентом на позначення ТГ «Гідросфера» в аналізованих мовах є фразеологізми, які вербалізують концепт НЕПРАВИЛЬНА ПОВЕДІНКА (68 ФО англійської мови та 12 виразів української мови). Ілюстрацією таких виразів можуть слугувати: англ. *to believe water will flow uphill* ‘бути дуже легковірним’, *to change horses in midstream* ‘робити зміни у якійсь діяльності запізно, що тільки шкодить задуму’, *snow-bird* ‘бути наркозалежним’, *to be up the river* ‘бути ув’язненим’, укр. *лізти у воду, не знаючи броду* ‘робити щось поспіхом, необдумано’, *щуку кинути у річку* ‘замість покарання, створити для кого-, чого-небудь кращі умови, ніж були’ *лити воду* ‘говорити або писати неконкретно, вести беззмістовні розмови’. Концепт СКРУТА відображає певну небезпеку, відчай чи бідність, наприклад: англ. *in*

deep water ‘у скрутному становищі’, *between hell and high water* ‘у складному становищі’, укр. *битися як риба об лід* ‘жити в тяжких матеріальних умовах, переборюючи нестатки, злидні’, *сісти, як рак на мілині* ‘потрапити в скрутне, безвихідне або незручне становище’, *хоч з мосту та в воду* ‘безвихідь’. В англійській мові вода символізує небезпеку, недружелюбну стихію, перебування у якій несе загрозу, в українських виразах вода є місцем смерті. Лід теж сприймається дещо по-різному: в англійській мові – як джерело небезпеки, а в українській – як серйозна перепона.

Фразеологізми з компонентом на позначення ТГ «Гідросфера» також вербалізують концепт УСПІШНА ДІЯЛЬНІСТЬ, наприклад: англ. *in smooth water* ‘не мати проблем, вирішивши попередні’, *keep one’s head above water* ‘уникнути катастрофи’, *to have sea legs* ‘змогти пристосуватися до качки на морі’, укр. *набрати шоломом води* ‘здобути перемогу’, *вийти сухеньким із води* ‘1 Будучи винним, уміло уникати покарання або нарікання; залишатися непокараним або незаплямованим 2 Знаходити вихід із скрутного становища’, *проламувати кригу* ‘позбутися загрози чого-небудь’, *зрушитися з мілини* ‘вийти із скрутного становища’. У англійських фразеологізмах цієї групи здебільшого виявляється вплив мореплавства, можливість пристосуватися до життя на морі чи врятуватися у випадку корабельної аварії, в українській мові також трапляються асоціації з мореплавством, хоча у меншій мірі.

Концепт СКРУТА відображає певну небезпеку, відчай чи бідність, наприклад: англ. *in deep water* ‘у скрутному становищі’, *between hell and high water* ‘у складному становищі’, укр. *битися як риба об лід* ‘жити в тяжких матеріальних умовах, переборюючи нестатки, злидні’, *сісти, як рак на мілині* ‘потрапити в скрутне, безвихідне або незручне становище’, *хоч з мосту та в воду* ‘безвихідь’. В англійській мові вода символізує небезпеку, недружелюбну стихію, перебування у якій несе загрозу, в українських виразах вода є місцем смерті. Лід теж сприймається дещо по-різному: в англійській мові – як джерело небезпеки, а в українській – як серйозна перепона.

Концепт ПАСИВНІСТЬ вказує на те, що референт, позначений фразеологізмом, не докладає зусиль, або перестає докладати зусилля, наприклад: англ. *to float with the stream* ‘дотримуватися думки більшості’, *to drift with the tide* ‘пасивно погоджуватися з іншими’, *to water down* ‘підтримувати певне становище, не докладаючи зусиль, щоб його покращити’, укр. *ждати з моря погоди* ‘надіятися на що-небудь, чекати чогось, залишаючись пасивним’, *ні до холодної води не братися* ‘нічого не робити’, *пливти за течією* ‘пасивно підкорятися обставинам, нічого не роблячи для поліпшення свого становища’. Для обох мов характерно вербалізувати пасивність, використовуючи образ предмета, який несе вода за течією.

Концепт ЗЛОВМИСНИЦТВО більш проявляється на матеріалі української мови. До висловів, які вактуалізують умисне заподіяння шкоди, відносимо: англ. *to sell someone down the river* ‘зрадити когось’, *to pour cold water on* ‘зробити чиєсь становище неприємним’, *to make waves* ‘спричиняти труднощі’, укр. *втопити в ложці води* ‘завдати великих прикростей кому-небудь чи згубити когось з ненависті, викликаної дрібницями’, *лишити як на воді* ‘позбавити

засобів існування, обібрати когось', *розлити широке море сліз і крові* 'завдавати страждань'

Концепт ПРАГМАТИЗМ вербалізує виконання певних дій, переважно вказуючи на початок, або процес виконання. Проте, в межах ФО з компонентом на позначення неживої природи ТГ «Гідросфера», в англійській мові цей початок дії імплікує обережність, свого роду тестування. Ілюстрацією таких виразів можуть слугувати: англ. *test the water* 'робити певні дії, сподіваючись на потрібний результат', *to put to sea* 'вийти в море (про корабель)', *to put one's toe in the water* 'починати щось робити повільно, невпевнено, оскільки до цього такого не робив', укр. *зламати лід* 'успішно щось розпочати'.

ФО, які актуалізують концепт НЕУСПІШНА ДІЯЛЬНІСТЬ, значно кількісно переважають в англійській мові, наприклад: англ. *a drop of water on a hot stove* 'певна дія, яка мала б принести результат, але нічого не досягла', *cast water into the sea* ' марно витрачати зусилля', *to carry water in a sieve* 'марно витрачати зусилля', укр. *носити воду решетом* 'даремно щось робити', *решетом у воді зірки ловити* '*жарт.* марно витрачати час; байдикувати'. Відмінність у фразеологізмах аналізованих мов полягає у тому, що в українській мові засуджується завідома марна робота, а в англійській мові – і безглузда робота, і гідні зусилля, які не принесли результату.

Натомість концепт ПРИГНІЧЕНИЙ СТАН вербалізуються значно більшою кількістю ФО української мови, що може свідчити про те, що українці схильні концентруватися на стражданнях. Ілюстрацією таких виразів можуть слугувати: англ. *to water your plants* 'плакати', *to be (all) at sea* 'бути дуже розгубленим', укр. *як скупаний у мертвій воді* 'пригнічений, сумний, невеселий', *як у воду намочений* 'засмучений, зажурений, злий', *котяться дрібні сльози градом* 'хтось плаче'.

В обох аналізованих мовах концепт БОРОТЬБА вербалвзується за допомогою боротьби з течією, наприклад: англ. *to go against the current* 'іти проти більшості', *to swim against the stream* 'не підкорятися думці більшості', *to row against the (wind and) tide* 'вибирати власний шлях, відмінний від більшості', укр. *пливти проти води* 'діяти самостійно, всупереч усталеним поглядам', *піти проти течії* 'діяти самостійно, всупереч усталеним зразкам і традиціям'.

Найбільшою аломорфною групою англійської мови є ФО, що актуалізують концепт ПРАВИЛЬНА ПОВЕДІНКА. Ілюстрацією таких виразів можуть слугувати: англ. *to pour oil on troubled water* 'намагатися залагодити суперечку', *don't throw away dirty water till you have got clean* 'не позбавляйся наявним можливостей, поки не отримаєш кращі', *Don't throw the baby out with the bathwater* 'не позбавляйся корисних речей разом з непотрібними'. Ці вирази мають дидактичну мету, спрямовану для ознайомлення членів суспільства з бажаними моделями поведінки.

Концепт СЕРЕДОВИЩЕ також актуалізується лише на матеріалі аналізованих ФО англійської мови. Наприклад: англ. *arm of the sea* 'вузька затока', *a herring-pond* 'море', *snow-bones* 'залишки нерозтанутого снігу в тіні', *foxes of the sea* 'кефаль' В результаті аналізу емпіричного матеріалу було також виокремлені аломорфні концепти української мови, найчисленнішим з яких є

концепт ЗНИКНЕННЯ, що може бути проілюстрованим наступними виразами: укр. *як камінь у воду* ‘безслідно (зникнути)’, *як водою вмило* ‘хто-небудь швидко, раптово зник або щось безслідно пропало’, *сплисти водою* ‘минути, пройти без вороття’. Можна припустити, що в уяві українців вода виступає як своєрідне місце, де предмети можуть зникнути назавжди.

В результаті аналізу емпіричного матеріалу було також виокремлені аломорфні концепти української мови, найчисленнішим з яких є концепт ЗНИКНЕННЯ, що може бути проілюстрованим наступними виразами: укр. *як камінь у воду* ‘безслідно (зникнути)’, *як водою вмило* ‘хто-небудь швидко, раптово зник або щось безслідно пропало’, *сплисти водою* ‘минути, пройти без вороття’. Можна припустити, що в уяві українців вода виступає як своєрідне місце, де предмети можуть зникнути назавжди.

ФО з компонентами на позначення ТГ «Гідросфера» можуть також використовуватися для актуалізації концепту ІНТЕНСИВНІСТЬ, наприклад: укр. *бити ключем* ‘витрачатися у великій кількості’, *литися (политися) річкою* ‘витрачатися у великій кількості’, *забити джерелом* ‘1. Виявлятися на всю силу, у великій мір 2. Здійснюватися, відбуватися і т. ін. дуже енергійно, інтенсивно’. Потік джерела, річки асоціюється в українців з інтенсивністю, значною кількістю, що може пояснюватися великою кількістю гірських річок в Карпатах та їхньою сильною, стрімкою течією.

Фразеологізми як особливі одиниці мови відображають уявлення представників певної лінгвоспільноти про оточуючий світ, а також про об’єкти ТГ «Гідросфера», які залучені до формування фразеологізмів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Айзенбарт Л. М. Термін «Концепт»: проблема визначення та підходи до вивчення. *Наукові записки ТНПУ. Літературознавств*о. № 45. Тернопіль, 2016. С. 314–325.

2. Василенко О. М. Лінгвокультурні концепти «воля / свобода» (liberty / freedom) *Гілея:* науковий вісник. 2016. Вип. 104. С. 116–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_104_33.

3. Кирилюк М. П., Палєй Т. А. Аналіз складу лексико-семантичного поля на позначення концепту Культурний код (на матеріалі американського варіанту англійської мови). *Молодий вчений*. 2018. №. 1 (1). С. 214-219.

4. Пилипенко І. О. Фразеологізми: концепт праця, що відображає трудову діяльність людини в англійській мові. International scientific and practical conference: Research of different directions of development of philological sciences in Ukraine and EU (North University Center of Baia Mare, 20-21 september 2019 р.). Baia Mare, 2019. С. 97-100.

5. Строченко Л. В. Номінативне поле концепту GENIUS в англійській мові. *Записки з романо-германської філології*. 2018. №. 2 (41). С. 153-158.

6. Енциклопедія сучасної України. Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=55869

ТЕСТ «РИСИ ХАРАКТЕРУ ЛЮДИНИ»

Максименко Ольга Олександрівна,
доктор філософії в галузі психології (МАУП–МКА–МВУ), провідний соціолог,
Інститут соціології Національної академії наук України

Запропонований тест містить 20 прикметників, які характеризують особистість. Перша частина тесту — це завдання (20 речень із пропусками в тексті, які потрібно заповнити), друга частина — відповіді. Окремо подано рекомендовані варіанти перекладу використаних у тесті прикметників на українську мову.

Завдання тесту

Fill in the gaps with suitable personality adjectives. Choose from the list below:
adventurous, approachable, clingy, compassionate, conceited, curious, down-to-earth, encouraging, greedy, gregarious, gullible, judgemental (judgmental), moody, nosy, obstinate, reliable, self-absorbed, spendthrift, thoughtful, withdrawn.

Write your answers in the space provided.

1. An ... person gives you confidence or hope.
2. Being ... means you want more and more of something, for example money or power.
3. If you are willing to take risks and try new ideas or enjoy being in exciting situations, you are ...
4. ... people are practical, reasonable and friendly.
5. If you are ..., you are friendly and easy to talk to.
6. ... people are only interested in themselves and their own activities.
7. Being ... means you have a strong desire to know about something.
8. You always think of other people's wishes and feelings if you are …
9. Someone who is ... prefers to be alone rather than with other people.
10. A ... person behaves differently every time you meet him/her.
11. You are ... if you are not willing to be reasonable and change your plans, ideas or behaviour.
12. A ... person is too quick to criticise others.
13. Someone who is ... needs another person too much.
14. You enjoy spending time with other people if you are …
15. If you are ..., you feel or show sympathy for people or animals who are suffering.
16. ... people are easy to trick because they are too willing to believe or accept what others tell them.
17. If you are ..., you are too proud of yourself and what you do.
18. You are ... if you are too interested in things that do not involve you.
19. A ... is someone who spends too much money or who wastes money.

20. If you are ..., you can be trusted to do something well.

Ключ до тесту

1. Правильна відповідь: **encouraging.**
2. Правильна відповідь: **greedy.**
3. Правильна відповідь: **adventurous.**
4. Правильна відповідь: **down-to-earth.**
5. Правильна відповідь: **approachable.**
6. Правильна відповідь: **self-absorbed.**
7. Правильна відповідь: **curious.**
8. Правильна відповідь: **thoughtful.**
9. Правильна відповідь: **withdrawn.**
10. Правильна відповідь: **moody.**
11. Правильна відповідь: **obstinate.**
12. Правильна відповідь: **judgemental / judgmental.**
13. Правильна відповідь: **clingy.**
14. Правильна відповідь: **gregarious.**
15. Правильна відповідь: **compassionate.**
16. Правильна відповідь: **gullible.**
17. Правильна відповідь: **conceited.**
18. Правильна відповідь: **nosy.**
19. Правильна відповідь: **spendthrift.**
20. Правильна відповідь: **reliable.**

Suggested Ukrainian equivalents to the personality adjectives used in the test

Adventurous — відчайдушний; любитель пригод
Approachable — приязний; людина, з якою легко спілкуватися
Clingy — надокучливий, причепливий, набридливий
Compassionate — жалісливий, співчутливий
Conceited — зарозумілий, гордовитий
Curious — цікавий, допитливий
Down-to-earth — діловий, практичний
Encouraging — людина, яка підбадьорює
Greedy — жадібний, ненаситний
Gregarious — товариський; людина, яка любить спілкуватися
Gullible — наївний, довірливий
Judgemental / judgmental — людина, яка схильна критикувати або осуджувати інших
Moody — примхливий; схильний до раптових змін настрою
Nosy — надто цікавий; людина, яка пхає свій ніс у чужі справи
Obstinate — упертий (впертий)
Reliable — надійний

Self-absorbed — заглиблений у себе, самозаглиблений
Spendthrift — марнотрат
Thoughtful — уважний; людина, яка дбає про інших
Withdrawn — відлюдкуватий, замкнений у собі

Список літератури:

1. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. 4th edition. Cambridge, England : Cambridge University Press, 2013. 1856 p.
2. Oxford Advanced Learner's Dictionary. 9th edition. Oxford, England : Oxford University Press, 2015. 1900 p.

ИЗУЧЕНИЕ ЛИТЕРАТУРНЫХ ЖАНРОВ

Юсупов Конысбай Абылович
Канд.филолог. наук, доцент
Г.Нукус, Республики Узбекстан и Каракалпакстан

Аннотация: К.Аимбетов был неутотомимым исследователем каракалпакского фольлора. Его монография «Народная мудрость», «Каракалпакский фольклор» выделяются богатством фактическского материала.

Ключевые слова: фольклор, произведение, литературовед, образ, творчество, **с**тиль, метод, жанры, язык, обучение, процесс урока, литература.

Qaraqalpaq ádebiyatın oqıtıw metodikasında ádebiy janrlardı úyreniw eń juwapkershilikli metodikalıq máselelerden esaplanadı. Sabaq barısında oqıwshılarǵa folklorlıq dóretpelerdiń janrlıq qásiyeti boyınsha ilimiy teoriyalıq túsinikler beriw kerek. Nátiyjede olar awizeki xalıq dóretpelerin izbe-iz úyreniwge, hárbir janrdıń mazmunın, syujetin, ózgesheliklerin tiyanaqlı túsinip alıwǵa múmkinshilik tabadı.

Qaraqalpaq folklorın izertlewshi alımlar N.Dáwqaraev, Q.Ayımbetov, Q.Maqsetovler haqqında maǵlıwmat beriw tiyis. Alımlardıń ilimiy miynetlerinen siltemeler keltirip ótiw júdá paydalı. Bul alımlardıń miynetlerinde awızeki dóretpelerdi túr hám janrlarǵa ajıratıp ketedi. Máselen, belgili alım N.Dáwqaraev qaraqalpaq xalıq dóretpelerin lirikalıq hám epikalıq janrlarǵa bóledi. Lirikalıq janrǵa qosıqlardan jaydarı qosıqlardı, aytıs hám juwaptı, diniy folklordı kirgizedi, dástúr jırlarınan háyyiw yamasa besik jırın, toy dástúrleri qosıqlarınan (sıńsıw, betashar, háwjar) kirgizedi**. [1]**[1] Oqıwshılarǵa sabaq barısında awızeki dóretpelerin janrlarǵa bóliw máselelerin aytıp ótiw zárúrli. Jas áwladtı mártlikke, batırlıqqa, watandı súyiw hám adamgershilik sezimlerge tárbiyalawda naqıl-maqal, jumbaq, qosıq, ertek hám dástanlardıń áhmiyeti júdá úlken. Sonlıqtan baǵdarlamadaǵı berilgen awızeki dóretpelerdi oqıtıw hám úyretiw barısında ilimiy teoriyalalıq izertlew jumıslarınıń mazmunına tiykarlanıw kerek. Baǵdarlamada kórsetilgen «Awizeki xalıq dóretpeleri haqqında túsinik» temasın oqıwshılarǵa úyretiw ushın eń dáslep qaraqalpaq folklorınıń jıynalıwı, izertleniwi, olardı túrlerge ajıratıw máseleleri haqqında aytıp ótiw zárúr.

Belgili ilimpazlar N. Dáwqaraevtıń «Shıǵarmalarǵnıń tolıq jıynaǵı» (1979), Q.Ayımbetov «Qaraqalpaq folkloru» (1977), «Xalıq danalıǵı» (1988), K.Mámbetovtıń «Folklor hám ádebiyat» (1978), Q.Maqsetov, Á.Tájimuratovlardıń «Qaraqalpaq folkloru» sabaqlıǵı (1979), Á.Qojıqbaevtıń «Tariyxıy qosıqlar» (1980), Q.Mámbetnazarov «Qaraqalpaq ertekleri haqqında» (1981), T.Niyetullaevtıń «Qaraqalpaq naqıl-maqalları» (1982), I.Saǵitovtıń «Ádebiyat hám folklor» (1983),

[1] **Н.Дәўқараев. Шығармаларының толық жыйнағы. (2 том, 3 том). Нөкис, «Қарақалпақстан», 1977.**

A.Alımovtıń «Qaraqalpaq liro-epikalıq dastanları» (1983), Q.Maqsetovtıń «Qaraqalpaq jıraw – baqsıları» kitapları baspadan shıqtı. Bul ilimiy izertlew jumısları arqalı akademiyalıq licey oqıwshılarına folklor boyınsha kóp ǵana ilimiy izertlew jumıslardıń bolǵanlıǵın túsindirip, sol arqalı olarǵa kóbirek ilimiy maǵlıwmatlar beriledi. Oqıwshılarǵa qaraqalpaq folklorınıń túrlerge ajıratılǵanı haqqında ilimiy maǵlıwmatlar beriw júdá paydalı. Sebebi, olardıń awızeki xalıq dóretpeleriniń janrlıq jaqtan bóliniw máselelerine túsinigi tereńlesip baradı.

Qaraqalpaq folklorın túrlerge bóliwge arnalǵan maqalasında Q.Ayımbetov penen O.Kojurov janrlarǵa bólmesten burın dástanlarǵa sıpatlama berip, keyin tómendegi janrlardı atap ótedi: “1. Ertek (folklordıń ertedegi túri); 2.Naqıl (usınıń ishinde jırawlardıń termesi de bar); 3.Jumbaq; 4.Jańıltpash; 5.Juwap; 6.Ótirik óleń; 7.Bet ashar; 8.Joqlaw; 9.Tolǵaw; 10.Bádik, gúlápsan, 11.Jaydarı qosıqlar; 12.Yaramazan; 13.Dástanlar[2]. Bunnan basqa pror. Q.Ayımbetov «Qaraqalpaq folkloru» miynetinde: «1.Turmıs, salt dástúr jırları; 2.Ertekler; 3.Naqıl-maqallar; 4.Aytıslar; 5.Tariyxıy jırlar.»,- dep folklordıń usı túrlerine toqtap ótedi.”[3] Oqıwshılarǵa bul maǵlıwmatlar tuwralı aytıp ótiliw kerek. Olardıń sabaqqa bolǵan qızıǵıwshılıǵı artıp baradı.

N.A.Baskakov tárepinen qaraqalpaq folklorınıń mazmunı hám janrları boyınsha aytqan pikirlerinde keltirip ótiw tiyis. Oniń pikirinshe: «Aytımlar hám qosıqlar. I.Xalıq dóretpeleriniń turmısqa baylanıslı janrlarına: 1.Balalar qosıqları; 2.Qız-kelinshekleri qosıqları; 3.Toy qosıqları; 4.Ólimge baylanıslı qosıqlar; 5.Qosıqlar; 6.Ertekler; 7.Báyit; 8.Xalıq dóretpeleriniń mayda formaları; II. Tariyxıy epikalıq janr. (tariyxıy qosıqlar, ańızlar, tolǵaw – tariyxıy jırlar, qaharmanlıq epos, dástan, jir) – dep bóliwdi maqul kórgen. Alımnıń bul pikirleri menen prof.Q.Maqsetovtıń folklordı janrlarǵa ajıratıw usılın salıstırılıp kórsetiliwi kerek.

Folklordı 1960-90-jıllarda jan kúyerlik penen izertlegen alım Q.Maqsetovtıń awızeki xalıq dóretpelerin janrlarǵa bóliw kózqarasın keltirip óteyik: Poeziya hám proza tarawların mayda janrlarǵa bóliwdi ańsatlastırıw maqsetinde olardı lirikalıq hám epikalıq janr dep ekige bólip alıp, olarǵa tán bolǵan janrlardı kirgizedi. “I.Lirikalıq janrǵa: 1.Qosıqlar; 2.Aytımlar; 3.Aytıs; 4.Naqıl hám maqallar; 5.Jumbaqlar; 6.Jańıltpashlar. II Epikalıq janrǵa: 1.Dástanlar. 2.Ertekler. 3.Tolǵawlar. 4.Ańızlar. 5.Rawayatlar. 6.Ápsanalar. 7.Anektodlar. 8.Sheshenlik sózler. “[4] - dep bólip kórsetedi.

Oqıwshılar qaraqalpaq folklorınıń janrlıq bóliniwleri tuwralı keń túsinik alǵannan keyin, hárbir janrdıń mazmunın, ózgesheliklerin sabaq barısında úyrenip baradı. Ádebiyat baǵdarlamasında xalqınıń qaraqalpaq xalıq qosıqların úyreniw ushın saat ajıratılǵan. Oqıwshılarǵa qosıqlardıń mazmunı, tematikası hám janrları keńnen úyretilip barıladı. Bunda salt-dástúr jırları, tariyxıy qosıqlardı folkloristika ilimi tiykarında oqıtıw hám úyreniw olarda úlken qızıǵıwshılıq payda etedi. Óytkeni, salt -dásturleri qaraqalpaq xalqınıń mıń-mıń ásirleri boyınsha úrip- ádetine, salt-sanasına, turmıstaǵı quwanısh hám qayǵısına xızmet etken. Xalıq óziniń saltına

hám dástúrlerine baylanıslı bárhá qosıq dóretip otırǵan. Onı hárqanday dáwir de jır etip aytılǵan, óz dástúrleri boyınsha tálim-tárbiyasın, úrip-ádetin saqlaǵan. Sol arqalı ruwxıy jaqtan úrp-ádetin saqlaǵan. Salt-dástúr jırları qısqa qosıqlardan ibarat bolıp keledi. Bunda syujetli waqıyalar sóz etiledi. Ol arnawlı salt penen dástúrdiń shártin orınlaw ushın aytıladı. Salt jırları barlıq xalıqlarda da bar. Ol hárbir jeke adamnıń ómir tirishiliginde, turmısında tutas xalıqtıń qarım-qatnasında xızmet atqaradı.Oqıwshılarǵa salt-dástúr jırlarınıń tómendegi sorawlar hám tapsırmalardı beriw arqalı olardıń bilim kónikpeleri tereńlestirilip barıladı:

- Salt - dástúrdiń izertleniwi haqqında maǵlıwmat beriń.
- Salt - dástúr jırlarınıń bóliniw usılların túsindiriń.
- Toy baslaw haqqında túsinik beriń.
- Háwjar, sıńsıw, bet ashar, besik jırlarınıń ózgesheliklerin túsindiriń.

Oqıwshılarǵa tariyxıy qosıqlardı úyretiw eń áhmiyetli metodikalıq máselelerden esaplanadı. Bul máseleleni oqıwshılarǵa túsindiriw barısında, gúrińlesiw, soraw-juwap metodlarınan paydalanıp tariyxıy qosıqlardıń mazmunı hám áhmiyeti aytıp ótiledi. Tariyxıy qosıqlardıń mazmunında xalıqtıń basınan ótkergen belgili tariyxıy waqıyalar, tariyxıy adamlar, batırlar, tariyxıy orınlar, qalalar haqqında sóz etiledi. Qaraqalpaq xalqınıń tariyxıy qosıqları tematikası boyınsha qaraqalpaq xalqınıń rawajlanıw basqıshlarınıń derlik kópshilik dáwirlerin tutas óz ishine aladı. Atap aytqanda, buǵan xalqımızdıń noǵaylar dáwirindegi watanınan kóshiw, posıw haqqındaǵı «Ormanbet biy ólgende» tolǵaw- tariyxıy jırın, xalqımızdıń bunnan sońǵı táǵdiri, ómirinde bolıp ótken waqıyalar súwretlenetuǵın «Qaraqalpaq», «Baysınǵa», «Jeti úyge bir beldar», «Qońırat legendası», «Marqabay batır» siyaqlı tariyxıy qosıqlardı hám jırlardı akademiyalıq licey oqıwshılarına monografiyalıq lekciya usılında túsindiriledi.

Baǵdarlamada aytımlardı úyreniw ushın saat ajıratılǵan. Muǵallim bul temanı túsindiriw ushın aqılıy hújim, gúrińlesiw, klaster metodlarınan paydalanıwı múmkin. Oqıwshılarǵa aytımnıń teoriyalıq qaǵıydaları, basqa janrdan ózgesheligi, mazmunı, qollanılıw órisi, payda bolıw tariyxı, zárúrli mısallar menen birge túsindiriledi. Oqıwshılarǵa aldınan bir neshe sorawlar beriliwi múmkin.

a) Aytım degen ne? Mısallar keltiriń.
b) Aytımnıń dástanlardan ózgesheligi nede?
v) Aytımnıń qanday túrleri bar?
d) Aytım haqqında izertlew jumısları bar ma? qusaǵan sorawlar ortaǵa taslanadı. Baǵdarlamada naqıl-maqallardı úyreniw ushın saat ajıratılǵan. Oqıwshılarǵa dáslep naqıl-maqaldıń jumbaqlardan, jańıltpashlardan ayırmashlıǵı keńnen túsindiriledi. Bul tema boyınsha Q.Ayımbetov[5], Q.Maqsetov[6], T.Niyetullaev[7] hám basqalardıń ilimiy miynetlerinen tıykarlanıp monografiyalıq lekciya usılında ótiledi. T.Niyetullaevtıń «Qaraqalpaq naqılları» monografiyasında naqıl-maqallarǵa keń tallaw jasalǵan. Qaraqalpaq naqıl-maqallarınıń kórkemlik ózgesheligi, olardıń qurılısı, uyqaslıqları, kórkem súwretlew quralları, tili

haqqında bahalı pikirler bildirilgen. Naqıl-maqallar awızeki xalıq dóretpeleriniń bir túri. Ol óziniń basınan uzaq tariyxıy dáwirlerdi ótkerip, atadan balaǵa, awızdan-awızǵa ótip, xalıqtıń milliy baylıǵı bolıp, saqlanıp kelingenligi aytıladı. «Ekende joq, tikkende joq qırmanda tayar» degen naqıldıń qay dáwirde, kimler tárepinen dóretilgeni bilinip tur. Oqıwshılarǵa sol dáwirdiń tariyxı haqqında qısqasha túsinik berilse de boladı. Sonıń menen birge naqıllardıń doslıq, birlik, watan haqqında, miynet etiw, ádillik hám haqıyqatlıq, xalıqtıń sóz baylıǵı, tazalıq, densawlıq, tábiyat qubılısları, jıl máwsimleri, diyqanshılıq, sharwashılıq, balıqshılıq, ańshılıq, xanlar, dinge baylanıslı, oqıw-ilimge baylanıslı túrleri bar ekenligi aytıladı, bul túrlerge mısallar keltirip ótiledi. Oqıwshılardıń túsinigin bekkemlew maqsetinde birneshe sorawlar berilse maqsetke muwapıq.

1. Naqıl-maqallardıń jańıltpashlardan ózgesheligi qanday?
2. Naqıl-maqallardıń izertleniw tariyxı tuwralı aytıp beriń.
3. Naqıllar tematikalıq jaqtan qanday túrlerge bólinedi?

Berilgen sorawlar boyınsha oqıwshılardan juwap alınadı.

Akademiyalıq liceydiń ádebiyat baǵdarlamasında jumbaqlardı hám jańıltpashlardı úyreniw ushın saat ajıratılǵan. Oqıwshılarǵa jumbaq hám baspadan basıp shıǵarıw máseleleri boyınsha ilimiy teoriyalıq miynetlerge tiykarlanıp maǵlıwmat beriledi. Jumbaqlar jas áwladqa bilim hám tárbiya beriwde áhmiyetli orın iyeleydi. Jumbaqlardı oqıtıwda tómendegidey jumıs túrleri isletiliwi tiyis.

1. Jumbaqlardıń tematikası, jıynalıwı tuwralı keń túsinik berıw. [8]
2. Jumbaqlardıń tematikası, tárbiyalıq áhmiyeti tuwralı aytıp ótiw kerek.
3. Jumbaqlardı bekkemlew sabaǵında jumbaqtıń sheshiliw múmkinshiligi bolǵansha oqıwshılardıń ózleri tabıwı ushın jaǵday jasaw kerek.
4. Jumbaqlardı oqıtıwda súwretlerden paydalanıw jaqsı nátiyje beredi.
5. Jumbaqtaǵı kórkem sózlerdi oqıtıp úyretiw arqalı olarǵa estetikalıq tárbiya beriw kerek**.**

Ayrıqsha aytıp ketetuǵın másele jumbaqlardıń kimler tárepinen dóretiletuǵını, olardıń qalay saqlanıp kelgenligi aytıladı. Muǵallim tárepinen birneshe jumbaqlar oqılıp yamasa yadtan aytılıp, olardıń sheshliwin oqıwshılardıń qatnası menen birlikte orınlaw paydalı. Ayırım oqıwshılar juwabın durıs sheshe almaw, basqa bir uqsas sheshimin tabıwı múmkin. Ol oqıwshıǵa uqsaslıq tárepinen sóyletip, onnan keyin dál keletuǵın sheshimin taptırıw kerek. Jańıltpashlardı oqıtıwda onıń izertlew tariyxın, tárbiyalıq áhmiyetin, jazba túrde beriletuǵın jańıltpashlardıń ayırmashılıqların úyretiw zárúr. Erteklerdi oqıtıw baslawısh klaslardan baslanadı.

Ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde erteklerdi aralas, birlesken, konferenciya sabaqları menen oqıtıwǵa boladı. Akademiyalıq liceylerde ertekler monografiyalıq lekciya usılında oqıtıladı. Sonlıqtan erteklerdiń izertleniwi, jıynalıwı, basıp shıǵarılıwı siyaqlı máseleler keńirek aytıladı. Akademiyalıq liceylerde erteklerdiń izertleniwi tuwralı keń túsinik berilip, Q.Ayımbetov, Q.Mámbetnazarov, Q.Maqsetov siyaqlı alımlardıń miynetleri paydalanıp, ondaǵı teoriyalıq pikirler

basshılıqqa alınadı. Jaslar tárbiyasınıń hár tárepleme jetilisiwinde xalıq ózініń tálim-tárbiyalıq oyları menen árman hám tileklerініń awızeki ádebiyatınıń ertek janrı arqalı da júzege asırıp otırǵan. Ertek jas áwladtı tárbiyalawda áhmiyetli pedagogikalıq qural bolıp esaplanadı. Erteklerde jaslardıń dúnyaǵa kózqarasları, isenimleri, qıyalları menen oyları qullası insan ómirinde ushırasatuǵın hádiyseler sáwlelenip otıradı. Oqıwshılarǵa xalıq erteklerinde sol dáwirde jasaǵan ulıwma xalıqtıń ózin qorshaǵan tábiyat qubılısların tanıwı menen birge, ómirdegi qıyınshılıq penen gúreslerdi sáwlendire bilgenligi túsindirip ótiledi. Sonday-aq erteklerde xalıqtıń qorqınıshlı dushpanları kim, hám onnan ózlerin qorǵaw tilekleri súwretlenedi. Onda tolıp atırǵan miynetkesh adamlardıń tirishilik ushın gúresleri, aqıllı menen aqılsızlıq, bay menen jarlı arasındaǵı qarama-qarsılıqlar sóz etiledi. Bulardan basqa erteklerdiń tematikası hám mazmunınıń keńligi, jaslarǵa tálim-tárbiya beriw jaǵınan oǵada bay ekenligi aytıladı. Onda hárqanday xalıqtıń qıyalınan tuwǵan jaqsı arzıw-ármanlar, kórkemlew qurallar, obrazlı súwretlewler orın alǵanlıǵı, olardıń ishinde áyyemgi waqıyalardan tap házirgi kúnge shekem kelip jetken ótken hádiyselerdi súwretleytuǵın dóretpeler ushırasatuǵınlıgı, bunday ertekler ózlerініń dóregen dáwirindegi syujetlik mazmunı az da bolsa saqlanıp, awızdan-awızǵa kóship, xalıq tárepinen jetilistirilip bara beretuǵınlıǵı tuwralı keń túsinikler beriledi. Sonıń menen birge erteklerden bir zamanlardaǵı xalqımızdıń siyasiy ekonomikalıq turmısına, psixologiyasına, dunya tanıw kózqaraslarına baylanıslı maǵlıwmat alıwǵa boladı. [9]

Akademiyalıq liceydiń oqıwshılarına erteklerdiń janrlıq jaqtan bóliniw túrleri tuwralı da tusinik beriledi. Máselen, jaslardıń qızıǵıp tıńlawına miyasar waqıyanı shiylenistirip, qızıqlı etip aytılatuǵın erteklerdiń bir túri qıyalıy ertekler. Bul erteklerdiń mazmunında áyyemgi zamanlardaǵı xalıqtıń perzentli bolıwı, quwanıwı, dástúrlerin eske túsirip, olardıń tálim-tárbiyasın sóz etedi. Sonlıqtan adamlar tábiyattıń jasırın sırlarına tolıq túsinbegen. Tábiyat qudiretinen qorqıp jasaǵan. Olar haywanat dúnyasında yamasa tábiyattaǵı qubılıslarda qandayda bir «karamatlı kúsh bar» degen túsinikte bolıp, hár qıylı isenimler payda bolǵan. Biraq adamlar dunyaǵa hám tábiyatqa óz kózqarasların, óz boljawların toqtatpaǵan. Adamlar taw, toǵay, suw, teńiz-okeyanlar, olardıń ishinde ne bar? Arjaǵında qanday xalıq jasaydı. Sol jaqqa barsam edi, solar haqqında bilsem edi, degen arzıw-ármanda jasaǵan. Kem-kem adamzat ármanı qıyalıy erteklerde tolıq sáwlelenip, qıyaldıń haqıyqatlıqqa aylanıwına járdemlesken, jas áwladqa qıyalparaz, ármanshıl bolıwdı úyretken. Qıyalıy erteklerde adamlar jaqsılıq, baxıtlı ómirdi árman etiw menen jasaydı. Onda jámiyetlik tártip durıs bolsa eken, bárhá molshılıq, abadanshılıq, paraxatshılıq bolsa eken dep tileydi. Oqıwshılarǵa bul maǵlıwmatlardı aytıp ótiw kerek. Erteklerden bir neshe mısallar keltirip, olardıń mazmunın túsindirip beriwde paydalı metodikalıq máselelerden esaplanadı.

«Qıran» erteginiń mazmunı, syujeti, obrazların túsindirip ótiw paydalı. Dáslep oqıwshılarǵa ertektiń syujeti sóylep beriledi. Qıran -márt, bahadır jigit. Ol adamzattıń mápi ushın, qayǵıdan qutqarıw ushın, joǵın tawıp berip, jılaǵandı jubatıw ushın jan tánin ayamay gúresedi. Jerdiń astı, ústi, suwdıń ishi, aspan oǵan bári bir. «Qıran» ertegindegi Qıran obrazı xalıqtıń tilegi. Sonday jawızlıqlardan qara niyetli kúshlerden jámiyetshilikti qutqaratuǵın Qıran siyaqlı bahadır adamlar bolsa eken, degen arzıw árman, qıyaldan dóregen xalıq ideyaları. Bunı túsindiriw sabaq barısında jaslardı ulıwma insanıylıq ideyalarǵa, watanǵa xızmet etiw ruwxında tárbiyalaw ushın úlken áhmiyetke iye.

Список литературы

1. Дәўқараев Н. Шығармаларының толық жыйнағы. (2 том, 3 том). Нөкис, «Қарақалпақстан», 1977.
2 Мақсетов Қ. Қарақалпақ халқының көркем аўыз еки дөретпелери. Нөкис. 1996. 64-бет. (Қ.Айымбетов, О. Кужоров. «Қарақалпақ әдебиятының түрлери» мақаласы туўралы мағлыўмат усы китаптан алынды.)
3. Қ.Айымбетов. Қарақалпақ фолклоры. Нөкис. «Қарақалпақстан», 1977.
4. Мақсетов Қ. Қарақалпақ халқының көркем аўызеки дөретпелери. Нөкис. «Қарақалпақстан», 1996. 70-бет
5. Айымбетов Қ. Халық даналығы. Нөкис. «Қарақалпақстан», 1988.
6. Мақсетов Қ. Қарақалпақ халқының көркем аўыз еки дөретпелери. Нөкис, 1996.
7. Нийетуллаев Т. Қарақалпақ нақыл- мақаллары. Нөкис. «Қарақалпақстан», 1982.
8. Юсупов К.А. Методика преподавания каракалпакской литературы. – Ташкент: Сано-стандарт, 2018. Стр.151.
9. Юсупов К.А Методика преподавания каракалпакской литературы в академических лицеях. (монография). – Нукус: Каракалпакстан, 2019. -Стр. 56

ЛЮДИНА І ЗМІНИ: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ВИЩІЙ МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ

Романюк Оксана Вікторівна,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії, біоетики та історії медицини,
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця,
Україна, м. Київ

Освіта, як світова, так і вітчизняна, постійно перебувала та перебуває у стані трансформаційних процесів. У центрі цих змін, безумовно, стоїть людина, її потреби, прагнення, сподівання. З одного боку, людина є рушійною силою освітніх модифікацій. З другого, інновації, які породжує і впроваджує людина змінюють її саму, насичують новими якостями і сенсами, надаючи можливість переосмислення світу, свого буття, власних цінностей.

Історія становлення освіти експоненційно свідчить про двобічний вплив учасників освітнього процесу на трансформаційні зміни, як тих, хто надає освітні послуги, так і тих, хто їх споживає. Зрозуміло, що осучаснення освіти в цілому процес багатовимірний, сповнений злетів і падінь, надбань і помилок, суперечностей і конфронтації різних сил з масовим залучення людей різних категорій – від необхідних професіоналів освітніх галузей до профанів і пройдисвітів. Можемо розмірковувати про прискорення темпів змін в освітній сфері протягом останніх кількох десятків років.

У вітчизняній філософії вивчались питання розвитку світоглядної культури і духовної сфери в контексті змін, знання, цінностей, цілей та ідеалів такими вченими як: В. Андрущенко, В. Бех, Л. Губерський, В. Шинкарук, О. Яценко. Різним аспектам пристосування людини до змін, в тій чи іншій мірі, присвячені наукові дослідження О. Безпалько, Н. Заверико, Л. Коваль, Г. Лактіонової, А. Мудрик. Сере зарубіжних вчених дискурсу змін присвячені концепції: Д. Белла – «постіндустріальне суспільство», З. Бжезинського – «технотронне суспільство», Дж. Гелбрейта – «нове індустріальне суспільство», М. Кастельса – «інформаційно-мережеве суспільство», Дж. Мартіна – «телематичне суспільство», Й. Масуда – «Комп’ютопія» синергетичного інформаційного суспільства, Д. Тапскотта – «цифрова цивілізація», Е. Тоффлера – «третя хвиля» та ін.

Крокувати «у ногу з часом» для людини є природним бажанням та прагненням, подекуди спорадичною неусвідомленою потребою, подекуди базовим фундаментом її становлення, а подекуди й вектором орієнтації усього буття. У будь-якому разі, сучасна людина щоб бути затребуваною у швидко змінюваному світі, має бути багатофункціональною, а своє життя розбудовувати різнопланово та мультикомпонентно: від фінансового благополуччя до духовної гармонії.

Еволюційний поступ продукує нестабільність «ситуацію невизначеності, перманентних ризиків, випадковостей та криз» [1, с. 14]. Трансформація світу людини не визначається суто перетворювальною свідомою діяльністю окремої особистості чи певної спільноти. Відчутний вплив неконтрольованих процесів, стихійних, подекуди ірраціональних. Саме тому вкрай важливо для кожної людини при освоєнні майбутньої професій, особливо у медичній сфері, отримувати фундаментальні знання, що сприятимуть формуванню багатофункціональності й щастю людини швидко змінюваного світу.

Ми вдались до спроби порівняння навчальних планів декількох медичних ВНЗ у частині їх дисциплін зі спрямуванням на формування, передусім, особистості, а вже потім професіонала.

На наш погляд, сайт будь-якого університету має бути легкий у використанні, а отже переводитися автоматично на мову користувача. Зручно, коли навігація максимально зрозуміла і проста, наприклад, в діалогове віконце пошуку вноситься запит і автоматично знаходиться необхідна інформація або посилання до неї. Зрозуміло, що лікарі вчаться саме лікарська спеціальність і основне навантаження має припадати саме на медичні дисципліни. І разом з тим, університет – це універсальна підготовка: і до життя в принципі, і до міжособистісних відносин, і до саморозвитку ... Ми були здивовані, коли на сторінках медичних факультетів виявили мало інформації про те, які поведінкові та ціннісні дисципліни вивчають майбутні лікарі, стоматологи та фармацевти. З іншого боку, це дає перевагу українським вищим медичним навчальним закладам. Загально відомо, що неможливо стати професіоналом певної справи, в принципі, не ставши людиною в повному розумінні цього терміна (біологічне створення, соціальне, політичне, космологічне / здатність нести відповідальність за себе, оточуючих і Всесвіт в цілому / і т.д.).

Так, в одному з державних вищих навчальних закладів України, а саме, Національному медичному університеті імені О.О. Богомольця майбутні лікарі мають можливість оволодіти знанням загальнолюдського й особистісного рівнів важливості на кафедрі філософії, біоетики та історії медицини, вивчаючи наступні соціально-гуманітарні дисципліни: Філософія; Філософія з основами соціології та політології; Історія медицини; Безпека життєдіяльності; Основи біоетики та біобезпеки; Філософські проблеми в медицині; Філософія ближнього і середнього сходу; Філософія професійної комунікації; Філософія науки; Основи економічної теорії; Основи ісламознавства; Основи християнської етики і моралі; Релігієзнавство; Соціологія та медична соціологія; Соціологія здоров'я і хвороби; Етика; Етичні проблеми в медицині; Естетика; Естетика і медицина; Логіка, формальна логіка; Теорія пізнання і медицина; Політологія; Історія сучасного світу. Також, на кафедрі латинської мови студенти-медики вивчають: Латинська і медична термінологія; Латинська мова. До того ж, на кафедрі україністики ознайомлюються з такими дисциплінами: Історія української культури; Культурологія; Історія України; Російська мова для іноземних громадян; Українська мова (за професійним спрямуванням). Усього 30 дисциплін, що допомагають формуванню самостійної, моральної, цілеспрямованої людини, з позитивними, перспективними й прогресивними

прагненнями. Варто незабути, що на інших кафедрах вивчається і деонтологія, і цілий спектр психологічних наук, і економічні аспекти вивчаються на ряді дисциплін, і юридичні, і іноземні мови.

В одному з приватних вищих навчальних закладів України, а саме, Київському медичному університеті (ПВНЗ "Київський медичний університет") майбутні лікарі мають можливість оволодіти знанням загальнолюдського й особистісного рівнів важливості на кафедрі української та латинської мов: Історія України і української культури; Філософія; Історія медицини; Медичне правознавство; Українська мова за професійним спрямуванням; Українська мова як іноземна; Українська мова як іноземна професійної спрямованості; Іноземна мова; Іноземна мова за професійним спрямуванням; Латинська мова і медична термінологія; Фізичне виховання; Культура розумової праці; Культура спілкування; Етика; Естетика; Основи педагогіки і психології. Також, на кафедрі соціально-гуманітарних дисциплін: Історія України і української культури; Історія медицини; Медичне право; Іноземна мова; Українська мова як іноземна.

Загалом 21 дисципліна соціально-гуманітарного спрямування, вивчення яких впливає на формування особистості студента-медика, його моральні якості, побудову взаємовідносин в площині «лікар-пацієнт» саме на моральній основі, моральності колегіальних відносин в системі координат «лікар-лікар», «лікар-начальник», «лікар-медсестра» і т.д.

Натомість, у одному зі старовинних вищих навчальних закладів, а саме, Ягелонському (Краків) університеті на медичному факультеті вивчають такі соцально-гуманітарні дисципліни: Медична соціологія; Клінічна соціологія; Клінічна психологія; Медична етика; Історія медицини; Деонтология; Медичне право. Загалом це 7 дисциплін, що спрямовують студентів-медиків до загальнолюдських цінностей, вчать бути, передусім, людиною.

Висновки. Для сучасної людини, на яку постійно впливають зміни, що відбуваються, буквально, у всіх сферах життєдіяльності вкрай важливо отримувати знання не лише професійного, а й загальнолюдського спрямування. Чим більше людина в процесі навчання у вищому, зокрема медичному, навчальному закладі отримає знань з дисциплін соціально-гуманітарного характеру, тим більш вона буде здатна до щасливого життя як поза професійною сферою, так і в її межах. У медичній галузі України задовольнити цю потребу здатні саме державні вищі медичні навчальні заклади.

Список літератури:

1. Пазенок В. С. Інформаційне суспільство і культура // Інформаційне суспільство у соціально-філософський ретроспективі та перспективі / В. В. Лях, В. С. Пазенок [та ін.]. – К.: ТОВ «XXI століття: діалог культур», 2009. – Розд. 1. – С. 10–45.

MATHEMATICAL MODELING OF THE MUTUAL SYNCHRONIZATION OF COUPLED SELF-OSCILLATING CHEMICAL SYSTEMS

Hubal Halyna,
Ph.D. (Physical and Mathematical Sciences),
Associate Professor,
Lutsk National Technical University

The need to study the mutual synchronization of coupled self-oscillating chemical systems is especially important when applied to biochemical processes in living organisms [1], [2].

We have two diffusely connected self-oscillating systems with oscillating chemical reactions of substances P and Q, that are close to harmonic ones. Suppose that, in the absence of a connection between systems I and II, the reactions in them go with the same amplitudes and slightly different frequencies ω_{I} and ω_{II}. Consider the self-oscillating reactions in these chemical systems in the connection between them through diffusion. Diffusion passes from volume V_{I} to volume V_{II} and vice versa. We believe that the reactions go with complete stirring.

Denote by P_{I} and Q_{I} the concentrations of substances P and Q in volume V_{I}, P_{II} and Q_{II} the concentrations of substances P and Q in volume V_{II}. The flow of a substance Q from one system to another depends on the difference in concentrations Q_{I} and Q_{II}.

Let the substance P not diffuse from system to system.

Then we describe the self-oscillating chemical reactions in two coupled systems by the following system of differential equations [3]-[7]:

$$\begin{cases} \dfrac{dp_{\mathrm{I}}}{dt} = q_{\mathrm{I}}, \\ \dfrac{dq_{\mathrm{I}}}{dt} = \mu f_{\mathrm{I}}(p_{\mathrm{I}}, q_{\mathrm{I}}) - \omega_{\mathrm{I}}^2 p_{\mathrm{I}} - \lambda(q_{\mathrm{I}} - q_{\mathrm{II}}), \\ \dfrac{dp_{\mathrm{II}}}{dt} = q_{\mathrm{II}}, \\ \dfrac{dq_{\mathrm{II}}}{dt} = \mu f_{\mathrm{II}}(p_{\mathrm{II}}, q_{\mathrm{II}}) - \omega_{\mathrm{II}}^2 p_{\mathrm{II}} - \lambda(q_{\mathrm{II}} - q_{\mathrm{I}}), \end{cases} \tag{1}$$

where $p_{\mathrm{I}}, p_{\mathrm{II}}, q_{\mathrm{I}}, q_{\mathrm{II}}$ are small deviations from stationary (equilibrium) concentrations $\overline{P}_{\mathrm{I}}, \overline{P}_{\mathrm{II}}, \overline{Q}_{\mathrm{I}}, \overline{Q}_{\mathrm{II}}$ respectively, that is

$$P_{\mathrm{I}}(t) = \overline{P}_{\mathrm{I}} + p_{\mathrm{I}}(t),$$
$$Q_{\mathrm{I}}(t) = \overline{Q}_{\mathrm{I}} + q_{\mathrm{I}}(t),$$

similarly it is for $P_{\mathrm{II}}(t)$ and $Q_{\mathrm{II}}(t)$.

Note that

$$\frac{dq_{\mathrm{I}}(t)}{dt} = \frac{dQ_{\mathrm{I}}(t)}{dt},$$

since

$$\frac{dQ_{\mathrm{I}}(t)}{dt} = \frac{d}{dt}(\overline{Q}_{\mathrm{I}} + q_{\mathrm{I}}(t)) = \frac{dq_{\mathrm{I}}(t)}{dt},$$

because $\frac{d\overline{Q}_{\mathrm{I}}}{dt} = 0$, and $\overline{Q}_{\mathrm{I}}$ does not change over time.

Similarly it is for $\frac{dp_{\mathrm{I}}(t)}{dt}, \frac{dp_{\mathrm{II}}(t)}{dt}, \frac{dq_{\mathrm{II}}(t)}{dt}$.

Let $\overline{P}_{\mathrm{I}} = \overline{P}_{\mathrm{II}}, \overline{Q}_{\mathrm{I}} = \overline{Q}_{\mathrm{II}}$, then the diffusion from system I to system II takes place only due to the differences in concentrations created by self-oscillations P and Q near their stationary levels.

Terms with a multiplier λ take into account the diffusion relation, where λ is the diffusion relation coefficient, i.e., $\lambda(q_{\mathrm{I}} - q_{\mathrm{II}})$ indicates that the rate $\frac{dq_{\mathrm{I}}}{dt}$ of synthesis of the substance Q into V_{I} decreases due to the outflow of the substance Q from the first system (decrease in its concentration $-q_{\mathrm{I}}$) into the second one and the inflow of the same substance Q from the second system (increase in its concentration $+q_{\mathrm{II}}$) into the first one.

Since the systems differ only in frequency, then $f_{\mathrm{I}} = f_{\mathrm{II}}$.

The solution of the system of differential equations (1) is sought in the form:

$$\begin{cases} p_{\mathrm{I}}(t) = a_{\mathrm{I}}(t)\cos(\omega t + \varphi_{\mathrm{I}}), \\ q_{\mathrm{I}}(t) = -\omega a_{\mathrm{I}}(t)\sin(\omega t + \varphi_{\mathrm{I}}), \\ p_{\mathrm{II}}(t) = a_{\mathrm{II}}(t)\cos(\omega t + \varphi_{\mathrm{II}}), \\ q_{\mathrm{II}}(t) = -\omega a_{\mathrm{II}}(t)\sin(\omega t + \varphi_{\mathrm{II}}). \end{cases}$$

To simplify, we can take into account that since the frequencies ω_{I} and ω_{II} have similar values, then they can be written as $\omega = \omega_{\mathrm{I}} = \omega_{\mathrm{II}}$. Since the amplitudes $a_{\mathrm{I}}(t)$ and $a_{\mathrm{II}}(t)$ for the period $T = \dfrac{2\pi}{\omega}$ vary very little, then under the integral signs, these amplitudes can be considered constant values and can be taken outside the integral signs.

Taking into account that the synchronicity conditions can approximately be obtained from the differential equations for the phases, the differential equations for phases after all simplifications take the form:

$$\frac{d\varphi_{\mathrm{I}}}{dt} = -\frac{\lambda}{2} \cdot \frac{a_{\mathrm{II}}}{a_{\mathrm{I}}} \sin(\varphi_{\mathrm{I}} - \varphi_{\mathrm{II}}) - \frac{\omega^2 - \omega_{\mathrm{I}}^2}{2\omega}, \qquad (2)$$

$$\frac{d\varphi_{\mathrm{II}}}{dt} = \frac{\lambda}{2} \cdot \frac{a_{\mathrm{I}}}{a_{\mathrm{II}}} \sin(\varphi_{\mathrm{I}} - \varphi_{\mathrm{II}}) - \frac{\omega^2 - \omega_{\mathrm{II}}^2}{2\omega}. \qquad (3)$$

In a combined diffusely coupled self-oscillating system, the oscillating process goes with one frequency ω. This synchronization condition is fulfilled automatically if the difference of phases $\varphi_{\mathrm{I}} - \varphi_{\mathrm{II}}$ that change slowly over time tends to a constant value.

Let us prove when it is possible.

We subtract the differential equation (3) from the differential equation (2):

$$\frac{d(\varphi_{\mathrm{I}} - \varphi_{\mathrm{II}})}{dt} = -\frac{\lambda}{2} \cdot \left(\frac{a_{\mathrm{II}}}{a_{\mathrm{I}}} + \frac{a_{\mathrm{I}}}{a_{\mathrm{II}}} \right) \sin(\varphi_{\mathrm{I}} - \varphi_{\mathrm{II}}) + \frac{\omega_{\mathrm{I}}^2 - \omega_{\mathrm{II}}^2}{2\omega}. \qquad (4)$$

Since $\omega \approx \omega_{\mathrm{I}} \approx \omega_{\mathrm{II}}$, then $\omega_I - \omega_{\mathrm{II}} = \delta \ll \omega$. Therefore,

$$\frac{\omega_{\mathrm{I}}^2 - \omega_{\mathrm{II}}^2}{2\omega} = \frac{(\omega_{\mathrm{I}} - \omega_{\mathrm{II}})(\omega_{\mathrm{I}} + \omega_{\mathrm{II}})}{2\omega} \approx \omega_{\mathrm{I}} - \omega_{\mathrm{II}} = \delta.$$

Taking into account that $a_{\mathrm{I}} \approx a_{\mathrm{II}}$, we can write

$$\frac{a_{\mathrm{II}}}{a_{\mathrm{I}}} + \frac{a_{\mathrm{I}}}{a_{\mathrm{II}}} = 2.$$

Then the differential equation (4) takes the form:

$$\frac{d(\varphi_{\mathrm{I}} - \varphi_{\mathrm{II}})}{dt} = \delta - \lambda \sin(\varphi_{\mathrm{I}} - \varphi_{\mathrm{II}}). \qquad (5)$$

We find a stationary solution of this differential equation. We write

$$\frac{d(\varphi_{\mathrm{I}} - \varphi_{\mathrm{II}})}{dt} = 0.$$

Then

$$\delta - \lambda \sin(\overline{\varphi}_{\mathrm{I}} - \overline{\varphi}_{\mathrm{II}}) = 0,$$

whence

$$\sin(\overline{\varphi}_{\mathrm{I}} - \overline{\varphi}_{\mathrm{II}}) = \frac{\delta}{\lambda}.$$

Since $\left|\sin(\overline{\varphi}_{\mathrm{I}} - \overline{\varphi}_{\mathrm{II}})\right| \le 1$, then $\left|\frac{\delta}{\lambda}\right| \le 1$ or, taking into account that $\lambda > 0$, $|\delta| \le \lambda$, or $|\omega_{\mathrm{I}} - \omega_{\mathrm{II}}| \le \lambda$.

Therefore, the synchronous mode exists only in the synchronization bar that corresponds to the formula $|\omega_{\mathrm{I}} - \omega_{\mathrm{II}}| \le \lambda$.

Let's estimate time of establishment of the synchronous mode at $\left|\overline{\varphi}_{\mathrm{I}} - \overline{\varphi}_{\mathrm{II}}\right| \ll \frac{\pi}{2}$. Then $\sin(\varphi_{\mathrm{I}} - \varphi_{\mathrm{II}}) \approx \varphi_{\mathrm{I}} - \varphi_{\mathrm{II}}$, and the differential equation (5) takes the form:

$$\frac{d(\varphi_{\mathrm{I}} - \varphi_{\mathrm{II}})}{dt} = \delta - \lambda(\varphi_{\mathrm{I}} - \varphi_{\mathrm{II}}).$$

whence

$$\varphi_{\mathrm{I}} - \varphi_{\mathrm{II}} = \left(\varphi_{\mathrm{I}0} - \varphi_{\mathrm{II}0} - \frac{\delta}{\lambda}\right)e^{-\lambda t} + \frac{\delta}{\lambda}, \qquad (6)$$

where $\varphi_{\mathrm{I}0} - \varphi_{\mathrm{II}0}$ is the difference of the initial phases.

From the formula (6) as $t \to \infty$, we obtain

$$\varphi_{\mathrm{I}} - \varphi_{\mathrm{II}} \to \overline{\varphi}_{\mathrm{I}} - \overline{\varphi}_{\mathrm{II}} = \frac{\delta}{\lambda}.$$

From the formula (6), we take into account that the time for which the exponential function decreases by e times is denoted by the time τ of establishment of the synchronous phase difference:

$$\lambda\tau = 1 \quad \text{or} \quad \tau = \frac{1}{\lambda}.$$

If one of these chemical systems has an amplitude greater (more powerful) than the other, then as a result of diffusion it will synchronize the other imposing its

frequency on it. Then this more powerful chemical system can be considered as a generator, an "external force" that synchronizes.

The basic laws of synchronization in relaxation systems, in which the form of oscillations is far from sinusoidal, remain the same as in almost sinusoidal ones. Unlike sinusoidal systems, relaxation systems (which are also common in chemistry and biology) have significantly less time τ to establish synchronism. Synchronization can also take place in multiple tones. For example, a generator with frequency ω_{I} may be synchronized with a generator with frequency $2\omega_{\mathrm{II}}$ where $\omega_{\mathrm{I}} \approx \omega_{\mathrm{II}}$. A powerful synchronizing system that sets the rhythm for all other systems is a biological clock.

One example in a living system is the synchronization of heart muscle fiber contractions.

References:

1. Tyson, J. (2002) Biochemical oscillations. Computational Cell Biology, no. 20, P. 230-260.
2. Novak, B. & Tyson, J. (2008) Design principles of biochemical oscillators. Nature Reviews. Molecular Cell Biology, vol. 9, no. 12, P. 981-991.
3. Demidovich, B. & Modenov, V. (2008) Differential Equations. 3rd ed., Saint Petersburg: Lan.
4. Hubal, H. M. (2015) Interdisciplinary connections in a differential research model of oscillations in biological systems. In Proceedings of International Mathematical Conference “Shesty’e Bogdanovskie chteniya po oby’knovenny’m differenczial’ny’m uravneniyam”, P. 142-144.
5. Hubal, H. M. (2017) The construction and study of the system of differential equations that describes biochemical processes rates. Computer Integrated Technologies: Education, Science, Production, no. 27, P. 99-104.
6. Struthers, A. & Potter, M. (2019) Differential equations: for scientists and engineers. 2nd ed., Springer.
7. Zill, D.G. (2017) A first course in differential equations with modeling applications. 11th ed., Cengage Learning.

HIGH PERFORMANCE COMPRESSING FOR HARD SPHERE MODEL

Mashira Vasilii
Leading Engineer,
G. V. Kurdyumov Institute for Metal Physics of the NAS of Ukraine,
36 Academician Vernadsky Boulevard 03142 Kyiv, Ukraine

Korochkova Taisiya
Ph.D., Senior Researcher
Chuiko Institute of Surface Chemistry, NAS of Ukraine,
17 General Naumov Str., Kyiv 03164, Ukraine,

Abstract. Hard sphere model is a simple but effective approximation for a great variety of processes. Given work presents way to reduce complexity of calculations about one order and shows new results that were obtained due to gradually increased calculus speed.

Introduction. Obtaining dense packing or simulating multi particle system can be treated as a set of particle-particle interaction. Though such an approach is quite suspicious for hard sphere model where three simultaneously interaction particles never will follow trajectories calculated for particle-particle interaction, but integral results shows that probability of such phenomena is quite small even for liquid and even solid states of matter.

Complexity that rises for that approach is about N^2 or $N(N-1)/2$, that restricts a number of particles N used and also causes small time of system observance.

First step for speeding up is explicit time to interaction (TTI):

$$dT = \frac{-(\vec{r}\vec{V}) - \sqrt{(\vec{V}\vec{V})\left((R_A + R_B)^2 - (\vec{r}\vec{r})^2\right) + (\vec{r}\vec{V})^2}}{(\vec{V}\vec{V})} \tag{1}$$

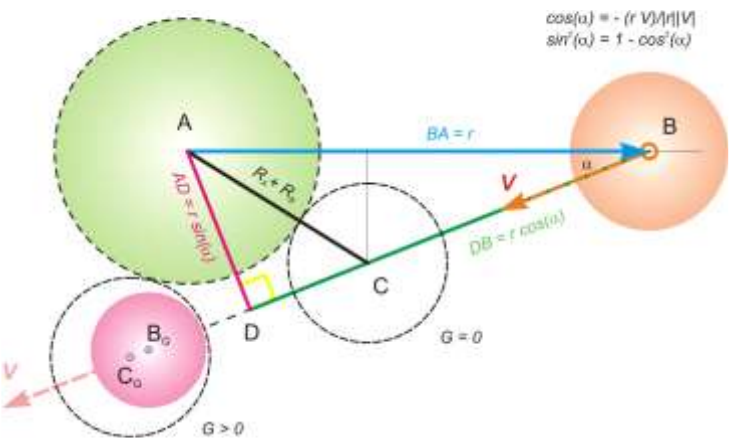

Figure 1. Interaction of two spherical particles

Even for the case of compressing with outer bound or growing elements:

$$R(t) = R_s(1+\alpha t), \quad R_s = const,$$

$$R(t+dT) = R_s(1+\alpha t) + R_s \alpha dT = R(t)\left(1+\frac{\alpha dT}{(1+\alpha t)}\right) = R(t)(1+GdT), \qquad (2)$$

$$G(\alpha,t) = \frac{\alpha}{(1+\alpha t)},$$

and an explicit time to interaction dT can be obtained from the square equation:

$$dT = \frac{-(\vec{r}\vec{V}) - \sqrt{(\vec{V}\vec{V})\left(\left((R_A+R_B)(1+GdT)\right)^2 (R_A+R_B)^2 - (\vec{r}\vec{r})^2\right) + (\vec{r}\vec{V})^2}}{(\vec{V}\vec{V})} \qquad (3)$$

$$dT = \frac{-G(R_A+R_B)^2 + (\vec{r}\vec{V}) + \sqrt{D}}{G^2(R_A+R_B)^2 - (\vec{V}\vec{V})},$$

$$D = G^2(R_A+R_B)^2(\vec{r}\vec{r}) - 2G(R_A+R_B)^2(\vec{r}\vec{V}) + (\vec{r}\vec{V})^2 + \left((R_A+R_B)^2 - (\vec{r}\vec{r})\right)(\vec{V}\vec{V}). \qquad (4)$$

This step allows to move in time exactly from one interaction of particles to another excluding intermediate steps and having machine precision for time step dT. Having only one square root makes possible to use standard library functions in order to obtain value of TTI.

The second innovation is in using of a list structure for time to interaction container. Using lists allows exclude interacting pare from the array of TTI without rearranging container. It is evident that one interaction changes TTI only for two particles and there is no need to calculate new dT for others. The only need is to reduce time in a container of TTI. Due to aiming selector that provides D (4) number of such times is proportional to N even for solid state densities.

Experimental procedures. At first, a new parameter for amorphization, collision, was found. It shows difference less than percent and demands great number of experiments in order to reveal peculiarity, while number of interactions for obtaining final density differs about times and have more stable behaviour.

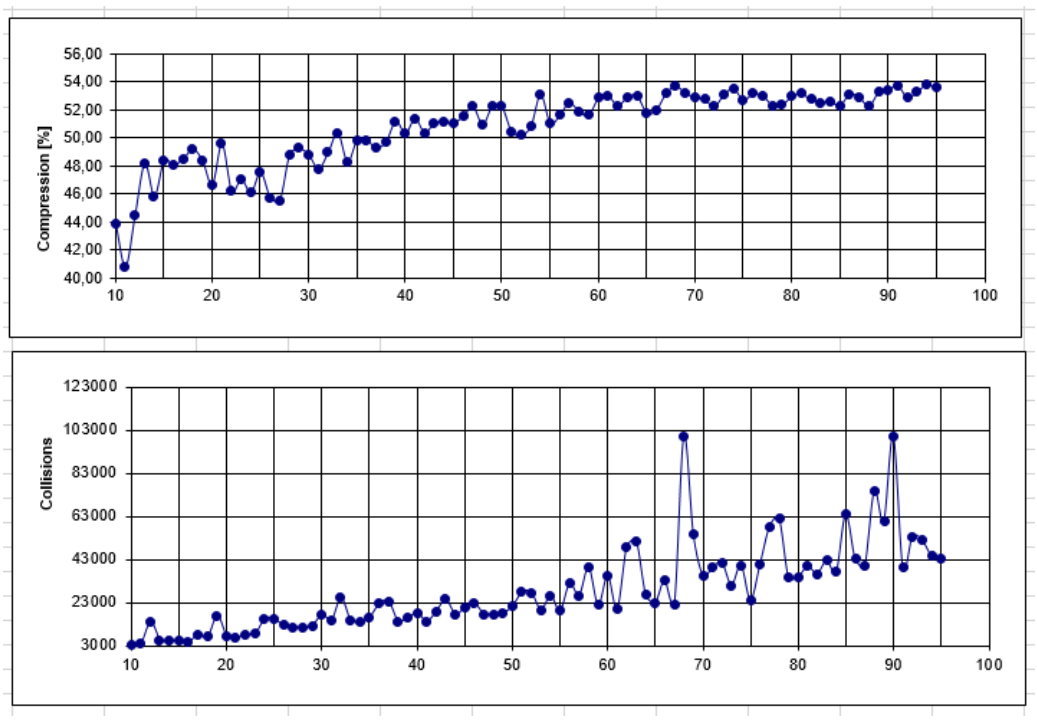

Figure 2. Density and collisions parameters for the binary Fe-B alloy system with peculiarity at 68%. Radii was taken from [1].

At second, due to the vector form of expression for the time to interaction algorithm was extended for the tasks with higher dimensions [2]. Exact values up to 8-dimentions for kissing number problem were obtained in reasonable calculation time (about an hour for Intel Pentium 4).

3a

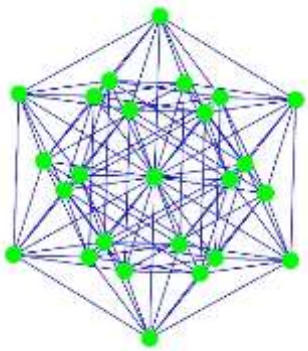

3b

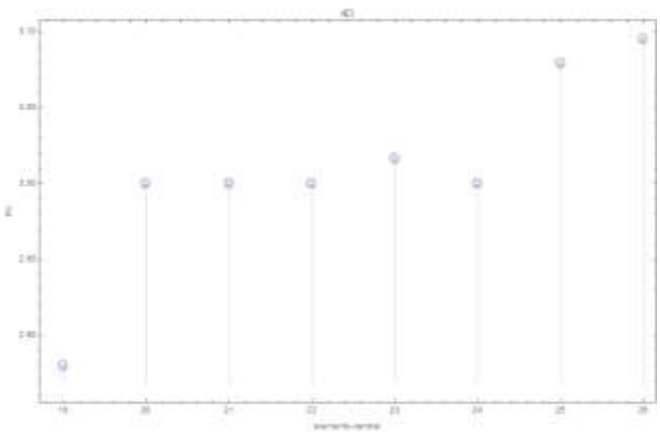

Figure 3. The most densed structure for the first coordination number in 4D obtained by compressing. Deviations from theoretical edge lengths not exceeds 0.1%. (b) Growing of outer bound R with a quantity of the elements with r.

At third, continuous true random generator also was invented as a branch of presented algorithm. One uses bound particle interaction but still uses hard sphere approximation and impulse saving law, so we have generator based on a physical process. Aligning to one dimension is performed due to hypothesis that surface

interaction for D dimensional sphere is identical to D-2 volume distribution, in our case 3-dimensional sphere surface event with dropping two coordinates produces one dimensional distribution.

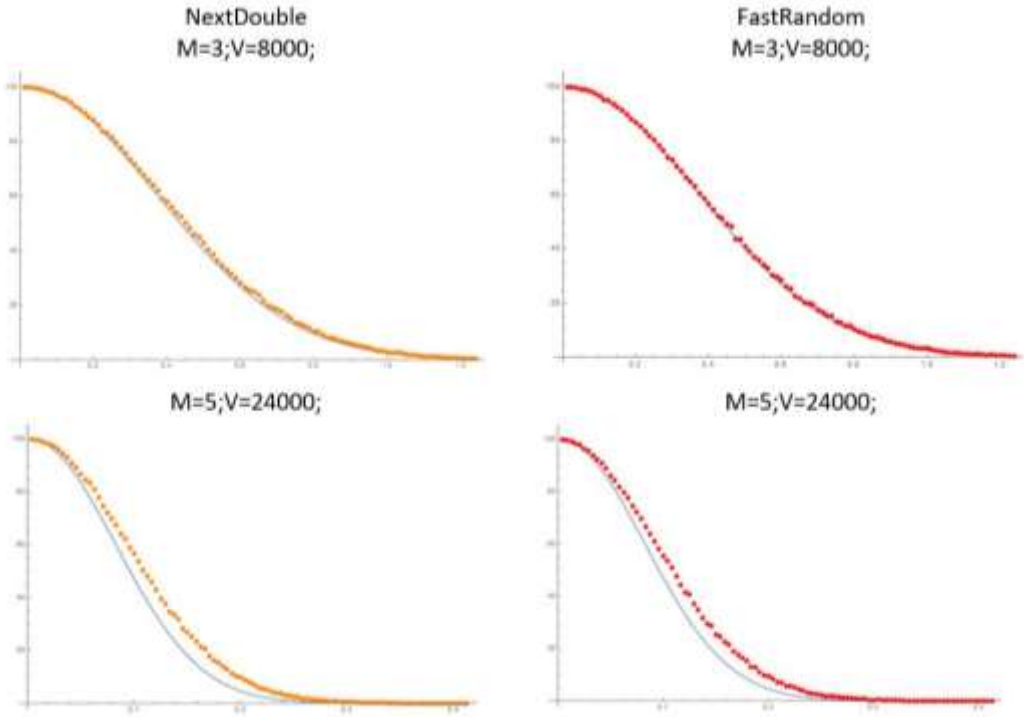

Figure 4. Analog to "Parking lot test"[3] but with simultaneous filling that allows to compare results with analytic expression (*NextDouble* means C# library function, FastRandom means hard sphere model generator. *M*-dimension, *V* – bound volume relative to the unit volume element).

Generator has comparable speed with simple library functions, but shows more precise behaviour (fig 4), additionally one allows to get rid of calculus artefacts with using reminder on arithmetic generators, that we found in Parrondo games in appliance to Brownian motors [4].

Conclusion. Drawbacks of an approach inherits next ancestors. Theoretically non stable behaviour of generator, due impossibility of embracing all set of values in continuous case, have no guarantee to work as arithmetic analogues. Although in a practice there was no such exceptions found, but for the logical strictness it is necessary to add checking procedures for the final distribution, payments for “true” and “continuous” in a characteristic of the generator. Particle-to-particle restrictions reveals stop points in calculations because of the finite machine precision, with densities is about liquid and solid it is necessary to add redistributing procedures in order to reach calculus limit in compressing that is similar to other ways of compressing.

An advantage, we can calculate all ranges of densities for the compression, so we can to obtain excellent behaviours for the gas and liquid state objects. Physically

comprehensible process helps to differ calculus artefact from possible phenomena. Due to obeying of physical lows, our approach results can be treated as a true.

References:

1. D. B. Miracley, W. S. Sanders. Philosophical Magazine, 2004, V. 01, p. 456.
2. F. Kammer, T. Tholey. (July 2012). Algorithmica. 2012 68 (2): p. 312–336.
3. *"The Marsaglia Random Number CDROM including the Diehard Battery of Tests of Randomness"*. *Florida State University*. 1995. Archived from *the original* on 2016-01-25.
4. A. D. Terets, T. Ye. Korochkova, V. M. Rozenbaum, V. A. Mashira, I. V. Shapochkina, A. N. Furs, M. I. Ikim, V. F. Gromov Chemistry, Physics And Technology Of Surface, 2020, V. 11(3), p. 395-404. [In Russian]

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ І ПРОГРАМНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОТОПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЛІТАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ БЕЗПІЛОТНИМ ЛІТАЛЬНИМ АПАРАТОМ

Чигінь Василь
Доктор фізико-математичних наук,
Професор,
НАСВ ЗСУ України

Створено експериментальну систему і програмне забезпечення для генерування і дослідження команд на двигуни БПЛА типу квадрокоптер та його автоматичного повертання при фотопереслідуванні рухомого об'єкта. Встановлено автопілот PixhawkPX-4 з відкритим програмним кодом і бортовий комп'ютер Raspberry-3 з відеокамерою PiV2. Установка включає двоканальний осцилограф для вимірювання ширини імпульсів керування моторами і тахометр для вимірювання швидкості обертання моторів. Складена програма обчислює координати центра зображення X об'єкта в пікселях і відповідні тривалості імпульсів для керування обертанням моторами квадрокоптера за допомогою четвертого каналу приймача автопілота. Система польоту використовує бібліотеки Dronekit, datetime, errno, platform, а програма перетворення відеоряду зображень - бібліотеки sys, OpenCV, Picamera. Алгоритм знаходження об'єкта складається з операцій розпізнавання коліру об'єкта і знаходження найбільшого контуру фігури, який вказує на розпізнаний об'єкт.

У попередніх власних роботах досліджувалися процеси виявлення і вимірювання параметрів польоту безпілотних літальних апаратів (БПЛА) за допомогою наземних установок із звуковими і фото- приймачами. Створена вперше стаціонарна система фоторозпізнавання і фотозахоплення за допомогою фотокамери типу Кенон-7Д і власного програмного дозволила вимірювати координати квадрокоптера типу Фантом-3 на віддалях порядку 1км. Крім того, за допомогою експериментального безпілотного авіаційного комплексу досліджено польоти власного БПЛА за попередньо виміряними стаціонарною фотосистемою координатами несанкціонованого об'єкта та його фотозахоплення. При цьому, використання бортового комп'ютера, відеокамери та оригінального програмного забезпечення дозволило вловити квадрокоптер сіткою. Проте, ця система давала можливість виконувати лише політ за наперед визначеними GPS-координатами, але автоматичне фотопереслідування рухомого об'єкта не відбувалося. У доступних українських публікаціях описуються, в основному, шляхи застосування безпілотних літальних апаратів у військовій та цивільній справах. Не виявлено робіт, звязаних з використанням бортового комп'ютера для виконання польотів БПЛА з фотозахопленням і переслідуванням.

Робота є продовженням власних досліджень у напрямку створення комплексної автоматизованої системи пасивного виявлення небезпечних БПЛА, їх фотозахоплення, переслідування і знешкодження. На наш погляд, для

встановлення оптимальних параметрів системи фотозахоплення і переслідуваннярухомих об’єктів є перспективним створення експериментальної системи і програмного забезпечення для дослідження системи керуванняБПЛА з використанням бортового комп’ютера і контролера польоту. Бажано використати БПЛА типу квадрокоптер із суттєво зменшеними розмірами пропелерів для проведення експериментів всередині приміщення з режимом виключно обертання навколо вертикальної осі. Метою роботи є створити експериментальну систему і програмне забезпечення для дослідження та оптимізації процесів керування польотом безпілотного літального апарата при фотозахопленні і переслідуванні рухомого об’єкта у двомірному просторі.

Експериментальну систему вимірювань склали з умовою записів у файли часових залежностей якнайбільшої кількості параметрів фотозахоплення і переслідування рухомого об’єкта. До таких величин віднесли координату X (пікселі) центру зображення об’єкта – червоного диска, число імпульсів К4, які формуються за певною формулою із відомого значення X і подаються на вхід цього автопілота, ширини імпульсів керування ІМП1 і ІМП2 (мілісекунди), які подаються від автопілота Pixhawk до регуляторів обертів моторів, швидкість обертання моторів (оберти за хвилину), які отримали за допомогою лазерного тахометра, а також відхилення зображення плями від лазерного променя (пікселі), прикріпленого до тіла квадрокоптера при реагуванні системи на відхилення об’єкта в горизонтальній площині. При цьому використали дві схеми кріплення бортового комп’ютера Raspberry – незалежне, із кріпленням на окремому нерухомому штоці, а також - на борту самого квадрокоптера. Після аналізу часових залежностей всіх цих величин, можна зробити висновки про причини можливих затримок реакції підсистем на відхилення об’єкта, виявлення найсуттєвіших затримок і пропозиції щодо їх усунення, оптимізації системи в цілому.

Вперше досліджено часові залежності п’яти параметрів фотопереслідування і керування - переміщення зображення червоного диска, створені програмою числа імпульсів К4, які подаються бортовим комп’ютером через систему телеметрії на автопілот, ширина імпульсів, які формуються автопілотом, швидкість обертання моторів, переміщення самого коптера. Запропонована система і програмне забезпечення є достатніми для оцінки ступеня оптимізації процесів керування польотом безпілотного літального апарата при фотозахопленні і переслідуванні рухомого об’єкта у двомірному просторі.

POLITICAL MODERNIZATION OF EAST AND SOUTHEAST ASIA COUNTRIES

Teslenko Serhii,
Ph.D. student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

The most important characteristic of a modernizing society is the constant search for forms and mechanisms to ensure its own security. And within the framework of the modern modernization paradigm, reflecting the processes of modern social change, security cannot be understood as the protection of currently existing structures and relations. Ensuring the safety of society, on the contrary, involves active stimulation and modernization of ineffective social institutional formations and interactions [1, P.40-42].

The specific feature of political modernization in the states of the East is its authoritarian character. However, political authoritarianism not only builds on traditional political culture, but also transforms it. As a rule, the strengthening of the role of the state in the process of modernization was accompanied by the establishment of authoritarian regimes – "developmental authoritarianisms" or "modernizing authoritarianisms". Such regimes ensured (both by economic and administrative methods) a significant increase in the share of investment in GDP, including at the expense of the wealthy strata of society. They pursued a policy aimed at the technological modernization of the existing industry, and at the creation of fundamentally new economic sectors for the country, provided conditions for the preparation of an appropriate workforce, and created national systems of education and scientific research. At the same time, "developmental authoritarianisms" used and are using not only repression, implementing "coercion to progress", they also relied on public consensus and solidarity in addressing issues of increasing material well-being and expanding opportunities for vertical social mobility [2].

Modernizing authoritarianism contributed to the formation of a power pyramid with a national leader at the head, who personifies the political regime and is the guarantor of the ongoing transformations. This political regime does not erect insurmountable obstacles on the way to democracy, it promotes the growth of the middle class, creates the preconditions for political liberalization and gradually erodes the foundations of its own existence [3]. The tough nature of government, combined with certain traditions of an uncritical perception of power, gave a stunning economic effect, led to the revitalization of the population and an increase in the legitimacy of the regime in many states of the region.

The democratic model, in which the primary formations of society will be independent in decision-making, develop local self-government and delegate powers,

has not become widespread in the East. However, the general trend in the political development of the region is the formation of models of non-Western democracy. The researcher believes that in non-Western democracies there is a different relationship between democracy and constitutional liberalism than in liberal ones, at the same time, they are more democratic (and more competitive) than illiberal or participatory democracies. An analysis of the socio-cultural characteristics of the countries of the non-Western political process and different ways of their transformation in the presence of general patterns allows us to reveal the presence of different types, models of democracies (not only European and American types), non-Western, including the Eastern type (Japanese, Singaporean, Indian, South Korean, Malaysian, Taiwanese, Israeli, Turkish, etc.) [4, P.32].

It was these non-Western polities that managed to catch up with the West. The success of modernization projects in the South-East states is due to the fact that the innovation component has become a priority for the state and is carried out in a highly competitive environment (for example, this applies to South Korea and Singapore). According to a number of experts, in the XX1 century. Southeast Asia will gradually become the main trendsetter of political and socio-economic fashion. And now, fierce competitive wars are being waged in this region. And in these conditions, only an innovative leap will allow one to assert itself, and even more so to gain the upper hand over opponents. This was fully demonstrated by Singapore, where the forced modernization made it possible to dramatically raise the country's status and provide it with significant positions in the economic and political spheres. In South Korea, the factor of regional competition is complemented by the problem of political competition. Since 1953, the ROK has been in a state of "cold war" with the DPRK, and in order to mobilize support from the population, its leadership needs to regularly demonstrate achievements and ensure a permanent increase in the living standards of its citizens [5].

The common civilizational “credo” determining the internal political course of socio-economic and political transformations in the states of East Asia was the creation of competitive socio-economic advantages and an increase in the level of well-being for the population, ensuring the survival and progress of the nation. For example, the Malaysian political leader Mahathir saw not the transit of democratic institutions as the primary task of modernization, but a change in the socio-cultural values and attitudes of the Malays through the radical re-education of the Malay community in order to preserve national values and behavioral stereotypes that contribute to the ongoing transformations.

The modernization process in East Asia was faster than, for example, in Europe. It can be characterized as “compressed” or “condensed” because it took place in a relatively short period of time and mainly in urbanized centers. The results of such modernization are “compressed” or “complex”, which Ernest Blok called “simultaneity (synchronicity) of non-simultaneity”. When external challenges and exogenous factors were included in the development process in the East Asian region, it began to occur rather quickly while maintaining self-identification. The fast time

frame for the implementation of modernization projects leads to the transformation of institutions and social relations in a new social configuration, squeezes modernity, therefore, “non-system” actors appear both within the state and in the international arena [6, P. 44-46]. At the same time, the development of all these countries does not aim at a radical change in socio-cultural foundations, as Japan did in its time.

References:

1. Organski A.F.K. The Stages of Political Development. New York: Free Press, 1965. P. 35-67.

2. Sztompka P. Dilemmas of the Great Transition / Harvard Center for European Studies Working Paper No 19. Cambridge, Mass, 1992. P. 21-23.

3. Lührmann, Anna, and Staffan I. Lindberg. “A Third Wave of Autocratization is Here: What is New About It?” Democratization 26 (2019): 1095–1113.

4. Morgenbesser, Lee. The Rise of Sophisticated Authoritarianism in Southeast Asia. New York: Cambridge University Press, 2020.

5. Waldner, David, and Ellen Lust. “Unwelcome Change: Coming to Terms with Democratic Backsliding.” Annual Review of Political Science 21 (2018): 93–113.

6. Martinelli A. Global Modernization. London: Sage Publications, 2005. P. 44-46.

ІНФОРМАЦІЙНО – ПСИХОЛОГІЧНЕ ПРОТИБОРСТВО ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО ЗА ДОПОМОГОЮ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Давіденко Сергій Васильович,
кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри тактики
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Бойчук Богдан Миколайович,
старший викладач кафедри тактики
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Івко Сергій Олександрович
кандидат технічних наук,
викладач циклової комісії експлуатації військових засобів зв'язку
Військовий коледж сержантського складу

Гібридна російська агресія проти України виявила вразливі місця у системі безпеки нашої держави. Найбільш неочікуваним виявилося переміщення військового протистояння у віртуальний – інформаційний простір. Російська стратегія такої війни спрямована, перш за все, проведенням інформаційно-психологічних операцій (ІПсО) проти осіб, котрі не тільки приймають остаточне рішення, а й проти персоналу який так чи інакше причетний до надання необхідної інформації для прийняття рішення. Основною задачею ІПсО є вплив на людську моральну стійкість, їхні емоції та мотиви при прийнятті рішень, виконання заходів з оперативної безпеки, дезінформації.

Актуальність. Сучасна війна дедалі стає війною на ураження та руйнування людської свідомості противника та консолідацію свідомості власного народу. На жаль, Україна стала об'єктом добре організованої інформаційної війни з боку Російської Федерації. Отже, саме зараз актуальним є питання виявлення негативного інформаційно-психологічного впливу (ІПсВ) на індивідуальну, групову і масову свідомість громадян та протидії йому.

Мета: проведення аналізу застосування Росією негативного інформаційно - психологічного впливу на індивідуальну, групову і масову свідомість громадян держави, для подальшого розроблення (обґрунтування, вироблення) рекомендацій (пропозицій) щодо протидії ІПсВ.

Використання Російською Федерацією інформаційно-психологічних операцій стало можливо за рахунок протиріч, що виникли в Україні, з одного боку це наявність неперевіреної інформації в інтернеті, а часто і в засобах масової інформації. З іншого боку це розвиток технологій впливу на підсвідомість людини.

Інформаційно-психологічна боротьба велась у всіх війнах та протистояннях

людства. Найбільш рання з відомих форм впливу на супротивника – це не використання бойових засобів, а залякування ворога своєю бойовою могутністю з метою підриву психологічного стану противника, широкомасштабне порушення роботи інформаційних, комунікаційних мереж і систем, часткове порушення економічної інфраструктури та підпорядкування населення країни, яка атакує, волі країни – переможця [1].

На думку Панаріна І.Н., інформаційна війна – боротьба режисерів, типу використання всіх даних можливостей для влиття необхідних коментарів в сферу управління сторін протистояння [2]. Основні сфери ведення: політична, дипломатична, фінансово-економічна та військова сфери.

У передвоєнний період керівництво держави через засоби масової інформації прагне сформувати у свого населення патріотичні погляди і переконання, забезпечити у масовій свідомості пріоритет цілей державної політики. В той же час вірогідний противник прагне прищепити населенню та військовослужбовцям цієї держави вигідні тільки йому протилежні за спрямуванням ідеї та настрої: розпалює націоналістичні забобони, незадоволення політичними чи економічними заходами керівництва держави, що нерідко призводить до зниження рівня морально-психологічного стану населення і особового складу збройних сил [3].

З давніх часів дезінформація та пропаганда допомагали полководцям досягати успіхів у битвах. Військові доволі швидко зрозуміли, які саме можливості надає вміле використання інформації. І з часом, а точніше з розвитком технологій отримання та передачі інформації, методи ведення «непомітних війн» вдосконалювалися. Достатньо згадати китайського військового теоретика Сунь-Цзи: «Ось чому найкраща війна – розбити замисли супротивника; далі – розбити його союзи; далі – розбити його війська» [4]. Як бачимо на першому місці стоять замисли противника, а в сучасному світі, однією зі складових для руйнації замислів противника є інформаційно-психологічна боротьба зі своїм інформаційно-психологічним впливом.

Проводячи аналіз ІПсВ Російської Федерації (РФ) на південному сході України його можна розподілити на категорії:

- перша – зона антитерористичної операції/операції об’єднаних сил (АТО/ООС), вплив направлений на військовослужбовців Збройних Сил України для формування поглядів про незаконність рішень і планів воєнно-політичного керівництва України;
- друга – зона АТО/ООС, вплив на цивільне населення Окремих районів Донецької та Луганської областей так званих «ДНР/ЛНР», а також на незаконні збройні формування, що знаходяться на цих територіях;
- третя – вплив на населення внутрішньої території України, яке не бере безпосередньої участі у бойових діях;
- четверта – вплив на цивільне населення самої РФ для формування необхідних політичних поглядів на події, які відбуваються на Сході України;
- п’ята – вплив на населення інших держав, для формування сприйняття конфлікту, як протестного руху широких невдоволених народних мас східних районів України.

Безумовно одна з найуспішніших проведених інформаційно-психологічних операцій Російської Федерації – «русская весна». Проведення якої дало змогу російським військам фактично без жодного пострілу й без втрат захопити цілий півострів і створити передумови для початку агресії на Сході України.

Запорукою успіху цієї кампанії стало ретельне планування та підготовка. Робота з кримським населенням розпочалася ще в 2000-х і перейшла в активну фазу після Помаранчевої революції. За часів президента В.Януковича Росія взялася за втілення фінальної частини операції, а Майдан лише вніс корективи щодо старту анексії. Ця зухвала авантюра змогла реалізуватися за умови надпотужного інформаційного впливу країни-агресора.

Теоретично подання неправдивої інформації у суспільство – справа нескладна але за умови певної відповідної підготовки. Потрібно сформувати меседж, обрати канали поширення інформації, додати емоцій та незначну прив`язку до реальності – підробка новин (фейк) готова. Деякі найцікавіші російські фейки зібрано в таблиці 1.

Таблиця 1

Маніпулятивне спотворення фактів засобами масової інформації

Фейк	Канал/сайт	Дата	Перегляди
Телесюжет про «Розп’ятого хлопчика»	«Первый канал» «ОРТ» «Фейсбук» «ВКонтакте»	12.07.2014 р. 13.07.2014 р. 09.07.2014 р. 11.07.2014 р.	201 924 [5]
Телесюжет про «Клаптик землі та рабів»	«Первый канал» «Россия 24»	03.11.2014 р. 04.11.2014 р.	34 515 [6]
Документальний фільм «Крым. Путь на родину»	«Россия 1»	15.03.2015 р.	40 000 [7]
Новини: «Київраду оточили націоналісти – вимагають вбити все російське на їхній землі»	Сайт «Новостное агенство Харьков»	20.04.2017 р.	1607 [8]
Новини: «Українські військові застосували на Донбасі заборонені міжнародними конвенціями фосфорні боєприпаси»	«Юнион»	19.02.2021 р.	26 413 [9]

Висновок. Наведені факти підтверджують застосування Росією негативного інформаційно-психологічного впливу на індивідуальну, групову і масову свідомість громадян не тільки нашої держави, а й самої Росії.

На жаль, більшість людей знаходиться в полоні спотвореної інформації доволі тривалий час. Якщо в Україні на державному рівні проводиться робота по виявленню спотвореної інформації, то в російських ЗМІ цього ніхто не робить. Тому саме інтернет-сайти та повідомлення в соціальних мережах є простором, в якому поширюються найгрубіші фейки, здійснюється дегуманізація українців, лунають заклики до їх фізичного знищення. Інтернет виконує важливу роль в

мобілізації проросійськи налаштованої молоді та легітимізації російської агресії в її очах.

Метою російського інформаційно-психологічного впливу є виведення населення України з боротьби, зробити так, щоб українське суспільство чинило менший опір військовим операціям Росії або не чинило його взагалі. Це виглядає як цілеспрямоване поширення різними каналами взаємоузгодженої системи міфів, стереотипів, маніпулятивна трактовка подій.

В той же час ІПсВ нерозривно пов'язаний з діяльність кібернетичного угрупування РФ однією з бойових задач якого є моніторинг та регулювання геополітичної ситуації за допомогою принципово нових технологічних принципів, процесів [10].

Щоб протистояти інформаційно-психологічному впливу необхідно вивчати свого ворога, як говорив Сунь-Цзи: Якщо знаєш ворога і знаєш себе, твоя перемога буде безсумнівна. Якщо знаєш Небо і знаєш Землю, твоя перемога буде повною.

Список літератури:

1. Шутов, Р.В. Теоретичні аспекти дослідження зовнішніх інформаційно-психологічних впливів /Р.В. Шутов// - Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. – № 3, 2010. – С.176-183.
2. Панарин И. Н. Информационная война и третий Рим. М., 2001. 244 с.
3. Юрій Лапаєв. Непомітна зброя. Місце України в інформаційній війні [Електронний ресурс] URL:https://tyzhden.ua/Society/180936
4. Мистецтво війни. Сунь-Цзи [Електронний ресурс] URL: https://starylev.com.ua/mystectvo-viyny
5. В сети "отмечают" годовщину топ-фейка пропаганды Кремля об Украине: видео [Електронний ресурс] URL: https://apostrophe.ua/news/society/2019-07-15/v-seti-otmechayut-godovschinu-top-feyka-propagandyi-kremlya-ob-ukraine-video/168831
6. Фейк: Украинским военным обещают «кусочек земли и два раба» [Електронний ресурс] URL: https://www.stopfake.org/ru/lozh-ukrainskim-voennym-obeshhayut-kusochek-zemli-i-dva-raba/
7. Фільм про Крим: навіщо Путін розповів нову версію анексії? [Електронний ресурс] URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/03/150316_putin_film_sx
8. Не заборона російської, а захист української мови. Низка ЗМІ спотворили зміст проекту ухвали Київради [Електронний ресурс] URL: https://www.radiosvoboda.org/a/28442903.html
9. Фейк: Українські військові застосували на Донбасі заборонені міжнародними конвенціями фосфорні боєприпаси [Електронний ресурс] URL: https://www.stopfake.org/uk/fejk-ukrayinski-vijskovi-zastosuvali-na-donbasi-zaboroneni-mizhnarodnimi-konventsiyami-fosforni-boyepripasi/
10. Chernonoh O., Ivko S., Moskalenko A. Analysis of the cyber security policy of Ukraine/ Markina I., Aranchiy V., Safonov Y., Zhylinska O. and other. Security management of the XXI century: national and geopolitical aspects. Issue 2: [collective

monograph] / in edition I. Markina. — Prague. — Nemoros s.r.o. — 2020. — Czech Republic. — 138-142 p.

FUNDAMENTALS OF PSYCHODIAGNOSTIC INSTRUMENTS FOR THE STUDY OF COPING BEHAVIOR AND PERSONALITY TRAITS

Bocheliuk Vitalii
Dr. in Psychology, Professor
«Zaporizhzhia Polytechnic» National University

Spytska Liana
Dr. in Psychology, Assistant Professor
Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University

Ability to manage difficult life situations is an important indicator of the level of personal development. An individual is able to increase their potential and build their psychological resilience by developing a range of effective ways and strategies to cope with challenging situations and acquiring the skills for their use depending on arising circumstances.

The study of coping behavior as an essential component of adaptive social behavior is relevant considering the current social instability as well as contradictory and negative trends in the society (crime, financial struggles, violence, unemployment, etc.).

Coping behavior is a variable that depends, firstly, on an individual's personal characteristics (sometimes the topic of personal resources in coping is discussed), and secondly, on the actual situation. Thus, two main groups of coping behavior determinants are defined: personal and situational determinants. Besides, there are additional determinants: age, gender, and sociocultural characteristics, which, in our opinion, can be combined into a group of socio-demographic determinants of coping behavior.

For our study, we have chosen the methods that allow us to explore in an effective way an individual's behavior strategies in stressful situations, as well as understand how personal traits affect the choice of coping strategies.

The Coping Inventory for Stressful Situations (CISS) was developed by one of the leading Canadian experts in health psychology and clinical psychology Norman S. Endler and co-authored by James A. Parker. It is intended for respondents over 18 years old and includes 48 items grouped into three (16 items each) or five scales. The CISS is considered as an effective instrument in measurement of the three basic styles of coping: task-oriented, emotion-oriented and avoidance coping. The latter involves two subscales that determine the following substyles: distraction and social diversion.

This method differentiates people with defined and rather consistent coping styles in various samples. It can be successfully applied to measure the coping styles of adults over 18 years of age.

The Adolescent Coping Scale (ACS) was developed by Australian psychologists from the University of Melbourne. Studies of coping behavior have established that an individual's choice of coping strategies can often be consistent and independent of the type of stressful situation, thus forming the styles of coping behavior. On the other hand, certain stressful situations can determine the coping behavior of an individual, defining their special dynamic. Other studies have shown that coping as a process can change, similar to emotions, possessing certain flexibility. Therefore, the Adolescent Coping Scale (ACS) includes two forms, a general form and a specific form consisting of 80 items. 79 of them form 18 scales or coping strategies that young people employ when faced with various unpleasant events, tension or anxiety. Item 80 is an open-ended question asking the respondent to specify what else they do in a tense, unpleasant situation or in circumstances that cause anxiety. The obtained answers about the chosen ways of behavior in challenging situations are analyzed separately. The general form of the Adolescent Coping Scale (ACS) measures how an individual copes with anxiety and difficulties in general (usually). The specific form of the Scale covers a particular difficult situation causing anxiety, specified by the respondent. Such situation can also be generated by the researcher (for example, an exam).

The Adolescent Coping Scale (ACS) method involves testing as well as retesting 10-14 days following the first test. The expression of coping behavior is evaluated on a 5-Point Likert scale that ranges from 1 - "Not at all" to 5 - "Very much." Thus, the respondent answers the questions from the ACS forms in two separate stages over a certain time period: answering the general ACS form questions followed by the specific ACS form.

Presented in eighteen scales, the strategies form three styles of coping behavior: 1) productive coping (strategies: solving the problem, working hard and achieving, seeking spiritual support, focusing on the positive); 2) non-productive coping (strategies: ignoring the problem, keeping to self, wishful thinking, tension reduction, self-blame, worry, not coping, distraction, physical recreation) and 3) social coping (strategies: seeking social support, close friends, seeking to belong, social action, professional help). The latter often refers to a productive style.

The adapted Adolescent Coping Scale possesses a number of undeniable benefits, among them its functional diagnostic value. It identifies a large number of coping strategies in a more effective way compared to other methods. Its way of processing allows to create an individual or group profile of coping behavior as a visible outcome of the existing coping style. Besides, the items of the scale function as a sort of cognitive prompts for young people, allowing them to better reflect on and comprehend their own coping or non-coping behavior in difficult situations. The individual profile of the strategies formed as a result of processing can be utilized in counseling to help young people better understand which strategies they need to develop further and which should be abandoned. This, in turn, can lead to changes in the actual social behavior in a direction determined by an individual. The group profile of strategies demonstrates the choice of coping behavior by separate groups of individuals.

This method is valuable to both scholars who use it as part of the psychodiagnostic instruments to work with the problems of adolescents and for professionals in consulting psychology aiding young people in coping with stressors.

The Sixteen Personality Factor Questionnaire developed under the direction of R.B. Cattell is one of the most widespread questionnaire methods for the assessment of individual and psychological characteristics of personality. It is designed for a wide range of settings.

A distinctive feature of this questionnaire is its focus on identifying 16 rather independent factors (scales, primary traits) of personality. This feature was determined using factor analysis of the largest number of surface traits of personality identified by Cattell. Each factor forms several surface traits formed around one central trait.

The questionnaire consists of 4 forms: A and B (187 items); C and D (105 items). We use forms A and C most often. The questionnaire is widely used in medical psychology in determining important professional qualities, in sports, as well as research. The questionnaire involves the stages of assessment, resolving the issue, and attitude to a certain phenomenon.

Based on these methods, it is possible to conduct empirical research that will identify behavioral styles and strategies that people use in stressful situations. It is also possible to study personality traits and their influence on the choice of coping strategies.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ КАПЕЛАНІВ В АТО

Матейко Наталія Михайлівна
кандидат психологічних наук, доцент, доцент
кафедри загальної та клінічної психології ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет імені Василя Стефаника»

В історії українського війська чітко простежується, що поруч українського воїна завжди був священик-капелан, незважаючи на обставини чи склад Збройних сил України різних періодів. На запитання: «Чи потрібні пастирі у Збройних Силах України?» у 2004 р. 50,9% опитаних відповіли позитивно, 27,7% не визначилися, кожен п'ятий вважав, що не потрібні. При цьому присутність пастирів у Збройних Силах вважали необхідною в західному регіоні близько 60%, на сході – 55,7%, на півночі – 42,8%, у центрі – 41,6%, на півдні – 45,9%. [8, с. 43]. Тобто громадська підтримка підсилює важливість присутності духовенства в армії та співпраці між цими інститутами.

Разом з тим, співпраця армії й духовенства має глибоке історичне підґрунтя та власного історичного досвіду. З історії відомий факт, що областю самобутнього функціонування православної церкви на українських землях здавна була Запорізька Січ, і релігійні норми деяких випадках були чи не єдиним регулятором далеко не завжди дисциплінованої й керованої козацької маси [1, с. 188].

Практично з перших днів початку АТО поруч з воїнами Української армії були військові священики – капелани різних християнських конфесій, які поєднали душпастирську та психологічну допомогу, коли на передовій ще не було психологів, а волонтерство тільки зароджувалося. На початку існування АТО статус капеланів не був юридично визначений, тому деякі з них прибували в зону військових дій добровільно, інші проходили підготовку за стандартами НАТО і перебували там як парамедики.

В Західній Європі питання душпастирської опіки військових давно вирішене, а священнослужителі, котрі працюють у цій сфері, є соціально захищеними. [2 С. 18-22]

За час проведення антитерористичної операції на сході поряд із захисниками України побувало більше двохсот капеланів, які також воюють, але у духовній сфері. Як зазначає о. Степан Сус, «захисник України має знати: він тут тому, що любить тих, хто залишився за його плечима, капелан має зберегти його цілісність та людяність» [3]

27 січня 2015 року Міністерством оборони України було затверджено Положення про службу військового духовенства у Збройних Силах України (Наказ № 40), в якому зазначено, що «у своїй діяльності військовий священик (капелан) взаємодіє з органами по роботі з особовим складом, військово-медичною службою та військовими психологами. В умовах особливого періоду, бойових дій та в інших непередбачуваних випадках капелан забезпечує

підтримку всіх військовослужбовців, які перебувають у зоні проведення операції»[4]. Цього ж року було засновано спеціальну нагороду для військових капеланів – медаль «За жертовність та любов до України».

У проекті Закону України про військове капеланство серед завдань відзначено участь капеланів у реабілітації військовослужбовців, які потребують психологічної допомоги; виховувати у військовослужбовців сумлінності у виконанні військового обов'язку та готовності до самопожертви заради Вітчизни; розвивати у військовослужбовців стійкі моральні якості - справедливість, мужність, поміркованість, дисциплінованість, вірність; проводити заняття з дотримання здорового способу життя, попередження самогубств, запобігати виникненню стресових ситуацій, депресивних та інших негативних психоемоційних станів; брати участь у реабілітації військовослужбовців, які потребують психологічної допомоги тощо [5]

Душпастирі неодноразово висловлювали стурбованість атмосферою, котра панувала у військових підрозділах, моральним станом військовослужбовців, поширенням алкоголізації, суїцидів. Активно збільшуючи свою присутність в Збройних силах, капелани підтримують морально-психологічний дух військових, впливають на духовно-патріотичний стан сприяють покращенню виховної роботи у війську.

У 2015 році Мін’юстом була зареєстрована громадська міжкофесійна організація «Перший український батальйон військових капеланів», яка об’єднала священиків різних конфесій (православні, протестанти). З метою легітимізації своєї діяльності, представники батальйону отримали можливість здобувати другу вищу освіту в ПНУ ім. М.Драгоманова за магістерською програмою «Психотерапія і капеланство».

До обов’язків капеланів зоні АТО належить проводити молебні та етичні бесіди з військовими, важливою є їхня участь у знятті стресового синдрому й укріплення морально-психологічного стану, відвідують поранених в соціально-реабілітаційних центрах та госпіталях, надають підтримку родинам загиблих, долучаються до волонтерської допомоги населенню на окупованих територіях. Основною метою капеланства в АТО є зміцнення морально-психологічного духу, підтримання належного духовного стану, патріотичне виховання. [6, С. 81-86]

Отже, працюючи в реабілітаційних центрах, на передовій, в госпіталях, тюрмах, капелани мають унікальні досвід роботи з людьми, які перебувають у найважчих ситуаціях, стають духовною опорою і підтримкою воїнів.

Капелани відграють важливе значення і поза фронтом, підтримуючи родини, які постраждали від військових дій. Так, в 2014 р. була створена громадська організація «Східний янгол» для надання допомоги переселенцям та постраждалим від російської військової агресії.

Таким чином, наполеглива та системна духовно-просвітницька робота військових капеланів в зоні бойових дій створює духовний потенціал українського війська, забезпечує морально-психологічну та духовну допомогу військовослужбовцям, посилює виховну роботу в умовах АТО.

Список літератури

1. Колодний А.М. Історія релігії в Україні : навч. посіб. / А.М. Колодний, П.Л. Яроцький. К. : Знання, 1999. 735 с

2. Кушнірчук Я. В. Душпастирська опіка Збройних Сил і проблема створення військового капеланства в Україні/ Наука. Релігія. Суспільство. 2011. № 3. С. 18-22 Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrs_2011_3_5

3. о. Степан Сус про військове капеланство [відео ресурс]. – Режим доступу:https://zhyve.tv/video/812-o-stepan-sus-proviyskove-kapelanstvo

4. Положення про службу військового духовенства у Збройних Силах України http://surl.li/lqqn

5. Проект Закону України про військове капеланство http://surl.li/lqwd

6. Романік А.Феномен протестантського капеланства у зоні бойових дій на сході України (за матеріалами фондової колекції національного музею історії України) // Емінак. 2016. № 3(3). С. 81-86. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eminak_2016_3%283%29__17

7. Церква в українському суспільстві // Людина і світ. 2004. № 8. С. 42-43

ПСИХОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН

Пономарьова Валентина Леонідівна
викладач
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Захарченко Вікторія В'ячеславівна
студентка
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Одним з найважливіших факторів соціалізації була і залишається батьківська родина як первинний осередок суспільства. Умови життя, включаючи соціальний стан, рід занять, матеріальний рівень і рівень освіти самих батьків, значною мірою зумовлює життєвий шлях дитини. Цілеспрямоване виховання, яке батьки дають дитині, поєднується з усією внутрісімейної атмосферою [5, с. 107].

Перші враження, отримані в родині, найбільш сильні і міцні. Сила цих вражень визначається також їх емоційністю. Взаємини між батьками і дітьми повинні ґрунтуватися на родинних почуттях, любові і довірі. Виховання полягає в тому, щоб дитина не приховував від батька жодного вчинку, щоб до нього першого йшов з радістю, з горем, а також за порадою, участю, співчуттям. Грубою помилкою навіть найкращих батьків є те, що вони вважають за необхідне вести себе з дітьми суворо, жорстоко [7, с. 16]. Цим самим вони намагаються порушити в дітях повагу до себе. Дитина замикається в самому собі, усвідомлює свою самотність від усього. У ньому починають розвиватися егоїзм і жорстокість.

Ще в Древній Греції філософи (Платон, Сократ) стверджували, що все зло світу, егоїстичність людей, їх станове нерівність виростають насамперед з наявності нерівних умов виховання дітей в сім'ях. Надмірна любов батьків до дітей сприяє формуванню егоїзму, користолюбства і інших властивостей, що роз'єднують людей, породжують між ними ворожнечу.

Афанасьєва Т.М. стверджує, що навіть кілька місяців «позбавлення любові» наносять розумовому, моральному і емоційному розвитку дитини до 3-річного віку непоправної шкоди [1, с. 24]. Тобто саме в самому ранньому дитинстві закладається фундамент всієї наступної духовного життя людини, а від міцності цього фундаменту, від того, з яких матеріалів він складний, і залежить, яке споруда потім можна буде на ньому спорудити, якої величини і складності [3, с. 17].

Таким чином, батьки потрібні дитині перш за все як «вчителя любові» в найширшому сенсі слова. Без батьків це буває не під силу самому майстерному професіоналу - вчителю. Та й самі батьки дуже багато втрачають при відторгнення дітей. [6, с. 14].

«Як дитина потребує того, щоб про нього піклувалися, і це дає йому відчуття і міцності світу, так і доросла людина відчуває потребу піклуватися про інше, бути опорою для слабкого, відчуваючи, таким чином, власну силу і значущість. Найповніше це проявляється саме в батьківських почуттях », - пише Кон І.С. [4, с. 48].

Різні аспекти поведінки дітей залежать від сімейних умов. Причому ця залежність змінюється в часі. Дослідження Кона І.С. виявило наступну тенденцію: якщо в минулому шкільна успішність дитини і тривалість його навчання залежали головним чином від матеріального рівня родини, то тепер цей фактор менш впливовий. Зате величезну роль грає рівень освіти батьків. Вчинки дітей також багато в чому обумовлені складом сім'ї і характером взаємовідносин між її членами. Несприятливі сімейні умови характерні для переважної більшості так званих важких підлітків [2, с. 32].

Для виявлення психологічного аспекту дитячо-батьківських відносин і їх впливу на формування соціальних якостей особистості підлітків було проведено дослідження, в якому були задіяні учні 8-11 класів. Всього було охоплено учнів 252 (60 учнів 8 класів, 69 учнів 9 класів, 57 учнів 10 класів, 66 учнів 11 класів).

Програма дослідження дитячо-батьківських відносин включала:

- опитування учнів 8-11 класів з метою визначення впливу сім'ї на розвиток відповідальності, ініціативності, самостійності;
- анкетування учнів 8-11 класів, спрямоване на з'ясування особливостей взаємин з батьками;
- аналіз анкет батьків з питання розуміння ними змісту сімейного виховання.

З метою з'ясування ролі сім'ї в соціалізації особистості підлітка з учнями 8-11 класів проводились бесіди на тему: «Що я пам'ятаю про своє дитинство». Дослідженням було охоплено 252 учнів 8-11 класів. Аналіз відповідей учнів виявив наступну тенденцію: спогади 96 учнів з приводу взаємин з батьками опинилися негативними, так як пов'язані з недоліком батьківської уваги і тепла. Батьки сприймалися ними як жорсткі та агресивні, що викликало в учнів відчуження від них, почуття своєї незначності і небажаності в сім'ї.

Згадують своє дитинство з теплотою, затишком, близькими, теплими, доброзичливими відносинами 100 учнів. Велика увага в спогадах приділялася сімейним святам.

Несподіваним для дослідження виявилося те, що у групи учнів не зберіглося жодних вражень з приводу взаємин з батьками: «Нічого не пам'ятаю» (56 учнів).

Поодинокі висловлювання учнів про те, що в дитинстві їх балували, виконуючи кожне бажання (25 учнів.).

Поза увагою залишаються трудові обов'язки, їх спільне виконання з батьками, старшими братами і сестрами. Поодинокі також приклади уваги батьків до інтересів дітей, їх нахилам.

Аналіз зібраних матеріалів дозволяє констатувати, що за час перебування в сім'ї дитина проходить період соціальної адаптації - залучення до діяльності, засвоює певний спосіб життя. Таким чином, в сім'ї у дитини соціалізація визначає здатність до співпереживання, співчуття. Величезне значення для соціалізації дитини дошкільного віку мають якість і кількість його спілкування з

членами сім'ї. Притаманне дитині прагнення до наслідування, спілкування найбільш повно задовольняється в сім'ї. Незадоволення цього прагнення не може не позначатися на соціалізації особистості дитини. А саме в спілкуванні з батьками дитиною засвоюються норми, правила, звички соціальної поведінки.

Доступність, конкретність зразків соціальної поведінки, які демонструють батьки, емоційний фон, на якому ці зразки сприймаються, роблять їх найбільш привабливими для наслідування. Брак спілкування дитини з батьками уповільнює засвоєння їм соціального досвіду. Той факт, що враження учнів про своє дитинство пронизані недоброзичливістю, ворожістю та агресивністю, свідчать про те, що в цілому спілкування батьків з дітьми є значно більш авторитарним і твердої, ніж ми це схильні визнавати.

Для підтвердження цього припущення нами проведено анкетування учнів 8-11 класів, спрямоване на виявлення характеру взаємин з батьками. В анкетуванні взяли участь 252 учнів у віці від 14 до 17 років.

Анкета включала 11 питань:

1. Чи хотіли б ви бути такою людиною, як ваші батьки?
2. Де б ви хотіли провести вільний час?
3. Кого ви присвячуєте в свої улюблені заняття?
4. З ким би ви стали радитися в складній життєвій ситуації?
5. Карали вас ваші батьки і як?
6. Чиє розуміння важливіше для вас?
7. Хто або що змушує вас вчитися?
8. Оцініть себе за п'ятибальною системою.
9. Чи вважаєте ви себе дорослим?
10. Як ви ставитеся до різних явищ в молодіжному середовищі?
11. Чи цікавить вас життя ваших батьків?

Анонімне анкетування учнів, які відповідали на запитання «Чи хотіли б ви бути такою людиною, як ваші батьки?» позитивно відповіли 42% опитаних. Причому найбільший відсоток був у учнів 8 класів. Близько 27% відповіли негативно, і 31% опитаних не змогли відповісти.

На друге питання анкети близько 70% учнів відповіли, що хотіли б проводити час з друзями і в спортзалі. На дискотеці хотіли провести час 20% і в родині 10% опитаних.

На третє питання 82% учнів відповіли, що в свої улюблені заняття присвячують друзів. Батьків присвячують - 10%, вчителів - 8% учнів.

На четверте питання 40% учнів відповіли, що стали б радитися в складній ситуації з батьками, 40% -з друзями, 20% не змогли відповісти.

На п'яте питання 75% учнів відповіли, що їх батьки застосовують по відношенню до них фізичні покарання, 25% учнів від відповіді ухилилися.

На питання «Чиє розуміння для вас важливіше всього?» 75% опитаних вибрали друзів, 20% - батьків, 5% не змогли відповісти.

На питання «Чи вважаєте ви себе дорослими?» позитивно відповіли 50%, а 50% учнів не змогли відповісти.

Отримані дані свідчать про те, що чим гірше відносини з дорослими, тим частіше дитина буде спілкуватися з однолітками, тим вище його залежність від однолітків.

Всього було проаналізовано 200 анкет. Аналіз виявив, що 55% батьків допускають фізичні покарання. Майже 95% респондентів впевнені, що передачі сучасного телебачення негативно впливають на духовний розвиток. Свої рішення дозволяють критикувати 60% батьків, присвячують в свої розбіжності 68%.

Отже, можемо сказати, що різнобічний матеріал, наведений в констатуючій частині, і його аналіз дозволяють зробити наступні висновки: соціалізація особистості підлітків в умовах сім'ї відбувається стихійно, без цілеспрямованих спостережень за фактами і явищами суспільного життя. Відносини батьків і дітей нерівноправні. Багато батьків, звикнувши розпоряджатися дітьми, болісно переживають ослаблення своєї влади. Саме спілкування набуває формальний характер. Чим більше батьки чинять тиск на поведінку, успішність та інші аспекти життя дітей, тим холодніше, агресивніше стають взаємини.

Характер сімейного виховання тісно пов'язаний зі стилем суспільних відносин: сімейний авторитаризм відбиває командно-адміністративний стиль, укорінений на виробництві та в суспільному житті; батьки неусвідомлено зганяють на дітях свої службові неприємності, роздратування, низький рівень педагогічної культури, переконаність в тому, що кращий спосіб дозволу будь-яких конфліктних ситуацій - сила.

Список літератури

1. Афанасьєва Т.М. Родина. - М., 1985.
2. Азаров Ю.П. Сімейна педагогіка. -М., 1882.
3. Владиславский В. Все починається з дитинства. - М., 1989.
4. Кон І.С. Психологія ранньої юності. -М., 1989.
5. Мудрість виховання: Книга для батьків. - М., 1988.
6. Макаренко А С. Книга для батьків. -М., 1982.
7. Нікітін Б.П., Нікітіна Л.А. Ми і наші діти. - М., 1980.

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА СІМ'Я: ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

Чубіна Тетяна Дмитрівна
доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Косяк Світлана Михайлівна
кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Сім'я – одна із найбільш стародавніх форм соціальної спільності людей. Через різноманітні канали і за допомогою повних механізмів вона є пов'язаною зі всіма сферами діяльності людини. Змінюючись та розвиваючись разом із зміною та розвитком суспільства, сім'я сприяє вирішенню багатьох важливих як економічних так і соціальних задач.

Одночасно сім'я задовольняє і найважливіші особистісні потреби, значення яких постійно зростає. Серед них потреба подружжя в довірливому спілкуванні, співпереживанні, співучасті. Іншими словами, шлюб сьогодні набуває самостійного значення як важливий інститут організації особистого та сімейного щастя. На зміну традиційним ролям прийшла гнучка, еластична кооперація стосунків і діяльності, заснована на спільності, цілей, потреб, поглядів, емоцій. Така діяльність стає не стільки ідеалом, але і реальністю для все більшої кількості сімей та важливою характеристикою сімей нового типу.

Дослідження, проведені українськими соціологами, демографами, психологами дозволяють оцінити сучасний стан функціонування української сім'ї як критичний. Показниками такого стану виступають: катастрофічні погіршення матеріального благополуччя сім'ї, відсутність нормальних умов для її життєдіяльності, зниження народжуваності, динаміка розлучень, дисфункційний розвиток сім'ї, які проявляються в підвищенні сімейної напруги, незадоволеності, подавлені почуттів, співзалежності.

Ситуація, яка склалася в сфері шлюбу і сім'ї вимагає невідкладного втручання зі сторони суспільства, політиків, бізнесменів, вчених. Аналіз проблем, тенденцій, механізмів функціонування сім'ї дозволить розробити концепції і програми допомоги. Науковий підхід до вирішення завдань соціальної і демографічної політики заключається у врахуванні об'єктивних процесів розвитку сім'ї і соціально-демографічних тенденцій, які дають можливість прогнозувати майбутнє інституту сім'ї.

Результати наукових досліджень, соціологічні дослідження дозволили виділити сучасні тенденції у функціонуванні української сім'ї:

- Все більшого розвитку набуває неповна і позашлюбна сім'я.

- Багато чоловіків і жінок свідомо не вступають у шлюб, а задоволення потреби в коханні пов'язують із пошуком сексуального партнера, а не створенням сім'ї.
- Дошлюбна поведінка молоді характеризується активними сексуальними пробами на фоні недостатньої психосексуальної обізнаності.
- Зростає кількість молодих сімей (до 39%), основним мотивом укладання шлюбів яких було «народження дитини» або т з. «незапланована вагітність». За статистичними даними значна доля таких сімей (до 31%) розпадається протягом трьох років.
- Серед мотивів вступу в шлюб у молоді домінують раціональний і матеріальний розрахунок.
- В дошлюбній поведінці молодих людей спостерігається неадекватно-завищені вимоги до особистості партнера і до шлюбу в цілому (частіше у жінок), що веде до відмови від створення сім'ї і самоактуалізації особистості в професійній діяльності.
- В установках на лідерство і керівництво в сім'ї значна частина чоловіків (72%) віддають перевагу чоловіку, більша частина жінок орієнтована на демократичну сім'ю. Але в сімейному житті багато молодих жінок виявляють тенденцію до домінування і маніпуляції партнером, дітьми.
- Сучасні сім'ї і вступаючі в шлюб стійко орієнтовані на малодітну сім'ю.
- Більшість пар (з різним сімейним стажем) не схильні до співробітництва, пошуку шляхів стабілізації відносин, у них не сформовані соціально-психологічні уміння вирішувати міжособистісні проблеми. Все це формує установку на розлучення як засіб вирішення конфліктів і напруги.
- Протилежність мотивів, цілей, функціонально-рольових позицій, особистісних характеристик молодого подружжя все більше ускладнює адаптації до шлюбу, зменшує гнучкість і толерантність партнерів, скорочує тривалість адаптивного періоду молодої сім'ї, наближає їх до розлучення.
- «Хвороба сім'ї» понижує її психотерапевтичну функцію і здатність самостійно долати труднощі і переборювати кризові періоди.
- Сучасна сім'я характеризується дезінтегрованістю і незахищеністю її членів перед зовнішніми факторами.
- Аналізуючи якісні показники сімей, відмічено, що середню сучасну сім'ю відрізняє: закритість, консервативність, дисгармонійність, корпоративність у відносинах.
- Прослідковується зростання кількості розлучень людей похилого віку.
- Збільшується кількість жінок незадоволених сексуальними відносинами з чоловіком.
- Збільшились скарги подружжя на сексуальні дисфункції, які детерміновані психологічними факторами.
- Погіршуються батьківсько-дитячі відносини.

Нормам, які вкоренились, характерні авторитарна, домінантна поведінка батьків, подавлення дитячих потреб, заборона прояву емоцій і почуттів, використання дітей для задоволення своїх незадоволених потреб, що в комплексі формує співзалежну поведінку і веде до дисфункційного розвитку особистості.

Значна частина молоді орієнтована на повторний шлюб і позашлюбні зв'язки (у випадку, якщо шлюб невдалий).

До сімей, які включені в «групу ризику» можна віднести:

- По стажу шлюбу – молоду, літню сім'ю.
- По віку подружжя – 17-20-річні, 38-42-річні, 50-64-річні.
- Різниця в віці подружжя – 1-3 роки, 10-20 років.
- Шлюби заключенні по «вагітності нареченої».
- Сім'ї військовослужбовців, бізнесменів, безробітних.

На фоні описаних тенденцій відбувається зниження цінності сім'ї, її значення для особистості.

В умовах економічної нестабільності, зниження матеріального достатку сім'ї, подружжя вимушене шукати інші форми заробітку (бізнес, робота за кордоном), що вносять зміни в життєві плани сім'ї і її функціонально-рольову структуру.

Неузгодженість функцій і ролей збільшує незадоволеність шлюбом. Встановлено, що багато з молодого, середнього і літнього подружжя незадоволені життям (біля 63%). 48% опитаних мають позашлюбні зв'язки, які їх влаштовують.

Задоволеність чи незадоволеність шлюбом залежить від багатьох складових, в яких людині іноді дуже важко розібратись. Найбільш складна сторона задоволеності сімейним життям заключається в тому, що людина може бути глибоко незадоволена сама собою. Ця прихована незадоволеність може переноситись на членів сім'ї (дружину, чоловіка, дітей). Роздратування, злість, викликані власними лінощами, слабкістю волі, неорганізованістю, невихованістю, можуть відбитись на взаєминах з оточуючим людьми. В таких випадках людина хворобливо реагує на критику власних недоліків.

Виходячи із теоретичних і експериментальних даних, соціологи та психологи виділяють критерії, за допомогою яких визначають задоволеність шлюбом, зокрема, це:

а) якість подружніх відносин (рівень емоційних відносин в сім'ї, інтенсивність і зміст спілкування в шлюбі, відпочинок сім'ї);

б) орієнтація на спільну діяльність в сім'ї. Участь подружжя в домашніх справах;

в) відношення до грошей, матеріальне забезпечення сім'ї;

г) значимість дітей в житті людини, дітність сім'ї, ступінь участі у вихованні дітей;

д) значимість сексуальних відносин;

е) рівень бар'єру перед руйнуванням шлюбу, лояльність по відношенню до розлучення;

ж) наявність чи відсутність альтернативи шлюбу.

Крім того, можна виділити соціально-психологічні фактори, які впливають на задоволеність шлюбом: вік, стать, тривалість дошлюбного знайомства, подружній стаж, кількість дітей.

Список літератури:

1. Антонов А. И. Социология семьи / А. И. Антонов, В. М. Метков. – М., 2003. - 165 с.
2. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї: Курс лекцій / О. І. Бондарчук. – К.: МАУП, 2001. - 96 с.
3. Бурова С. И. Социология и право о разводе. – Минск, 1979.
4. Мацковський М. С. Соціологія сім'ї: проблеми теорії, методології, методики / М. С. Мацковський. – М.: Наука, 2007. - 350 с.
5. Чубіна Т. Д. Соціологія. Курс лекцій / Т. Д. Чубіна. – Черкаси: АПБ ім. ГероївЧорнобиля, 2012. – 324 с.
6. Шевченко Я. М. Проблеми правового регулювання сімейних відносин // Українське право. – 1998. – С. 121-130.
7. Bradshow J. The Family a revolutionary Way / Self-Discovery. Houston, Texas, 1988.
8. Lamb M. E. Parenting and Child Development in «nontraditional» families. Mahwah, NJ: Erlbaum, 1998.
9. Parsons T. The Social Structure of the Family. London, 1956. – P.178-224.
10. Zajonc R. B. Family configuration and intelligent. Science, 1976.

THE GAMIFICATION. VISUAL NOVELS AS A TOOL FOR GAMIFICATION IN VARIOUS FIELDS

Horbachova Kateryna,
1-st year student of magistracy
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute",
Publishing & Printing Institute

Rozaliia Khokhlova
Ph.D., Associate Professor
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute",
Publishing & Printing Institute

The growing popularity of gamification began around 2010 and is gaining in popularity every year due to the belief in its ability to motivate people, change their behavior, promote friendly competition and cooperation in various fields. Gamification in education is especially popular nowadays. Developers are releasing a large number of web platforms and learning applications based on game methods. In Ukraine also there is a rapid development of this direction. Here the number of independent online learning platforms has increased over the last year and a platform based on a state initiative, which also uses elements of gamification, has appeared [1, 2].

The overarching aim of the study is to analyze the current state of development of gamification technologies and justify the use of visual novels as a tool for implementing elements of gamification in such areas as education, advertising, medicine, business and etc.

A study was conducted to confirm the relevance of the use of gamification technologies and their development on the basis of a patent search with a retrospective of ten years (2010-2020). Fifty-two patents were selected, which presented in the following CPC`s classes: G07F, A63F, G06F, G06Q, G09B, A61H, H04N. The search for patents was carried out using the international patent database on the Google Patents platform. The subject of the patent search was: methods, software, hardware and mixed.

The quantitative ratio of selected patents by years of publication is presented in Figure 1.

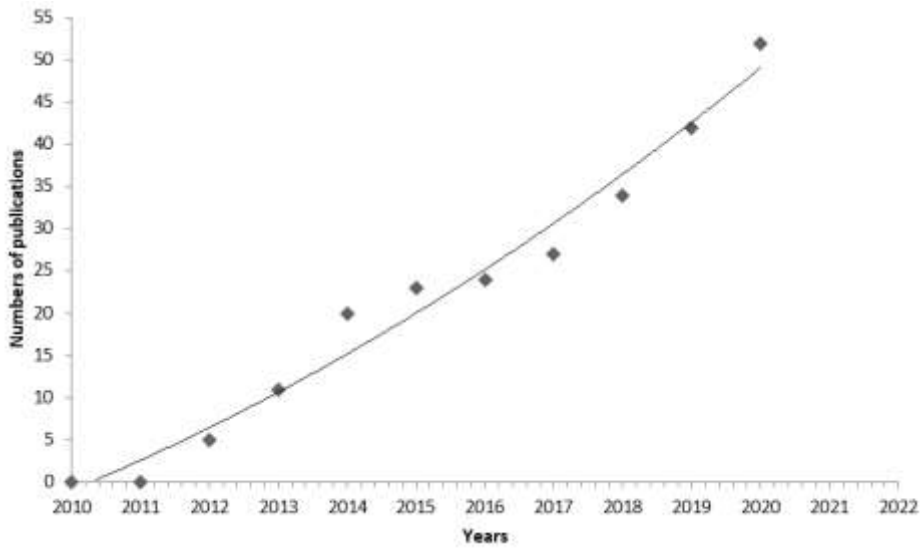

Figure 1. Dynamics of patenting inventions on the subject of patent search by years of publication

The distribution of developments, which presented in patents, by year shows that at the beginning of the last decade (2010-2011) this topic was not in demand, as no patents were registered. This can be explained by the fact that in 2010 the term "gamification" was just starting to become popular. The rapid growth of interest was observed during 2012-2014, and in the middle of the decade (2015-2017) it is declining. In recent years (2018-2020), the number of patents began to grow again with a peak in 2020. The global epidemiological situation in the world, the need to move to distance learning platforms and work, the need to improve and adapt these platforms to new conditions through various hardware and software tools to improve systems and techniques for integrating gamification in various processes of human life and relationships is the basic premise of such a peak.

Based on the results of the patent searches, the main numbers of countries in which patents in the field of gamification are carried out (Fig. 2). Thus, the leading country in the number of patent studies is the United States (69%). China (11%), Japan (8%) and South Korea (6%) were also singled out, but they are far behind the United States in terms of published research. Countries in the "other" segment are represented by Canada, Brazil, and Taiwan, have single publications.

Analysis of patents on patenting trends in the direction of gamification (Fig. 3, a), showed that the priority area of research is the development of software with elements of gamification or for gamification of certain processes (65%). Also a significant segment (21%) is occupied by "mixed" patents, which are analyzed in detail in the diagram (Fig. 3, b) in the following areas: methodology and software (55%), methodology and software-hardware (27%), software-hardware (18%). The decision to detail this segment was made for determine the linkages between different areas of development, determining the interaction of one area to another and the selection of these developments. The results show that even among this segment, the priority remains for software patents (55%), in particular the development of gamification techniques for software, software development for the implementation of gamification techniques and more.

Among the patents in the area of software are common research aimed at: analysis of user game profile, implementation of certain gamification scenarios in accordance with user preferences, ways to gamify individual goals based on input data, implementation of the game component in user-friendly applications (messengers, applications dating), etc.

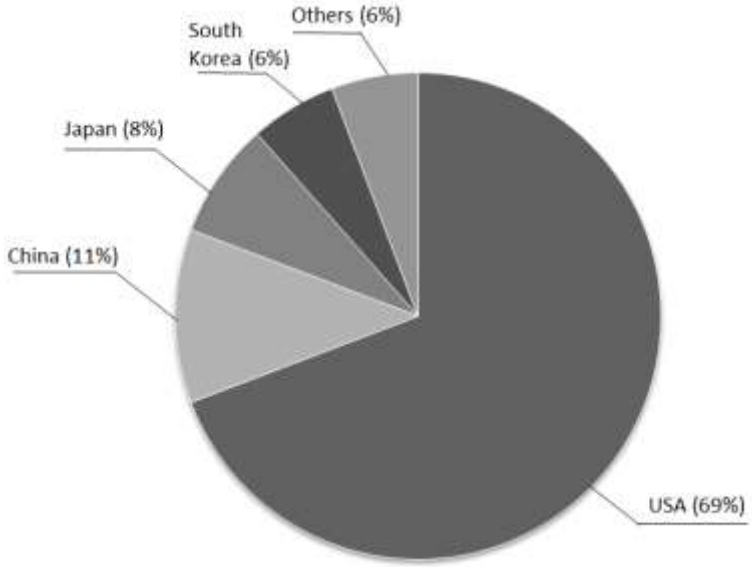

Figure 2. Territorial and quantitative dependence of inventions on the countries that patented the development

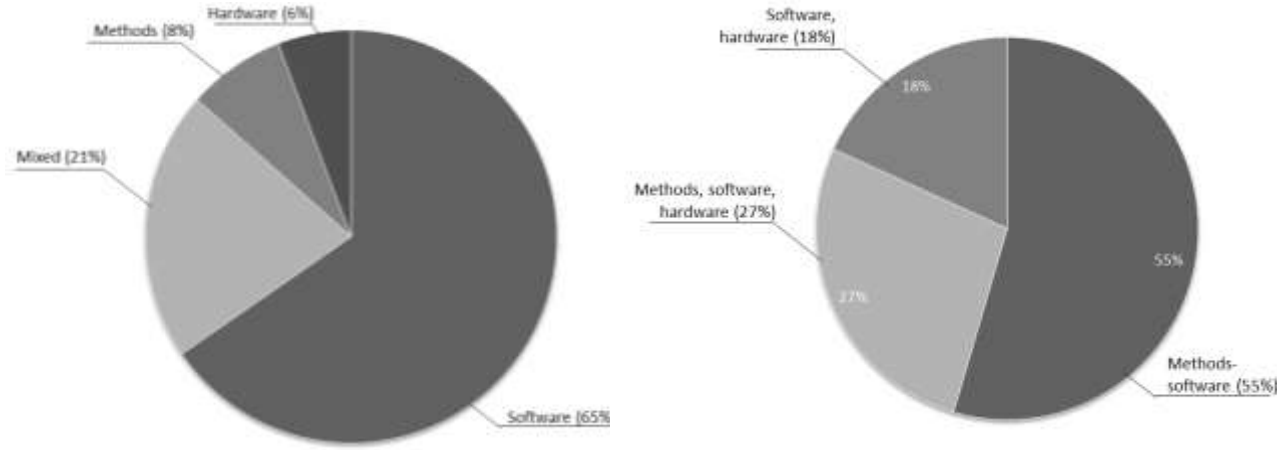

a b

Figure 3. The ratio of the number of patents: a - in the areas of patent search; b - detailing in the "Mixed" segment

Only 8% of the total numbers of patents correspond to gamification methods, regardless of other subjects of search. Which, given the above data, demonstrates that methodologies are usually developed with appropriate software or hardware to implement this technique. Among the methods considered in the patents, we can highlight: methods of automatic determination of the play personality of the user based on play type and play patterns; methods of improved implementation of the gamification mechanism for any application and/ or activity, etc.

The least priority is the direction of hardware (6%). Due to the pace of digitalization, which carries most processes into the digital sphere, hardware takes second place compared to software. But in recent years there has been a gradual increase in patents in this area, because the implementation of the latest software and methods requires the latest hardware.

The results of the patent search show the relevance of the direction of gamification in our time. Researchers give special priority to the development of appropriate software. Based on this knowledge, it was decided to offer a tool for gamification from the software segment - visual novels.

Visual novels are a kind of text quest. To understand their potential, it is necessary to consider them not in terms of "e-book", but in terms of "interactive story", because the interaction with the game world or with the world through the prism of the game is a defining characteristic of gamification. Also equally important characteristics the elements of user personalization and the story elements through which the information in the visual novel is presented. And although the main component that conveys to the user the major part of information is text, visual novels can contain a wide range of multimedia and interactive tools: animation, audio, selection system, mini-games and etc. This helps to make the visual novel a flexible genre that can accommodate elements of several game genres in one project. Thanks to this, visual novels can be easily adapted to different requirements, and support the basic characteristics of gamification. They can become a tool for implementing the concepts and techniques of gamification in practice [3-5].

References:

1. Gamifying education: what is known, what is believed and what remains uncertain: a critical review [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://educationaltechnologyjournal.springeropen.com/– Загл. з екрану. – Мова англ.

2. The impact of gamification on students’ learning, engagement and behavior based on their personality traits [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://educationaltechnologyjournal.springeropen.com/– Загл. з екрану. – Мова англ.

3. Dendi Pratama, Winny Gunarti W.W, Taufiq Akbar. Understanding of visual novel as artwork of visual communication design. MUDRA Journal of Art and Culture. 2017. Vol. 32, No 3. P. 292–298.

4. Andrew J, Henry S, Yudhisthira A.N., Yulyani Arifin, Syarifah Diana Permai. Analyzing the Factors that Influence Learning Experience through Game Based Learning using Visual Novel Game for Learning Pancasila. Procedia Computer Science. 2019. Vol. 157, P. 353–359.

5. Горбачова К. Чинники, які впливають на якість візуальних новел. Друкарство молоде: матеріали міжнар. наук.-тех. конф., м. Київ, 2020 рік. С 100-102

THE STRUCTURE OF THE MODEL OF TRANSITION OF STATES OF QUALITY OF TRANSPORT SERVICE OF PASSENGERS

Ivanov Igor
Ph.D., Associate Professor
Kharkiv National Automobile and Highway University, Ukraine

Urban passenger transport (MPT) is a complex socio-technical system to study which requires the use of a systematic approach as a fundamental research tool [1-4]. The ultimate goal of this approach is the system design of the management structure of the MPT, aimed at ensuring its functioning with a given efficiency and quality [5, 6]. To solve the tasks of ensuring the quality of transport services, it is necessary to have knowledge of how different levels of structural and functional organization of the MPT affect the evaluation parameters of the perception of the consumer subsystem of the provided transport offer. This task involves the formalization of functional connections in the direction: technical environment (transport company) - technological environment (transport infrastructure) - consumer environment (passengers).

The development of a set of management measures should ensure their adaptability to the application of available methods of modeling, analysis of technological processes of MPT, based on the actual conditions of resource provision of MPT and be adapted to the use of information systems [7]. The basis for determining the parameters of management measures is the procedure of distribution of the boundaries of the parameters of different levels of formation according to the degrees of assessment of the quality of transport services and the establishment of their characteristics. The central part of management is the establishment of patterns of change in the service level of quality of transport services depending on changes in the parameters of technical and technological levels.

According to the system approach, in order to approach the problem from a scientific standpoint, a model of the problem situation should be built. As a model of the problem situation, we take a set of interrelated verbal and formal problems of substantiation of decisions, the consistent solution of which will lead to the desired goal - to choose the best solution to a particular research problem.

When considering the model of the problem situation, the task will be understood as an ordered statement (verbal or formal), consisting of two parts. The first part is what is known, the second is what is not known, but needs to be found. Depending on the form of the description we will distinguish verbal and formal (or mathematical) statement of a problem. It is clear that the formal formulation of the problem can be obtained only on the basis of verbal presentation of the requirements and the structure of the solution of the problem. For a rational choice of the form of statement of this or that task it is necessary to be guided by their advantages and lacks. It is necessary to take into account the areas of permissible values of controlled and uncontrolled factors

that simulate the manifestations of the laws of random distribution of external influences, restrictions on active resources, etc.

In order to form a mathematical formulation of the problem it is necessary to introduce requirements for the selection of the best alternative to management measures aimed at improving the quality of transport services. In the conditions of the formed methodological principles of estimation of quality of transport service and the allocated sequence of realization of stages of its identification the description of change of system of MPT can be presented in the form of discrete transitional process. The basis for establishing the characteristic states of the MPT are the selected degrees of compliance of the service level of the MPT with the requirements of the consumer system and the conditions for their parameterization. To describe the directly measured state of the MPT during the implementation of measures to manage the quality of transport services, it is proposed to use the Markov chain apparatus. In this case, it is not the dynamics of change in technological operations at the level of individual entities and elements of the transport process, but the general state of the transport MPT system together with the elements of infrastructure and consumer environment. The state of MPT is a static characteristic of the service system at the stabilized moment of its functioning, which is described by a certain set of variable and constant parameters in order to reproduce the level of achievement of the goal set before it. The defining characteristic of the state of MPT in relation to its purpose which consists in maintenance of full satisfaction of needs of the population by transport services are basic degrees of conformity of quality of transport service in relation to requirements of consumers. Selected degrees of compliance: excellent (A_v), good (A_w), satisfactory (A_a), poor (A_b), very poor (A_d), which reflect the characteristics of the states of the MPT and can be used to identify them

$$S_v^c \square A_v,\ S_w^c \square A_w,\ S_a^c \square A_a,\ S_b^c \square A_b,\ S_d^c \square A_d \qquad (1)$$

where S_v^c - the state of MPT at which the degree of quality is provided A_v;

S_w^c - state of MPT at which the degree of quality is provided A_w;

S_a^c - state of MPT at which the degree of quality is provided A_a;

S_b^c - state of MPT at which the degree of quality is provided A_b;

S_d^c - state of MPT at which the degree of quality is provided A_d.

The probability of finding MPT in a certain state is characterized by the values of the parameters of the service level, and the distribution of probabilities - the proportion of consumer complaints about the quality of transport services. The advantage of this approach is the simplicity of process description, the ability to use measured and simulated indicators by absolute parameterization methods, without scaling and pre-processing, and the representation of transition intensities in the form of parameter change functions in the implementation of control measures will create algorithms and its desired state.

Thus, based on the above, the following model of the process of transition of MPT states is proposed. Under the action of control measures, the system can move from one state to another. The system adopts a state that will be associated with the appropriate degree of quality of transport services which correspond to certain parameters of the technical, technological and consumer-organizational environment. The discrete finite set of states of MPT according to the accepted scale of degrees of quality of transport service is described by a set of states in the form $S^c = \left\{ S_i^c \right\}, i \in N_s$ where S_i^c - a numerical range of lengths of parameters of transport service of consumer level. The intensity of transitions from state to state characterize the speed of forward and reverse processes.

In developing the structure of the mathematical model, in the framework of Markov's chain theory, the following assumptions are made:

– the process of transition of states is consistent and intermediate;

– the intensity of the transition from one state to another reflects the intensity of the process of changing the parameters of the service level and is characterized by the value λ_{ij}, and the intensity of the reverse transitions are zero;

– improving the quality of transport services is modeled by the transition from state S_i^c to S_j^c, where $j > i$, while the intensity of transitions in the direction $S_j^c \to S_i^c$ is neglected;

– system status is characterized by the probability of service level parameters, $P_i^{y_c}$ $i = \overline{1, n_{yp}}$, where n_{yp} is the number of service level parameters.

Taking into account the accepted assumptions, the graph of the transition states of the MPT will take the form shown in fig. 1.

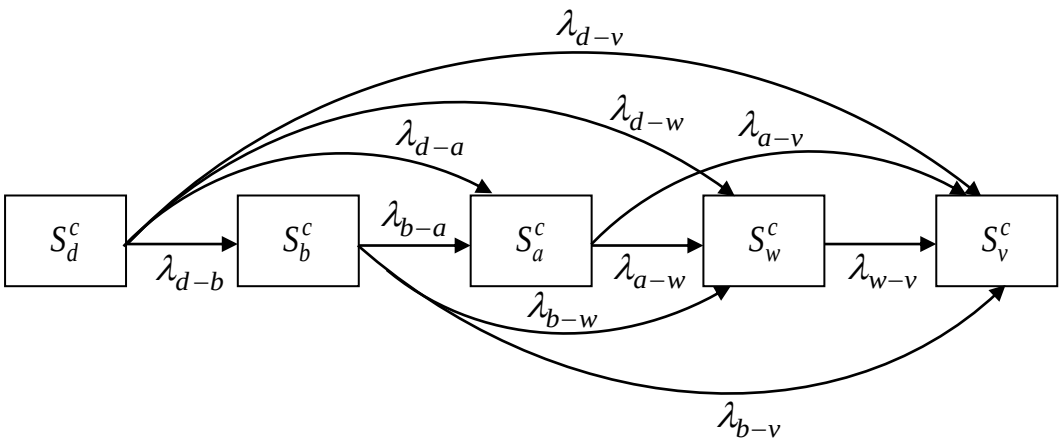

Figure 1. Graph of MPT states

In the structure of the states of the MPT there are successive transitions λ_{d-b}, λ_{b-a}, λ_{a-w}, λ_{w-v} and intermediate λ_{d-a}, λ_{d-w}, λ_{d-v}, λ_{b-w}, λ_{a-v},. The nature of the transitions is determined by the effectiveness of the proposed management measures.

At the intermediate transition there is a situation in which the degree of quality of transport services is growing rapidly. The allocation of the structure of states and types of transitions allows to form requirements for the management of the MPT. In the case when the degree of quality of transport services is assessed as "poor" or "very poor", it is necessary to implement measures that will implement intermediate transitions to the levels of "good" or "excellent". The development of a set of management measures should ensure their adaptability to the use of available methods of modeling, analysis of technological processes of the MPT, based on the actual conditions of resource provision of the MPT and be adapted to the use of information systems. The basis for determining the parameters of management measures is the procedure of distribution of the boundaries of the parameters of different levels of formation according to the degrees of assessment of the quality of transport services and the establishment of their characteristics. The central part of management is the establishment of patterns of change in the service level of quality of transport services depending on changes in the parameters of technical and technological levels.

References:

1. Boiko Y., Korol S., Khorolskiy V., Kantemyrova R., Vdovychenko V. Implementation of automated electronic payment control system with the use of wireless technologies for fare tariffing in public transport. *International Journal of Engineering and Technology (UAE).* 2018. 7(4), 191-195.

2. Вдовиченко В.О. Методологічні основи формування системної ефективності громадського пасажирського транспорту в умовах сталого розвитку: монографія. Харків: ХНАДУ, 2017. 212 с.

3. Вдовиченко В.О. Сервісно-ресурсна модель функціонування міського громадського пасажирського транспорту. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. 2017. №2(103). С. 82-90.

4. Vdovychenko V. Influence of reserve of carrying capacity of massage of points is on the sentinel parameters of outage of passenger of transport vehicles. *Технологічний аудит та резерви виробництва*. 2018. №1/2(39). 69-76.

5. Vdovychenko V. Analysis of the formation of fluctuations of service time of vehicles in transport-transfer stations of urban passenger transport. *Technological audit and production reserves*. 2017. №4/2(36). 37-43.

6. Vdovychenko V., Samchuk G., Velikodnyi D. Formation of system efficiency of urban public passenger transport under conditions of open competition. *Innovative Economy: Processes, Strategies, Technologies:* International scientific conference, Part I. Kielce, Poland: Baltija Publishing, 27 January 2017. 150-152.

7. Hjorthol R. Transport resources, mobility and unmet transport needs in old age. *Ageing and Society*. 2013. T. 33. №7. P. 1190-1211.

RESEARCH OF THE DEVELOPMENT OF MOBILE LIFTS TAKING INTO ACCOUNT THEIR TECHNICAL PARAMETERS

Kyrychenko Igor
Doctor of Technical Science, Professor
Kharkiv National Automobile and Highway University

Rieznikov Oleksandr
Ph.D., Associate Professor
Kharkiv National Automobile and Highway University

Shchukin Oleksandr
Ph.D., Associate Professor
Kharkiv National Automobile and Highway University

A large number of national and foreign scientists have been engaged in the research of mobile lifts with working platforms (MLWP). In their works, the principles of the MLWP design and operation are considered [1], the development of control systems for the movement of the working platform of hydraulic rams [2–3] and the processes occurring in the fluid power drive [4–5] are presented. The overwhelming majority of them consider the features of a particular design which, generally, do not reflect the entire spectrum of the MLWP nomenclature.

The range of machines from modern MLWP manufacturers is considered in [6–8], however, in these studies there is no analysis of the development trends in the lifting equipment.

In this research, we analyzed the MLWP with a jib for a number of leading manufacturers of such lifts (Palazzani, Socage, JLG, Ruthmann, Bronto skylift), whose nomenclature includes the entire range of machines being manufactured. The following main parameters were considered: the horizontal reach of the working platform, machine weight and the rise of the working platform. The analysis made it possible to obtain the general trend in the technical level of the MLWP with a jib in terms of the rise of the working platform depending on the weight of the machine (Fig. 1), as well as the general trend in the technical level of the MLWP with a jib in terms of the horizontal reach of the working platform depending on the weight of the machine (Fig. 2).

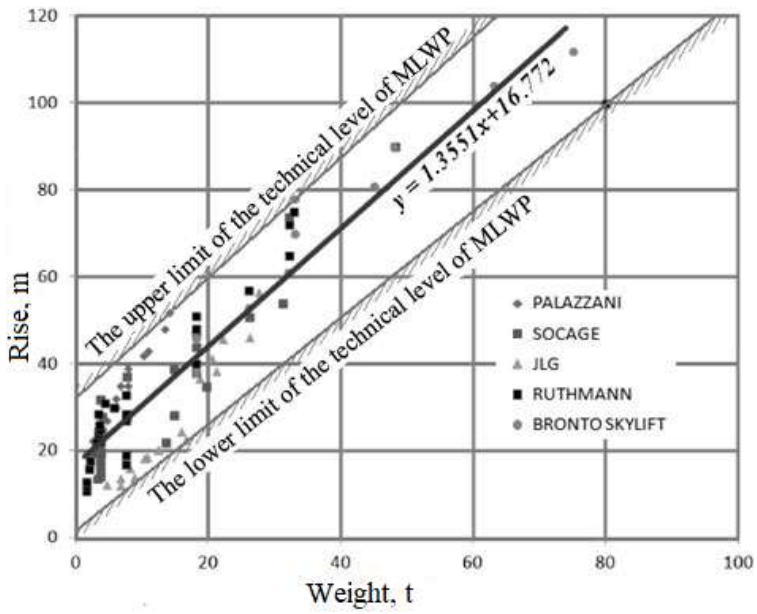

Figure 1. The general trend in the technical level of the MLWP with a jib in terms of the rise of the working platform depending on the weight of the machine.

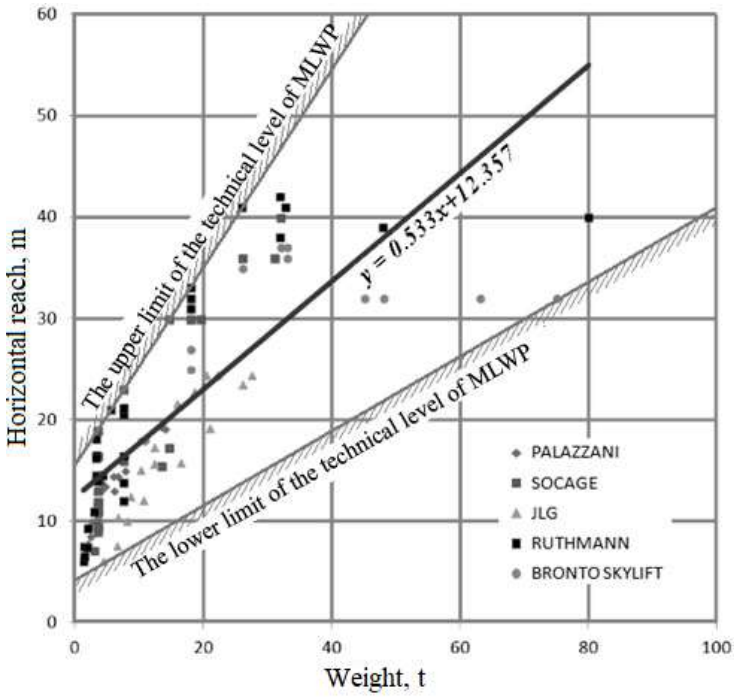

Figure 2. The general trend in the technical level of MLWP with a jib in terms of the horizontal reach of the working platform depending on the weight of the machine.

The analysis of the general trend in the development of the technical level of the MLWP with a jib in terms of the rise of the working platform depending on the weight of the machine (Fig. 1) indicates that the vast majority of manufacturers focus on the production of lifts with the rise of up to 80 meters and weighing up to 40 tons. The obtained pattern shows that increasing the rise of the working platform naturally increases the weight of the machine. Lifts with the rise of 80 meters or more occupy a small market segment. This is due to the high technical level of such machines and the specialized field of application (mainly lifts with the rise of 80 meters and more are

used for extinguishing fires in high-rise buildings and when conducting specialized high-altitude installation work in the field of wind power).

When considering the general trend in the development of the technical level of the MLWP with a jib in terms of the horizontal reach of the working platform depending on the weight of the machine (Fig. 2), a significant effect of the weight of the machine on the value of the horizontal reach of the working platform was established. This is due to the fact that, with a low weight of the MLWP base chassis, in order to increase the horizontal reach of the working platform with ensuring sufficient stability of the machine, it is necessary to increase the area of the MLWP supporting surface during operation or to use a counterweight, which complicates the design of the machine and, accordingly, leads to an increase in its cost.

References:

1. Гудков Ю.И. Автомобильные подъемники и вышки / Ю.И. Гудков, Н.П. Сытник. – К. : Основа, 2004. – 208 с. [Machine lifts and towers]
2. Щербаков В.С. Автоматизация моделирования оптимальной траектории движения рабочего органа строительного манипулятора: монография / В.С. Щербаков, И.А. Реброва, М.С. Корытов. – Омск : СибАДИ, 2009. – 106 с. [Automation of modeling the optimal trajectory of movement of the construction manipulator working body: monograph]
3. Гурко А. Г. Разработка системы управления движением автогидроподъемника /А. Г. Гурко, И. Г. Кириченко // Зб. наук. праць: Будівництво. Матеріалознавство. Машино-будування. Серія : Підйомно-транспортні, будівельні і дорожні машини і обладнання. – 2014. – С. 210-220. [Development of a control system for a hydraulic lift movement]
4. Попиков П.И. Математическое моделирование процессов в системе гидропривода лесных манипуляторов / [П.И. Попиков, П.И. Титов, А.А. Сидоров и др.] // Научный журнал КубГАУ. – 2011. – № 69(5) – С. 1-11. [Mathematical modeling of processes in the system of forest manipulator hydraulic drive]
5. Кириченко И.Г. Объёмный гидропривод в мобильных подъёмниках с рабочими платформами: монография / И.Г. Кириченко, Г.А. Аврунин, В.Б. Самородов, А.В. Ярыжко. – Харьков : ХНАДУ, 2018. – 295 с. [Fluid power drive in mobile lifts with working platforms: monograph]
6. Мачты, ножницы и телескопы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: https://os1.ru/article/4510-podemnoe-oborudovanie-machty-nojnitsy-i-teleskopy/ – Назва з екрану. [Masts, cutters and telescopes]
7. Мачты, ножницы и телескопы (Часть 2) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:https://os1.ru/article/2299-podemnoe-oborudovanie-machty-nojnitsy-i-teleskopy-ch-2/ – Назва з екрану. [Masts, cutters and telescopes. Part 2]
8. Мачты, ножницы и телескопы (Часть 3) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: https://os1.ru/article/4205-podemnoe-oborudovanie-machty-nojnitsy-i-teleskopy-ch-3/ – Назва з екрану. [Masts, cutters and telescopes. Part 3]

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННІ ВОДОВУГІЛЬНОГО ПАЛИВА В ЕНЕРГЕТИЧНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

Макаров В.М.
Кандидат технічних наук, завідувач відділу оптимізації розвитку паливних баз
Інститут загальної енергетики НАН України, м. Київ, Україна

Перов М.О.
Науковий співробітник
Інститут загальної енергетики НАН України, м. Київ, Україна

Каплін М.І.
Кандидат технічних наук, провідний науковий співробітник
Інститут загальної енергетики НАН України, м. Київ, Україна

Існуюча ситуація, що утворилась в енергетичному секторі України, сприяє застосуванню більш дешевих видів палива отриманих з відходів технологічних процесів вуглезбагачувальних фабрик, шахт та об’єктів потенційно можливого відкритого видобутку бурого вугілля, зокрема водовугільного палива (ВВП). Скорочення витрат газу в паливному балансі електростанцій визнано пріоритетним завданням розвитку економіки на ближню та середню перспективу.

Питаннями розробки, приготування і впровадження ВВП в Україні займаються в ІГТМ НАН України, ІВЕТ НАН України, ІЗЕ НАН України, ДВАТ НІПКІ «Вуглемеханізація тощо [1]. Серед країн дальнього зарубіжжя дані технології поширені в Китаї, Японії, Росії тощо.

Принципово важливим є перехід від прямого спалювання вугілля в котлах до спалювання ВВП виготовленого із суміші вугілля різних марок або відходів збагачувальних фабрик. Водовугільне паливо представляє собою дисперсну суміш, яка складається з тонкозмеленого вугілля, води і реагентів-пластифікаторів.

Водовугільне паливо, виготовлене з різних марок вугілля, має різні характеристики показників якості: теплоти згорання, вологи, зольності, сірки, температури плавлення золи, виходу летких тощо. Типові властивості ВВП, що отримані з кам’яного і бурого вугілля власного видобутку за результатами експериментів наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Властивості ВВП з різних марок кам’яного та бурого вугілля

Марка вугілля	Вихідні параметри вугілля			Водовугільне паливо		
	W^r_t, %	A^d_t, %	Q^r_i, МДж/кг	W^r_t, %	A^d_t, %	Q^r_i, МДж/кг
Д	11	12	24,0	35	12	16,9

Г	8	16	25,3	33	16	17,8
ПС	6	15	27,4	30	15	19,8
П	7	20	25,1	30	20	18,3
А	10	13	26,0	35	13	18,1
Б1	25	18	16,9	48	19	11
Б2	33	7	16	50	7	11,3
Б3	53	17	8,6	60	17	6,9

Необхідність спалювання заводненого вугільного дріб’язку призвели до розробки водовугільних суспензій (ВВС) та використанню їх як нового виду палива (ВВП) [2].Окрім прямого зниження паливних витрат при заміщенні мазуту і газу, ВВП має експлуатаційні переваги, які відбиваються на собівартості електроенергії.

При розрахунках енергетичного балансу використання ВВП на енергетичних установках слід враховувати вклад всіх компонентів у приготування і спалювання вугілля. На сьогодення, поряд з відомою технологію водовугільної суспензії, з’явились і проходять апробацію компактні водовугільні технології, що дозволяють виробляти ВВП на основі принципів кавітації і диспергації.

Водовугільні технології з різним рівнем ефективності проходять перевірку на об’єктах малої та великої енергетики країн близького зарубіжжя і спрямовані на:

- отримання штучного композитного рідкого палива (ШКРП) з можливістю використання в складі композиції низько реакційного вугілля, сланцю, торфу та відходів нафтопереробки;
- отримання кавітаційного водовугільного палива (КаВУТ).

На базі рідкого штучного палива (ШКРП) також засновано спосіб отримання паливних брикетів для використання при шаровому спалюванні в киплячому шарі.

В основі виробництва ШКРП лежить використання торфу (30%), відходів твердого палива (шлами і вугільний дріб’язок, технологічні відходи електричного виробництва 30-40%), при необхідності відходів виробництва масла (10%) та води (30%). Основні характеристики і властивості ШКРП наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Основні характеристики і властивості ШКРП

Теплота спалювання, МДж/кг	15-19
Вязкість, Па·с	0,85-1,7
Розмір твердих частинок, мкм	10-15 (не більше 35)
Збереження властивостей рідини, ^{0}С	до -12
Температура горіння, ^{0}С	250
Температура запалення, ^{0}С	115-125

Модернізація котельних при переведенні їх на ВУТ-ШКРП включає в себе установку перед котлом адіабатичного передтопку, в якому рідке паливо згорає з ККД топкового процесу 99%, після чого гази поступають в котел, який в модернізованому варіанті є котлом-утилізатором. Загальний ККД котла досягає 85%. Економія палива при цьому становить близько 50%. Одним з перспективних напрямків переробки шламів вуглезбагачення є спосіб сумісної переробки відходів антрацитового шламу та бурого вугілля [3] і створення на їх основі композиційного водовугільного палива (КВВП).

В суміші КВВП масова частка твердого доведена до 60% (на бурому вугіллі – 50%). Результати отриманих експериментів наведені в табл. 3.

Таблиця 3

Фізико-хімічні властивості палива з суміші бурого вугілля та антрациту

Склад і масова кількість КВВП	В'язкість, Па·с			Теплота згорання, МДж/кг
	Часовий проміжок, доба			
	1	7	30	
50% (Бв 70% + А 30%)	0,28	0,3	0,34	12,8
55% (Бв 80% + А 20%)	0,73	0,74	0,75	13,7
60% (Бв 70% + А 30%)	0,94	0,95	0,96	15,2
60% (Бв 50% + А 50%)	0,6	0,63	0,63	17,1

Одним із шляхів вирішення проблеми поповнення енергоресурсів є створення альтернативного палива, що представляє собою висококонцентровану водовугільну суспензію (ВВВС), в якій дисперсною фазою є частинки вугілля розміром менше 250 мкм. Сировиною для приготування цього виду палива виступатимуть вугілля різних марок, відходи вуглезбагачення, шахтні і промислові відходи. Переваги цього палива – більш висока теплота згорання при менших витратах повітря і високий ступінь вигорання. В зоні горіння краплин ВВВС відбувається востановлення окислів азоту і сірки, тому 1,5-2 рази скорочуються викиди цих газів порівняно із пиловугільним спалюванням. Вартість ВВВС у перерахунку на тону умовного палива нижче вартості мазуту в 2-4 рази і на 10-15% перевищує ціну палива з вугілля [4].

За альтернативний варіант може бути прийнята технологія спалювання водовугільного палива на основі залишків вугільних шламів збагачувальних фабрик, антрацитових штибів і некондиційного вугілля закритих шахт. Вихідний гранулометричний склад вугільних шламів не перевищує 1-2 мм, та ідеально підходить для виготовлення ВВП. Технологічні переваги ВВП наступні:

- використання широкого спектру вугілля для його приготування;
- за рахунок скорочення температури займання й горіння вугілля в складі ВВП, антрацити і вугілля з низьким вмістом летких можуть використовуватись в енергетичних котлах без рідкого шлакування;
- зникає необхідність сушіння вугілля перед дрібним розмелом (порівняно з пиловугільними котлами);
- добові зміни потужності котлів («скиди») можливо провадити без загрози шлакування, з більш плавним регулюванням потужності.

В Україні у мулонакопичувачах і відстійниках накопичено за різними даними від 120 до 140 млн т відходів вуглезбагачення, потенційний енергоресурс яких становить до 30% [5, 6]. На даний час забалансові шлами зольністю понад 45% майже не використовуються. В середньостроковій перспективі, після додаткового збагачення, шлами мулонакопичувачів можуть бути перероблені на ВВП.

З метою скорочення витрат природного газу, для підвищення ефективності спалювання збагаченого вугілля в котлах виконані експериментальні роботи по заміні газомазутного палива в топках НТКС і ВКС на водовугільне. Введення ВВП над рухомим шаром вугілля може забезпечити економію вугільного матеріалу по агрегату на 30-40%, ККД агрегату підвищується до 85 %.

Висновки. Наведені технології отримання ВВП дозволяють виробляти на базі вугілля, води та інших складових принципово новий вид штучного палива. Нове композитне паливо може використовуватися, в залежності від якості, для спалювання в топкових камерах різних варіантів, а також в якості палива для двигунів внутрішнього згорання, газотурбінного палива і палива для газифікаторів.

Найбільш придатним є варіант модульного приготування ВВП з наступним його спалюванням в топкових пристроях котельних. Нове паливо найбільш доцільне до використання для заміни мазуту (газу) для котельних.

На сьогоднішній день випробувано більше десятка типів парових і водогрійних котлів із спалюванням ВВП. До таких котлів відносяться наступні типи: ДКВР, ДЕ, КЕ, БКЗ-50-40 ГМ, БКЗ-75-75-40 ГМ, БКЗ-35-40 ГМ тощо.

Для котлів ТЕС при технічному переобладнання з метою економії спалювання газу необхідно здійснити сумісне спалювання газу і ВВП з відповідним заміщенням газу ВВП до 50% по теплу.

При переведенні котельних на спалювання ВВП необхідно передбачити або установку систем уловлювання золи при зольності ВВП більш ніж 2%, або збагачення вугілля для ВВП до зольності 3%. Доцільно розпочати виготовлення ШКРП з використанням в композиції торфу, сланцю, шламу, відходів масла. ВВП може бути застосовано в малій енергетиці (для заміни їм мазуту з

мінімальним обсягом робіт з реконструкції), особливо за умов його мінералізації до зольності 1,5 %.

Список літератури:

1. Кузнецов А.С. Почему не применяется водоугольное топливо в Украине? // Уголь Украины. – 2012. – № 3. – С. 40-43.

2. Овчинников Ю.В., Луценко С.В. Искусственное композиционное жидкое топливо из угля и эффективность его использования. Сб. тр. конференции «Перспективные энергосберегающие технологии и способы сжигания твердого топлива в котлах малой и средней мощности», 15-18.11. 2005. – Кемерово. Изд-во «ГУ КЦЭ».

3. Делягин Г.Н. Экологически чистое топливо ЭКОВУТ – путь резкого улучшения экологической ситуации в энергетике России. Сб. тр. международной научно-практической конференции «Экология энергетики – 2000», 18-20.10.2000 г. – М.: Изд-во МЭИ 2000. – С. 320 – 323.

4. Получение высококонцентрированного водоугольного топлива на основе бурого угля разной степени окисленности. – Режим доступу: http://waste.ua/cooperation/2008/theses/savitskiy.html.

5. Курченко И.П. Извлечение в товарную продукцию забалансовых угольных шламов / И.П. Курченко, А.А. Золотко // Уголь Украины. – 2001. – № 1. – С. 30-33.

6. Шевченко А.И. Перспективы и проблемы перевода шламонакопителей Украины в категорию техногенных месторождений / А.И. Шевченко, Е.А.Бубнова // Збагачення корисних копалин, 2015. − Вип. 60(101).

СИСТЕМА ВИЯВЛЕННЯ ВИТОКІВ ТЕПЛОНОСІЯ У ТРУБОПРОВОДАХ

Петренко Юрій Антонович
доктор технічних наук, професор
Харківський національний автомобільно-дорожній университет

Тихоненко Вадим Дмитрович
студент гр. МА-41-17
Харківський національний автомобільно-дорожній университет

Теплоенергетика займає основну частину українського ринку електроенергетики. Для забезпечення скорочення витрат на пошук аварій, та для модернізації систем керування, потрібно впровадити систему моніторингу аварій в диспетчерському управлінні, на прикладі вже існуючих систем розвинутих країн, що в подальшому стане основою для вирішення пошуку аварійно-дистанційних проблем трубопровідних систем постачання.

Диспетчерське управління – організація управління технологічними режимами роботи і експлуатаційним станом об'єктів електроенергетики або енергоприймаючих пристроїв споживачів електричної енергії з керованим навантаженням, при якому технологічні режими роботи або експлуатаційний стан вказаних об'єктів або установок змінюються тільки по оперативній диспетчерській команді диспетчера відповідного диспетчерського центру.

Централізоване управління режимами системи теплопостачання, здійснюване спеціальною службою експлуатації теплопостачального підприємства, яка називається диспетчерською. Основне завдання диспетчерського управління теплопостачанням - оптимальне узгодження режимів усіх споруд і устаткування системи з метою безперебійного постачання споживачів теплотою і гарячою водою.

Основною проблемою якості послуг тепломереж є експлуатаційна зношеність трубопроводів і відсутність моніторингу несправності.

Для вирішення проблеми з відстеженням аварій існує Система виявлення витоків – автоматизована інформаційна система, контролююча цілісність трубопроводу.

Головне завдання систем виявлення витоків (СВВ) полягає в тому, щоб допомогти власникові трубопроводу виявити факт витоку і визначити її місце розташування. СВВ забезпечує формування сигналу тривоги про можливу наявність витоку і відображення інформації, що допомагає прийняти рішення про наявність або відсутність витоків. Системи виявлення витоків з трубопроводів мають велике значення для експлуатації трубопроводів, оскільки дозволяють зменшити час простою трубопроводу.[1]

СВВ мають таку класифікацію:

1. Система виявлення витоків по хвилі тиску - програмно-апаратний комплекс для виявлення хвилі тиску, що виникає в трубопроводі при освіті в нім

витоки. Робота комплексу ґрунтована на аналізі спеціалізованим програмним забезпеченням даних, збираних спеціалізованих контролерами (модулями) СВВ з додаткових (не використовуваних для управління технологічним процесом) датчиків тиску.

2. Параметрична система виявлення витоків - програмний комплекс, що функціонує спільно з системою диспетчерського контролю і управління (СДКУ) на основі використання тих, що поступають в СДКУ даних про параметри роботи нафтопроводу. Робота комплексу ґрунтована на аналізі цих телевимірювань, наявні на верхньому рівні АСУ ТП і застосування математичної моделі для ухвалення рішення про наявність витоку. Системи такого роду в API 1155 називаються "Software Based Leak Detection Systems"[2];

3. Комбіновані системи виявлення витоків - СОУ що об'єднують в собі Систему виявлення витоків по хвилі тиску і Параметрична система виявлення витоків.

Особливість таких систем полягає в тому, що вони мають досить низьке споживання енергії, є можливість експлуатації в екстремально важких кліматичних умовах, підвищена надійність і виключення «помилкових» витоків.

Блок аналізує сигнали з датчиків, виявляє хвилі падіння тиску (у випадку з тепломережами краще використовувати рівень тиску подачі води) і визначає їх напрямок і час проходження. Використання приймача GPS для синхронізації часу дозволяє домогтися найвищої точності реєстрації моменту проходження хвилі. Інформація про виявлені хвилях доставляється на пункт управління за допомогою системи телемеханіки. Сервер СВВ робить аналіз отриманої інформації і за характером поширення хвиль в трубопроводі визначає факт витоку, час її виникнення і точну координату.

Таким чином, на основі класифікацій систем виявлення витоків – впровадження систем моніторингу аварій в диспетчерське управління тепломереж, на прикладі СВВ, значно підвищить оперативність, зменшить витрачений час на пошук проблемної ділянки, а також наслідки, що в результаті стане повноцінною модернізацією системи.

Список літератури:

1. Leak Detection [Internet resource] // Atmos International – Resource access mode: https://www.atmosi.com/us/solutions/leak-detection/.

2. Software Leak Detection Systems. 1st Edition [Internet resource] // American Petroleum Institute. – 1995. – Resource access mode: https://www.atmosi.com/en/news-events/blogs/six-standards-that-affect-your-pipeline-leak-detection-program/.

НЕЧІТКА МОДЕЛЬ ВИБОРУ МЕТОДА УПРАВЛІННЯ СТАНКОМ З ЧПУ

Петренко Юрій Антонович,
Доктор технічних наук, професор
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Леміш Владіслав Михайлович,
Магістр
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Застосування верстатів з ЧПУ дозволило отримати значний економічний ефект і вивільнити велику кількість універсального обладнання. Ефективність верстатів з ЧПУ, по вітчизняним і зарубіжним даними, характеризується зростанням продуктивності; числом замінних універсальних верстатів; скороченням термінів підготовки виробництва і технологічної оснастки; забезпеченням взаємозамінності деталей; скороченням або повною ліквідацією розмічальних і слюсарно-підгінних робіт; впровадженням з початку запуску нового виробу розрахунково-технічних норм і забезпеченням тим самим суттєвого зменшення трудомісткості і підвищення продуктивність праці [1].

Існують різні методи керування верстатами з ЧПУ, вибір оптимального методу повинен робитись на основі багатьох факторів. Так, при на перший погляд однакових умовах, якщо опустити деякі фактори, можна отримати неправильний висновок, і це не дозволить розкрити максимум станка з ЧПУ [2].

Для робіт різного ступеня важкості – оптимальний метод буде відрізнятися. На вибір оптимального методу впливають такі фактори, як: фінансові можливості підприємства, кваліфікація працівників, тип верстата і т.д.

Математичне рішення цього завдання полягає у виборі найкращої допустимої альтернативи з безлічі альтернатив і заданих на цій множині відносин переваги. Для вибору найкращого методу керування станком з ЧПУ, повинні бути задані, в формалізованому вигляді, межі його застосування, за межами яких доцільно використовувати інші методи керування станком з ЧПУ [3].

Вибір методу керування здійснюється на основі рекомендованих довідкових значень точності та допуску, а також експертних оцінок.

Для розробки моделі вибору методу керування станком з ЧПУ, визначаються функції приналежності нечітких змінних [4].

В основу моделі нечіткого логічного висновку були покладені сформульовані продукційні правила в формі умовних суджень типу IF A THEN B [5].

Узагальнений нечітке правило виведення визначалося за схемою представленою в таблиці 1.

Таблиця 1.
Узагальнене нечітке правило висновку

Умова імплікації	x це A' IF x це A THEN y це B
Висновок	y це B'

Нечітке правило логічного висновку є впорядкованою пару (A, B), де A – нечітке підмножина простору вхідних значень X, B – нечітке підмножина простору вихідних значень Y. Система нечіткого виводу – це відображення Ірозм (X) в I розм (Y), де розм (Z) – оператор визначення розмірності простору Z. Необхідно відзначити, що число елементів в Ірозм (X) і Ірозм (Y) нескінченно велике, тому неможливо задати правила нечіткого виведення відповідними парами точок. Однак вони можуть бути описані в формі нечітких умовних суджень при рішенні завдання вибору методу обробки [6].

Відносини переваги сформульовані у вигляді нечітких умовних суджень типу: «IF Швидкість обертів шпинделя велика, діаметр свердління великий і велика точність станку THEN метод – CAD/CAM системи»; «IF Швидкість обертів шпинделя середня, діаметр свердління середній і середня точність станку THEN метод – програмування за стійкою»; «IF Швидкість обертів шпинделя маленька, діаметр свердління маленький і маленька точність станку THEN метод – ручне програмування».

Список літератури:

1. Виды станков. [Он-лайн]. Доступно: http://www.axispanel.ru.

2. Способы программирование станков с ЧПУ. [Он-лайн]. Доступно: http://www.axispanel.ru.

3. Нечітка логіка – математичні основи. [Он-лайн]. Доступно: http://basegroup.ru.

4. Круглов В.В., Дли М.И. Интелектуальные информационные системы: компьютерная поддержка систем нечеткой логики и нечеткого вывода: монография. Москва: Физматлит. 2002. 560 с.

5. Zadeh L.A. The concept of a linguistic variable and its application to approximate reasoning. American Elsevier Publ, 1975. 420 p.

6. Филь Н.Ю., Биньковская А.Б., Дудко Д.В. Информационные технологии процесса обработки деталей с использованием методов нечеткого вывода. Технология приборостроения №2, 2018 С. 33-36.

PROBLEMS AND TASKS OF MODERNITY AND APPROACHES TO THEIR SOLUTION

Scientific publications

Materials of the VIII – the International Science Conference «Problems and tasks of modernity and approaches to their solution», Tokyo, Japan. 261 p.
(March 02 – 05, 2021)

UDC 01.1
ISBN – 978-1-63732-146-1
DOI - 10.46299/ISG.2021.I.VIII

Text Copyright © 2021 by the International Science Group(isg-konf.com).
Illustrations © 2021 by the International Science Group.
Cover design: International Science Group(isg-konf.com)©
Cover art: International Science Group(isg-konf.com)©

All rights reserved. Printed in the United States of America.
No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher.

The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Liubych V., Stratutsa Y.
The importance of triticale in the production of groats // Problems and tasks of modernity and approaches to their solution. Abstracts of VIII International Scientific and Practical Conference. Tokyo, Japan 2021. Pp. 11-13.

URL: https://isg-konf.com.